

Silling István

VAJDASÁGI NÉPI IMÁDSÁGOK
ÉS NYELVEZETŰK

A kötet megjelenését a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális
Örökség Minisztériuma és a Tartományi Oktatási és Művelődési
Titkárság támogatta

Silling István

VAJDASÁGI
NÉPI IMÁDSÁGOK
ÉS NYELVEZETÜK

Tanulmány

FORUM KÖNYVKIADÓ

BEVEZETŐ

A magyar archaikus népi imádságnak folklórműfajként történő elfogadása – 1970. február 11-e – óta a népköltészeti termékek gyűjtői és vizsgálói között szépen gyarapodik azok száma, akik e műfaj elkötelezett kutatóiként az imádságokra jellemző tartalmi avagy esztétikai sajátosságok adatolását, elemzését, bemutatását tartják feladatuknak. Még nem sok az ezzel foglalkozó vajdasági publikáció erről a népköltészeti kategóriáról, miközben igencsak szaporodik az erdélyi anyag s annak elemzése. Van már kárpátjai, felvidéki, Mura-vidéki, szlavóniai imapublikáció is, hiszen a magyar nyelvterületnek ezen a vidékein élő magyarok is őrzik ezt a hagyományt.

A vajdasági magyarság archaikus vallási folklórtermékeivel máig kevés könyv, tanulmány, adatközlés foglalkozik. Közöttük a magam publikációiból van a legtöbb, hiszen 1980 óta gyűjtöm, rendszerezem, elemzem s publikálom a Vajdaságban gyűjtött archaikus népi imádságokat. Kezdetben csak szülőfalum, Kupusztina népi imáival ismerkedtem, őket vizsgálva adtam közre több szöveget, tanulmányt folklórörökségünk e részéről, s egy könyvben ennek a nyugat-bácskai falu imaanyagának keresztmetszetét. Később figyelmem kiterjedt az egész Vajdaságban élő magyar lakosságnak erre a szellemi örökségére – ebből készült a következő könyvem –, és a velünk együtt élő szerbek, horvátok ilyen hagyományára. Néhány dolgozatomban így a műfaj interetnikus jegyeivel foglalkozom.

Azonban mindmáig nem készült a népi imádságokról olyan tanulmány, s itt az egész magyar nyelvterületre gondolok, amely a szövegek nyelvi aspektusait venné szemügyre. Pedig többen is megemlítették azok nyelvi szépségét, erejét, megőrzött nyelvi régiségeit. Jelen dolgozatomban ilyen kísérletet teszek, hiszen az archaikus népi imádságoknak ez az oldala is megérdemli a figyelmet.

Nem célom a népi imádságok néplélektani archaizmusait vizsgálni, de azt igen, hogy a bennük felsejlő archaikus világképet milyen nyelvi anyag őrizte meg a XXI. század küszöbéig. S jelenleg nem az

imádságok keletkezésének forrásvidéke érdekel igazán, hanem az apokrif fohászok nyelvezete. Feladatomnak érzem a késő középkori eredetű imádságok ránk maradt emlékfoszlányaiban felkutatni a magyar nyelvtörténeti örökséggel való rokonság néhány vonását, az etimológiai összefüggések aspektusát. Az évszázadokon átívelő orális imádsághagyományozódás a nyelvjáráskutató számára is érdekes feladatot kínál, hogy e tudományág eddigi állításait ezekben a szövegekben is helytállónak láthassa, esetenként újabb megfigyelésekkel szaporíthassa.

Tulajdonképpen a műfajt jellemző releváns nyelvi tényezőkre összpontosítom figyelmem, hogy kiderítsem, milyen nyelvi anyagból építkezik az apotropeikus vallásos folklórszöveg és a Krisztus szenvedéstörténetét megelevenítő – s ezáltal az együttlenszenvedés élményét kiváltó s ezért oltalmat, égi jutalmat ígérő – keresztény tudattartalmú ima-hagyomány.

Kötetem a tárgyalt népköltészeti kategória kutatástörténetét – megkülönböztetett figyelemmel a jugoszláviai kutatásokat – s a műfajra jellemző sajátosságokat külön tárgyalja.

A vizsgált anyag 330 imádság, melyet 1980 és 1998 között gyűjtöttem. Intenzívebb vajdasági gyűjtés azonban a kilencvenes évek elejétől folyt magnetofonnal is, lejegyzéssel is. A gyűjtésben több segítőtársam is volt, hogy a bácskai és bánáti magyarok szövegeit minél több helyről megkapjam, megmentsem. Így a vizsgált terület megnőtt, hiszen a Vajdaságból a magyar anyanyelvűek minden vidékről jelentkeztek, küldtek anyagot. Sajnos, kivétel is van, mert Szerémségbe nem tudtam eljutni. (A könyv kéziratának lezárása után azonban már az ot-tani magyaroktól is érkezett népi imádság, bizonyítva így a műfaj szerémségi jelenlétét is.) Ha tehettem, kontrollgyűjtést magam is végeztem olyan helyeken, ahonnan írásos szövegek érkeztek. Könyvem így lehetővé teszi egyrészt a vajdasági magyar archaikus népi imádságok eddigi legteljesebb gyűjteményének bemutatásával azok megismerését, e folklórműfaj vajdasági – bácskai és bánáti – hagyomány-anyagának alapos áttekintését, az imaszövegek tartalom szerint kialakított kategóriáinak vizsgálatát; másrészt bemutatja a vajdasági magyar adatközlők által a régi imádságokban használt nyelvet, a megőrzött releváns nyelvi ősiségeket és a mai beszélt nyelv, valamint a nyelvjárások imaszövegekben előforduló sajátosságait.

A tartalom szerinti imakategóriák közül a sok régiséget őrző bajelhárító népi imádságok gonoszűző fogalmait, leginkább a gonosz távol-tartása céljából használt főneveket vizsgálom, míg a Krisztus szenved-

déstörténetét, a passiót megelevenítő szövegek központi szerepű lexémáival, a szenvedésre utaló igékkel foglalkozom behatóbban.

A nyelvjárási elemeket, mint a vajdasági magyar nyelvhasználatnak ugyancsak fontos tényezőit, külön fejezetben vizsgálom. Ezt a nyelvjárási szókészlethől vett legjellemzőbb szavak, az archaikus kifejezések és a szövegekben egyetlenegyszer előforduló, ezért a nyelvtörténeti munkákból kölcsönzött műszóval „hapax legomenon”-nak nevezett lexémák jegyzéke követi.

A kötet második nagy része a *Függelék*, amelyben a vizsgált ima-szövegek találhatók 1-től 330-ig terjedő sorszámmal. Ezek a számok szerepelnek a nyelvi vizsgálódások példaanyagában, így könnyítve meg a tájékozódást és a hivatkozásokat. A hangzó anyag lejegyzését a Balogh Lajos által ajánlott módszer szerint végeztem (Balogh L. szerk. 1993), míg az írásban kapott anyagot eredeti formájában közlöm. A szövegek tördelését, az eddig közzétett publikációk figyelembevételével, analógiák alapján végeztem.

A könyv *Függelék* (Vajdasági magyar archaikus népi imádságok) című fejezetében található vizsgált nagy gyűjteménynek az értéke abban is rejlik, hogy az 1990-es években a vajdasági magyarok körében fellelhető archaikus népi imádságanyag keresztmetszete ismerhető meg belőle.

S. I.

I. KUTATÁSTÖRTÉNET ÉS MŰFAJI MEGHATÁROZÁS

„Az e fajta imádságokat ma már jobbra csak az öreg-asszonyok imádkozgatják, és a koldusok éneklük is, jobban mondva: dúdolják.”

(Kálmány Lajos, 1891)

Váratlan felbukkanások, esetleges lejegyzések kísérték a népi imádságműfaj életútját a XX. század hatvanas éveieiig. Valójában nem ismeretlen költészeti anyagot találtak a század korábbi kutatói, gyűjtői, hiszen Kálmány Lajos már 1891-ben publikált ilyen szövegeket figyelemfelkeltő kísérszöveggel: „Kincseink ismerői tanulva fogják összehasonlítani imádságainkat a 16. századból fennmaradt *Bornemissza Péter Ördögi kísértetekről* művében található bűbajos imádságokkal, továbbá gyűjteményünkben levő ráimádkozóinkkal, illetőleg ráolvasóinkkal s ezeknek más népeknél lelhető változataival, és nem fogják kérdezni, miért vettük fel imádságainkat gyűjteményünkbe; miért nevezzük kincseknek? Nincs terünk e helyen velök behatóan foglalkozni, ezt máshol tesszük meg; itt csak nyelvkincseink gyűjtői figyelmébe ajánljuk az ily imádságok feljegyzését . . .” (Kálmány 1891:299) A XIX. század végén közzétett imádságszövegeket, összesen tizenhármat, Kálmány Lajos Szeged környékén jegyezte le, s közülük egyet Törökkanizsán, tehát az én gyűjtőterületemen.¹ A lejegyzett imák kutatástörténeti jelentősége mellett számomra Kálmánynak többek között az a kijelentése érdemel kitüntetett figyelmet, hogy *nyelvkincsnek* nevezi őket, s ha a nyelvben megőrzött költészeti értékeken lenne (lett volna) is a szerző hangsúlya (ezt ma már nem lehet eldönteni), a nyelvi kincsekre, nyelvi ritkaságokra, nyelvészeti archaizmusokra is utal, az ilyenfajta kutatások végzését is szorgalmazza.

Kálmány Lajos az **imádságok** elnevezést használja, s a szövegek pontos szakmai megnevezése, népköltészeti műfajként való determinálása még jó ideig váratott magára. Hiszen még Bálint Sándor, a szakrális néprajz legkiválóbb professzora is csupán a **keresztény folklóre, egyházi folklóre** körébe utalja ezeket a **népünk imádságainak** nevezett jámbor szövegeket, hangsúlyozva „törülmetszett népi hangulatuk”-at (Bálint 1937:27), miközben megállapítja tudománybeli társtalanságukat.²

Bolgár Ágnes 1934-ben közzétett könyvében **bájoló imádságokról** értekezik a XV–XVI. században lejegyzett huszonöt ráolvasás kap-

csán, melyeknek jó néhány motívuma³ szoros rokonságot mutat a valódi népi imádságokkal (Bolgár 1934).

A folklórimádságok lejegyzése ugyan nem szünetelt később sem, de Erdélyi Zsuzsanna 1968 decemberében történt nagyberényi gyűjtése (azóta *összveggé* nyilvánított imádsága) indította el a műfajjal való behatóbb foglalkozást. Fettich Nándor munkája is valamivel korábban történt, csakhogy ő a kissé korábbi gyűjtéseken alapuló tanulmányát csak az 1971. évi Ethnographiában tette közzé (Fettich 1971:44–69). Sajnálatosan Fettich Nándornak az említett tanulmányban megfogalmazott következtetéseit nem követi a szöveggyűjtemény, csupán a kiragadott példamondatok, szöszerkezetek, esetleg csak egy-egy szó és az imádságok sorszáma – hasznavehetetlenül – egy közzé nem tett gyűjteményből. Érdemesnek tartom megemlíteni Erdélyi Zsuzsanna megjegyzését Fettich munkájáról: „Anyagát különböző okok miatt nyilvánosságra nem hozta (Erdélyi akadémiai előadásáig, azaz 1970. február 11-éig – betoldás tőlem – S. I.). Azonban föllelkesedve az 1970-es műfaji bemutató sikerén és fogadtatásán, gyorsan összegezte eredményeit” (Erdélyi 1988:694). Csakhogy Fettich Nándor a saját dolgozata közzétételének idejében már elfogadott **archaikus apokrif népi imádság**, illetve **archaikus népi imádság** műfaji megjelölést mégsem használja, hanem **vallásos jellegű varázs-szövegek** terminussal él.

Fettich Nándor elkötelezett kutatásai másokra is ösztönzőleg hatottak. Erről ő maga így vallott: „Évek múlva BESENCZI Sándor ordasi lakost is hasonló munkára bíztattam” (Fettich i. m. 44.). Besenczi könyve azonban csak 1988-ban jelent meg, amelyben már az elfogadott terminológia érvényesül: **népi imádság**, tehát ez annyira közismert lett, hogy az egyik tag (archaikus) el is maradhatott a műfaji megjelölésből.

Amint már említettem, Erdélyi Zsuzsanna 1968. december 17-én a Somogy megyei Nagyberényben gyűjtött először népi imádságot. Az ő ezt követő országos gyűjtőtevékenysége, majd könyvtári kutatásai eredményezték a Magyar Tudományos Akadémián, a Néprajzi Társaság Folklor-szakosztályán az 1970. február 11-i szakmai bemutatót, amelyen az addig „kereszteletlen” műfaj az **archaikus népi imádság** műfaji elnevezést kapta, és folklórkategóriai besorolást nyert. Erről maga Erdélyi Zsuzsanna ezt jegyezte fel:

„Műfaját és helyét a népköltészetben funkció-, témahordozó réteg, eredet szabta meg. Ezért is ezek figyelembevételével neveztük e hagyományegyüttest archaikus apokrif népi imádságnak. Később az *apokrif* jelzőt a szaktudomány egyes képviselői mint félrevezető meghatározást megkérdőjelezték; az Ethnographia-tanulmány címét már

ennek megfelelően módosították. Ma már látom, hogy az anyagon mind funkció, mind szövegi eredete alapján nyugodtan maradhatott volna az *apokrif* jegy is” (Erdélyi 1978:30).⁴ Egy későbbi összefoglalójában is visszatér a műfaji meghatározás három releváns elemére: „*Archaikus*: középkori, ha nem messzebbre vezethető szövegekről van szó sok motívum esetében. *Apokrif*: az imádságok alaptémái – témamagjai – jórészt nem kánoni szövegek szerinti mondanivalót, jobbra a középkori apokrif irodalom széles körben elterjedt motívumait – hatását mutatják. *Népi*: a hagyomány fönntartó-örökítő rétege a parasztság, néprajzilag a nép” (Erdélyi 1988:708).

A hivatalos bemutatás körülményeiről Bori Imre a következő, korrajznak is beillő jegyzetet írta: „Erdélyi Zsuzsannának Budapesten még szaktekintélyek hátvédjeit kellett felsorakoztatnia Pais Dezső, Mezey László, Holl Béla, Ortutay Gyula személyében, amikor a népi imádságok folklórműfaját felfedezve megismertette a magyar tudományos élettől imádságsszövegeit” (Bori 1993). S ha volt is nálunk korábbi gyűjtés – mert volt –, de az új folklórkategória lényegét szintén Bori Imre értelmezte először, 1975-ben a vajdasági magyar sajtóban: „mondjuk meg rögtön, hogy nem közönséges egyházi imákról van szó, hanem olyan szövegekről, amelyek a vallásos lélekben is illegálisan, papok tudta és az egyház áldása nélkül éltek az emberek között” (Bori 1975).⁵

Erdélyi Zsuzsanna első gyűjteményes könyve először a kaposvári Somogyi Almanach 1974. évi 19–21. számában jelent meg *Hegyet hágék, lőtöt lépék (Archaikus népi imádságok)* címen, de korábbi, az Új Írás 1970. évi 9. számában is e címmel számolt be kutatási eredményeiről (Erdélyi 1970). Azóta a „magyar néprajztudomány nagyasszonya”, ahogyan Jung Károly nevezte a tudós kutatót (Jung 1995:39), számtalan idevágó tanulmányt írt a műfaj sajátosságairól, és mi mindannyian, akik mostanában az archaikus népi imádságokkal foglalkozunk, az ő tanítványainak vallhatjuk s valljuk is magunkat.

Erdélyi könyvének többszöri megjelenése után adta közre a szegedi nagytáj szakrális hagyományait is kutató Polner Zoltán tanár, újságíró, költő és néprajzkutató *Föld szülte fáját* című könyvét, s alcímében: *Szeged környéki ráolvasások és népi imádságok*. Polner Erdélyi kutatásainak szellemében nevezi meg a műfajt (Polner 1978). Könyve bevezetőjének egyik alcíme éppen **archaikus népi imádságok**, és a szerző későbbi kiadványai is így nevezik e szövegeket (Polner 1981, 1985, 1996, 1998).

Jankovics József irodalomtörténész *Négy archaikus ima* címen (Jankovics 1981) közöl archaikus, XVII. századi szöveglelékeket,

melyeket Angliában, az oxfordi New College könyvtárában talált. Ő is, Erdélyi Zsuzsanna után, **archaikus imának** nevezi a főleg bájolónak, ráolvasónak minősíthető, eredetileg székelyföldi lejegyzésű szövegeit. Még az általa „egyértelműen keresztény tudatformájú-funkciójú”-nak titulált szöveg is a kevert tudatformájú, inkább védekező, bajelhárító imákkal mutat rokonságot, a benne szereplő bibliai személyek emlegetése ellenére is. Fokozott nyelvi archaizmusukat a korai lejegyzés bizonyíthatja.

Hasonló Jankovics másik közleménye is, amelynek már a címében: **Archaikus betegséghárító imádságok** megadja a szerző az általa közölt XVII. századi szövegek műfaji elnevezését (Jankovics 1990), bár típusuk szerint a *ráolvasók-bájolók* közé sorolja őket, s a krisztianizálódási folyamatban betöltött szerepük miatt tartja értékesnek ezeket az archaikus szövegeket. Lejegyzésük vélt idejét „az íráskép alapján a XVII. század első évtizedeire, harmadára” teszi (Jankovics 1990:105).

*

A magyarországi kutatások mellett nálunk, a Vajdaságban is csakhamar megindult az archaikus népi imádságok gyűjtése. Első fellelésük még Erdélyi Zsuzsanna kaposvári kiadású könyvét is megelőzte. Legelső gyűjtőnk a gombosi Kovács Ilona magyartanár volt, aki 1971 tavaszán frissen gyűjtött elegyes néprajzi anyagú hangszalagot juttatott el az újvidéki Magyar Tanszékre. A tartalom leginkább népballadákból állt, s ebből született a gombosi balladáskönyv (Kovács–Matijevics 1975). A maradék néprajzi anyagot Penavin Olga adta közre 1977-ben a Hungarológiai Közlemények 32. számában: *Halotti búcsúztatók, imák, koldusénekek, gyógyító ráolvasások*⁶ címmel, s a szövegben a közreadó az **apokrif népi imák** alcím alatt három gombosi imádságot jelentetett meg, amelyekre még a **népi, azaz folklorizálódott imák** jelzést is alkalmazza (Penavin 1977). Így tehát az 1971. esztendőt tarthatjuk a vajdasági imagyűjtés kezdetének.⁷

Időközben, 1972-ben a zentai néprajzkutatók egy népköltészeti pályázatra több helyen is gyűjtöttek, egyebek között ilyen szövegeket is: Bodor Anikó Kispiacon és Kupuszinán, Bodor Géza Keviben és Felsőhegyen, Burány Béla Padén, Zentán, Horgoson, Tripolsky Géza Verbicán. Gyűjtött anyaguk első publikálása is rövidesen, 1973-ban megtörtént Burány Béla: *Hej, széna, széna* című könyvében (Burány 1973), ahol az altatók között közreadott négy szöveget **középkori imák** elnevezéssel illeti a gyűjtő.

A továbbiakban Burány 1975-ben gyűjtött Oroszlámoson, Csorba Béla 1976-ban Temerinben, Kónya Sándor 1977-ben Csókán, Burány 1978-ban Zentán, Kónya 1979-ben ismét Csókán. Csorba Béla *Temerini néphagyományok* című könyve hozott két imaszöveget, melyeket **népi imáknak** mond (Csorba 1988).

Jung Károly nagy hiedelemmonográfiájában (Jung 1990), melynek „alapját képező népi prózaepikai szövegeket 1976–1982 között gyűjtöttük” (Jung 1990:9) **apokrif népi imádság** néven adott közre egy gombosi imát, megjegyezve még a következőket: „Az apokrif népi imádságok sem ismeretlenek Gomboson. Gyűjtéseink során igen szép számú ilyen imádságot is szalagra rögzítettünk . . .” (Jung 1990:62). Mint látható, Jung szakmai terminusa az Erdélyi Zsuzsanna által javasolt *apokrif* jelzőt tartalmazza, s az újvidéki kutató a műfajról és annak kutatástörténetéről szóló esztergomi előadásában, 1993-ban a teljes szakmai elnevezést használta: **archaikus (apokrif) népi imádság** (Jung 1995).

Jómagam 1980-ban találkoztam először az archaikus népi imádságokkal Kupuszinán. Egész évben gyűjtöttem, s 1981-ben adtam közre első ilyen témájú közleményemet *Egy népi imádság Kupuszináról* címmel (Silling 1981), amely az archaikus népi imádságokkal foglalkozó első önálló vajdasági írás. Ezután 1983-ban jelent meg az *Archaikus népi imáinkról* című tanulmányom (Silling 1983), amelyben szintén az Erdélyi Zsuzsanna által megfogalmazott szakmai megnevezéssel élek, s tanulmányomban az előző írásban megkezdett szövegösszevetési eljárást követtem, s más gyűjtők (Erdélyi és Polner) gyűjteményeiben kerestem a vajdasági magyar népi imák párhuzamait. A folyamatos kutatással önálló kupuszinai gyűjtemény létrehozásán dolgoztam. Időközben még megírtam az *Egy archaikus népi imádság motívumainak jelképrendszere* című dolgozatomat egy kimondottan védekező, bajelhárító népi imádság kupuszinai variánsairól (Silling 1991). A tervezett kupuszinai imádsággyűjteményt 1992-ben jelentettem meg *Boldogasszony ablakában (Népi imádságok és ráolvasások Kupuszináról)*, amelyről Jung Károly 1993-ban a következőket írta: „Az első – és ez idáig egyetlen – külföldi magyar archaikus népi imádsággyűjteményt a bácskertes (kupuszinai) kutató, SILLING István tette közzé . . . Polner Zoltán mellett SILLING az a kutató, akit nem csupán a gyűjtés foglalkoztat, hanem a szöveg interpretálására is vállalkozik . . .” (kiemelések az idézett szerzőtől; Jung 1995:43). A könyv pozitív szakmai fogadtatásán föllelkesülve kezdtem gyűjteni a Vajdaság más településein is, majd segítőtársaim is akadtak, akik nélkül nem ké-

szülhetett volna el a *Kínján esék esete (Vajdasági archaikus népi imádságok)* című könyvem (1995), amelyben ötvennyolc imádságot adtam közre negyvenkét bácskai és bánáti helységből, sőt kuriózumként például a nem vajdasági Kórógyról, Dályhegyről és Erdődről is.

Időközben a vajdasági laikus szakralizmus kutatását is fontos dolognak tartottam. Ebbéli tevékenységem eredménye lett a *Templo-mok, szentek, imádságok (Tanulmányok a vajdasági népi vallásosság tárgyköréből)* című könyv (1994).

Népi imádságaink variálódási folyamatát igyekeztem bemutatni a *Kakasok szólalnak, Máriát kiáltanak (Adalék a vajdasági magyar archaikus népi imádságok variálódási vizsgálatához)* című újabb könyvemben (1997), amelyben a reggeli imádságnak is nevezett imatípus kerekén száz vajdasági változatát közöltem tanulmány kíséretében.

Amint látható, a magam írásaiban használt **népi imádságok** és **archaikus népi imádságok** terminust egyaránt helyesnek tartom, de egyezem azokkal is, akik az **apokrif** jelzőt is alkalmazzák.

*

A jugoszláviai gyűjtésekkel majdnem egy időben kezdődtek a többi külföldi kutatások is. Az erdélyi folkloristák közül elsőnek, a hetvenes években, a fiatalon elhunyt Salamon Anikó (1945–1981) a gyimesi csángók népköltészeti hagyományainak, elsősorban mondáinak gyűjtője volt, s ő találta meg a csángók népi imádságait is. Kisebb gyűjteményét posztumusz könyvében, a *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák* (Salamon 1987) címűben olvashatjuk, amelynek bevezetőjében Dömötör Tekla, az elhunyt erdélyi kutató volt tanára a szövegeket **archaikus vagy laikus imák** néven nevezi⁸, és a kötetet sajtó alá rendező Mohay Tamás **archaikus (apokrif), vagy más néven laikus imákról** beszél.⁹

Tánczos Vilmos, a kolozsvári egyetem néprajzkutatója 1991-ben kezdte publikálni a Csíkban, a Gyimesben és Moldvában gyűjtött népi imádságokat, és 1995-ben *Gyöngyökkel gyökereztél (Gyimesi és moldvai archaikus imádságok)* címen adta ki gazdag gyűjteményét és imaértelmezéseit. Könyvének alcímében az **archaikus imádságok**, a bevezetőben pedig már az **archaikus népi imádságok** a műfaji szakelnevezés. Tánczos azóta újabb könyvekben, tanulmányokban foglalkozott a népi imádságműfaj sajátosságaival.

A bukovinai magyarok népi imádságai sem kerültek el a kutatók figyelmét. Bosnyák Sándor gyűjtötte hitviláguk hagyományait, s a Folklór

Archívum 16. számában *A bukovinai magyarok hitvilága II.* címmel jelentette meg anyagát (Bosnyák 1984). A gyűjtemény *Vallásos élet* fejezetében olvashatjuk az egyszerűen csak **imák** megjelölésű szövegeinket.

A Szatmárnémetiben élő Tekei Erika is közzétett néhány 1991-ben gyűjtött moldvai csángó imádságot „*Nem tudsz énekelni, gyónni, anyád nyelvén imádkozni.*” (*Imaszövegek és vallomások.* In: Barna Gábor szerk. 1995), s gyűjtői között az ismert kolozsvári néprajzkutatók, Keszeg Vilmos, Pozsony Ferenc, Zakariás Erzsébet neve is szerepel. Dolgozatában **apokrif népi imádság** a műfaji terminus.

Szintén a Barna Gábor szerkesztette *Vallásos népélet a Kárpát-medencében (Népismereti tanulmányok és közlések, 1995)* kötetben található a dévai Zsók Béla írása: *A halálra való felkészülés világi és vallásos megnyilvánulásai a dévai (bukovinai székely) csángó telepen*, amelyben a kutató **népi imádságokról** is szót ejt.

Az egyéniségvizsgáló iskola hagyományait követő kolozsvári Pozsony Ferenc 1988-ban gyűjtött moldvai csángómagyar népköltészetet a klézsei Lőrinc Györgyné Hodorog Lucától. Többek között három imaszöveget is lejegyzett, s a *Szeret vize martján* című könyvének *Hiedelemszövegek* fejezetében közölte **imák** megjelöléssel (Pozsony 1994). Ugyancsak moldvai imádságokat publikált Mohay Tamás a Pannonhalmi Szemlében: „*Megszenteltessék áldott szent neved . . .*” (*Magyar imádságok Moldvából*) címmel 1993-ban (Mohay 1993).

Kárpátalján Pilipkó Erzsébet „a volt Ugocsa vármegye (mai Kárpátalja nagyszőlősi járása) északnyugati sarkában” fekvő Salánk faluban bukkant ilyen szövegekre és adott közre belőlük a budapesti Honismeret című folyóiratban (Pilipkó 1992).

Ugyanerről a vidékről tudomásunk van még egy adatközlésről. György Horváth László református lelkipásztor tett közzé néhány **népi imádság** megnevezésű szöveget a kárpátaljai Verbőc és Salánk falvakból. Publikált gyűjtése mellett az ima és az imádkozó viszonyáról így ír: „Súlyos beteg volt, rákos. Az imája könyörgő kéznyújtás volt Isten felé, és egyben egyéni védekezés is a betegség elhárítására. Természetesen az imádság bűnbánattal kezdődött, melyet Isten előtt mondott el. Érdekessége nem az volt, hogy visszavezetett szövegében, formájában, szerkezetében több évszázadot a kárpátalji és az egyetemes magyar múltba, hanem az, hogy az egyéni imájából kiértzett a közösség is, mely századokon keresztül alakította, toldotta, színesítette és ékítette a magyar népi imádságot” (György Horváth 1997:105).

A Magyar Néprajzi Társaság, illetve más társaságok, valamint az egyetemek néprajzi tanszékeinek különféle konferenciáin már jó ideje

témaként vannak jelen az archaikus népi imádságok, azok elemzése, taglalása, sajátosságainak vizsgálata. Az imádságok megközelítésének újfajta módja miatt volt figyelemfelkeltő Serfőző Szabolcs budapesti egyetemista dolgozata: *Az archaikus népi imákban megnyilvánuló ikonográfiai jelképek* című, melyet 1995 októberében olvasott fel Veszprémben a *Népi vallásosság a Kárpát-medencében IV. konferencián* (Serfőző 1995).

Herbut Ildikó, az újvidéki Magyar Tanszék hallgatójaként „*Föltekinték a magas mennyekbe*” címmel készített saját gyűjtésein alapuló jó referátumot a Topolyán és környékén talált archaikus népi imádságokról az 1995 nyarán Révkomáromban tartott VII. nyári néprajzi szemináriumra (Herbut 1995).

Legújabban, 1997-ben (bár a könyv évszámot nem jelöl) „egy majdnem elfeledett tudós”, Székely László *Csíki áhítat (A csíki székelyek vallási néprajza)* című könyve hozott népi imaszövegeket (Székely é. n.). Ez a nagyszerű könyv is posztumusz kiadvány, a szerző 1982-ben hunyt el, s az anyagot korábban gyűjtötte és dolgozta fel. „Székely László gyűjtését több időpontban végezte” – jegyzi meg a szöveget gondozó (XXI. old.), s a *Könyvek és sorsok* című lektori bevezetőből megtudjuk, hogy 1978-ban már kész volt a kézirat, bár a gyűjtéssel kapcsolatos szerzői jegyzetek még az 1979-es évet is említik. A könyv lektora Erdélyi Zsuzsanna volt, a szöveggondozó pedig az ő tanítványa, Pusztai Bertalan ifjú néprajzkutató. Az imádságműfajjal kapcsolatos szakmai elnevezések – leginkább **archaikus ima** a műfaji meghatározás – Erdélyitől erednek, amelyre közvetve maga Székely László is hivatkozik egyik jegyzetében: „A gyűjtők neveit, gyűjtési helyüket és a gyűjtött imák származását Erdélyi i. m. 1976-ból vettem” (Székely é. n.: 340).

Több kutatóhoz hasonlóan ugyancsak a sok archaizmust őrző moldvai magyar etnikum vallásos népköltészetét kutatja Harangozó Imre, aki először 1992-ben *Anyám, anyám, Szép Szűz Máriám. Régi imádságok a moldvai magyaroktól* (Harangozó 1992) címen adott ki gyűjteményt. Ezt követően Békés és Csanád megyei imádságokat is publikált¹⁰, majd a moldvaival párhuzamosan immár a gyimesi magyar népcsoportra is kitekintő gyűjtését jelentette meg: „*Krisztusz háze arangyos* . . .” *Archaikus imák, kántálók a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából* (Harangozó 1998) címmel, Erdélyi Zsuzsanna tanulságos Előszavával. Könyveiben a **népi imádság**, az **ima** és az **archaikus ima** műfajmeghatározás egyaránt előfordul.

A Romániában élő, kiváltképpen az erdélyi magyarság népi kultúrájának feltárása már jó ideje meghatározza a magyarországi néprajzo-

sok határon túli kutatásait. Ezt Takács György budapesti folklorista újabban publikált gyimesi szövegei is érzékeltetik. „A néprajz iránt érdeklődők körében a legendás »Gyimes« lassan fogalommá, zarándoklatok állandó színhelyévé válik. A völgy három nagy csángómagyar telepének (Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplak, Gyimesbükk) népi kultúrája az e században megindult rendszeres néprajzi gyűjtések nyomán jól ismertté vált” – vallja Takács György (Takács 1994:15), aki **csángó imák**, illetve **csángó pénteki imák** szakterminussal illeti az 1990-es évek közepe óta publikált szövegeit.¹¹

Ugyanakkor például szlovákiai magyar archaikus imagyűjteményről is alig értesültem, önálló kiadvány ott még nem jelent meg, s a kárpátaljai népi vallásosság kutatása is csak kevés imádságszövegközlést eredményezett ez idáig.

Néhány horvátországi, kórogyi, erdődi, dályhegyi szöveget magam publikáltam a *Kínján esék esete* című könyvemben (Silling 1995a). Egy drávaszögi imádság szerepel a jelen kötet Függelékében. Többről nincs tudomásom.

Friss szlovéniai magyar és burgenlandi magyar gyűjtésekről is hallottam már, s Erdélyi Zsuzsanna több ezer szövegnyi gyűjteményében is bizonyára vannak az említett vidékekről származóak is.

II. AZ ARCHAIKUS NÉPI IMÁDSÁGOK MŰFAJI SAJÁTOSSÁGAI

„Ez a műfaj nem magyar különlegesség (csak nálunk eddig nem vették észre): föllelhető Európában mindenütt, Portugáliától az orosz földig csodálatosan illusztrálják e szövegek az európai kultúra összefüggését, egyetemlegességét, az európai szellemnek egész földrészünket átható, élő közös hagyományát, rokonságát, mondhatni azonosságát.”

(Bárczi Géza)

A vallásos néphagyomány szöveges emlékeinek kutatása elsősorban nyelvi archaizmusuk miatt érdekel jelenleg. Azonban már jó előre meg kell jegyeznem, hogy a szövegekben rejlő, megbúvó világszemlélet az archaikusabb: a kereszténység előtti, pogány kori motívumok sokkal régebbi korúak, mint nyelvezetük. Bármennyire is jellemzőik az imádságoknak a keresztény szimbólumok, azok későbbi elemei kultúránknak. A műfaj meghatározásánál, az elnevezésben, Erdélyi Zsuzsanna szerint is, maradhatott volna az *apokrif* jelző, hiszen ez közelebbről értelmezné azt a viláértelmezést, amely főleg a kevert (pogány-keresztény) tudatformájú szövegek sajátja, hiszen azokban együtt jelentkezik egy nagyon archaikus, ugyanakkor apokrif emléksanyag a kozmikus világkeletkezésről, az égitestek kultuszáról, a misztikus számokról, az ismeretlen, gonosz, ártó erők örökös jelenlétéről, az azoktól való félelemből fakadó oltalomkeresés különféle lehetőségeiről, a védekezés, bajelhárítás módjairól, amelyek gyakran egy a kereszténység felvételével „túlhaladott”, „elítélendő”, az egyházi tanítás által elfogadhatatlan cselekedetokről adnak hírt a keresztény vallás elemeivel vegyítve. Erdélyi több helyen is hangsúlyozza ezt: „olyan meghatározó értékű középkori eredetű szakrális szöveganyaggal van dolgunk, amelynek misztikus képzetei magukhoz vonzották az őshitbéli mágikus tartalmakat” (Erdélyi 1985:306), avagy „sok bennük az ősi, mágikus világképpel háttérrelhető elem” (Erdélyi 1991: 52). Talán a Munkácsi Bernát által emlegetett, az 1893-ban a rokon népek ősvallásáról szóló írásában szereplő *ősvallási residuumok*, *maradékok* rejtett töredékei jelennek meg szövegeinkben. Bárczi Géza szerint is e hagyomány „egy-egy szállal visszanyúl a kereszténység előtti pogány magyar lelkivilágba” (Bárczi 1975a: 80). Apokrif voltuk, archaikus szellemiségük miatt is nyilvánvaló, és a szerb vagy orosz kutatók már a

XIX. század második felében is ilyennek nevezték őket: apokrifne molitve – apokrif imádságok¹, igaz, leginkább ráolvasó imádságokat közöltek olyan korán, még hozzá nagyon korai, XIV–XVI. századi írásos emlékek nyomán. Erdélyi Zsuzsanna, a jeles magyar folklorista is azt vallja, hogy az archaikus népi imádságok szöveghagyománya egész Európában a késő középkorig megy vissza, s az első „legalábbis eddigi ismereteim szerint az első, írásban fennmaradt népi ima 1281-ből való” (Erdélyi 1997:22).² Mindazonáltal tudnunk kell, hogy a mediterrán országok, főleg Olaszország középkori kultúrája milyen fejlettségi fokon állt az említett korban, s milyenen a Kárpát-medencei népeké. Hiszen ha az említett kutatót idézzük a műfaj eredetét illetően, a következőket mondja: „A ferences szellemiség kiváltotta érzelmhangsúlyos vallásosságban gyökerezik (. . .) a későközépkor közkedvelt műfajaiban, amelyeknek máig ható szépségét jól érzékelteti Jacopone da Todi (megh. 1306.) Stabat mater dolorosa kezdetű sequentiája, vagy a műfajalapozó Mária-siralma a Donna del paradiso” (Erdélyi 1991:103). A Jacopone da Todi tevékenységének idejét (a XIII. század második felét) megelőző néhány évtizedben nálunk még fontosnak tartotta hangsúlyozni az írástudó literátor, hogy a joculatorok fecsegő énekei nem a valóságnak megfelelő dolgokról szólnak. De bármennyire is élő lehetett eleink pogány hitének szelleme, amelynek révén az archaikus és megtagad(tat)ott múlt szellemisége, az őshit létmagyarázata, az ősi mondavilág emlékezete, melyek mind a magyar ősköltészet legősibb műfajait idézik meg, a „primitív ember számára érthetetlen természeti csapások elhárítását célzó rituális, babonás ráolvasó énekek”-et (Szauder 1971:11) még az államalapítás korát megelőző időkből, s mindez az újonnan terjesztett szövegekbe is beszivároghatott, ez mégsem zárja ki azt az igazolt irodalomtörténeti valóságot, hogy már a XIII. század legvégén, a XIV. század legelején nálunk is megjelenik az Ómagyar Mária-siralom, amely az archaikus népi imádságműfaj édestestvére. Tehát a magyar nyelvterületen igen rövid idő alatt, mondhatnánk gyorsan terjedt el a ferences tanítás, mint ahogy maga a rend is intenzíven terjeszkedett kelet felé is, Európa katolikus országaiban a XIII. század folyamán. Ez történt Magyarország déli vidékein is. „A szerzetesi monostorok, kolostorok az adott földrajzi területen (. . .) társadalmat meghatározó szerepet játszottak. (. . .) Egy-egy földrajzi régióban való jelenlétük árulkodó. Hatással voltak nemcsak az emberek lelki életére, hanem a kultúrára, a művészetre, a szellemi életre” (Marton 1998: 24). Emellett tudnunk kell azt is, hogy „Az Assisi-kisugározta szabad szellemiség nemcsak a ferences mozgalom-

ban jelentkezett. Jelentkezett a lassan egész Európát behálózó vallási társulások, közösségek magatartásában, áhítatformáiban, heves vallási élményük kitermelte saját nyelvű közköltészetben” (Erdélyi 1991: 53).

Amikor Erdélyi Zsuzsanna felfedezte a magyar archaikus népi imádságokat és műfaji elnevezést is adott nekik, Pais Dezső szerint egy terra incognita spiritualia területet tárt fel a magyar népköltészet és irodalomtörténet részére. Az anyanyelvű irodalom archaikus rétegeiből hozott felszínre szövegeket. Ezeket az imádságokat szerepük és a bennük jelentkező erőteljes hit a vallási irodalomhoz közelíti. Jogosan. Ugyanis szövegeink a XIII. századi magas vallási kultúra irodalmi termésének lecsapódásai, és a néphagyomány csak másodlagos oralitásként őrizte meg őket hosszú századokon át napjainkig. A már említett ferences áhítat a forrásvidéke az archaikus népi imádságműfajnak. A Ferenc-rendi barátok Jézus-élménye – középpontjában a szenvedéstörténettel – hozta létre az e világi életet, a szegénységet, nyomorúságot, megaláztatást, a szenvedést vállaló ember-Krisztus kultuszát. Az ő tanaik hirdetése segítette terjedni a késő középkorban „az írott irodalom élőszavas vonulatát”.³ Nagyon fontos Erdélyi megállapítása a **saját nyelvű közköltészet** lehetséges születéséről is. Azonban akkor is valamilyen irodalmi előképeknek kellett lenniük, hogy csupáncsak az európai hagyomány közös motívumait említsük bizonyítékként. „A népköltészet elsődleges oralitása mellé az íratlan költészet-irodalom másodlagos oralitását” helyezi Erdélyi. „Ez utóbbi alatt az írott irodalom azon köznépi vonulatát értjük, amely vele egyidejűleg él s hat, ám egy szinttel lejjebb az írástudatlan tömegek körében élőszóval terjed. A középkorban csak így terjedhetett parttalanul, mert a köznépi kultúra élőszavas-orális volt (. . .) a tudást nem betű rögzítette, hanem az agy, az emlékezet s nem az írás terjesztette, éltette tovább, hanem a szó. Az általános analfabetizmus miatt az írásnak nem is lehetett közvetítő szerepe. A tömeges terjesztés eszköze a szó volt. Hatékonyságát fokozta a korra jellemző mozgékonyág, továbbá mind a világi, mind a vallási élet közösségi alkalmai sora. Ebbe nemcsak a lovagi-harci játékok, vásárok, búcsúk, nagy ünnepek sokadalmi tartoztak, hanem az egyes városok, tartományok, országok határait is átlépő tömegvonulások, bűnbánati menetek. Az írott irodalom–íratlan irodalom–népköltészet hármasságának, azaz az írásbeliség és a kettős jellegű szóbeliség viszonyának: érintkezéseiknek, kölcsönhatásaiknak vizsgálatánál fokozott gonddal kell figyelnünk a népköltészet és az íratlan költészet átfedéseire. Ezek az említett eszközi azonosságból, az élőszavas közvetítésből adódnak, s számtalan buktatót rejtene” (Erdélyi 1991: 54–55). Csak-

hogy Erdélyi figyelmét kevésbé köti le a kérdés, hogy az írott irodalomból hogyan lett **anyanyelvű** íratlan irodalom. Véleményem szerint elengedhetetlen volt a fordítás. Egyházi literátorok szövegeiből születtek pl. a kor nagyheti vallásos színjátékai, az akkor igen népszerű előadások, melyeknek legfőbb funkciója az empátiakiváltás, az együtt-szenvedésre való képesség, az imitatio Christi megteremtése volt. Szövegeik lírai-epikai-drámai jegyei nem a közösségi műfajként jegyzett népköltészeti alkotások (pl. népballadák) módjára jelentek meg, hanem műköltészeti fogantatásúak. Ámde nem érhatték volna el kívánt céljukat s nem válhattak volna népszerűvé, ha nem a nézők-hívók anyanyelvén szóltak volna. Szükséges volt tehát a latin nyelvű kultúrtermékek fordítása. Erről a folyamatról azonban nincs ismeretünk, ez idáig nem bukkantunk a nyomára. Márpedig lennie kellett, már csak a fentebb említett közös szerkezeti és motívumbeli egyezések miatt is. Feltételezhetjük csupán, hogy esetleg valamely rend vagy társulat tagjai ismerték mind a latin, mind a tevékenységük helyén használatos nyelvet, s ők lehettek a szövegek fordítói. A Halotti beszéd és könyörgés fordítása (ha egyáltalán fordításról van szó)⁴ valamennyivel előbb, az Ómagyar Mária-siralomé pedig csak pár évtizeddel előzhet meg a misztériumok, passiók, látomáslírák, más Mária-siralmak fordítását, ami valószínűleg a XIV. században történhetett. Hogy hány általánosan elterjedt latin összöveg volt, s hány fordítás készülhetett, arról tudomása nincs még a szakkutatásnak. A műfaj az egész magyar nyelvterületen fellelhető. Hogy egy-egy kolostor lakói, a különféle társulatok tagjai kölcsönözték-e egymástól a fordításokat, nem tudható. Az imádságok motívumazonosságai és a hasonló típuskörök alapján ez talán feltételezhető. Talán. Ezzel a kérdéssel még nemigen foglalkozott a tudomány. Nem szabad elhallgatnom, hogy ezt a kérdést, kissé más minősítésben, de hasonló okból felvetette Erdélyi Zsuzsanna is az archaikus népi imádságokkal való foglalkozásának egy korábbi időszakában: „Meg kell állapítani, hogy a jelek szerint joggal feltételezhető, s sporadikus terjedésre utaló *archetípusok*nak (kiemelés tőlem – S. I.) mikor s hol volt góczuk, s mi volt szórási területük?” (Erdélyi 1971:347). Horváth János szerint a középkori magyar nyelvű, élőszóval előadott s így terjesztett literátusi beszédek bizonyára „latin előképre támaszkodtak, de nem fordításai voltak annak, hanem csak emlékezetből való szabad tolmácsolásai” (Tarnai 1984:229), vagyis itt már *tolmácsolásról* (kiemelés tőlem – S. I.) van szó, amely pedig szóbeli tevékenység, szemben a fordítás írásbeli munkájával. A fordítók és a tolmácsolók mind bilingvisták lehettek, „végső soron egyazon

munkát végezték, ugyanazon iskolázáson mentek keresztül, s ugyanazon réteghez, a literátusokhoz tartoztak” (Tarnai 1984:230). A tolmácsoló literátusok ismerhették szövegeinket, de ahogy a kötelezően magyarázandó miatyánkot sem jegyezték le korán, úgy az imádságok szövegeit is a tudatukban „raktározva” bármikor elővehették, és ismerve a latin nyelvet is meg a hallgatóság nyelvét is, fejből tolmácsolhatták őket. Ez persze nem szó szerinti fordítás, de a variálódásnak nagyon eredményes lehetőségét adja meg. „E nyelvilleg és irodalmi műveltség tekintetében meglehetősen egységes literátus réteg volt tehát, ami a kódexirodalom és a többi középkori emlék írott nyelvét állandóan befolyásolta” (Tarnai 1984:236), s amelynek fő feladata a szövegek hű megértetése volt: azaz a szabadabb tolmácsolás. S ezeket a százszor, ezerszer elmondott szövegeket szórványosan és csak jóval később írták le. Nyelvben, anyanyelvben éltek és terjedtek, és vajon ki tudná megmondani, hogy voltak-e korábbi lejegyzéseink? Hiszen az Ómagyar Mária-síralmat is csak 1922-ben fedezték fel, míg a második legrégebbi versünket, Laskai Demeter ötsoros magyar írását alig pár esztendeje a dalmáciai Šibenik ferences kolostorában. Tehát még sok minden lappanghat. De hogy voltak lejegyzések, azt már Bornemisza bebizonyította, s a korábban említett Jankovics-féle felfedezés.

Erdélyi később is az anyanyelvű vallásos irodalmat-költészetet tartja az archaikus népi imádságok megteremtőjének, s megállapítja a következőket: „Ezen szöveghagyomány kétséget kizáróan a későközépkor szakrális nemzeti nyelvű közköltészetének népi proliferációja . . .” (Erdélyi 1990:61), s az időközben létrejött szerzetesrendek, vallási jellegű konfraternitások áhítatformái és szükségletei hozták létre a honi nyelvű vallásos közköltészetet⁵, amelyben az archaikus népi imádságok gyökerei találhatók, hiszen annak alkotásai váltak később általánosan elterjedtté, s a szájhagyomány által terjesztett s mentett folklóralkotásokká. Rajsli Ilona a középkori irodalom közvetítéséről a következőket jegyzi meg: „Irodalmunk magyar nyelvűsége az egyház gyakorlati szükségletének következményéből született meg. A nyelvi befogadás egyetlen tényezője a kolostori irodalom. Az irodalmi közvetítés csak egyes kolostorok szűk körére szorítkozott, még ha létezett is némi »irodalmi« közlekedés a kolostorok között” (Rajsli 1994a:209).

Fettich Nándor nem mélyed el ennyire a keletkezés kérdésében. Egyetlen idevágó tanulmányában a félig pogány, félig keresztény imádságoknak nevezett szövegeket így osztályozza: „a legrégebb idők-től napjainkig két alaptípus él egymás mellett: a *Fehér rózsza Mária* és az *Esteli imádság*. Mindkettő tartalmaz archaikus vonásokat, egymás-

sal is kombinálódnak, azonkívül egyházi könyvekből is vesznek fel (nyilván licenciátusok és a középkorban vándorprédikátorok közvetítésével) egyes kiragadott szövegrészeket. Azonkívül egy misztériumjáték nyomai mutatkoznak több imádságban” (Fettich 1971:46). Tehát az eredetet nemigen firtatja, de a terjedés/terjesztés dolgairól helytállóak lehetnek megállapításai. S épp ő mutatott rá egy másik, a misszionáriusok által is valószínűsíthető terjesztésmódra (Fettich i. m. 44. o.).

A misztériumjátékokból eredő népi imádságok múltjához hozzátartozik, hogy az anyanyelvű templomi előadásokat, vallásos liturgikus játékokat az egyházi hatóságok lassan kiiktatták az egyházi szertartásokból, s kitiltották a templomokból a hitbuzgalom tisztasága érdekében. Az újra erősödő latin nyelvű szertartásokra éberrel ügyelő papok még templom- vagy vásártéri előadásukat is megregulázták, míg végül teljesen elzárták az efféle együttlészenvedés és búcsúnyerés külső látványoktól sem mentes (zokogás, alélás, ostorozás, önsanyargatás) megnyilvánulási lehetőségeit. De a vezeklésmód ilyen tudatát nem tudták megsemmisíteni. A játékok látványától megfosztott hallgatóságban meggyökerezett a kísérő szöveg, amely idővel átvette az egésznek a funkcióját, és a narráció által idézte fel a vizuális élményt is, s így vált a bűntől való szabadulás eszközévé a pusztá szöveg, illetve szövegmondás.

A szövegek tartalmát figyelve szembetűnő a különféle szellemiség szinkretizmusa, amely kialakulásuk korának szociálpszichológiai képét éppúgy revelálhatja, mint a folklorizálódás évszázadai alatt végbe ment változásokat. A hozzájuk csapódott, avagy lekopott részek mára egy „erősen vegyes tartalmú műfaj” létrehozói lettek. De az imádságok zömének fókuszában a szenvedéstörténet egy mozzanata, leginkább a keresztre feszítés és Mária anyai fájdalma áll. Azonban szép számban találhatók vajdasági gyűjteményekben olyan szövegek is, melyek ezt a bibliai eseményt nem tartalmazzák, hanem csak az ősi hitvilág apotropeikus formuláit, illetve olyan apokrif eredetű vallási szegmenseket, melyek bár a krisztianizálódás folyamatán túl vannak, de ősiségük, archaizmusuk és apokrif mivoltuk nyilvánvaló (pl. a Kozmikus Genezist elmondó imák, a Függelékben pl. az 54–59. számúak, a Jézus genealógiáját tartalmazóak, melyekről Fettich is megállapítja, hogy ősi pogány eredetűek). Valószínűleg a több mitológiában ismert világfa vagy életfa képzetét hordozzák. Diószegi Vilmos a pogány magyarok hitvilágát vizsgáló könyvében rokon vonásokat fedezett fel többek között a törököknél: „Az altaji törökök egyik mondája szerint a föld köldökén, mindennek a középpontjában nő minden földi fa legmagasab-

bika, egy nagyon magas fenyő, amelynek csúcsa *Baj Ülgön* (a főisten) lakásáig ér” (Diószegi 1978:13). „Tudatmélyi rétegek pogány örökségeként varázs-cselekvések gesztus- és szóállományát idézik” ezek a szövegek (Erdélyi 1978:33), a valamikori exorciumokat, csak már elegyesen jelentkező (pogány és keresztény) jelrendszerben.

A középkori vallási szövegek témája mindig Krisztus halála volt. Ez a halálkép a már keresztény tudatformájú szövegek nagy csoportjának a gerince, váza, amelyre azután a vallási misztikum is, a középkori szürrealizmus is ráaggatta jegyeit. De nem lehet csupán a közvetlenül észlelhető sajátosságokat figyelniük, csak fenomenológiai vizsgálatot végezniük, hiszen az elmondott s ezáltal észlelt valóság: a kínhalált reprezentáló képek mögött a *vállalás* jelentését is érzékelniük kell, a mélyrétegben megbúvó vallástörténeti okokat. Bármennyire is hangsúlyozzuk ezen imádságműfaj ember-Krisztus központúságát, nem maradhatunk csupán a fizikai univerzum koordinátái között. Az imámondás által kiváltott metafizikai vízióban vallásszociológiai tendencia érvényesül: az empátia által kiváltott közös élmény részeseként az üdvözüléslehetőség megvalósítása, megvalósíthatósága. A műfajt létrehozó kor és társadalmi réteg túlvilágcentrikus életinterpretációjában a kezdet és a vég, Krisztus önfeláldozása és az ember megváltása közvetlen összefüggésként nyer bizonyítást. Természetesen, csak el kell fogadni a szöveg felhívását. Kényszerítő választásról nincs szó egyik oldalon sem: az Istenfiú világrajóttének alapvető lényege volt ez az életút, míg a bűnösnek titulált (minden) ember szabad akaratából dönthet a potenciális üdvözülés perspektívája mellett (ha a megváltoztathatatlan bűnös emberi lét utáni mennyei boldogságot választja).

A dramatikus részeket vizsgálva megjegyezhetjük, Gerold László tanulmányára támaszkodva (Gerold 1997:80–86), hogy a hagyományos drámaelemek közül meséje, cselekménye is van szövegeinknek; párbeszéd is előfordul itt-ott a szövegben; a szereplők is megnevezett bibliai alakok. Sőt a késő középkori passiókból, misztériumjátékokból a hívő emberek általános lelkiállapota is kikövetkeztethető. Kötetlen formájú, szabadversszerű alkotásokról van tehát szó, melyekben idő és tér egyaránt jelölt (Hajnal két óra 131., Szól a kakas hajnalban 106., 169., Hajnal hasad 291.; Olajfák hegye 196., Sínei nagy hegyre 266., Kálvária hegye 299. stb.).

Vannak olyan szövegeink is, amelyek a hivatalos egyházi tanok szellemét közvetítik az átörökítésben részt vevő egyszerű nép kisebb módosításaival, leginkább torzításaival. Például a tételesen is igazolt fordítás, a „Te lucis ante terminum” középkori breviáriumi himnusz

magyarra ültetve a „Mivel már besötétedett” kezdetű ima lett. Holl Béla szerint „ezt a XVII. század első felében DRASKOVICH János horvát bán fordította és 1643-ban Pozsonyban az »Officium Beatae Mariae Virginis« című magyar nyelvű imádságoskönyvben közreadta” (Holl 1971:372). De a terjedés további útja is érdekes és fontos. Történt ugyanis, hogy Pongrácz Eszter *Arany Korona* című roppant népszerűvé lett imakönyvében 1719-ben Nagyszombatban közreadta ezt az akkor már ismert és elterjedt imádságot (s azután még 14 kiadásban 1902-ig). A Vajdaságban is meglettük (Függelék 69–71. sz.) az imát. A könyvet pedig Kupuszinán is megtaláltam, a címoldal és a kiadás évszámát jelölő lapok-oldalak híján, s a 36. oldalon a következő szöveget:

*Mivel már besötétedett,
Kérünk teremtőnk tégedet,
Hozzánk kegyelmességedet
Mutasd, s szokott őrzésedet.*

*Gaz álmok távúl essenek,
Rút látásink elvesszenek,
Sátányok megköttessenek,
Hogy testünk ne fertőzenek.*

*Engedd ezt nekünk kegyesen;
Atya, fiú felségesen,
Sz. lélekkel egyetemben,
Élvén örök dicsőségben.*

S egy Völgyesről származó vajdasági folytatásban (Függelék 71. sz.) e könyvnek az a része is szinte teljes terjedelmében hallható, amely pedig már nem az említett himnusz tartozéka, hanem csak azt követi a sorban:

*Tarts meg uram vigyázásunkba,
Őrizz minket alvásunkba,
Hogy Krisztussal viradjunk,
Békességbe nyugodjunk,
Őrizz Uram minket,
Mind szemeid fénnjét,
Szárnyad árnyékában,
Oltalmaz meg minket.
Méltóztassá minket ez éjszakában megőrizni.*

*Uram írgalmazz.
Krisztus kegyelmezz.
Uram légy velünk írgalmassan,
Mink tebenned bízunk. Ammen.*

Két különböző szöveg jól kimutatható és megmagyarázható kontaminációját eredményezte az orális hagyomány.

Mezey László pedig az említett himnusz- és imaszöveg azonossága mellett kiderítette még, hogy az én vajdasági gyűjteményemben is előforduló Názáret-beli Jézus, zsidóknak királya . . . kezdetű imák (Függelék 258., 279., 287., 307.) bevezető sorai „a *Media vita in morte sumus* antifonára vezethetők vissza, melyben a *Hagios ho theos, hagios ischyros* . . .; *Sanctus Deus, sanctus fortis* . . . mint záradék szerepel. Rögtön meg kell jegyezni, hogy ez az antifóna böjti időben volt használatban, de soha a római breviáriumban. Az esztergomi breviáriumok viszont – PÁZMÁNYIG – mind tartalmazzák, mint a böjti kompiléta egy elemét. A népi esti imádság vezérmotívuma (az említett változatban) így még a XVII. század eleje előtt lett. Így kezd feltűnedezni a régi klerikus-kultúra egykori közvetítője – még természetesen a mai adatközlő ősei irányában – a liturgikus kultúrának is részese, a literátus” (Mezey 1971:368). És több ilyen, az irodalomban járatos, művelt személy (egyházi?) lehetne az általam annyira keresett fordító (netán maga a költő?) más imaszövegek esetében is.

Szerkezetileg a szövegek különféleképpen csoportosíthatók. Vannak egytagú imádságok – az *Esti imádság* variánsai – amelyek különféle füzérekben kapcsolódhatnak más szövegekhez, de önálló voltak jól érzékelhető. Ezekből az álomban (öntudatlan állapotban, vagyis magatehetetlenül) nyugvó ember védekezési mechanizmusa hallik ki, amint oltalmat kér az éjszaka idején leselkedő ártó erők (a rossz, a gonosz, a sátán) ellen. Ez a típus egy Európa-szerte elterjedt, kora középkori ima első motívumait foglalja magában.

Erdélyi Zsuzsanna műfajszakértő az imaszerkezet hármastagoltságát határozta meg. Szerinte históriás énekstílusra emlékeztető indító motívumok (pl. Il való Krisztus Urunk az é sirálmás kékertyében . . . 299. sz.; Kitekinték napkelet felől / Ottan látok egy aranyos szentélyházat . . . 293. sz.) ugyan szerepelhetnek a szöveg elején, de a kezdőszakasz leginkább lírai jegyeket tartalmaz, akár a népdal, a népballada, avagy a róluk mintázott műköltési *dal* a természetet kedvelő romantika korában. Ezekben az indításokban a természet képei jelennek meg (Parton terem rózsafa . . . 139. sz.; Fehér rózsza, Mária . . . 62., 146. sz.; Áll a tenger közepén a boldogságos Szüz Mária . . . 271. sz.; Ó, hajnal,

hajnal, / Szép, piros hajnal . . . 273. sz.; Piros színű szép hajnal . . . 284. sz.; Égën mén a madár . . . 254. sz.; Reggel kimék ajtóm elébe / Föltekintek a magas égre . . . 234. sz.; Vásárnap hájnalbá hármát szāl á földre . . . 234. sz. stb.). De lévén imákról szó, a vallási szimbólumok is jelentkezhetnek velük együtt (Szól a kakas, / Kej fel, Mária . . . 114. sz.; Paradicsomban csenditenek, / tik angyalok minot legyetek . . . 252. sz.; Én kimék én házam elébe, / Föltekinték a magas menyegbe, / Ot látok szent oltárt, / Szent oltárba szent papot . . . 145. sz.).

A második vagy középső szakasz epikusabb jellemvonású. Ebben jelenik meg a már többször is említett szenvedéstörténet és Krisztus halálának a képe, pl.: Szent szakálát szagatják, / Szent haját tippázzák, / Tövis koronával koronázzák, / Lándzsákkal átverik, / Három szöggel felfügesztik kínos körörsztfára . . . 274. sz. A középkori vallási dráma jegyeit is e rész tartalmazza, balladai tömörségű vázlatos képsorral, „melyben a történés elmondása és megjelenítése váltakozva követheti egymást, gyakorta kiegészülve az érzelmekre ható lírai betétekkel, pl. Mária siralmaival”, pl.: Szól á boldokágosz Szíz Mārijā, / Ó, fijām, fijām! / Szerelmesz szent fijām! / Én ászt gondoltām, te leszel bús, / Lātod, fijú, én lēsžek bús . . . 279. sz. (Erdélyi 1991:56), narráció és poézis szimbiotikus jelentkezésével. Ide tartoznak gyűjteményekben a bajelhárító szövegeknek archaikus imamotívumokkal kontaminálódott megjelenései, a Mária keresi Krisztust, a Krisztus–Mária-párbeszéd, a Golgota-szenvedéskép, a Gyász, valamint a Feltámadás típusú imádságok; röviden a gyűjtemény tetemes része.

Az imaszövegek szerkezetét bezáró harmadik szakasz egy rövid formula: záradék, amely az archaikus népi imádságok állandó része, szinte mindegyik típus szerves alkotóeleme, s nemcsak a magyar imádságok elmaradhatatlan alakzata: az egyetemes európai kulturális tradíció bizonyítéka, a műfaj alapideáját, az üdvözülés ígéletének tényét hordozó rész. Szerepe a műfaj elterjedésében és fennmaradásában óriási: a benne rejlő szellemiség éltette évszázadok során a népi imádságokat. S azok elmondásának nincs meghatározott helye vagy ideje. Elmondásuk nem kötődik a liturgiához, sem paraliturgikus szertartáshoz. Általában a család vagy az egyén imáiként léteztek mindig. Maga az imádkozó helyezi őket napi imái közé, elé vagy mögé, a többi ima sorába, tehát imafüzérben is élhetnek, de imádkozhatja pusztán csak ezeket is. Az imádkozás helye sincs meghatározva. Történhet a házban, az udvaron, a szántóföldön munkavégzéskor, útközben vagy bárhol. Ez azonban több a kánonnal előírt imádságra is érvényes. De vannak archaikus imádságaink, amelyeknek elmondását idő szabályozza. Ez leginkább a

záradék részben hangzik el: *este-reggel, este és reggel, minden reggel és minden este, este lefektében, reggel fölkelésben*. A kakasszólitás motívumával kezdődő imát *reggeli imának* is nevezik, míg az *én lefekszek* kezdetűt *esti imádságnak*. Ugyanakkor néhány imádságban pontosan megjelölik az imádkozás idejét: *évés előtt, évés után* (58.), *régge, débe, este* (254.); bizonyos napokat jelölnek ki az imamondásra: *nemhogyminden nap, csak minden pénteken és szombaton* (263.), napszakokat, eseményeket: *péntökön röggé, szombaton délbe, vasárnap misekő* (290.), *pénteken reggel, vasárnap mise alatt* (291.), *péntéken reggel, vasárnap mise elét* (297.), *pénteken dére, vasárnap mise alatt* (297.), *pénteken délelőt, vasárnap mise előtt* (298.). Néha meghatározzák az elmondandó imák számát is: *napjába kéccér* (320.), *egy nap kétszer* (232.), *háromszor elimátkozza* (81.), *minden nap háromszor* (234.), *este-rögge háromszó* (111.), *lefektébe, fölkelésbe háromszor* (84.), *este lefektébe, régge fölkelésbe háromszor* (218.), *háromszor lefektében, háromszor fölkelésben* (287., 279., 278.) stb. S bár a számok közül itt is a *három* a leggyakoribb, az ilyen imák mégiscsak ritkák, s az egyszerű *este-reggel* meghatározás a legesleggyakoribb.

Eredet, folytonosság és a hagyományozódás eredményezte az ima-szövegek sokrétű motívumanyagát, amelybe beletartoznak az ördögűző vagy gyógyító képzetek, a szómágia elemei, a számmisztika jegyei, a szoláris képzetek, a középkori egyházi fényszimbolika, az ősvallási genezismotívum, Krisztus származtatásának totemisztikus képzetek, a krisztusi vér földöntúli erővel bíró misztikuma stb. Roppant összetett szellemi anyag, melynek „eredetét jórészt az őskeresztény apokrif irodalomban kell keresnünk, melynek anyagából a kora középkor folyamán váltak ki, és bizonyos ókori keleti varázstevékenység hagyományaihoz kötődve, mágikus tartalommal új funkcióban (. . .) önállósultak és terjedtek el Bizánc kisugárzásában, hatókörében. – Így mutatja imaképeink több totemisztikus, szimbolikus jegye az őskereszténység hellenisztikus, szinkretista törekvéseit, vegyítve apokaliptikus elemekkel és a keleti görög bizánci apokrif irodalom Krisztus, Mária életével foglalkozó műveinek bőven átmentett mozzanataival” (Erdélyi 1978:41). A gyakoribb motívumok sztereotip részei a színek (piros, aranyos, fehér, sárga, fekete), a számok (egy, három, öt, hét, tizenkettő, ötvenöt, száz), az időjelek (reggel, este, éjfél, hajnal, péntek, vasárnap, virradat), a növények (rózsa, orgona, pálmafa, nánafa, mutrumfa; gyökere, ága, bimbója, virágja), a személyek (Jézus, Szűz Mária, s a szentek közül József, Anna, Péter, Pál, János, Antal, Benedek, Lukács evangélista, majd Emerencia, Márta és Borbála is néha),

az állatok (kakas, madár), helymeghatározások (Kálvária-hegy, Sínai nagy hegy, Názáret, fekete föld színe alá stb.). Lám, a keleti keresztény egyház, sőt az őskereszténység jegyei is kimutathatók a magyar archaikus népi imaköltészetben, s bizony, a vajdaságiban is.

III. A GYŰJTÉSI TERÜLET

A középkori magyar írásbeliség tájainkon megmaradt, többször csak roncsolt töredékei az eddig elmondottakért érdemelnek nagy figyelmet – a részletek az egészre emlékeztetnek (Bori Imre) –, hiszen az általam vizsgált műfaj gyűjtési területe teljes egészében török hódoltság alá került a XVI. században, s ezáltal az addigi fejlett társadalmi és gazdasági élet olyan mély szakadékba zuhant, hogy a XVIII. század közepén kezdődő újratelepítés után sem kapott azonnal olyan erős segítséget az újrainduláshoz, hogy hamarosan elérte volna a műveltség egykorvolt szintjét. „Azután elnémult a szó, egy fényes korszak fölé borult a történelem sötét, villámokkal terhes felhőzete” – írta Bori Imre a milicentenárius évében a Mohács utáni korról (Bori 1996). S amíg korábbról Aracs, Bács, Kamonc, Dombó szellemiségét idézhetjük, építészeti és iparművészeti jelentőségét emlegethetjük, addig a XVIII. századi egyházi építkezések minőségét egy ósztapári okmánnyal érzékeltethetjük, mely szerint 1766. április 15-én Baján a megyei hatósághoz intézett levélben a vármegyei adó elengedését kéri, hogy a megroggyant, paticsfalú templomukat újjáépíthessék szilárdabb anyagból. (Vajdasági Levéltár, Újvidék, Bács-Bodrog vármegye fondja, 23/1766. számú jegyzet az analitikus leltárban.) Az akkori, illetve a kissé korábbi, de a török kor végén épült templomok, kápolnák anyagáról nem maradt fenn pontosabb írott forrás, mivel minden terv nélkül, a helybeli mesterek építették őket saját tapasztalatukra támaszkodva. És szóbeli hagyomány sem őriz emléket ezekről. Épp ezért roppant fontos az a népköltészeti örökség, amely az újjáéledő Dél-Alföld szellemi jussát tudatosítja.

A kutatott vidék valójában egy országrész, jobbik esetben *országnyi rész* a hajdani Magyarország, később az osztrák császárság, majd az Osztrák–Magyar Monarchia, s 1918 után pedig Jugoszlávia területén. E kutatott régió több, de legalább két földrajzi nagytájat foglal magában: a Bácskát és a Bánságot (mivel szerémségi szövegünk nincs). Mindkét történelmi tájegység a mai Vajdasághoz tartozó résznél nagyobb. Gyűjtőterületem tehát e két vidék része csupán, s ezt fontos

hangsúlyoznom, hiszen a magyar néprajzi szakterminológia a Bácskát is, a Bánságot is külön, és jóval nagyobb régióként jelöli (vö. Kósa–Filep 1975), ugyanakkor számon tartja az e vidéken élő népcsoportok etnográfiai tarkaságát is. Telepítéstörténeti szempontból kisebb és homogén magyar telepei e tájnak ugyan vannak, mint amilyenek az al-dunai székely települések, a közép-bácskai református többségű kun falvak, és bizonyos közös vonásokat őriznek a Szegedről és környékéről telepített dohánykertész (gányó) falvak a Tisza mindkét oldalán. De a dunántúliak, a régi ország északibb részeiből érkezett palócok vagy a jászok nem alakítottak ki egységes néprajzi kistájat, sőt eredettudatuk is igen halvány. Hagyományaik, szokásaik, életvitelük bizonyára nagyban különbözött az ideérkezés korában. Nyelvük is, természetesen. A nyelvben őrzött népköltészet – a műveltség többi összetevőjével együtt – azóta sok változáson: kopáson, variálódáson, egységesülésen ment keresztül. A folklór egyes műfajai azonban máig fennmaradtak, bár a XX. század végén már némelyikük nehezen gyűjthető. Vajdasági magyar néprajzkutatásunk a közösségi élet éltette folklóralkotások egy-egy műfaját, itteni létezésük bizonyítékeként is, számos kötetben adta közre (népmeséket, népdalokat, népballadákat, proverbiumokat, mondákat stb.). A nyelvjárási eltérések mellett a meglett variánsok számában van még jelentősebb eltérés a különféle műfajoknál. Ez viszont a kutatásra fordított idő függvénye is lehet. Nagyobb műfaji különbségek, egy-egy folklórtermék esetében, csak a korábbi Jugoszlávia egymástól távol eső magyarlakta vidékein lejegyzett alkotások között fordul(hat)tak elő (pl. a vajdasági és a Mura-vidéki népmesék, vagy a szlavóniai, a dél-bánati és a nyugat-bácskai népdalok között). A vajdasági magyar archaikus népi imádságokat vizsgálva sem állíthatom, hogy egy-egy vidék meghatározó típusok lelőhelye, míg a magyar nyelvterület más, tőlünk távol eső tájain felénk ismeretlen típusú szövegeket is találtak (vö. Erdélyi 1978, Tánczos 1995), ugyanakkor nálunk szépszámú variánsban előforduló típust másutt jószerével nem is leltek meg.

A műfajkutatás eddigi eredményei, mint már fentebb láthattuk, nálunk, magyaroknál, főleg Erdélyi Zsuzsanna munkájának köszönhetőek, aki bebizonyította, hogy „általános európai hagyomány-háttérű költészet”-ről van szó (Erdélyi 1985:303). Jó néhány európai népnél megtalálták a műfajt, s éppen Erdélyi lelte meg a velünk, magyarokkal közös területen élő románoknál és szlávoknál (szerbek, horvátok, szlovének, szlovákok, ruszinok) (vö. Erdélyi Zs. Új Írás, 1991. 10–12. sz.). Rajta kívül a Kárpát-medencei délszláv imádsághagyománnyal Đuro

Franković, Ruža Begovac, Silling István foglalkozott; a szlovák népi imádságokkal Zsilák Mária; a szlovéniai anyagot Vilko Novak gyűjtötte össze és publikálta (aki a *ljudske narodne molitve* műfaj-meghatározással él), s az itteni németiség körében is bizonyára végeznek kutatásokat e téren, mint ahogy jómagam is találtam recens német nyelvű anyagot Apatinban és Dunacsében.

Mindannyiunk közös örökségét jelentik e szövegek, melyek a valósi minősítést éppúgy megkapták a használat által, otthoni imádkozóiktól, mint az egyház hivatalos imádságai. Hiszen egyazon célt szolgálnak. Az irodalomtörténet, a folklorisztika és a nyelvtudomány pedig velük és általuk gyarapodott, gazdagodott.

A Bácska és a Bánság következő településein gyűjtött archaikus népi imádságyanyag, összesen háromszázharminc szöveg áll most a nyelvészeti vizsgálat rendelkezésére:

Ada (Ada)	Káty (Kać)
Adorján (Adorjan)	Kelebia (Kelebija)
Bajmok (Bajmok)	Kevi (Kevi)
Bajsa (Bajša)	Kikinda (Kikinda)
Becse (Bečej)	Kishegyes (Mali Idoš)
Beodra (Novo Miloševo)	Kisoroszi (Rusko Selo)
Bezdan (Bezdan)	Kispiac (Male Pijace)
Budiszava (Budisava,	Kucora (Kucura)
Tiszakálmánfalva)	Kúla (Kula)
Csantavér (Čantavir)	Kupuszina (Kupusina,
Csóka (Čoka)	Bácskertes)
Csonoplya (Čonoplja)	Ludas (Ludoš)
Doroszló (Doroslovo)	Magyarcsernye (Nova Crnja)
Drea (Drljan)	Majdán (Majdan)
Feketető (Crna Bara)	Martonos (Martonoš)
Feketics (Feketić)	Mohol (Mol)
Felsőhegy – Orompart	Muzslya (Mužlja)
(Gornji Breg)	Nagybecskerek (Zrenjanin)
Gombos (Bogojevo)	Nemesmilitics (Svetožar Miletić)
Gunaras (Gunaroš)	Orom (Orom)
Hajdujárás (Hajdukovo)	Oromhegyes (Trešnjevac)
Horgos (Horgoš)	Oroszlámos
Jázova (Jazovo, Hódegyháza)	(Banatsko Arandelovo)
Kanizsa (Kanjiza)	Padé (Padej)
Kanizsamonostor (Banatski	Péterréve (Bačko Petrovo Selo)
Manastir)	Rábé (Rabe)

Sajkáslak (Lok)
Szabadka (Subotica)
Szaján (Sajan)
Szalatornya
Székelykeve (Skorenovac)
Szentmihály (Mihajlovo)
Szenttamás (Srbobran)
Szilágyi (Svilojevo)
Szonta (Sonta, Szond)
Telecska (Telečka)
Temerin (Temerin)
Terján (Terjan, Lőrincfalva)
Tóba (Toba)
Topolya (Bačka Topola)
Torda (Torda)

Tóthfalu (Totovo Selo)
Törökbecse (Novi Bečej)
Törökfalu (Utrine)
Törökkanizsa (Novi Kneževac)
Töröktopolya (Banatska Topola)
Újvidék (Novi Sad)
Ürményháza (Jermenovci)
Verbica (Vrbica, Egyházaskér)
Versec (Vršac)
Višnjevac
Völgyes (Doline)
Zenta (Senta)
Zentagunaras (Novo Orahovo)
Zombor (Sombor)
Zsablya (Žabalj)

IV. A BAJELHÁRÍTÁS ESZKÖZEINEK NYELVI SAJÁTOSSÁGAI

Korábban megállapítottam, hogy a vajdasági magyar népi imádságok tartalmi vonatkozásban jelentékenyebben archaikusak a nyelvi régiségeket jelentő szegmentumoknál. A szellemiségükben legarchaikusabb apotropeikus szándékú ún. esti imádságokban (amelyről azt is feljegyezték, hogy Luther Márton is ezt imádkozta) – akár magukban állnak, akár imafüzérben szerepelnek –, a bajelhárítás és a gonoszűzés beszédaktusban „megvalósulást nyert” lényei, személyei, dolgai, cselekedetei (helyük és idejük) halmozottan fordulnak elő. „Számos olyan szó él nyelvünkben, amely a keresztény vallásos élettel kapcsolatos, de jóval régebbi a magyar kereszténységnél. Ezek a szavak a magyar ősvallás világából kerültek át a kereszténység szótárába, valószínűleg úgy, hogy a keresztény vallás egyes fogalmainak és cselekedeteinek megnevezésére olyan kifejezéseket alkalmaztak, amelyeket a kereszténység felvétele előtti világban is használtak valamiféle hasonló jelentéssel” (Bárh 1990:332). Némelyik imádságunk teljes gonoszűző formulát tartalmaz, amely a krisztianizált elemek és a pogány kori képzetek vegyüléke:

*Köröszöt vetök öt újjammal,
Öt anygyalom segíccsígivel,
Mária tejével,
Szen Benedek keresztyivel,
Jézusom erejével. (40.)*

A bajelhárító szándék megfogalmazása hallatszik ki a: *gonosz kísérő távozzon (29.) / az ellenség mēg nē csáljon (30.)* imasorokból, s az ismeretlen ártani akarás megnevezése is szerepel az imaszövegek igetöveiben:

*akik ezeknél erősebbek,
azok ártassanak nekem (50.),
aki ezeket lēvēszi,
az ártasson nekēm (41.),*

ez utóbbi méghozzá megismételten, hangsúlyozottan;

*az árthasson ennek a háznak,
aki Betlehemből hozot szénát (54.);*

avagy a szómágia erején alapuló intelem, figyelmeztetés jelentette a sérthetetlenséget:

*Anygyal őriz éfélig,
Mária virattig,
Krisztus Jézus megőrzöt,
Szent vérével megváltot,
Szent keresztel megjegyzet . . . (25.).*

Ezt példázza Penavin Olga meghatározása is: „A népi imáról el kell mondanunk, hogy olyan folklór jellegű termék, melyben a mágia továbbélését is meg lehet figyelni. A szöveghűség, a pontos elmondáshoz való ragaszkodás ugyanis a szómágia megnyilvánulása. Éppen úgy, mint a ráolvasásokban, varázsigékben. A népi imák is, mint a varázsigék, csak keresztényesítve, a hivatalos vallás szabályrendszeréhez igazodva, de a folklórt hordozó, továbbadó társadalmi réteg – főleg a földművesek, kisparasztok, kispolgárok, ún. »köznepek« – stagnáló életmódjához alkalmazkodva tartják fenn magukat. Konzerváló jellegű és funkciójú életszemléletre épülnek, egy elmúlóban levő társadalmi, gazdasági, művelődési fokozat szokásrendjéhez igazodnak s annak egyféle kifejeződései” (Penavin 1983:203).

A legtöbb esetben főnévvel fejezik ki az imák az oltalmat nyújtó alanyt. Épp ezért tartom fontosnak a lexikai szintű elemzést, hogy megállapítsuk „milyen lexikai elemek valósítják meg a témát” (Láncz 1994:134), és a gyakoriság alapján a vele kapcsolatos szemantikai mozzanatok kiderítését, a grammatikai eszközök felhasználásának vizsgálatát. Láncz Irén tanulmányában ezt a következőképpen indokolta: „Mivel a különböző nyelvi tények együttesen hatnak, nem törekedtem mindenáron különválasztásukra, szétszakításukra” (Láncz i. m.:134). Ezt mi is követendő elvnek tartottuk, s a kulcsszavak kiválasztásánál alkalmaztuk is. A kulcsszókincs releváns kifejezései jelzik a műfaj jellegzetes szókészletét, amely eredetileg korjellemző szereppel is bír. S bár az imádságok élete és variálódása az eredeti szókincsen jócskán változtathatott, alapfogalmai máig megmaradtak.

A vizsgált kategória 73 imaszövege 2564 magyar szóból áll (s ehhez járul még 34 *ámen*). Az imádságokban átlagosan 35,12 magyar szó van. A főnevek száma igen nagy: 1022. Tehát az imák szavai csaknem 40%-ban főnevek, s ez igazolja föntebbi állításunkat.

A főnevek közül leggyakrabban a valószínűleg latin eredetű, s a keresztény vallással kapott *angyal* köznév fordul elő. E köznév is, mint általában a főneveknek ez a csoportja, összefoglaló, általánosító jellegű, „egy-egy fogalom szimbóluma, jelentéstartalmában kiemeli a fogalomhoz tartozó valamennyi egyed közös vonásait” (Kálmán 1973:7). A nyelvtörténet kutatói az 1195 körüli évben keletkezett Halotti beszéd és könyörgésben lelték meg először: „*es mend angelcut*”. Ha csak a *védekező, bajelhárító szövegek* kategóriájában szereplő 73 imát vesszük vizsgálat alá, melyek zömére ráillik Bálint Sándor „az angyalokhoz intézett archaikus esti imádság” elnevezése (Bálint 1980:344), akkor is látható, hogy 52 imában előfordul, míg az egész vizsgált korpuszban 400 körüli az előfordulások száma, vagyis imánként 1,23 esetben szerepel az angyal. Archaikus vonása ez szövegeinknek, hiszen a leggyakoribb kanonizált imádságok közül csupán az *Úrangyala* említi egyetlenegyszer az angyalt. Ezek a szellemi lények jelentik az égiek és az ember közötti kapcsolatot, ami a 32. sz. imában meg is fogalmazódik:

Krisztus kídét három anygyált,

és imádkozóinknál védelmező, illetve lélekvezető szerepük hangsúlyozott. De apotropeikus imádságainkban az angyal emlegetésének megtévesztési, félrevezetési célja is van, hiszen akit az angyalok vesznek körül, ahhoz a sötétség erői nem férközhetnek közel. A baj közvetett módon, szómágián alapuló eltanácsolását, elijesztését példázzák ezek az angyalokat emlegető gyakori sorok. S ez valóban nincs ellentétben a bibliakutatók ama meglátásával, mely szerint: „Szembetűnő, hogy az evangelisták sokkal tartózkodóbbak az angyalok szerepeltetése terén, mint az apokrif iratok szerzői” (Haag 1989:65).

A tárgyalt *angyal* szóban a fonetikai sajátosságok közül megemlíthető a még ma is hallható s a palóc nyelvjárástípusra jellemző illabiális *á* a kupuszinai szövegek esetében: *ánygyál*. Mássalhangzóit illetően pedig egy képzéshelyi részleges hasonulásról szólhatunk: az *n* foghang artikulációját megváltoztatja az őt követő *gy* fog-ínyhang, és dentipalatális nazálisra, *ny*-re változtatja: *n + gy = ny + gy: anygyal*. Ez a mássalhangzó-változás a Vajdaságban mindenütt egyformán hallható.

A 36. számú imában elírás eredményezte az *algyal* alakváltozatot.

Az *angyal* főnév szócsaládjából szövegeinkben megjelenik az *őrangyal* (155., 216.) és az *őrzőangyal* főnév is:

két őrzőanygyal két karomon (34.),
őrzőanygyalomé (66.).

Ez utóbbi főnevek jelzős előtagú alárendelő szóösszetételek. Az *őrangyal* előtagjának esetében is az *őrző* melléknévi igenévi jelentés rejlik, bár az etimológia szerint mindkét előtag elsődleges jelentése az *őr* főnév volt.¹ A 216. sz. imádságban tautologikus a külön jelző használata: *někēm vagon hārom őrző őrangyalom*.

A védekező előjelű népi imádságokban az *arkangyal* főnév is előfordul (50., 72.). Ez a Halotti beszéd és könyörgésben már szintén leírt szó ma még ugyan nem sorolható a fogalmi archaizmusok közé, azonban használata igen ritka, és a nyelv függőleges rétegződési felosztásában az ún. vallási szaknyelv kifejezései közé sorolható. Mindenképpen a mai magyar szókészlet peremvidékén foglal helyet. Imádságainkban valójában kiegészítője a *Szent Mihály* személynévnek, bár nyelvtanilag a *Szent Mihály* *arkangyal* alárendelő szószerkezetben az *arkangyal* az alaptag, s a *Szent Mihály* ennek jelzői determinánsa. Ugyanez olvasható legelső összefüggő nyelvemlékünkben is: „*bovdug michael archangelt*”, s a szent angyal szerepeltetése az alvásra, áttételesen a nemlétre készülő ember fohászában indokolt, hiszen ő az istenellenes hatalmak legyőzője², a halottak szószólója és az Utolsó Ítélet angyala.³ A gyűjtemény 260. számú imájában a főangyal jelentésű arkangyal főnév önállóan szerepel, de a szövegkörnyezetből itt is Szent Mihály értendő melléje:

Nyisd kaput, Arkangyal,

Nyújts kezet, Mária,

Mert most megyek Úrszint látni . . ., vagyis a halottak közé.

Az oltalomért megidézett angyal „rendszerint szárnyas . . ., légies, szellemi lény, közvetítő Isten és ember között”⁴, csak ritkán szerepel mennyiségjelző nélkül: *őrizz, angyal . . .* (3., 33., 46., 73.), *őrizd angyal . . .* (48.), és szintén ritka ebben a kategóriában a többes szám jelével ellátott főnév: *angyalok őrzik álmát* (53.), *szent angyalok lakóznak e házban* (70.). Mindkét esetben hangrendileg illeszkedő -o kötőhang (előhangzó) áll a jel előtt. Különben a többes szám jelével ellátva az angyal szó jóval gyakoribb a gyűjteményben. Többes számú és kicsinyítő képzős alakban csak egyszer fordul elő: *angyalkák* (48.). Leggyakrabban a *három* tőszámnév mutatja az angyalok számát: *három angyal (a) fejem fölött-felett* (4., 6–8., 11–12., 19–20. stb.); *három angyal őriz . . .* (5., 16., 42., 43.); *hārom anygyál ál mellettem* (10.); *három angyal vigyáz reám* (31.); *három angyal őriz* (16.); s az ebbe a kategóriába tartozó imádságokban huszonnyolcszor fordul elő a *három*

számnév mennyiségjelzőként. A hármas szám ilyen gyakorisága népköltészeti alkotásokban egyáltalán nem meglepő, s a számmisztika helyénvalósága a tárgyalt bajelhárító szövegekben nyilvánvaló.

Az angyalok száma lehet a *kettő*, két tőszámnév is: *kettő angyal a szememet zárja* (4.); *két kar anygyal* (34.), *fejem fölött két angyal* (35.), *két vállamon két anygyal* (41.), *két vállamon két szárnyas angyal ül* (48.), *két karomba anygyal* (50.), *két koronás angyal két valúnkón* (72.), sőt az őrzőangyalokból is van kettő: *két őrzőanygyal* (34.). De még a tizennégy tőszámnév is jelölheti a vigyázó angyalok számát:

*Este, ha lefekszem,
Tizennégy angyal őrizzen engem!
Kettő a fejemnél,
Kettő a lábaimnál,
Kettő jobb oldalon,
Kettő bal oldalon,
Kettő takargasson,
Kettő vezetgessen a Mennyei paradicsomban.
Aki ezt az imát elmondja,
Angyalok őrzik álmát. (53. sz.)*

A tizennégyes szám esetleg a katolikus népi vallásosságban ismert 14 Segítő Szent⁵ képzetköréből kerülhetett át a doroszlói–szilágyi változatba. Hasonló számú anygyallal találkoztunk egy apatini származású, ma dunacsébi (Čelarevo) lakos német imádságában:

*In gottes Namen Schlafen genge,
vierzehn Engel mit mir gange,
zwei zu Kopf
zwei zu Fuss,
zwei zur rechten,
zwei zur linken Seit,
zwei decken mich
zwei wecken mich
und zwei fuhren mich in das himmlische Paradies.⁶*

Ugyanennyi angyal jelentkezik egy a magyarországi Olasz községben gyűjtött horvát népi imádságban is.⁷

A bevezetőben említett fordításkérdés ezek után már nem igényel különösebb bizonyítási eljárást.

A *két kar anygyal két vállamon* (34.) imasorban az angyal mennyiségjelzői szó szerkezete a *két kar*, amelyben a *kar* az angyalok bizonyos

seregét, nagyobb csoportját jelölő főnév. „Az angyalok karaira vonatkozó elnevezéseket Pál (apostol – betoldás tőlem, S. I.) a zsidó hagyományból merítette . . . , a különféle angyalok felsorakoztatásával Pál mégis utal az angyalok világában bizonyos különbségekre. Ha az általa szerepeltetett angyalokhoz hozzászámítjuk az ÓSz-ből ismert *kerubokat* és *szeráfokat* és az *egyszerű angyalokat*, akkor előáll az angyaloknak az a 9 kara⁸, amelyet Szt. Ambrus és Aeropagita Dénes vett később számba, **anélkül, hogy** ezáltal az angyalok 9 karára, illetve hierarchiájára vonatkozó tanítás, amellyel kapcsolatban az egyházatyák sem foglaltak egységesen állást, **szilárd szentírási alapot kapna**” (kiemelés tőlem – S. I.).⁹ Tehát inkább ősi hagyományú jelenségről van szó, és magyar megnevezésük az *összesség*, *sereg* jelentés hordozója, és az egyházi latin nyelvből került hozzánk. A *kar* főnév ilyen, több nem kicsiny egységből álló mennyiséget jelentő szó szerkezetben való használata megközelíti a fogalmi archaizmusok közé történő besorolás lehetőségét. Ugyanakkor a *tanári kar*, *püspöki kar* stb. mai előfordulásai mutatják a szó aktív voltát. A gyűjtemény még két imádsága, azoknak is apotropeikus része tartalmazza ezt a főnevet: *négy szarkában négy kar angyal* (141.), *egy újjaddal, ety kar anygyaloddal . . . néty szögibe néty kar anygyal* (293.). Az angyalok karainak számáról szóló fentebbi idézetbe beleillenek az itteni számok is. Meg kell jegyeznünk, hogy a kupuszinai temetéseken, ha az elhunyt tagja volt a rózsafüzér társulatnak, imatársai egy vallásos népénekekkel búcsúznak el tőle, amelyben szintén szerepel az *angyalok kara*:

*Ánygyálok kilenc káráji az égből lészájjátok,
E mekholt társunknak lelkét egebe sorozzátok . . .*

A *négy* számnév is a korpusz más csoportjában jelentkezik az angyalok mellett, de az imafüzérnek az a része, amely e tőszámnevet tartalmazza, szintén olyan apotropeikus jellegű, mint az első kategória minden szövege:

négy szép őrangyal kerüljetek keresztet (155.),
négy őrzőangyal őrzy (156.),
néty szögibe néty kar anygyal (293.),
házom szögletében négy szép őrző angyalom (286.).

A *négyes* szám szómágiával a gonosz távoltartását szolgálja a ház, az emberi hajlék minden oldalától, amint ezt jelzi a *ház* emlegetése is a jelzett imádságokban: *házam szegetibe / négy szép őrangyal* (155.), *az én házam négyszögletes, / négy őrzőangyal őrzy* (156.), *házom szögletében négy szép őrző angyalom* (286.).

Nem ebben az imacsoportban, de ilyen szándékú szövegben szerepel az ezer tőszámnév az angyalok mennyiségét jelölendő: *ezër anygyaloddal* (216.), bár itt túlzó használatban nyer alkalmazást, akárcsak János apostol Jelenések könyvében:

*És látám, és hallám . . . sok anyyálnak szavát;
és az ő számuk tízezerszer tízezer és ezerszer ezer vala*” (5,11).¹⁰

A névszók, jelen esetben főnév személyjelei (vö. A. Jászó Anna szerk. 1997:260) közül a birtokos személyét és számát jelölő *-m* egyes szám első személyű jel szerepel ezen az imádságokban előforduló birtokszón: *öt anygyalom segícscsigivel.* (40.); *őrző anygyalom, őriz meg* (51.); *őrzőanygyalomé(rt)* (66.); *azalatt van három őrző anygyalom* (73.), ami a legtermészetesebb, hiszen az ilyen fajta imádkozás egyéni gyakorlat, s a fohászkodó a saját segítségnyújtóit szólítja meg, őket emlegeti. Az említett személyjel kötőhangzója a főnév hangrendjéhez illeszkedik: *anygyal-om*. Az *őrző anygyalom, őriz meg* megszólításban a birtokos személyjel egyfajta, a közvetlen kapcsolatból eredő hangulatot is jelöl.

A vizsgált imádságkategóriában az *anygyal* alaptagú minőségjelzős szó szerkezetek száma nem nagy. Az ilyen névszói csoportú szintagmákban a következő melléknevek szerepelnek szabad bővítményként jelzői alárendelt viszonyban: *szent, szárnyas* és *koronás*, pl.

szent anygyal a fejem fölöt (27.),
szent anygyalok lakóznak e házban (70.),
két vállamon két szárnyas anygyal ül (48.),
két koronás anygyal két valúnkón (72.),

és a már említett, az *őriz* igéből képzett, *őrző* folyamatos történésű cselekvő melléknévi igenév is jelentkezik az alaptag jelzőjeként, amikor nem tapadt még az alaptag testéhez:

őrző anygyalom, őriz meg (51.),
azalatt van három őrző anygyalom (73.),
hātām mēgē érzē anygyalomāt (24.),
érzé anygyalkāmnāk (65.).

A két utóbbi példa esetében Kupuszinán gyűjtött szövegről van szó, ahol köztudottan, még a palóc nyelvjárástípusra sem jellemző módon, hanem csak erre a nyelvjárásszigetre érvényes fonetikai sajátosságot őriz a nyelvhasználat: a labiopalatális *ő, ő, ű, ű* magánhangzók teljes hiányát, s helyettük az illabiálisok: *ě, é, ĭ, ĭ* hangok hallatszanak. Az imádságokban megjelenő *ő* : *ě* párhuzam jelentkezése bizonyítja a szövegek szájhangyomány úton való terjedését, hallás utáni tanulását, vala-

mint azt, hogy az ősi, mondhatni archaikus nyelvjárást még nem kezdte ki a köznyelvűsödés olyan mértékben, hogy ezek a nyelvi ritkaságok eltűntek volna.

A 237. imában két melléknév: *szent őrző* is jelöli a birtokos személyjeles *angyalom* főnevet.

Témánkkal kapcsolatban Tánczos Vilmos megjegyezte: „Az archaikus imaszövegek a középkori *angyalkultusz* intenzív voltáról tanúskodnak. Az angyalokat ugyancsak megilleti a – *szent* – jelző” (Tánczos 1997:228.). A *szent* melléknév a Halotti beszéd és könyörgést megelőző XII. századi szórványemlékekben már használt szláv jövevényszó gonoszúzó imádságainkban is a keresztény terminológia elemeként van jelen. Az angyalok *szent* volta a Bibliában és az apokrif iratokban is az „Isten küldötte”-, „Isten szolgája”-szerepükből, vagyis egy metonímián alapuló kapcsolatból adódik.

A *szárnyas angyal* szintagmában a *szárnyas* melléknév a *szárny* főnév -s denominális nomenképzővel alkotott származékszava. „Az angyal nem mindig visel szárnyat. A korai keresztények így különböztették meg őket a pogány erőszoktól, géniuszoktól . . .”¹¹ Ugyanakkor az ószövetségbeli Ézsaiás könyve szerint az angyalok egyik karának, a már emlegetett szeráfoknak hat szárnyuk van:

*Szeráfok állanak vala felette.
mindeniknek hat-hat szárnya vala:
kettővel orcáját fedé be,
kettővel lábát fedé be,
és kettővel lebegett (6,2).¹²*

Esetünkben azonban csak a középkori keresztény ikonográfia egyszerű angyaltípusáról lehet szó.

A *koronás angyal* jelzős szerkezetben a *korona* főnévből az -s nomenképzővel alkotott *koronás* melléknév a jelző, illetve a szintagma kiegészítő tagja. A koronával ékesített, tehát a kiválasztottság jelképét viselő angyalok fejdíszé „kifejezetten az Istentől származó hatalmat jelképezi”¹³, s az archaikus népi imádságokra nagyon jellemző fényszimbolika egyik elemét jelzi, amely égi fényével az éjszaka sötéttségében is világosságot áraszt az alvó ember köré, aki a szómágia erejével így is távol igyekszik tartani az ártó szellemeket. Ugyanilyen funkcióban szerepel a Függelék végén, a 318. sz. imában is a *koronás* melléknév: *fejem fölött három koronás angyal*.

Az archaikus népi imádságok vajdasági gyűjteményének bajelhárító szövegrészeiben 146 helyen fordul elő az *angyal* (*anygyal*) ortalma-

zó szerepben. Más a funkciójuk e szellemi lényeknek a szenvedéstörténetről szóló imádságok azon részében, amikor apokrif hagyomány alapján Krisztus lehulló vérért szedik fel. Később is szólunk még nyelvi megvalósulásokról.

Az *angyal* lexéma mondatokon belüli kapcsolatait vizsgálva láthatjuk, hogy a legtöbb esetben (a tárgyalt kategóriában) mintegy 60 alkalommal alanyként szerepel. Ez a kijelentő s a felszólító mondatokra egyaránt érvényes:

*három angyal fejem fölött (4.),
három anygyal őriz engem (5.),
három anygyal ál fölöttem (15.);
őrizz, anygyal, éfélig (29.),
örözd, anygyal, lelkemet (34.),
tizennégy angyal őrizzen engem (53.).*

Az említett főnév csak ritkán lesz a mondatban tárgy:

*hātām mēgē érže anygyalomāt (24.),
Krisztus kídēt hārom anygyált (32.);*

részeshatározó:

*ājānlom eszt ā kevés imāccsāgom édēs Jézuskāmnāk,
érže anygyalkāmnāk (65.);*

célhatározó:

*szent kezedbe ajállom lelkēm, testēm . . .
eszt ā kevés imāccsāgom,
ā boldoksāgos Szüz Máriának hét fājdalmáé . . .
őrzőanygyalomé (66.);*

birtokos jelző:

öt anygyalom segícsgível (40.).

KERESZT

A kimondottan bajelhárító imádságok egy részében a kiszolgáltatottságból fakadó félelmet – *én szívem nē rettegj, én lelkēm nē remēgj* (62.) – elűzendő a fohászzkodó oltalmat kér, s ezt a kereszténység legelterjedtebb szimbólumának, a keresztnak az emlegetésével teszi. Tartalmi archaizmusa ez szövegeinknek, hiszen bár minden imádkozás ol-

talomkérés, a ma használatos és a kánonnal előírt, leggyakrabban mondott imádságok: a *miatyánk*, az *üdvözlégy* és a *hiszekegy* nem tartalmazzák ezt a szót.

A kereszt szent jel. „A kereszt jele, a keresztvetés a keresztények körében vált általánossá a II. századtól kezdve. Mivel a kereszt Krisztus szenvedésének az eszköze volt, amely a keresztény hit szerint üdvösséget szerzett az emberek számára” (Gecse 1995:501). A Krisztus feszületét, illetve korábban magát Krisztust jelentő szláv jövevényszavunk a XV. században már nyíltabbá vált s e-ző *kereszt* (36., 41.), *kērēsz*t (37., 60.) alakot vette fel, illetve ö-ző településeken (pl. Oroszlámos, Martonos, Magyarcsernye, Jázova-Hódegyháza, Tóba stb.) sőt nemcsak ott a *körōsz*t (28., 33., 44., 45., 48., 61., 73.) alakot. Az e-t ö-vel váltó hasonló alakú és azonos jelentésű szavak nem köznyelvi, ám mégis szabad alakváltozatok, hiszen ugyanazt a funkciót töltik be. Ö-ző változatok hallhatók pl. az ë-ző Zentán, Csantavéren, Kupuszinán, Szilágyiban, Doroszlón, Budiszaván stb. gyűjtött szövegekben, és a szegedi kirajzású települések közelében élő kanizsaiak, horgosiak imádságaiban is. Erről a fonetikai sajátosságról szólunk a nyelvjárásiasságokat vizsgáló fejezetben is.

A legtöbbször toldalékok nélkül álló *kereszt* főnév jelzős szerkezetben a már tárgyalt *szent* melléknévvel fordul elő, és szóösszetételekben az *arany* és a *fā* jelzős kiegészítő tagokkal:

*fejem fölött arākērēsz*t (28.),
*fākērēsz*t mellett (37.).

Az *arany* főnév jelzőként való használata az oltalmat nyújtó *kereszt* anyagára vonatkozik, s nemcsak annak értékét kívánja érzékeltetni, hanem az archaikus népi imádságok fényjelei között is igen gyakori; a szenvedéstörténeti rész nyelvi aspektusainak bemutatásakor foglalkozunk vele. Most csupán annyit jegyzünk meg, hogy az *arany* szó szóvégi dentipalatális orrhangja az *-ny*, amely az őt követő *kereszt* szókezdő zöngétlen *-k* ínyhangú zárhangja hatására depalatalizálódik, és az *-n* alakját veszi fel, s néha annak is egy hátrébb képzett, nem önálló fonéma értékű *ñ* alakját, illetve az előtte álló magánhangzó nazalizálódik *ã*-ra.

A *fā* főnév anyagnévként történő, jelző értékű alkalmazása a *szent*-tel való oppozícióban történik egyazon szövegben:

*szent kērēsz*t élētem,
*fākērēsz*t mellett (37.),

és a *szent* fontosabb szerepét mutatja a vele jelzett *keresztnek* a helye: *eléttem (előttem)*, míg a *fakereszt* „csak” az imádkozó *mellett* kap helyet. Az imádságban, persze, a minden oldalról való védekezés a fontos: *fejem fölét(t), eléttem (előttem), mellettem*.

A *szent kereszt(t)el megjegyzet* (25.) tagmondatban a *kereszt* főnév eszközhatározó, s annak *-val* ragjában a paradigma első mássalhangzója, teljes hasonulás eredményeként *-t*-vé változott. Ugyancsak eszközhatározóként szerepel e lexéma a *Szen Benedek kereszttyivel* (40.) imasorban.

A vizsgált főnév tárgya a következő mondatnak: *köröszőt vetek öt újjammal* (40.), és más imádságok bajelhárító funkciójú szövegrészeiben még háromszor tárgya a mondatban a *kereszt*:

négy szép őrangyal kerüljetez keresztet (155.);
kerüljetez keresztet (286),

és a 267. számú ima szövege a 40. számúéval azonos.

De a *kereszt* lexéma a vizsgált imakorpusz mondataiban, az *angyalhoz* hasonlóan leginkább alany mind a kijelentő, mind a felszólító mondatokban: *fejem fölött éty szent köröszet* (45.), *kerűj, köröszet* (44.).

KOPORSÓ

Gyűjteményünk egyharmadában szerepel az alvásra készülődő ember ágya, melybe pihenőre kíván térni. Pihenőre-e? Vagy esetleg örök nyugovóra? A válasz az *ágy* jelképes megfelelőjéből, s leginkább a következő imasor *koporsó* szavából cseng vissza, egyszer még így is nevezve: *koporsó ágyba* (199.), vagyis bizonytalan időre fekszik le az ember. Nem tudja, megvirrad-e. Hiszen az álom a sötétség birodalma, amelyben hatalomra tör(het)nek a szörnyek, gonoszok, és az alvó többé fel sem ébred. A képzettársítás valóban kézzelfogható: az alvó ember olyan, mintha meghalt volna; míg ez visszafelé is érvényes: a halott olyan, mintha csak aludna, álmodna – tartja a nép. A fogalmi összetartozás evidens. Az alvó/halott ember koporsóba tétele valójában behelyezés a jelképes bárkába, amely a halottat a túlvilágra szállítja. Ez az állítás óegyiptomi eredetre vezethető vissza, ahol a Nap az éj folyamán szintén halott. Tehát az emberi test is, amikor nyugszik, mit sem tud magáról: halott. Az embernek ezért mindenkor készen kell állnia a halálra, az Úrral való utolsó nagy találkozásra, ezért is fekszik az aludni térő jelképesen koporsóba, mintegy felkészülve az álmában bekövetkező halálra. Az imádságainkban előforduló *koporsó* szavunk

ötörök eredetű, s eredetileg *ládát* jelentett. Nyelvünk korai írásos emlékei közül a Jókai-kódexben olvashatjuk először, tehát a XIV–XV. század tájáról való (TESz II.:566; EWUng 793). Apotropeikus jellegét a keresztény szövegekben éppen Krisztusnak a halottaiból való feltámadása adja, hiszen Krisztus nem maradt a sírban, a koporsóban. Ezt reméli az imádkozó is, amikor így imádkozik:

*Én lefekszek én ágyamba,
Mint Krisztusnak hajlékába (74.),*

vagyis oda, ahonnan van visszatérés, amire egy másik imasor is biztosítékot kínál:

Messiás Amóniai Krisztus koporsójából föltámadott (308.).

Épp ezért jelenik meg a *koporsó* mellett minden alkalommal birtokos jelzőként *Krisztus* neve. Így tehát egyetlen koporsóról van szó, *Krisztus koporsójáról*, amelyből a feltámadás történt. Más kérdés viszont, hogy Krisztust valójában nem is temették koporsóba. „Az ősi zsidók temetkezési helye, hogy úgymondjuk sírja, természetesen barlang lehetett, később sziklába vajt sírkamra, de a szegényebb nép halottait a nálunk is mindmáig szokásos földbe ásott sírgödörbe temették. Koporsót ritkán használtak, a halottat leginkább gyolcsba, lepedőbe burkolva, illatos kenőcsökkel bekenve helyezték sírjába” (Dedinszky 1991:22). Hogy Krisztussal is hasonló történt, azt a Biblia mondja el: *Mikor pedig beesteledék, eljőve egy gazdag ember Arimathiából, név szerint József, a ki maga is tanítványa volt Jézusnak; Ez Pilátushoz menvén, kéri vala a Jézus testét. Akkor parancsolá Pilátus, hogy adják át a testet. És magához vévén József a testet, begöngyölé azt tiszta gyolcsba, És elhelyezé azt a maga új sírjába, a melyet a sziklába vágatott (Máté 27:57–60).*

Koporsóról tehát szó sincs. De az imádságok keletkezésének idején már általános szokás lehetett a koporsóban való eltemetés, ami máig megmaradt, és így kerülhetett szavunk az imaszövegekbe. Itt valójában a *sír*, *sírkamra* szavak jelentésével történt változásról van szó: a hasonlóság és azonos funkció következtében beálló jelentésátvitelről.

TULAJDONNEVEK

A védelmezők külön csoportját alkotják a tulajdonnévvvel ellátott égi lények, bibliai személyek, illetve más szentek. Antroponímiai vizsgálódásom elején el kell mondanom, hogy magát az Istent is segítségül hívhatja az imádkozó, s akkor csak az *isten* köznév a neve:

*Isten álljon ajtómba (61.),
átlépem az Istent (49.),*

azonban már itt is tulajdonnévszerű a szó használata.

A monoteista keresztény vallás istene háromszemélyű, s mindhárom szerepel az imádságokban: az Atya is, a Fiú is, a Szentlélek is, épp ilyen nevek alatt is: *Atyaisten fölöttem (45.), Atyaisten légy velem (50.), atya Isten légy velünk (72.); Fíúisten mellettem (45.), Fíúisten mellettem (50.), fiu Isten meletünk (72.); Szentlélek Úristen légy velem (45.), Szentlélek Úristen felettem (50.), szent lélek úr Isten fölölünk (72.)*. Az isteni személyek helyéből már következtethetünk a szavak erejébe vetett hitre, s egy szómágiás bajelhárításra. Ahol a legszentebb lények vannak, oda, a néphit szerint, a gonosz nem mehet.

Az egy isteni három személy megnevezése tulajdonnév értékű ugyan, mégis köznevet használnak nevükként: *atya*, *fiú*, s egy összetett: *szentlélek*; sőt ha a szintén csak köznév értékű *isten* szót is hozzáillesztik utótagként az előzőekhez, lingvisztikai értelemben akkor is csupán összetett köznevek, főnévi összetételek jönnek létre: *atyaisten*, *fíúisten*, *szentlélekisten*. Ugyanilyen jellegű az *isten* köznév egyik szinonimája, az *úr* is, s az *úristen* összetétel is. Ugyanis nevezik az Atyát *Úristen* néven is:

*Úristen a fejem felett (23.),
fejem az Úristen (48.),
sőt egy szinonimájával együtt:
eleven színű ostya, Úristen (39),*

bár az ostyát a Fíúisten szimbólumaként, Jézus Krisztus testének jelként szokás emlegetni. De a Szentlélekisten is viseli az *úr* jelzőt:

*Szentlélek Úristen, légy velem (45.),
Szentlélek Úristen felettem (50.),*

s még akkor is csupa köznévből áll az isteni személy neve. A Fíúisten azonban már csak akkor kapja az *úr* minősítést, ha e világi, saját emberi nevén említik: *Úr Jézus*, *Úrjézus* – s ez szinte minden esti imádság elején elhangzik, valamint a következő bajelhárító sorokban:

*Urunk Jézus mindéltig (38.),
fejem fölött Úrjézus (41.),
fejem fölött az úr Jézus (73.).*

A bibliai hirdetés szerinti egyik isteni funkció is szerepel tulajdonnévként, ez pedig a *teremt* tárgyas igéből az -ő igenévképzővel alkotott *teremtő* folyamatos melléknévi igenév, amely a nyelvhasználat során főnévvé vált:

*kérink, Teremtőnk tégedet (69.),
kérünk, Teremtőnk, tégedet (70.),
kérünk teremtőm tégedet (71.).*

Jelen esetben jelentéstapadásról, a jelentésszűkülés egyik fajtájáról beszélhetünk, ugyanis a *teremtő Isten (terümtévé istentül=teremtő(je) istentől)* példát idézi Bárczi Géza a Halotti beszéd és könyörgésből (Bárczi 1975b:86), illetve a *teremtő Atya* szintaktikai szerkezetben az első tag, a jelző felvette a második tag, a jelzett szó jelentését is.

A Fiúisten neve valójában *Jézus*, amint azt Máté evangéliuma jelzi:

*Jákób nemzé Józsefet, férjét Máriának,
akitől született Jézus, aki Krisztusnak nevezetik (Máté 1.16.).*

Ugyanakkor Lukács evangéliuma is jelzi a kötelező névadást:

*És ímé fogansz a te méhedben és szülsz fiát,
és nevezed őt Jézusnak . . . (Lukács 1.31.),*

ámde nem idézi a *Krisztus* kiegészítőt. Márpedig a kettő nem volt szinonimája egymásnak, hanem a *Jézus* a név, a *Krisztus* pedig a méltóságnév. „A héber Jészua, Jehosua, Jósua (üdvőt hozó, üdvözítő, szabadító, megváltó; Jahve az üdvösség, a szabadítás) görög alakja: »Jesus«; Ő a »Massiach«, görögül: »Christos« = »felkent«. Krisztus tehát annyit jelent: »a Felkent« (Csel 10,38), Jézus pedig: »Megváltó, Üdvözítő, Szabadító« (Mt 1,21.25; Lk 1,31).”¹⁴ Nyelvünkben jelentésátvitellel a *Krisztus* tag is felvette magának a névnek a szerepét, míg a *felkent* jelentés elhalványult s szinte elveszett:

*Krisztus Urunk mindétig (2.),
Krisztus Urunk áldozik fejünk fölött (62.).*

Magyar nyelvtörténeti szövegemlékeink közül a mi vidékünkön fordított Huszita biblia (1420–1430 körül) tartalmazhatta először így a *Jézus Krisztus* nevet. A csupán másolatban fennmaradt első bibliafordítás Müncheneri-kódexnek (1466) nevezett részében az *ic* jelzés jelöli Jézus nevét.¹⁵ Ugyanakkor a Bagonyai Ráolvasások (1488) hatodik so-

rában Krisztus nevét \widehat{xpc} jellel jelölték, míg a Jézus Krisztust (már így együtt) $\widehat{ihc} \widehat{xpc}$ jellel.¹⁶ Imádságainkban a kettő együtt így szerepel:

*Krisztus Jézus megőrzött (25.),
Krisztus Jézus halálom órájáig (29.),
Uram, Jézus Krisztusom (67.).*

Az oltalmat nyújtó és üdvösséget hozó leggyakoribb isteni személy neve az archaikus népi imádságokban a jelzővel vagy anélkül álló valószínű férfi személynév, a *Jézus*, amely ma is gyakori a spanyol nyelvterületen, míg „a legtöbb keresztény nemzetnél tabunév” (Kálmán 1973:14), valószínűleg az istenfiúval való szoros kapcsolata miatt (tiszteletből, avagy a névmágián alapuló félelemből):

*édes Jézus halálom óráig (3.),
elibem átkarolom mēkfesztēt Jēzusomāt (24.),
szájj be Jēzusom szívembe,
lakozzál lelkemben (38.),
Jēzusom erejével (40.),
őrizzé, édes Jēzusom (43.),
távosttazsd e túllem édēs lelkēm, Jēzusom (44.),
mégis kérlek, édes Jēzusom (68.),
Názárad Béli Jēzus minéltig (36.).
Jēzuskám szeretlek (46.).*

A toldalékok közül, mint látható, csak az egyes szám első személyű *-m* birtokos személyjel szerepel a szövegekben, az egyszer előforduló kicsinyítő képző után is; e személyjelet egyetlen esetben követi a *-t* tárgyrag. A jelzők közül az *édes* melléknév a kedveltebb. A személyjel is, a jelző is a közvetlen, személyes kapcsolat fennállását mutatja.

Itt kell szólnunk arról a szociolingvisztikai megfigyelésről, hogy a mondatok, s nemcsak azok, amelyekben Jézus avagy Mária neve szerepel, nemcsak fogalmi kategóriák, hanem az imádkozó és az imádságokban szereplő lények közötti „társadalmi” viszonyokról is informálnak. Valójában nem egyazon „társadalom” tagjai ők, mégis az imádkozó a maga közeli ismerőseinek, társainak, segítőinek tudja az említett, személynévvel is megnevezett mennyei lényeket, hiszen állandóan tegezi őket. Ezáltal a beszélő és a megszólított közötti „szociális” viszony is kifejeződik. S az idézőjelek csupán a kutató számára fontosak, ugyanis az imádkozó a valóságban is a maga közeli társainak vallja s érzi a megszólítottakat. Az imádságok megértését, beszédének percepcióját pedig természetesnek tartja. Ismeri az ilyen kommunikációs

rendszer, s használni is tudja. Ez utóbbiak azonban már a pszicholingvisztikai kutatásokat érintő kérdések.

A *mëkfeszítët (megfeszített)* befejezett történetű melléknévi igenévi jelző pedig Jézus egy másik attribútuma, amelyben a szóvégi hosszú mássalhangzó az őt követő mássalhangzó hatására rövidült meg.

A *Názárad Béli* (36.) jelző specifikuma ugyan az Adáról írásban kapott szövegnek, de nyilvánvaló a hallás után való tanulásból, majd egy másik személy által történő lejegyzésből következő torzulás. Jézus személyét s nevét illetően gyakoribb az idegen földrajzi névből alkotott *názáreti, Názáreti* melléknév, mint az látható is a gyűjtemény más szövegeiben (243., 258., 287., 296.). A *-béli* denominális nomenképző a helyet jelentő földrajzi névhez, a *Názáref*hez járulva Jézust a származási helye alapján minősíti, és a képző régiesebb, illetve népiesebb ízű a gyakoribb *-beli* alakjánál. Épp ez a régiesség indokol(hat)ta a lejegyzőnél a különírást. Itt mutatkozik meg az írásos népnyelvi emlékek gyűjtésének és tanulmányozásának fontossága, ugyanis a jelentésmegtartás, illetve jelentésselhalás folyamata (is) vizsgálható ezek segítségével. A *Názárad Béli* alakban pedig szintén a már említett torzulás okozta magánhangzócsere: $e > a$, még egy zöngéesség szerinti részleges hasonulás lejegyzése is megfigyelhető: $t + b = d + b$, és a fonetikus írásmód a beszélt nyelvi állapotot tükrözi.

Az imakezdő sorokban is jelentkező *Jézus, Úrjézus, Úr Jézus* az imádkozó *én* párhuzamaként jelentkezik. A halandó *én* – az egyes szám első személyű személyes névmás alkalmazása, prozódiai okokon túl, az erőteljes hangsúlyozás eszközeként van jelen, még hozzá megkettőzve –, úgy tér ágyába, melynek itt szinonimája Jézus koporsója, hogy ott, abban a halál is utolérheti. De *Jézus* koporsóból történő feltámadása elmentéte a halálnak, azaz azzal opponál. Tehát a feltámadó *Jézus* is a fényt szimbolizálja, akár a már tárgyalt *angyal* és *kereszt* köznevek, avagy a védekező, bajelhárító szövegeket archaikus imamotívummal társított imádságtípusokban a nagyon gyakori *kakas* köznév.

Ha az imádságokban Jézus neve helyett a *Mária szülte szent fiát* mondat szerepel, akkor annak tárgyát utólag értelmezi egy újabb, azonosító értelmezős szószerkezet. Ez leginkább a kozmikus genezis motívumának nevezett imarészletben hallható:

Mária szülte szent fiát,
E szélös világ Megváltóját (57.);
Márika szülte szent fiát,
A világ megváltóját (59., 61.);

*Mária szülte szent fiát,
Világ megváltóját (60.) stb.,*

s mint látható, az értelmező jelző is megkapja az értelmezett mondatrész -t ragját. A *Megváltó*–*mégváltó* jelen használatában főnévi szerepű melléknév, de létrejöttében a *megvált* ige és a folyamatos történésű melléknévi igenév -ó képzője vett részt. Latin hatásra alakult ki szavunk a *redemptor* (megváltó) mintájára valószínűleg a XV. század folyamán. Az értelmezői szerepű szintagma alaptagja e szó, amelynek birtokos kiegészítője a *szélés világ* minőségjelzős szerkezet.

Az archaikus népi imádságműfaj antroponímái között a második leggyakoribb a *Mária*, amely a bajelhárítás eszközeként is szolgál:

*Mária őriz virattik (2.),
Szűz Mária viradtig (3.),
Mária virattig (25., 29, 38., 40., 73.),
Szép Szűz Mária virradtig (36.),
Őrizz szép Szűz Márija (46.),
Mária tejivel (40.),
Mária ablakomba (61.),
Ablakomon Mária (73.),
Szűz Mária az ajtómba (48.),
Szűz Mária lábom előtt (23.),
Jop felí álítom boldokságos Sziz Märijät (24.).*

A *Mária* név eredete és jelentése máig sem tisztázott, de első összefüggő magyar nyelvemlékünk 18. sora már tartalmazza:

Es vimagguc szen achscin mariat,

s már itt is két jelzője van. Archaikus és mai hivatalos, katolikus imádságokban is (pl. az *Üdvözlégy*, *Mária* . . . kezdetűben) e név legáltalánosabb attribútuma a *szűz*. E szó első írásos előfordulása csak a XIV. század közepére datált Königsbergi Töredék és Szalagjai nevet viselő összefüggő nyelvemlék első részében, a „Mária szüzanyaságát magasztaló elmélkedés”-ben¹⁷ található: *scuz lean*, és a tiszta, érintetlen jelentést hordozza. Bárczi Géza szerint valószínűleg finnugor eredetű, míg Benkő Lorándék egy megszorítással így vallanak róla: „Bizonytalan eredetű. Talán ősi örökség az ugor, esetleg finnugor korból” (Benkő főszerk. III. 1976:815). Az eredetileg melléknévi jelentésű szó a nyelvfejlődés útján és a keresztény vallás megerősödése révén főnévvé is minősült, éppen *Szűz Mária* nevének esetében, s már egymagában is jelöli a kéttagú kapcsolat közös jelentését:

előttem boldogságos szent szűz (41.).

A jelentésátvitel e példája előfordul még néhány imádságunkban:

*boldogságos Szűznek hétszeri fáradságáért (178.),
ot van a szent szűz (234.),
boldogságos szent szizs (304.),
boldogságos szent szűz (304.).*

Nyelvjárásainkban a *szűz* szó hosszú magánhangzója gyakran meg-rövidül, s *szűz* lesz a szó alakja. Gyűjteményünkben is így szerepel hatvanynolc alkalommal a Mária tulajdonnév előtt. Az írásban kapott szövegekben is gyakran ilyen alakban olvasható. Ugyanez a magánhangzó nyíltabbá vált az illabialitásáról ismert kupuszinai nyelvjárású változatokban: *sziz*-re (tízser) és *szíz*-re (egyszer). Egy bajmoki imádságban (305.) is előfordul az illabiális *sziz* alakváltozat.

Mária másik jelzője a *szép* melléknév. Ennek és még néhány imádságbeli jelzőnek a használatával kapcsolatban Tánczos Vilmos a következőket figyelte meg: „Az imaszövegek olvastán akarva-akaratlan fel kell figyelnünk arra, hogy az archaikus imáinkban sorjáznak az olyan kifejezések, amelyek a *szent* jelző szinonimáinak tűnnek. A *szép* . . ., a *boldog* / *boldogságos* . . ., a *szűz* . . ., az *áldott* . . ., sőt az *édes* és *fényes* / *aranyos* jelzők a *szent*tel váltakoznak, vagy vele együtt, társulva fordulnak elő” (Tánczos 1995:232). A nyelvészeti kutatásokat segítő folklorisztikai vizsgálódások szerint tehát a *szép* jelzőt akár a *szent* helyett is alkalmazhatta az imádkozó, s valóban Szűz Mária neve mellett sohasem találkozunk a *szent* jelzővel, míg a *szép Szűz Mária* szószerkezet hetvenkét helyen szerepel a gyűjteményben, leginkább a védekező imádságokkal együtt is hallható archaikus imamotívumokban, amikor Jézus elfogatása miatt Máriát ébresztgeti a kakas.

A *szép* jelzőt hasonló értelemben megkaphatta a már tárgyalt *őrangyal* oltalmazó is:

négy szép őrangyal kerüljetez keresztet (160.),

valamint a rokon *őrző angyal* jelzős szószerkezet is:

házom szögletében négy szép őrző angyalom (286.).

Meg kell jegyeznem, hogy az *angyal* főnév jelzőinél már szoltam a *szent* melléknévi jelző használatáról, s mint láhattuk, az említett főnév mellett igenis használták, ellentétben a most vizsgált *Mária* tulajdonnévvel. De a *szent* és az archaikus imádságokban a szinonimájának tartott *szép* sohasem fordul elő közösen, egymás mellett. Azonban nem

hallgathatom el, hogy a két jelző mégiscsak jelentkezik együtt egy Keviből származó imádságban:

megfogták a Te szerelmes szép Szent Fiadat (178.).

A szépen alliteráló három (!) jelző barokkos hatású és túlhangsúlyozás eredménye.

A bajelhárítóként használt *Mária, Szűz Mária* tulajdonnév szinonimája a *Szűzanya*:

boldogságosz Szűzanyám, mindég légy velem (44.).

Ez a jelenleg tulajdonságjelző előtagú alárendelő szóösszetétel belső keletkezésű szavunk, s létrejött a vallási szövegekben állandóan egymás mellett álló két önálló szó, a *szűz* és az *anya* összekapcsolódásának, összetapadásának az eredménye. Épp erre az esetre példa a következő két imarészlet:

*abban ül a mi szép szűz anyánk, Mária (269.),
abban ül a szép Szűzanyánk, Máriánk (270.).*

Csakhogy ez utóbbit sem az értelmező szótárunk, sem a helyesírási szabályzat nem tartja számon. Ebből arra következtetünk, hogy ez – bár nem egyszeri előfordulása – mégiscsak alkalmi összetétel az imákban, amely állandósult szókapcsolat jelleget öltött.

A már említett és a *szűzzel* meg a *szenttel* jelen esetben, tehát alkalmilag rokon értelmű *boldogságos* melléknév a Szűz Mária tulajdonnévnek szintén jelzője (a példákat lásd az 50. oldal példáinál). E többszörösen képzett szó alapszava a szintén melléknév *boldog*, amely képzők nélkül is megjelenik az archaikus népi imádságokban:

*közepében boldog anya (141.),
akkor mondja boldog anya (286.),
oda mén a boldog anya (313.).*

A *boldog* szavunk etimológiájával Pais Dezső foglalkozott behatóbban (Pais 1975:264–271). Az első írásos emlék a Halotti beszéd és könyörgésben a *bovdug* alak. „Azt bizonyosnak tarthatjuk, hogy a *boldog* eredetibb alakja *boudug* volt, s az *ou* kettőshangzóból vált *ó*-nak csak későn, valamikor a XV. században lépett a helyébe analógiás hatásra az *ol*” – írja Pais¹⁸, és így folytatja: „... a *boudug*nak ’megköltözött – elvarázsolt, elragadtatott, eksztázisban levő’ volna az eredetibb jelentése. A magas fokú vallásos érzésben gyakran fellépett révület, elragadtatás, eksztázis eléggé jellemző vonásává válhatott a szentségnek, s így alkalmazhatott a korai magyar egyház egy révületet kife-

jező magyar szót, amilyen a *boudug* lehetett a 'szent' fogalom egyik megfelelőjeként".¹⁹ Ősi nyelvemlékünkhöz kapcsolódik a keresztény vallás gyakorlata, hiszen „a szentekről a latin *sanctus* szón kívül a *beatus* szó is járatos lett. A latin *beatus* értelmi kettősségének az analógiájára a magyar *boudug* szó is ugyancsak kettős értelmet vett fel: a 'szent' után a 'felix:boldog' is belefoglaldott a jelentéskörébe".²⁰ Imádságainkban ez utóbbit tartom elfogadhatóbbnak.

Ehhez a *boldog* alapszóhoz azután a *-ság* nomenképző járult, s létrehozta a *boldogság* főnevet, amelyre a XV. század második feléből van írásos adatunk, és amely továbbképezve gazdagította a *boldog* szócsaládját, ugyanis az *-os* melléknévképzővel a *boldogságos* alakot nyerte el. Ez az alak (boldogságos) azonban már a XV. század első felében előfordul a Jókai-kódexben; s a *boldogtalan* alak is a XV. századból már ismert (Bárczi 1994:23). Mai értelmezés szerint a *boldogságos* csak vallási szövegekben használatos, és mindig Szűz Mária jelzője. Mai használatának amelioratív jellege kétségtelen.

A mi vajdasági magyar imádságainkban a *boldog* melléknév utolsó, zöngés *g* mássalhangzója az őt követő zöngétlen *s* mássalhangzó hatására részleges hasonuláson megy keresztül, amelynek következtében *k* lesz belőle, a mai magyar ejtésnormának megfelelően.

Szűz Mária nevének igen gyakori szinonimája a *Boldogasszony*, s ez imádságainkban így realizálódik:

Boldogáásszō melletttem (1.),
Boldogasszony ablakomban (154.),
Boldog asszony házam szegetibe (155.),
igaz hidbe Boldogasszony (254.),
Boldogasszony kitekintett (262.),
ablakomban Boldogasszony (286.).

Ez a megnevezés írásban 1256-tól kezdve jelentkezik Szűz Máriára vonatkoztatva.²¹ A folkloristák és ősi hitvilágunk kutatói szerint ez a név egy krisztianizált kifejezés ősvallásunk istenasszonyára.²² Jelenleg nem feladatunk a hitvilág kutatási eredményeivel foglalkozni, de bajelhárító, gonoszűző szövegeinkben való előfordulása²³ nyilvánvalóan az ősi mitológiai képzetrel való operálást juttatja eszünkbe. Az elnevezés nyelvi elemeit vizsgálva láthatjuk, hogy az összetétel két eleme a *boldog* melléknév és az *asszony* köznév. Összetételként ADJ + N típusú főnévi alaptagú endocentrikus összetétel (Kiefer 1998:263), amely a keresztény vallás elterjedésével vált honossá, és a kettő gyakori közös használata eredményezte a tapadást. Mai magyar nyelvünk-

ben hasonló és vallási szövegekben ma is gyakran használatos szinonimája a *Nagyasszony*, *Nagyasszonyunk* összetétel.

Szintén gyakorinak mondható tulajdonnév az apotropeikus archaikus népi imádságokban Szent Anna neve:

*Bimbója szüli Szent Annát,
Szent Anna szüli Máriját (54.),
Bimbója születte Szentannát,
Szentanna született Máriát (55.),
Virágja neveli Annát,
Anna nevelte Máriát (56.),
Szűz Szent Emérência szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát (57.),
Virágja születte Szent Annát,
Szent Anna születte Máriját (59.),
Virágja szülte Szent Annát,
Szent Anna születte Máriát (60.),
Pálma születte Szent Annát,
Szent Anna születte Máriját (61.),*

majd a gyűjtemény 138–143. számú imádságai, a 242. számú ima, valamint más formulációban a következők:

*Szent Anna asszonynak (173.),
Anna szülte Szűz Máriát (264.),
Első asszony Szent Anna asszony (293.).*

Jakab apostol II. századi ősevangéliuma és más, szintén apokrifnek minősített írások szólnak csupán a szent nagyszülőkről, Annáról és Joakimról. A Biblia azonban nem. Épp ezért elég nehéz a Szent Anna életére vonatkozó adatok felderítése, de a kultusz terjedésének magyarázása már kevésbé az. Hiszen a szentföldi háborúból hazatérő kereszties lovagok egészen Nyugat-Európáig vitték hírét a Szentföldön újonnan megismert szentnek, a Krisztus nagyanyjaként tisztelt Szent Annának, aki Mátán betlehemi pap lánya volt²⁴, s akinek héber eredetű, és kegyelmet, Isten kegyelmét jelentő neve az öregkorában elnyert isteni kegyelemből fakadó anyaságával hozható összefüggésbe. Ugyanis az apokrif hagyomány szerint sokáig gyermektelen, jócskán korosodó asszony férjének, Joakimnak angyal jelentette neje áldott álmát, vagyis Isten kegyelméből az áhított gyermek, a majdani Szűz Mária megfogantatását.

A bibliai említés nélküli szent asszony tisztelete, mint mondtuk, a XIII–XIV. században kezd terjedni, abban a korban, amikor is az em-

ber-Krisztusra s az ő e világi, földi valóságára is kiterjedt a kultusz. A Krisztus rokonságára vonatkozó hagyománnyal ismerkedő lovagok korában kezdik terjeszteni a ferences barátok is az ember-Krisztus tiszteletét, s egyrészt az ő tevékenységüknek köszönhetőek a munkánk tárgyát képező archaikus, avagy apokrif imádságok, melyekben Szent Anna alakja, mint látható, gyakran felbukkan a Megváltó családfájának első emberi személyeként, az Erdélyi Zsuzsanna által kozmikus genezisnek nevezett motívumban. Innen származhat a bajmoki szöveg (293.) jelzős szerkezete, az *első asszony*, amellyel Szent Annát minősíti.

Ha a kozmikus genezis motívum képi ikonográfiáján az embereket vizsgáljuk, látható, hogy többször jelentkezik Szent Anna harmadmagával. Ez a „*Mettercia* képtípus a 13. században a szeplőtelen fogantatás tanításának hatására alakult ki. A késő középkorban főként Németországban, Hollandiában, Itáliában és Hispániában volt gyakori” (Magyar Katolikus Lexikon I. 1993:292).

Ugyanakkor tudjuk, hogy Szent Annát többek között a haldoklók és a holtak védelmezőjeként, a boldog halál védőszentjeként is tiszteli a kereszténység. Nálunk, a Vajdaságban is ezért emelték tiszteletére a temetőkápolnákat. Legkorábban Bezdánban, 1881-ben építették a temető Szent Anna-kápolnáját. Szabadkán a Kér-Kör városrészben, a Szent Rókus-plébánia területén található a Szent Anna-temetőkápolna 1886-ból. Zentán pedig 1903-ban építettek az alsóvárosi temetőben Szent Anna-kápolnát. Archaikus imádságainkban való szerepeltetése tehát igencsak indokolttá lesz a személyével kapcsolatban említett „funkciók” miatt, vagyis az alvás közben érkez(het)ő halálra való készülés miatt.

Ugyanitt kell megemlítenünk egy másik szent asszonyt is, Szent Borbálát, aki szintén megjelenik egy másik bajmoki (305.) imádságban, s bajelhárító szerepe evidens. Szent Borbála „a jó halál legtiszteltebb védőszentje. Kultusza a középkorban virágzott igazán, tisztelete már a hagyományörző tájakon is elmúlóban van” – írja Tánczos Vilmos (Tánczos 1995:166), és így folytatja: „Nem véletlen, hogy a nevéhez kapcsolt archaikus ima szövegváltozatai kizárólag Moldvából kerülnek elő, ezek a szövegek itt ugyanis könnyebben túlélhették a reformációt”, és szerinte erről az imatípusról előtte csak Bálint Sándor szólt egy szintén moldvai imádság kapcsán. Nos, akkor most kibővíteném ezt a sort, ugyanis az életében csak a közép-bácskai Bajmokhoz és Csonoplyához kötődő asszonytól a szintén bácskai Doroszlón, a Kis-asszony napi szentkúti búcsúban, 1995. szeptember 7-én gyűjtöttem azt az imádságot, amelyik a következő sorokat tartalmazza:

*Szűsz szent mártér Borbála, segéj mëg,
Hoty hirtelen haláltú ki në hagy múni,
Hogy az Oltáriszencségét magunkhoz vëhessük . . . (305.)*

A tulajdonnév előtti két sztereotip jelző mellé harmadiknak a *mártér* járult, mely latin eredetű és *mártír*, *vértanú* jelentésű szavunk *martir* alakban már a XIV. században jelentkezik írásos emléken, de az *i* magánhangzó helyén *e*-s változata is koránról ismert: *martel* (XV. század vége, XVI. század eleje), és még *Mártér* alakban is lejegyezték a XIX. század elején (TESz II. 851–2). Számomra azonban most érdekesebb az idézett rész második és harmadik sora, amelyben a hirtelen haláltól való védekezési és a keresztény ember vallási gyakorlatától való kényszerű eltéréstől való menekvés vágy hallatszik ki. A keresztény emberhez méltó halált tartja fontosnak a vajdasági imádkozó, s ehhez Szent Borbála segítségét kéri.

Visszatérve Szent Annához, a 293. imádságban az *első* sorszámnév, amellet, hogy a szent asszony nagy tiszteletét példázza, pontosan meghatározza az ember-Jézus családfájának, illetve életfájának emberi tövét, s azt Szent Anna személyéhez köti. Ugyanakkor az egyik csantavéri imádsággal (57.) ezt megkérdőjelezhetjük, hiszen abban Szent Anna édesanyjának kilétéről is értesülünk, még hozzá a sztereotip *szent* minőségjelző mellett a bibliai hagyományokhoz ragaszkodó, és Jézus felmenői között s rokonságában is gyakori *szűz* minősítéssel. Ez utóbbi melléknév imáinkban való szerepéről már szóltunk, azonban *Szent Emerencia*, vagyis Jézus dédanyja eleddig az imákban nem szereplő²⁵, és szintűgy apokrif eredetű, akár csak a lányaként jelzett Szent Anna. Az *Emerencia* név már nem is héber, hanem latin eredetű²⁶, de jelentése – *érdemekben gazdag* – igencsak összefüggésbe hozható a Jézus családfájában jelentkező nők erényeivel. A Vajdaságból ez az egyetlen imádságunk, amelyben a keresztény műveltség által *Anna negyedmagával* nevezett motívum hallható.

Az ősgenezis többi motívuma már nem szól Szent Emerenciáról, hanem egy panteista világszemléletre is utaló megoldással, mint például az 57. számú csantavéri és a 142. számú beodrai imádságban, mindent a földtől, avagy annak termésétől, egy növény (fa) *gyökerétől, ágától, levelétől, bimbójától, virágjától* eredeztet, így Szent Annát is, Máriát is, Jézust is. „Ez a genealógiai felsorolás . . . igen régen varázsszövegévé lett, mely a betegség elleni varázsmondókák, ráolvasások egész sorában szerepel” – írja a népszokáskutató Dömötör Tekla, ezzel is bizonyítva a rokon műfajok kontaminálódási lehetőségeit, s az imádságműfaj gyűjtésének történetét gazdagítva (Dömötör 1983:135), akár-

csak Bálint Sándor, aki az Ethnographiában találta meg az említett motívumkört egy zalai pásztorköszöntőben: „Gyökér adja fáját, fája adja ágát, ága adja bimbóját, bimbó adja virágát, virág adja almáját, köszöntsük a Boldogságos Szűz Máriát” (Bálint 1998.II:65). Ennek az ősi természetimádás nyomait tartalmazó származástörténeti felsorolásnak legteljesebb vajdasági változata említett beodrai imádságunkban szerepel:

*Föld szülte gyökerit,
Gyökere szülte ág,
Ága szülte levelit,
Levele szülte bimbóját,
Bimbója szülte rózsáját,
Rózsája szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte Jézuskát,
A világ megváltóját . . .*

A Jézus-genezissel kapcsolatos fa „jelképi világába . . . bekerült még kb. a XII. sz.-tól szerepet játszó Jesse gyökere, fája, ága, virága stb. képsor is. Jesse Dávid törzsének őse. Gyökérzetként alszik ama fa alatt, mely belőle kinő. Ágain leszármazottai, a messiási ősök virágként, termésként helyezkednek el. Gyümölcse alma. A fa csúcsán Szűz Mária ölében a gyermek-Jézussal, kinek kezében alma van” – írja Erdélyi Zsuzsanna (Erdélyi 1978:171–172), s megjegyzi, hogy e különös jelrendszert, ezt a metanyelvet a kereszténység „hozta létre részint előző kultúrák elemeiből, részint maga alkotta jegyekből, azért, hogy elvont gondolati tartalmakat tegyen hozzáférhetővé mindenki számára” (Erdélyi i. m. 174). Valószínűleg ebből a képsorból meríthetett az egyik XVIII. századi, barokk dúr dallamú²⁷ karácsonyi népénkünk, a Vajdaság-szerte és a magyar nyelvterület más részein is (Dömötör 1983:133–134) ismert *Jertek, menjünk Betlehembe* . . . kezdetű is, amelynek 3. sorában a következők hallhatók:

*Kivirágzott Jesse ága,
Jézus a virága.*

Azokat a mondatokat, amelyeknek főnévi alanya csak egy növényrész, megelőzik olyan mondatok, melyekben maga a növénynév is szerepel:

*Nánánfa szüli bimbóját (54.),
Ága fa születte ágát,*

Ága születte bimbóját (55.),
 Ámánfa neveli ágát,
 Ága neveli bimbóját (56.),
 Föld szülte pálmánfát,
 Pálmánfa ágát,
 Ága bimbóját,
 Bimbója virágját (57.),
 Májfának levelit,
 Levelinek ágát,
 Ágának bimbóját,
 Bimbójábú lett a Mária (58.),
 Pálma szülte virágját (59.),
 Kiskertbe pálmafát,
 Pálma szülte virágját (60.),
 Kis kertbe pálmafát,
 Pálma születte szent Annát (61.),
 Almafa szülte ágát,
 Ága szülte levelét,
 Levele szülte bimbóját (138.),
 Rózsafa szülte Szent Annát (139.),
 Pálmafa szülte ágát,
 Ága szülte virágját (140.),
 Ott nőtt az anyafa,
 Anyafa szülte bimbóját (144.)
 Pálfa szülte ágát,
 Ága szülte bimbóját (145.),
 Pálma szülte ágát,
 Ága szülte virágát (319.).

A megszemélyesítés e sorok visszatérő stilisztikai eszköze, s ezek a szülő növények szimbolikus jelentésűek, ha ugyan megnevezésüknek a mai formában egyáltalán van értelme. Az ősgenezissel leginkább a fa hozható összefüggésbe, amely az élet és a halál, „az örökös fejlődés és növekedés, folytonos megújulás”²⁸ szimbóluma. „A kozmikus, másképpen világfa, a mesék égigérő fája, eredetileg egyetemes Tejút-jelkép, a nagy istennők növényi megtestesülése (egyiptomi Nut, görög Nemesisz, jakut Kübej Kotun)”²⁹, s feltehetően a mi ősvallási isten-asszonyunknak, a Boldogasszonynak is megfelelhet. Az imádságszövegeinkben megjelenő többféle fa közül a kozmikus teremtéssel a ma nem használatos *anyafa* főnév állhatna kapcsolatban (de ez a nyelvtörténet kutatói előtt sem ismeretes lexéma). A már említett életfa, a vi-

lágot termő fa szép és különleges megnevezése lehetne a mindenséget létrehozó *anyafa*. Ez a legfurcsább, ám mégis legszebb összetétel gyűjteményünkben. Endocentrikus összetételt mutat, s a *fá* főnévi utótag a szintén főnév *anya* kiegészítő taggal bővül. Mivel az imádságtípus összevegét nem ismerjük, akár az imádkozó – képzettársításon alapuló – egyéni nyelvújítási leleményét is feltételezhetjük, amellyel megteremtette ezt a rendkívül expresszív szóösszetételt.

A többi fa közül a Vajdaságban többfelé is *májfa* nyelvjárási alakban előforduló *májusfának* van még (gonoszűző és) termékenységvárázsló jellege. Ez a főnév is összetett szó, és a XV. század óta használt latin eredetű *május* hónapnévnek a német nyelvben használt *Mai*, a magyarban *máj* változata alkotja a szó előtagját. Az utótag a *fá* főnév. Az N₁ + N₂ alárendelő összetételben a főnévi előtag minőségjelzői determinánsa az utótagnak. Mások, pl. az értelmező szótár szerkesztői is, szlovák hatásra keletkezett szónak tartják. Az első palóc tájszótár is *mājfā* néven tartja számon ezt a fát (Tóth 1987:180), s a kupuszinai magyarok ma is így nevezik, sőt még az újonnan felépült ház vagy más épület tetejére kitűzött feldíszített zöld ágnek is ez a neve. A vajdasági magyarok a maguk mai lakóhelyén mindkét nyelvből kölcsönözhetnek nyelvi kifejezéseket. A *májfa* esetében úgyis csak az előtag a kölcsönvett, s ez éppenséggel még délszláv nyelvből is történhetett, hiszen szerbül is *maj* a hónap neve, és ejtésében a palócosan illabiális *máj* hangzásához áll közel. Mivel azonban az imádságok korát nem ismerjük, e kérdés továbbra is eldöntetlen marad.

Imádságainkban előfordul még a *pálma* növénynev is, mint az ősgenezis töve. Az Ószövetség könyveiben is előfordul ez a fanév:

Élimben pedig vala tizenkét kútfő és hetven pálmafa (Mózes IV. 33.9). A magyar nyelvben a *pálma* és a *pálmafa* főnevek szinonimák, tehát az imádságok *pálmája* is a fafélék közé tartozik. Bár a jövevényszó a XV. századtól már honos nyelvünkben, s ezt gazdag szócsaládja is mutatja, a magyar népnyelvben népetimológias szóalkotással létrejött változatai: *ága fa*, *almafá*, sőt a *rózsafá* is azt sugallják, hogy nem terjedt el a nyelvet használók minden rétegében. Az elhallás és torzulás tényei is felsorakoztathatók ezeknek az alakoknak a magyarázására, leginkább pedig a *pálmánfa*, *pálfa*, *nánánfa*, *ámánfa* alakokra vonatkoztatható, hiszen e két esetet bizonyos fogalmak, leginkább pedig bizonyos nyelvi elemek, képzők, jelek, ragok ismerethiánya okozza.

Az *almafá* esetében fennállhat még, Erdélyi Zsuzsanna fentebb idézett fejtegetéseiből kiindulva, a Jesse-fa terméséből való eredeztetés is.

Az említett fák növényi részei mind egyszerű szók, köznevek, és imádságainkban a mondatok alanyai, illetve tárgyai a téma-réma

kapcsolattól függően, vagyis hogy melyik a szülő és melyik az újonnan létrejövő tartalom, az új közlés. Alanyként van jelen a *gyükér, ág, levél, bimbó, virág, rózsza*, s csupán a sorrendben első főnéven nem szerepel személyjel, míg a többi annak birtokaként van jelen, s ezért az egyes szám 3. személy megfelelő birtokos személyjével bővül: *gyükere, ága, levele, bimbója, virágja, rózsája*; kivétel csupán a 138. szöveg 4. sorában a nominativusi alakban maradó *bimbó*, valamint a 143. szöveg 13. sorában az ugyanolyan alakú *virák*. A *gyükér* főnévben az első magánhangzó zártabb a köznyelvinél (ö>ü). Ez a hangváltozás a vajdasági magyar nyelvhasználatban igen elterjedt.³⁰ Szintén nyelvjárási sajátosság a *virágja* birtokszóban a *j-s* személyjel. A helyes jelhasználat első szép, írásos példáját éppen a műfajunkkal rokon Ómagyar Mária-siralomban találjuk: *Vylag uilaga viragnac uiraga*.

Másutt a *virák* főnév utolsó mássalhangzója pedig az őt követő *szülte* ige zöngétlen kezdőhangjának hatására zöngétlenedett (g>k).

Az említett főnevek, immár birtokos személyjellel ellátva, tárgyként is megjelennek. Akkor a *-t* tárgyrag természetesen a személyjel után következik, s előhangzójaként a személyjel megnyújtott magánhangzója jelenik meg: *gyükérit, ágát, levelit, levelét, bimbóját, rózsáját, virágát, virágját*. Az utolsó főnév *j-s* jeléről, amely a Vajdaságban a gyakoribb (56., 57., 59., 60., 140.), már szóltunk. A *gyükérit* és a *levelit* alakban pedig egy, a bácskai és a bánáti magyar nyelvjárásokra jellemző zártabbá válási folyamat³¹ eredményezi az é>i magánhangzó-realizálódást.

A származástörténet tárgyalása után visszatérve Szent Annára, meg kell jegyeznünk, hogy nevének részeként jelentkezik az *asszony* főnév, immár a szókapcsolat alaptagjaként, s az *Anna* ennek kijelölő jelzője, amelyhez még egy minőségjelző, a *szent* is járul. Szavunk a XII. századi Halotti beszéd és könyörgésben már jelen van: *vimagguc szen achscin mariat*, s az etimológusok szerint alán eredetű, és nyelvünkbe a VIII. század körül kerülhetett³².

Anna asszonyról, mint ószövetségi személyről ugyan nem szól a Biblia, neve mellől a *szent* jelzőt mégiscsak kevés imádság hagyja el (56., 264.). S bár az imádságokban történik említés Szent Anna anyjáról, Szent Emerenciáról, mindennek ellenére egyik bajmoki variánsunk mégis az *első* sorszámnévvel jelzett *asszonyként* tartja számon Szent Annát:

Első asszony Szent Anna asszony (293.) (vö. Silling 1997).

Amit az etnoszemiotikai kutatások bináris oppozícióként tartanak számon, vagyis „hogyminden egyes szimbólummal egy másik áll polárisan szemben”³³, azt egy adorjáni és egy majdáni imádságunkban (50., 72.) – mindkettő ugyanannak az imádságnak a variánsa – példaértékű modellként látjuk megvalósulni. Bár az imádság nem a szintén dichotomikus *ágy-koporsó* oppozícióval indul, a bajelhárítás személyeiként megjelölt szentek elhelyezése ilyen bináris szembenállásra vall:

*Szen Miháj arkanygyal jop felöl,
Szent Antal bal felöl (50.),
szent mihál arkanygyal job felöl
pádvai szent antal bal felöl (72.)*

Az imádságokban előforduló tulajdonnevek vizsgálata közben azt is láthatjuk, hogy itt kétszeres a bináris oppozíció, ugyanis egy bibliai (Szent Mihály) és egy középkori szent (Szent Antal) áll a két különböző oldalon (jobb-bal). Mindkét szent nevének emlegetése kultuszuk itthoni elterjedtségét is bizonyítja.

Szent Mihály arkangyal neve, mint már említettük, a Halotti beszéd és könyörgésben is szerepel: *bovdug michael archangelt*, és az esti, a lefekvés előtti imádságban való előfordulásának okát is megmagyaráztuk.

Két Szent *Antal* nevű szentje is van a római katolikus vallásnak: Remete Szent Antal és Pádurai Szent Antal. *Remete Szent Antal* nevét nem a koránál fogva régebbi védőszent volta miatt vélhetjük felfedezni imádságainkban. Ennek a III. században élt szentnek a nevét vette fel az 1095-ben alakult antonita betegápoló rend, amely a tiszta, vagyis mérgező anyagokat, főleg anyarozst nem tartalmazó liszt előállítását és használatát kívánta elősegíteni. „A középkorban és még később is, a nem kellően tisztított gabonaliszt miatt számos súlyos, látszólag járványszerű – valójában tömeges mérgezés: ergotizmus . . . – megbetegedés fordult elő” (Ortutay főszerk. IV., 1981:649). Ebből a betegségből származik az orbánc, avagy a *Szent Antal tüze* betegségnév, „amelyet sokszor az anyarozssal kevert gabona okozott” (Bálint 1980:288). A betegség elnevezése pedig, a legenda szerint, Remete Szent Antalhoz így köthető: „. . . apa és fia anyarozstól megbetegedett, és Szt. Antal ereklyéjétől meggyógyult . . . Mivel Szt. Antal az anyarozs okozta gyulladás ellen hathatós közbenjárónak bizonyult, magát a bajt Szent Antal tüzeinek nevezték” (Diós I. szerk. 1990:44). A majdáni imádság azonban megnevezi, hogy a két Szent Antal közül melyikről van szó:

pádvai. A XIII. században élt portugál származású, előbb ágostonos kanonok rendi, majd ferences szerzetes, Padova olasz város védőszentje, ma is nagyon népszerű szent. Páduai Szent Antal a Ferenc-rend eszméinek buzgó terjesztője volt. A ferencesek – és az archaikus népi imádságokban megnyilvánuló – ember-Krisztus tisztelete pedig a szak kutatás előtt közismert: „Páduai Szent Antal tisztelete csak a XVII. sz.-tól kezdve terjedt el Magyarországon, főleg minorita tevékenységre; ez időben kezdte kiszorítani az eladdig nagyon népszerű Remete Szent Antalt” (Erdélyi 1978:115). S végül a XIX. század végén (1893) Franciaországban létrehozott és az elesetteket, szegényeket, éhezőket gyógyító *Szent Antal kenyere* mozgalom gyorsan terjedő népszerűsége révén is bejuthatott újabb fohászokba. Ebben bizonyára segítettek a nevéhez fűződő csodák is az elveszettek (a katolikus tanoktól eltévelyedettek) visszatérésében, később (profanizálódva) az elvesztett dolgok megtalálásában is. De Padova védelmezője csak Szent Mihály arkangyal, a halottvezető mellett jelenik meg az imádságokban, és emiatt akár azt is feltételezhetjük, hogy neve mögött a korábban népszerű Remete Szent Antal „funkciója”, a mérgezésről, halállal is végződő betegségtől való oltalomkeresés rejlik. Ugyanakkor az eltévelyedés az igaznak nevezett hit halálát is okozhatja, s az ettől való óvakodást éppen Páduai Szent Antaltól várhatja az imádkozó. A *pádvai* kijelölő jelzőben az olaszországi Padova helységnév eredeti alakjából alkotott -i képzős melléknév ismerhető fel, amelyet Karthauzi Névtelen az Érdy-kódexben már a XVI. században *Padway* alakban használt. A helynév második magánhangzója tehát már akkor sem volt hallható. Így jegyezte fel Bálint Sándor is a szent nevét: Csodatévő Pádvai Szent Antal, akit a Szeged környéki paprika szentjének is nevez. A tény, hogy a mi vajdasági variánsaink éppen a Szegedhez közeli északkelet-bácskai Adorján és észak-bánáti Majdán faluban kerültek elő, csak erősíti e két település evidens kapcsolatát a régió központjával, és a kisugárzási terület nagyságára is utal.

Szent János evangélista valószínűleg nem más mint János apostol³⁴, a tanítvány, „akit szeretett Jézus” (János 13, 23), akire édesanyját bízta a keresztre feszített Jézus, s akit Mária a másik fiának tartott. Ugyancsak bináris oppozícióban szerepel ez az újszövetségi szent, méghozzá éppen Máriával, összetartozásukat ekképpen is hangsúlyozva:

*Bóldógságos szűz mária előttünk
szentjános evangelista hátunk meget (72.).*

A mindkét oldalról való védelmet így biztosnak tudhatta az imádkozó. A mai *evangélista* szóalak csak a XVIII. században váltott nyitottabb é-re a korábbi *evangelista* helyett. Valódi, megőrzött régiségnek tarthatjuk az imában előforduló alakot, amelyet máshol is hallotunk (vö. 281., 297. 298. sz.).

Bajelhárító szerepe van még a 251. számú imában Szent János emlegetésének:

*Ház közepin szent oltár,
Szent oltáron Szent János,
Szent János kezébe a zarankereszt,
Azon van az Úr Jézus.*

Ebben az esetben a kereszten függő Jézus utalhat János apostol és evangélista személyére, aki jelen volt a felfeszítésnél.

Míg a 308. számú imádság következő bajelhárító sorai:

*És szent János, ki az Ur Jézus Krisztust keresztelted
a Jordán vizében,
Légy oltalmam, hogy meggyőzhessem ördögi ellenségemet . . .*

már egy másik Szent Jánosra, *Keresztelő Szent Jánosra* vonatkoznak. Ezt a Bibliában megörökített cselekedetet, Jézus megkeresztelését rokona, Zakariás és Erzsébet fia, János végezte a Jordán folyóban. A másokat is megkeresztelő János innen kapta a *keresztelő* jelzőt.

Szent János nevét, az említetteken kívül más imádságokban is hallhatjuk (229., 272., 284., 285.), de nem bajelhárító funkcióban.

Szent József a jelzett imakategória öt szövegében fordul elő, s mindig bajelhárító szerepben. Szent Józsefből is többet ismer a Biblia, és a későbbi idők szentjei között is több József nevű található. De csupán egynek volt annyira szoros kapcsolata Jézussal, hogy a róla szóló imádságoknak része lehetett. Szent József Máriának, Jézus anyjának a jegyese, majd férje, és az archaikus népi imádságokban sosem szerepel nélküle. Első írásos magyar előfordulása is Máriához kötődik. Nyelvemlékeink közül a XIV. század közepére datált Königsbergi Töredék és Szalagjaiban jegyezték le a Szalagok előlapjának szövegében *Josep* alakban. A nyelvemlék archaikus imádságaink rokona, műfaját pedig Bárczi Géza így határozta meg: „A töredék a Mária anyaságát dicsőítő középkori Mariale műfajhoz tartozik, a Szalagok az anyagi üdvözlétet is magukban foglalják” (Bárczi 1975b:90). A szent nevét még Bornemisza Péter is *Ioseph* alakban használta 1578-ban (Bornemisza 1955:67). De az Újszövetség első könyve, Máté evangéliuma a Károli-féle Bibliában már szól róla (Máté 1:18).

Apotropeikus imádságainkban Szent József a Mária helyével szemben álló, szemközti helyen szerepel őrző funkciójában:

*Jop felí álítom boldokságos Sziz Mārijāt,
Bāl felí Szent Józsefēt (24.);
Hátam mögött Szent József,
Előttem boldokságos szent szűsz (41.)*

A név egyéb előfordulásai is apotropeikus, oltalomkérő szándékúak, de már a kánonnal előírt keresztény sóhaj, felkiáltás, csodálkozás szövegeiben, vagyis Jézus és Mária nevének társaságában:

*Jézus, Mária, Szent József, légy velem,
Segíccseték mēg tiszti, víszti (42.);
Jézus, Mária, Szent József szent nevibe fekszők lē (45.);
Jézus, Mária, Szent József szent nevébe (68.).*

Az archaikus népi imádságainkkal gyakran közösen előforduló, rokon tartalmú ráolvasások részei, elemei is bekerültek az imádságok szövegébe. *Szent Benedek* neve is így került a fohászokba. A rossz elhárítására használt ráolvasásformulák közé tartozik Doroszlón *A Szent Benedek köröszte verjen meg!* (Pócs 1986:92). Ugyanez Kupuszinán recens hiedelemanyagként gyűjthető máig (vö. Silling 1992a:106), és leginkább a boszorkányok távoltartására használták, használják. A formulában szereplő szentnek gyakran valamely tulajdona (keresztje, háza) hordozza a mágikus erőt, s ezért találjuk nevét birtokos szerkezetben:

*Szen Benedek kereszttyivel (40.);
Szent Benedek kereszttyivē (267.)
Benedek, Benedek, Szent Benedek háza (141.);
Ki háza, háza
Szent Benedek háza (264.),*

s mindezekben a névszói csoportba tartozó szintagma *kereszt* vagy *háza* birtokszavának szabad bővítménye, valójában birtokos jelzője *Szent Benedek*.

A bajelhárításnak erről a módjáról Erdélyi Zsuzsanna a következőt mondja: „E szöveg ún. »félrevezető« exapatetikus, azaz a ráolvasó közli a megsemmisített kórsággal, hogy a testben semmi dolga nincs, lévén az »Szent Benedek háza«” (Erdélyi 1978:210–211). De birtokszó nélkül, alanyesetben is felleljük Szent Benedek nevét, akár fenyegetésként, figyelmeztetésként, mint történt az a 141. számú imában (lásd fönt), illetve a következőkben:

*Ajtómon szentbenedek (73.);
Szárnya alat Benedek,
Benedek alat kinyílt rózsa (221.),*

s ezekben is a már említett félrevezetésről beszélhetünk.

Szent Péter apostol neve tizenöt imádságunkban fordult elő, *Szent Pál* apostol pedig hétszer, de mindkettő csak egyszer apotropeikus céllal, s az *apostol* minősítés sem ebben a szövegben szerepel, hanem a látomáslíra kategóriába tartozó imákban (275. és 280.). A bajelhárító imában együtt jelenik meg a két apostolfejedelem:

*Ablakomon Mária,
Ajtómon szentbenedek,
Jőj be, jőj be, szent Péter, szent Pál
Házamba van szentoltár (73.).*

Az apostolok neve előtt a sztereotip *szent* jelző szerepel, amelynek használatáról már szoltunk. A későbbi *Szent Péter apostol* vagy *Szent Pál apostol* szerkezetre pedig a *Szent Anna asszony* szintagma elemzése szintén érvényes. Különben Szent Péter neve már a Halotti beszéd és könyörgésben szerepel, csak neve mellett nem az *apostol* a szintagma alaptagja, hanem az *úr*: *Es uimagguc szent peter urot*. Csak egyetlen hazai imádságunkban hangzott a Péter tulajdonnévben középzárt *é* magánhangzó: *Pétér* (271.), bár ez, ismereteink és tapasztalataink szerint, elterjedt jelenség a vajdasági magyarok nyelvében.

Ahogy a fenti idézetben is látszik, a két szent megjelenése az *oltár*-al együtt történik. S ez az a hely „ahol ÉGI és földi világ közt közvetlen kapcsolat jöhet létre” (Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990:163), s ebből is eredhet a két apostol bajelhárító szerepének lehetősége. Ugyanakkor a már említett Halotti Beszédben Szent Péterről a következő olvasható: *kinec odut hotolm ovdonia. es ketnie*. Pais Dezső és Mészöly Gedeon értelmezése szerint is az *odut* értelmezése az *adatott*.³⁵ Ebből következtethetünk arra, hogy már a XII. században oldó- és kötőerejű, vagyis védelmező szentként tisztelték Szent Pétert.

ÉGITESTEK

Az ősi, archaikus világmagyarázatok istenségei a *Nap*, a *Hold* és a *csillagok* (ez utóbbiak közül leginkább a Vénusz). Gyakran ők az említett életfa, avagy a világfa termései. Apotropeikus jellegüket kidomborítva hallhatjuk a következő imarészletekben:

*Fényēs csillak fēlēttem (1.),
Fejem fölöt fényēs csillag (145.),
Napé, holdé, csillagoké (251.).*

Csillag szavunk XIV. századi lejegyzésű: *Chylagh*, és akkor személynévként szerepelt (TESz I. 527). A legismertebb csillag a Vénusz „számos műveltségben istenháromságot alkot a Nappal és a Holddal (így a sumeroknál, az észak-amerikai kora indiánoknál és népmeséink tanúsága szerint eleinknél)” (Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám 1990:48). A Bibliában pedig Jézus jelképe: „Én vagyok . . . ama fényes és hajnali csillag” (Jel. 22:16). Imádságainkban is a *fényēs* melléknév a csillag jelzője, amely már a XIII. századból ismert helynév: *Fenyēs* (TESz I. 888), és a XIV. századi Königsbergi Töredék és Szalagjaiban már *fénylő* jelentésű. Az említett Vénusz pedig az Esthajnalcsillag, amely a kereszténységben maga Szűz Mária.

A *hold* szavunk eredetibb írott alakjai *Holdus*, *Hoduilag* XIII–XIV. századiak (EWUng 569), majd *houd*, de *hold* alakban szintén a XV. században került lejegyzésre a Jókai-kódexban: *hold vilagosoyttuan kynek vylagossaga bel megyenuala az hazba* (TESz II. 133).

A *nap* szavunk már a XII. századi Halotti beszédben szerepel, csak nem égitest jelentésben, de a TESz szerint a szó korábbi, eredetibb jelentése mégiscsak az ’égitest’ lehetett.

A három égitest imádása (251. ima) ősi, mágikus eredetű. A keresztény vallásban a megszületett Krisztus volt a csillagjel:

*Ó, fíjam, fíjam,
Fényēs csillag (288.),*

vagyis az új Nap:

*Ó, szép, piros hajnal,
Kibe Mária nyugodik,
Nap tetület támadik,
Pokol tüle tületik (47.),*

s itt a Máriától születő Krisztus a sötétséget legyőző hajnalban kelő-támadó *Nap*. A Königsbergi Töredék és Szalagjaiban a mi imádságunkbeli jelentéssel megegyezően, a *támad* ige „születik, keletkezik” jelentését látja a TESz, s a következő megállapítást teszi: „Az egész szócsalád tövének ’felemelkedik’-féle lehetett az alapjelentése, amely a *támad* családjában az ’életre kel’ . . . jelentésekben folytatódott” (TESz III. 834.). Imádságaink archaikus nyelvhasználatának eklatáns példája ez az eset. S ugyanez hámozható ki a következő, s az igeidő

nyelvhasználatból történő kikopása miatt igencsak romlott, torzult martonosi szövegben is:

*Négy angyal, négy szöglet
Ötödik a Boldogságos Szűzz Mária.
Ugy hárasztgatnak
Nap köre tétetik
Pokol köre vétetik (301.);*

avagy az új Hold (újhold), az új király (ezt találjuk archaikus ráolvasásainkban is:

*Új Hód, új királ,
Ĕngēm hínak vendégségbe,
Nem mēgyēk én vendégségbe,
Elkídēm a ĕsszes vendégjeimet . . . betegségēmet.*

(Silling 1992a:103), aki az oltalmat és a megváltást hozza. Kultuszuk olyan mély gyökerű, hogy a keresztény kultúrában is tovább élt. Tiszteletük még ma is hallható újabb vallásos népénekekben, többek között az oltáriszentséget dicsőítő *Égből szállott szent kenyér* kezdetű népszerű énekekben:

*Nap, hold s fényes csillagok
Imádságra gyűljatok:
Hitünk fénye őt dicsérje,
Kit ragyogva áldotok.*

Ez az egyházi ének az 1855-ben megjelent Tárkányi–Zsasskovszky *Katolikus egyházi énektárban* jelent meg először. Jóval későbbi vélemény a fenti könyvről: „Zeneanyaga túlnyomóan idegen eredetű vagy idegen ízlésre átformált dallam. Szövegrészében viszont sok értéket jelentenek a kiváló papköltőnek, Tárkányi Béla egri kanonoknak a költeményei” (Bárdos L. és Werner A. szerk. 1991:94). S épp ezekben leljük az ősi képzeteknek a XIX. század közepéig, illetve használatuk által napjainkig elnyúló nyomait.

ÁRTÓ, RONTÓ LÉNYEK

A bajelhárítás folyamatában használt segítő lények és dolgok után szólnunk kell az imádságokban felbukkanó ártó, rontó lények nyelvi sajátosságairól is. Bár az imádkozó igen gyakran csak általánosságban ké-

ri, illetve az imamondással biztosítja teste és lelke oltalmát az alvás idejére, jó néhány szöveg meg is nevezi azt, aki/ami a bajt okozhatja, amitől tart. Legtöbb esetben ez a dolog is természetesen főnév, vagy főnévi értelemben használt melléknév, esetleg melléknév a jelzős szintagmákban.

Az imádsággal történő bajelhárítást hajlamosak vagyunk a túlvilági lények elleni harc eszközeként értelmezni, azonban a vizsgált imakategóriában, sőt az egész korpuszban is többször jelennek meg a valóságos világ dolgai, lényei. Legtöbbször például az *ember* szavunk jelentkezik a bajt okozó szerepében, illetve a negatív tulajdonságot jelölő minőségjelzővel bővített *ember szándéka*. Egyes számban az *ember*, *embër* az első imacsoportban kilencszer jelenik meg, többes számban pedig két imában. De ilyen szerepben még tíz alkalommal van jelen ez a szó a gyűjteményben. Ez az ősi nyelvünkől való szó már a Halotti beszéd és könyörgésben is ilyen írásos alakban szerepel. Imaszövegekben gyakoribb a nyílt -e-s változat, de ez csak az írásban kapott imák miatt van. A középzárt -ë hang használata ebben a szóban az egész gyűjtőterületen elterjedt (vö. Penavin 1988). Amikor ez a hang realizálódik a szóban, akkor a többesjel kötőhangja is -ë: *embërëk*, pl.

Rossz embërëk szándékától (63.).

Az ugyanezen a helyen jelentkező (het)ő -ő magánhangzó a 243. számú, verbicai-egyházaskéri imádságban olvasható: *embör*, valamint más funkcióban, de ugyanez az ö-ző variáns szerepel a 290. számú terjáni változatban.

Az *ember* jelzője az imádságokban a *rossz* és a *gonosz*, ugyanakkor az *ember* is legtöbbször csak alárendelt kiegészítő tagja az *ember szándéka* birtokos jelzős szintagmának:

Gonosz embër szándékátú (42., 68.);
Rossz ember szándékátú (52.).

Csak két esetben halljuk apotropeikus szövegben az *ember* főnevet a szószerkezet alaptagjaként:

Addig a rossz ember ide ne jöhessen (55.);
Mindën rossz szándékú embertül (67.);

majd később még egyszer:

Hogy ëgy rossz embër távozzon el tőle (305.).

Az említett jelzők melléknevek s egymás szinonimái, amelyek főnévként is funkálhatnak a szövegekben – ez utóbbit bizonyítják a hozzájuk illesztett jelek és ragok is:

*A rosszak távozzanak el tüllem (48.);
Mindën rosztú, a gonosztú (65.).*

Mindkettő az *ember* szónál későbbi, tulajdonságot jelölő szóként XV. századi lejegyzésű. A *rossz* az *ember*, vagy az emberi *szándék* jelzője (67.), avagy önmagában, főnévként szereplő melléknév, akár egyes számban, akár többes számban. A *gonosz* azonban már több szintagma alaptagja mellett is állhat, s lehet az *ember*, a *sátán*, a *gondolat*, a *kísérő*, a *csalárdság*, az *ellenség*, a *halál* jelzője is:

*Gonosz emberek szándékjátú (49.);
Menny el, menny el, gonosz sátán (73.);
Gonosz gondolattól (63.);
Gonosz kísérő távozzon (29.).
Ördög gonosz csalártságátú (44.);
A gonosz elenségtől (179.);
Hogy a gonosz halálba el ne aluggyak (258.).*

Ezekon kívül más tudattartalmú szövegekben is előfordul, természetesen más funkciójú szavak jelzőjeként, gyűjteményünkben összesen harminchétszer. Gyakoriságának egyik okát esetleg a legismertebb keresztény imában, a miatyánkban való szereplésével is magyarázhatjuk. Az Úr imádságát az evangélisták közül Máté és Lukács jegyezte le, s bár a két lejegyzés között van eltérés, a számunkra jelenleg érdekes főnévi jelentésű *gonosz* melléknév mindkettőben előfordul: „*de szabadíts meg minket a gonosztól*” (Máté 6,13 és Lukács 11,4). Az Új-szövetség négy evangéliumának első magyar fordítása az 1466. évre datált Müncheneri-kódexben olvasható, s ezt használták a későbbi bibliafordítók is. Azonban ez nem zárhatja ki azt, hogy az egyes részek (pl. az Úr imádsága) korábban már ne lettek volna használatosak magyar nyelven. „... a legkorábbi magyar Miatyánk ... csak 1400 utánról való, egy másik szövege meg még fiatalabb feljegyzésből ismeretes: a keresztény vallás e legfontosabb textusait minden klerikus oly biztosan tudta kívülről, hogy leírásuk teljesen feleslegesnek látszott; amikor meg végre papírra vetve bukkannak elő, szinte bámulatos régiségükkel tűnnek ki” (Tarnai 1984:239).³⁶ Kutatott *gonosz* melléknévünket jelzői szerepben a Jókai-kódex is tartalmazza, amely szintén a XV. század közepéről való. S ha korábban azt mondtuk, hogy a *rossz* és a *gonosz* egymás szinonimái, akkor most, a miatyánkkal való egybevetés után hozzátehetjük, hogy a *kísértésnek* is rokon értelmű szava a *gonosz*; a Bibliai lexikon szerint a miatyánk két utolsó kérése „*ne vigy minket kísértésbe*” és a „*szabadíts meg a gonosztól*” ugyanazt je-

lenti, s a magyarázó szerint ezek az Istentől való teljes elfordulást jelölik. Ezek után akár a szóalak torzulásának is vélhetjük a

Gonosz kísértő távozzon (29.)

imasorban a *kísértő* variánsát, bár a vallásos felfogás szerint az ember körül állandóan leskelődő, lelkét örökké kísértő, gonoszra csábítóra éppúgy vonatkozhat a kifejezés.

A *gonosz* főnévi használatát mutatják a következő példák:

Minden gonosz eltávozzon (38.);

Gonosz erejétől (65.);

Gonosz tüllem eltávodzon (73),

amikor is a *gonosz* kétszer alany, egyszer pedig birtokos jelző, míg korábbi példáinkban leggyakrabban az alany minőségjelzője volt. Hasonlóképpen volt alany a *rossz* is (48.).

Érdekes és összetett nyelvészeti feladat megvizsgálni az elhárítandó veszedelmek között található *csalárd* lények *csalárdságát* is az archaikus népi imádságokban. Mindkét szavunk a *csal* ige származék-szava és valószínűleg a XV. századból való, ugyanis a Jókai-kódexben, „a legrégebb teljesen magyar nyelvű könyv”-ben³⁷ találjuk őket először, akárcsak szinonimáikat, az *álnok* melléknevet és az *álnokság* főnevet. Nagyon választékos nyelvhasználatra vall e szavak alkalmazása, ám ez az imádságok esetében csöppet sem különös. Igaz, romlatlan hangalakban is meglettük a főnevet: *az ördög csalárdságától* (64.), valamint a mássalhangzó-torlódás következtében beállt alakváltozatokban is: *csalárdságátú* (44., 66., 68.), de a XX. század végén élő idős és gyéresebb szókincsű imamondók egy részének ezek a szók valóságos archaizmusnak tunktek. Valószínűleg azok voltak korábban, az imatanulás idejében is, és régiességükből következett jelentésvesztésük: *csanád ördög* (36.), illetve jelentésváltoztatásuk. Mindkét szavunk paronimián alapuló népetimológiai segítséggel nyert újabb alakot és jelentést. A hasonló hangzás révén lett belőlük: *csalás ördög* (75.), *család ördög* (302.), *családi ördög* (215.), valamint jelentés nélküli romlott hangalakzat: *csaláság (ördögnek csaláságátú,* 170.), sőt *csállányság (ördög csállányságátú,* 65.). A két utóbbi főnévi szerepű szó alapjaként ugyan megtalálhatjuk a *csal* tövet, sőt a képzőmorfémákat is: *-ás, -ság,* csakhogly a magyar nyelvben még *csalásság* főnevünk sincs, nemhogly *csaláság,* és még a nagyon alaposnak tartott Új magyar tájszótár sem szól róla. Erős megszorítással következtethetnénk ugyan a hosszú mássalhangzó rövidülésére, mint nyelvjárási sajátosságra, de véleményem

szerint itt mégsem erről van szó. S még a gyűjtő helyesírási készségének hiányosságát hozhatnám fel a torz hangalak okozójaként, csak-hogy, ha másutt jelölte a hosszú mássalhangzókat, akkor, véleményem szerint, itt is megtette volna. A 65. számú kupuszinai változat palócos magánhangzói a *csallányság(átú)* főnévi tulajdonságokkal rendelkező szót „jelentik”, csak éppen az a különleges, hogy ilyen szava még a jellegzetes kupuszinai nyelvjárásnak sincs (vö. Silling 1992b). Van ugyan *csállány* főneve a falu nyelvének *csalán* jelentéssel, amelyhez éppen-séggel járulhatna a *-ság* főnévképző, majd a többi paradigma, csak-hogy nem járul. Teljesen népetimológiai szóalkotás eredményének tekinthető tehát utolsó vizsgált szavunk.

Főnt elemzett szavainkkal gyakran alkot szintagmát az *ördög* főnév, amely vagy alaptagja a szószerkezetnek: *csanád ördöd* (36.), *csalás ördög* (75.) stb., vagy pedig alárendelt kiegészítő tagja: *ördög gonosz csalárcságátú* (44.), *ördögnek csaláságátú* (170.). Ismeretlen eredetű szavunkat a Halotti beszéd és könyörgésben már lejegyezték *urdung* alakban, amely azután a nyelvfejlődés során vált nyíltabbá. Bár Pais Dezső szerint „a legvalószínűbb . . . a szó török *är - ir* ‘férfi’ szó *irlig* vagy *irlík* származékának török *irdig* vagy *irdik* változatából ered, amelynek már a törökben ‘*ördög, gonosz szellem*’-féle értelme volt” (Pais 1975:299). Az említett szintagmák létrejöttének és bajelhárító imádságainkban való gyakoriságának a fenti idézetten kívül az az alapja, hogy az *ördög* a Bibliában és a keresztény tanításban „összszekuszáló, vádoló, kettéosztó, rágalmazó . . . Sátán egyik főcíme, mint Isten és ember ősellenségéé”.³⁸ Imádságainkban is az álnokság, a kétszínűség szinonimája ez a népies sátánképzet, s a szintagmákban birtokos jelzője a *csalárcságnak* (64.), az *incselkedésnek* (242.) és *-i* melléknévképzővel alkotott *ördögi* alakban minőségjelzője az *ellen-ségnek* (308.).

Különös összetételt alkotott előbbi két szavunk, az *ördög* és a *csalárcsból* lett *csalás: érdékcsalás* (32., 187.). Kupuszinai szövegekről lévén szó, ismeretesek e falu nyelvjárásának hangtani sajátosságai (Silling 1992b), és a kikövetkeztetett köznyelvi alak az *ördög + csalás = ördögcsalás*, amely a vizsgált mondat:

érdékcsalás még né csaljon (32.),

főnévi tulajdonságú alanya. Az előzőekből tudjuk, hogy mindkét tag főnév, s az összetételben az *ördög* birtokos jelzői kiegészítője a *csalás* névszónak. Ennek a két főnévből alkotott alárendelő összetételnek a létrejötte és értelmesítése szép példája a nyelv teremtő erejének és élő

szóalkotási lehetőségeinek. Éppen ide kíváncsoznak Juhász Ferenc költő sorai, melyeket Erdélyi Zsuzsanna első imaközléseinek olvasása után írt: „És szépségük és erejük nemcsak tartalmaikban van, de *nyelvükben* is, mert hallván őket, oly erővel ráz meg népem *beszélt nyelvének* gyönyörűsége, bátorsága, tisztasága és látomásossága, hogy költő-szívemben ámuldozva és szégyenkezve csak édesdeden mosolyogni és könnyezni tudok” (a kiemelések Juhász Ferentől).³⁹

Az imádságok műfaji sajátosságairól szóló fejezetben már említést tettem a „Te lucis ante terminum” kezdetű középkori himnusz magyaráításáról és annak az orális hagyományban való terjedéséről, a terjedés módozatairól. Vizsgált imakorpuszunknak 70. szövege ennek a himnusznak a töredéke, amelyben a sötétség ideje alatt távoltartandó gonosz erők között a következő is szerepel: *buzalmatásból lessenek*. Az írásban kapott szöveg más részei is eltérnek például a rokon 69. és 71. ima szövegétől, de a fenti sor olyannyira, hogy külön figyelmet érdemel. A 69. imában a részlet így hangzik:

*Gáz álmok távol essenek,
Rút látásink elveszenek,
Sātányok mékköttessenek . . .;*

Míg a 71. imában ekképpen:

*Igaz álmunk távol essenek,
Rut látásunk elveszenek,
Sátányok megköttessenek . . .*

Amint látjuk, még a megőrzöttebb variáns (a 71.) sem érti a *gaz* melléknév jelzői szerepét, s bizony jelentésbeli archaizmusnak tekinthetjük az adatközlő szókincsében e szó melléknévi jelentését. Ezért is alkalmazza a hasonló alakúságon alapuló jelentésváltozással az *igaz* melléknevet helyette. Bár így, gondolhatnánk, a mondat elveszítheti valós bajelhárító jellegét, ám mégsem áll fenn ez a veszély. Ugyanis az álmokat a gonosz mesterkedésének tekintő egyszerű ember mindenféle álomtól mentes szeretne lenni. Tehát az *igaz álomtól* is. De hogy az eredeti jelentés eltűnt, az evidens. A közölt imarészletek második sorában azonban a 69. és a 71. imában is a *rút látás* szószerkezet tökéletesen megvan, s a birtokos mindkét esetben többes szám első személyű. Csak a 69.-ben a birtokszó kapja meg archaizáló formában a birtoktöbbsesítő *-i* jelet, míg a 71.-ben a birtokszó egyes számú. Nos, a köznyelvűsített *gaz álmok*, a *rút látásink* és a *rut látásunk* minőségjelzős szintagmák teljesen elvesztették jelentésüket a muzslai imában, és *buzalmatásból lessenek* szókap-

csolattá vegyült az eredeti két imasor. A már említett orális hagyományozódás okozta torzítás is eredményezhette a jelentés nélküli változatot, meg a szájhagyományozódás hosszú folyamatában bizonyos jelentések peremszókincsbe kerülése is. Szó sincs arról, hogy akár az *áalom*, akár a *rút*, vagy a *látás* szavunk került volna a használat peremére – ezt igazolja a következő sor *látásuk* főneve is –, csak ezek közös, együttes jelentése vált ritkává, s néhol még értelmetlenné is. Penavin Olga ennek kapcsán a következőket írta: „Az ima nyelvében a régies fordulatok, szavak, költői képek megmaradnak . . . Továbbá szövegromlásról, értelmetlenné váló verssorokról és szavakról, több szövegnek jó-rossz kontaminálásáról is bőven van tudomásunk” (Penavin 1983:204). És a mondat állítmánya, a *lessenek* felszólító módú ige sem „mentheti” az alany jelentésnélküliségét, hiszen az állítmány is a maga bővítményéből (*távol*) leszakadt utolsó mássalhangzóval, az *-l*-lel bővülve elvesztette a maga eredeti jelentését és más jelentést kapott; így vált ez a két archaizáló mondat pusztán két szó jelentés nélküli kapcsolatává. De ez az imasor, vagyis ez a mondat (ha egyáltalán mondatnak nevezhető), bármennyire is zavaros jelentésű, avagy jelentésnélküli, mégsem agrammatikus, mert nyelvtani szerkezet szempontjából nem helytelen, sőt a kontextus is segíti az imaszövegben való megmaradást, az ilyen alakban való továbbélést. A pszicholingvisztikai kutatásokat végzők szerint a nyelvi kreativitásra is példa lehet vizsgált mondatunk (Pléh 1980). Érdekes, hogy még az *áalom*, ez a napjainkban is nagyon gyakori használatú főnév is megváltozhat paronimiás hasonlóság alapján, s válik belőle *vállam* (*nehéz vállam el ne nyomja*, 48.) teljesen eltérő jelentésű újabb főnév.

A természeti elemek közé tartozó *víz* és *tűz* is pusztító fogalomként jelenik meg az imaszövegekben:

Örözz, oltalmazs tűsztű, vísztű (44.); *tűsztű, vísztí* (42.), *tűztű, víztű* (49.), *tűztől, víztől* (51.), *tíisztí, víisztí* (42.) stb. Az utóbbiban a már többször említett kupuszinai nyelvjárás hangzóállományának sajátosságai jelennek meg: az *ü, ű, ő, ö* magánhangzók hiánya, azok pótlásának módja (vö. Silling 1994), valamint a nyelvi normának megfelelő zöngesség szerinti részleges hasonulás.

A legtermészetesebb, hogy itt a természeti katasztrófát okozó árvízre vagy tűzvészre (ez utóbbi lehet a már említett gonosz ember szándékának eredménye is, de az előidéző jelen esetben irreleváns) gondolunk, s talán így értelmezik imamondóink is. Mint ahogyan az 51. számú ima meg is mondja: *égi háborútű*. Csakhogy ha jelképeket látunk az imaszövegekben, akkor másként is értelmezhetjük e két öseletet: „A *víz* természetes szimbolizmusa szerint *szent és ártatlan* . . . De a *víz*

egyben *titokzatos és kiszámíthatatlan* is, amely tele van rejtéllyel, készen arra, hogy pusztítást okozzon” – írja Gecse Gusztáv, majd így folytatja: „A tűz természetes szimbolizmusa onnan adódik, hogy egyszerre *melegít és világít* . . . a *lélek* szimbóluma . . . *Isten jelképe* is az Ótestamentumban.” De nem ennyire egyértelmű a tűz pozitív megítélése: „A próféták gyakran Isten *haragját* is tűz alakjában írják le, amely alkalmas az istentelenek megbüntetésére . . . A világ végi nagy *ítélet* tüze is csak a bűnösöket ejti zsákmányul . . .” (a szerző kiemeléseivel; Gecse 1995:502–4). A tűz gonoszúzó szerepéről is szól szerzőnk: „A tűz használata a keresztények liturgiájában az ókorban ismeretlen volt, mert a pogányok kultuszára emlékeztetett. A középkor elején azonban a germánoknak a tavaszi napéjegyenlőség idején gyakorolt tűzgyújtási szokását (Frühlingsfeuer) magukévá tették, és nagyszombaton, a szertartások előtt meggyújtották és megáldották a tüzet. Kezdetben ennek az új tűznek *démonűző* funkciója volt” (i. m. 504.). Mindkét veszedelmet jelentő szavunk természetesen főnév, s mindkét szavunkat az etimológia ősi örökségünknek tartja. A Halotti beszéd és könyörgés már jegyzi is. A *víz* szavunkat már a Halotti beszéd és könyörgésben megtaláljuk, míg a *tűz* főnevet csak későbbi nyelvemlékben, a Jókai-kódexben lelték meg. Népi imádságainkban mindkét főnevünkhöz az állandó határozó *-től* ragja járult, ugyanis mindkettő az *öriz*, illetve *megőriz* igével alkot állandó vonzatot kijelentő és felszólító módon egyaránt.⁴⁰

IDŐMEGHATÁROZÁSOK

Hangsúlyozott szerepük van az időmeghatározásoknak is az imádásokban, melyekre a fohászkodó az oltalmat kéri. Nem szólnék most az archaikus népi imádságok 3. szerkezeti egységében, a záradékban előforduló *este* és *reggel* határozószókról, ugyanis ezek az imádkozásra elrendelt időt mutatják csupán.

A nyugovóra készülő hívő ember, aki a vallást és a hiedelmeket egyaránt tiszteli, a sötétség idejét bénító csendnek, süketnéma időszaknak tartja, a bűnös lét időszakának (Bratic 1993). Ezt az előtte álló időt legtöbbször három szakaszra osztja: az éjfélig tartóra, a hajnalig vagy virradatig (esetleg reggelig) tartóra és a harmadik szakasz már nem az éjszaka részegységét jelöli, hanem vagy az ember álmában előfordulható halál pillanatáig, vagy pedig általánosságban kéri a védelmező lényeket egész további életére.

Az imádságokban leggyakrabban előforduló időmeghatározás az *éjfélig* főnév *-ig* időhatározós alakjával történik: *éjfélig* (3., 17., 22., 33., 35., 36.), nyelvjárási alakban *éfélig* (2., 11., 12. – ez a gyakoribb), ahol a *-j* hiánya a mássalhangzók kiesésének példája (Szabó 1986), csak ennek a kiesésnek a következtében nem nyúlott, nem nyúlhatott meg a *-j* előtti magánhangzó, lévén már eleve hosszú.

A következő időszakot egyetlen imánk *éfél után* (20.) névutós főnévvel nevezi meg, ahol a névutó az időbeli sorrendben követést jelöli. Ezt az időszakot *gluvo doba* (*süket időszak*) néven nevezi például a szerb népi hiedelem, amely nagy veszedelmeknek teheti ki az embert (Antonić–Zupanc 1988). Szintén egy imádság mondja az *éfél után öt óráig* (35.) szintagmával az óvakodás idejét, s itt már az ébredés, áttételesen a valóságba történő visszatérés időpontja is meghatározott. Hogy ez nem korai, azt a műfajt éltető hagyományos paraszti közösség ismerői jól tudják.

A többi imádságban a *virrad* tárgyatlan ige múlt idejű *virradt* alakja szerepel az időhatározó ragjával. Habár azt is feltételezhetjük, hogy a *virrad* igéből képzett *virradat* főnév alakváltozatai ezek, az előző időszakot jelölő főnévhasználat analógiás párjaként: *virradtig* (11.), zöngésség szerinti teljes hasonulással *virrattig* (2., 9., 38.) (vö. A. Jászó Anna véleményével a *zöngésség szerinti teljes hasonulásról*; A. Jászó Anna főszerk. 1997:126), mássalhangzó-rövidüléssel *viradtig* (3., 36.), *virattig* (25., 30., 40., 73.).

Főnév a most vizsgált időszak másik megnevezése is: *hajnal*, amely szintén az *-ig* raggal jelzi az időt: *hajnalig* (13., 15–19., 22., 28. stb.).

Erről a napszokról a legegyszerűbben a *rëggelig* (19., 21.) ragos főnév szól.

Ha az egész időtartamot egyetlen szóval fejezik ki az imaszövegek, akkor az *éjszaka* főnevet használják: *éjszakában* (71.), *éjszakán* (64.), *éccakán* (43.), *éccákān* (65.), *éccakának idejin* (66., 68.) – hol a *-ban* vagy *-n* raggal ellátva, hol pedig az *éjszaka* csak birtokos jelzője az *idő* főnévnek, amelynek *idejin* alakja magában foglalja a birtokos személyjelet és az időhatározó említett ragját. Az *éjszaka* jelzője a *sötét* (64., 66., 68.) melléknév, nyelvjárási változataiban is: *sétét* (65.), *sitét* (43.). Nyelvi vonzatként is él a *sötét éjszaka* szintagma, például a *Buta, mint a sötét éjszaka* szóláshasonlatban (O. Nagy 1982), de az ezzel a jelzővel ellátott napszak a sötétség birodalma, „tehát azoké, akik ki vannak zárva Isten országából . . .” (Gecse 1995:502), s éppen ezt akarják elkerülni az imádkozók.

A legáltalánosabb időmeghatározás a *mindig* (11.) határozószóval történik, természetesen *mindég* (44.) alakban is, amelyet még értelme-

ző szótárunk is hoz, csak jelöli a népies vagy régies ízt. Ugyanakkor a *mindéltig* (2., 44., 252.) szintén régies határozószóval kifejezett oltalmi idő nemcsak a lefekvés utáni sötétséget, nemcsak az alvás idejét fedi le, hanem az imádkozó egész életét, az *örökké való életemet* (9.). Ez a határozószó ilyen alakban ma már valóságosan alaki archaizmusnak tekinthető, s még az imádságok korára is utalhatnak azok a variánsaink, melyekben még nem homályosult el a régi összetétel alapja, s mindkét tag – *mind + éltig* – pontosan megjelenik: *mindéltig* (38., 40.). Feledésbe hajló jelentésére pedig példa a *minéltig* (36.) alak. Elfelejtett és teljesen archaikussá vált e szó jelentése a 249. imában, ahol a népetimológia és a paronimia közösen hozta létre a *mint hétig* alakváltozatot, szókapcsolatot a *mindéltig* helyett. A 252. számú imádság ezenfelül, hiperbolával élve, még meg is toldja az időmeghatározást: *Jezus krisztus mindetig, mindörökkön öröke*. Hasonlót találunk a 25. számú ima szövegében: *most és mindörökké*. Csakhogy ez utóbbiban a határozószóval a jelen és a kiszámíthatatlan ideig tartó jövő minden időpontjára történik az őrzés igénylése, akárcsak a *most és halálom órájába* (49.) szövegben, míg a 252. számúban a *mindetig* már jelölte az örök időt, s a *mindörökkön öröke* figura etymologicával ezt még tetézi, kétszer is megismétli. A *mindörökkön* archaikus időhatározószóban ugyan megvan már az időmeghatározás ismétlése: *mindig + öröké*, s ezt bővíti még az imádkozó egy újabb *öröke* (*örökké*) azonos jelentésű határozószóval. A bajelhárítás túlzott fontossága is kiolvasható az ilyenfajta fokozásból, halmozásból.

Az egész emberi életre – *egész életémén át* (65.) –, az annak végezetéig történő oltalomkiterjesztésre utalnak a következő szószerkezetek: *halálom óráig* (3., 12., 13.), *halálom órájáig* (15., 17., 18., 20., 28., 29.), hiátustöltéssel *halálom órájáig* (16.), *utolsó órámig* (14.), *koporsóm zártájig* (21.), *koporsóm bészártájig* (22.). Ezekben a határozószókat ugyan nem tartalmazó szintagmákban is az *-ig* időhatározóraggal ellátott főnevek jelzik az időhatározós funkciót. Az *utolsó órá* és a *halálom órája* egymás szinonimái, és variálásukban valószínűleg az eredeti szöveg felejtése, ám a jelentés megőrzése, megmaradása játszhatott szerepet.

HELYMEGHATÁROZÁSOK

Hogy az éj leple alatt honnan érkezhetsz a baj az alvó emberre, azt az imádságok nem részletezik szó szerint, de a bajelhárítás módoszatai és körülményei között utalást találunk a különféle helyekről, illetve írá-

nyokból várható csalásokra, ördögi incselkedésekre. Ezek ellen abban az irányban védekezik az ember, azokba az irányokba, azokra a helyekre, részekre állítja, helyezi, kéri a gonoszúzás eszközét, az oltalmazó lényt, fogalmat. Ezeket a megjelöléseket nevezem helymeghatározásoknak a szövegekben. A vizsgált kategória 73 imájából 41-ben találtam ilyen megjelölést.

Leggyakoribb a *felettem* személyjeles⁴¹ határozószóval kifejezett védekezés, amellyel valójában az egész testet oltalmazva tarthatja: *felettem* (50.), *fëlöttem* (1., 37.), *fölöttem* (15., 45.). Az ezzel ellentétes *alatt* irányban nem is találunk bajelhárítót. De ugyanígy az egészre keres védelmet a *fejti* . . . *lāptú* (42.) határozóragos főnévi meghatározással is; a *fejem fölött* . . . *lábom előtt* (23.) személyjeles főnév és névutó kapcsolatával szintén. S bár úgy látom, hogy a *felettem* határozószóval mindent védve tudhat az imádkozó, testrészei közül frekvenciánál kiemeli a *fejét*, s e főnév névutós szerkezetben még többször fordul elő: *fejem fölött* (4., 6–8., 11., 13., 18–20., 22., 23., 27., 28., 33., 35. stb.), *fejem felett* (38.), *fejem fëlét* (14., 37.), *fejem fölé* (73.). Ez a helymeghatározás szerepel a *fejem fëlöt* (12.) névutós szerkezetben is, ám itt egy különleges hangalakot találunk a névutóban, ahol is vagy a nyelvjárási és a köznyelvi norma keveredését láthatjuk, de ismerve a szöveg provenienciáját (kupuszinai adat) inkább beszélhetünk hiperkorrekciós változatról (Horváth–Reményi 1990; Pléh 1990).⁴² A birtokos személyjelek, elsősorban az egyes szám első személyének *-m* jele az oltalomkérő személyét domborítja ki, és csak ritkán kéri a baj elhárítását az imádkozó az egész családjára, házára, házanépére a többes szám harmadik személyű *-unk*, *-ünk* jellel: *fejünk fölött* (62.), *fölölünk* (72.), *előtünk* (72.), *hátunk meget* (72.), *meletünk* (72.), *szívünkön* (72.), *házunk négy sarkára* (67.).

A test és az élet oltalmazandó részei, fogalmai a szív: *szívemben* (38.), *szívemén* (41.), *szívünkön* (72.); a lélek: *lelkemben* (38.); a száj: *számba* (36., 41.), *számban* (50.), *számból* (73.), *szánkón* (72.). A két váll és a két kar emlegetése szintén a legkülönbözőbb irányokat jelöli: *két vállamon* (34., 41., 48., 50.), *két valünkön* (72.), *két karomba* (50.), *két karomon* (34.).

A *mellettem* (1., 10., 21., 37., 45., 50.), *meletünk* (72.) szintén névutói jelentésében szerepel, s az imádkozó közvetlen közelében lehet a jelentése, noha a bajelhárító lény pártfogói szerepe (mellette áll vkinek, támogat vkit) sem kizárt.

Néha több oldalról, több irányból is védekezik az alvásra készülődő. Szemantikailag is fontos ez, hiszen az imádkozó az óvakodás halmozá-

sával a lélektani hatás elérését szolgálja, legtöbbször a „támadó fél” elriasztására, megtévesztésére, ugyanakkor ön maga megnyugtatósára is:

*Jop felí álítom boldoksāgos Sziz Mārijāt,
Bāl felí Szent Józsefēt,
Hātām mēgē érzē anygyáломāt,
Elibem ātkāroлом mēkfészítēt Jēzusomat (24.),
Fiúisten mellettem,
Szentlélek Űristen felettem,
Szent Miháj arkanygyal jop felöl,
Szent Antal bal felöl,
Két karomba anygyal,
Két vállamon Krisztus teste,
Szāmban Krisztus teste és vére (50.),
fiu Isten meletűnk.
szent lélek űr Isten fölölűnk.
Bóldógsāgos szűz mária előtűnk
szentjānos evangelista hátunk meget
szent mihāl arkanygyal job felöl
pādvai szent antal bal felöl
két koronās anygyal két valúnkón
Krisztus kenetje szānkón
Krisztus teste szívűnkōn (72.) stb.*

Mindebből látható az is, hogy mennyire helytállón állapította meg az imaszövegekkel kapcsolatban Penavin Olga a következőket: „A Silling-féle gyűjtésű imaszövegekben, az újkori félnépi imákban sokféle hatás nyomait lehet felfedezni. A barokk irodalom nyomait a cifrázatokban, a beállításban, a motívumban.”⁴³ Ha szintaktikailag vizsgáljuk a helymeghatározásoknak ezt a gradációját, látható, hogy először a Szentháromság isteni személyei közül a Szentlélek a maga szokásos ikonográfiai helyén szerepel: *fölöttűnk*; a Fiúisten, mint az emberek e világon is élt pártfogója *mellettűnk*, vagyis e kettő a legfontosabb helyeken. Őket követik a vallási hierarchiában alacsonyabb rangú szentek: Szűz Mária, Szent János, Szent Mihály, Szent Antal, az angyalok, mindannyian egy valamicskével kevésbé fontos helyen; illetve a szentségek közül a szentostya a maga helyén: *szāmban Krisztus teste és vére*.

Ugyanakkor az archaikus népi imádságműfajnak a modern költészettel való rokoníthatósága is felszínre kerül az idézett szegmentumokban, ugyanis a Rimbaud-i poézis egyik célját: „a versben uralkodóvá tenni a belső látomást” (Lengyel 1979:60) látjuk megvalósulni.

A ház és a hajlék főnevek, mint a lakótér és a benne lévők közös megnevezése is megjelennek a biztos őrzésért a maguk teljes egészében: az egész hajlékomat (23.), e házban (70.), házamba (73.); ugyanakkor a ház részeire is állítottak védelmezőket: ablakomba 48., 60., 61.), ablakomon (73.), ajtómba (48., 60., 61.), ajtómon (73.), házunk négy sarkára (67.), s ezeket is birtokos személyjelekkel ellátott főnevekkel fejezik ki. A 67. számú imádságban a ház és a már említett evangélisták kapcsolata domborodik ki:

*A négy evangélistádat
Állítsd a házunk négy sarkára,*

amelyben az újszövetségi könyvek szerzőinek szimbolikus jelentése mutatkozik meg. „A négy evangélista középkori ábrázolását emberként (Máté), oroszlánként (Márk), bikaként (Lukács) és sasként (János) az Ezekiél próféta látomásában megjelenő négy titokzatos élőlény és az ókori Kelet szimbolizmusa sugallta, ahol ez a négyes a Föld négy őrzőjét vagy az Égbolt négy segítőjét jelenítette meg” (Fontana 1995:41). Imádságbeli szerepeltetésük kézenfekvő, esetünkben a földön élő gyarló ember kéri oltalmukat.

A fejezetünkben gyakorta előforduló kifejezések vizsgálatánál figyelembe kell venni a nyelv társadalmi rétegződésének problémáját is, amely a szociolingvisztika által kutatott nyelvészeti szakterület. S bár A. D. Svejcer szerint „a nyelvi rendszer vízszintes differenciációja a nyelv területi dialektusokra (. . .) való elkülönülésén alapul” és „a dialektusok legfontosabb hordozója a parasztság és kismértékben a polgárság” (A. D. Svejcer 1975:73), amely valóban éltetője a dolgozatomban vizsgált szövegeknek, ám e réteg nyelvhasználatát s népi imádságainak nyelvezetét, nyelvi szókészletét is erősen meghatározza a kanonizált és a magas kultúra elemeivel és eszközeivel roppant körülhatárolt vallásos műveltsége, a vallásos kultúra, avagy e kultúra szellemi termékeinek ismerete és használata is, ezáltal szerintem a függőleges differenciáció szerinti egyik részrendszerbe tartozónak is mondható lehetne a hordozó réteg, amely így nemcsak nyelvének sajátosságait, hanem műveltségét is megmutatja imádkozás közben.

V. A SZENVEDÉSTÖRTÉNET MOTÍVUMKÖRÉNEK NYELVI KIFEJEZŐI

„A szenvedéstörténet fölidézése adja az imamondás lényegét, a krisztusi halálra való emlékezést, átélést, s az azért járó kegyes jutalmat, hasznot. Tehát a legfontosabb azonosság maga a középponti téma: Krisztus halála, Mária anyai gyásza-fájdalma.”

(Erdélyi Zsuzsanna)

A kevert tudatformájú, avagy funkciójú szövegek közé tartoznak azok az imádságaink is, amelyekben jelen van ugyan a már taglalt baj-elhárító szándék, ugyanakkor archaikus imamotívum is kapcsolódik mindehhez. Tehát még ezekben sem a tisztán keresztény világkép az imaszöveg alapja, hanem, amint azt Ortutay Gyula is megállapította „több történeti korból való réteg ötvöződik természetes egységbe – és a mi korunkig hatóan” (Erdélyi 1978:9).

A ráolvasásokkal rokon szövegek alappilléreinek, kulcsfontosságú nyelvi eszközeinek vizsgálata után most a keresztény vallási tanokhoz közelebb álló imádságok, esetenként imatöredékek, a Jézus szenvedését megörökítő szövegek legfontosabb nyelvi sajátosságai képezik az elemzés tárgyát. Ezt a motívumkört – a szenvedéstörténetet – önálló imádságként is értelmezhetem, hiszen gyakran áll önmagában – hosszabb-rövidebb változatban –, s az imafunkció elvárásainak teljes egészében eleget tesz. Imádkozóink is önálló imaként ismerik, s leginkább *reggeli ima*, vagy *a kakasos ima* névvel illetik. Gyűjteményemben hetvenegy ilyen ima található. Máskor imafüzérbe ágyazva, főleg az *Én lefekszek én ágyamba . . .* kezdetű ima után, avagy azt megelőzve szerepel. Összesen hetvenhárom ilyen imádságot gyűjtöttem össze. Olykor pedig más imatípusokban használtak fel az imádkozók ebből a típusból néhány sort, pl. a világteremtésről szóló képekkel; más bajelhárító szövegekkel; a *Fehér rózsa, Mária . . .* kezdetű imákkal; a látomáslíra mozzanataival; hivatalos egyházi imák részeivel stb. (Többször szinte mindezek a motívumok ugyanabban az imádságban vannak jelen, mint pl. a 145. számú becsei szövegben.) A gyűjteményemben található háromszázharminc imádság közül több mint kétszáz szöveg tartalmazza ezt az imát, vagy ennek az imádságnak néhány mozzanatát.

A szenvedéstörténet valójában a kínzásjelenetek sora. A balladai tömörségű és gyors ritmusú eseményelmondás, gyakran szinte felsoro-

lás egyre fokozza az együttszenvetés érzését. Erre törekedtek a késő középkori passiójátékok (ritkábban, de még napjaink nagyheti ájtatosságain is ez a céljuk, természetesen a megemlékezés és az emlékeztetés mellett), s ezek töredékeinek, maradványainak tekinti a szakkutatás megmaradt archaikus imádságaink egy részét, különösen a most tárgyalt imatípust: „a középkori vallásos irodalom dramatikus mozzanatainak motívumai közül a keresés, az együttthalás, a krisztusi halál ábrázolása és értelmének magyarázata, Mária anyai gyásza található legnagyobb számban” (Erdélyi 1980:190), (vö. még Novak, Vilko 1983). A kínszáni jelenetek mozgalmasságát, a szenvedés fokozódását s ezzel együtt az empátia kiváltását is segítik az imádságokban sorjázó igei állítmányok. Más vonatkozásban, irodalmi szövegek kapcsán, de ugyanezt állítja Láncz Irén is: „az igei állítmányok biztosítják dinamikus jellegét” (Láncz 1994:136). Hiszen az ige „cselekvés, történés képzetét keltő erejénél fogva érzékelteti a változás, a mozgás folyamatát, s így használata aktivitást, mozgalmasságot visz a stílusba” (Bokor 1997:205). Igen erős sodrású eseménysor pereg le az imádkozó lelki szemei előtt, hiszen a szenvedéstörténet központi részét jelentő imasorok mind-mind cselekvést, ritkábban történetet jelentő igéket tartalmaznak, melyek a fájdalomkeltés jelentésével rokon értelműek, hasonlóak.

Az igék mellett előforduló kulcsfontosságú főnevek jelentésükkel szintúgy a fájdalom, a szenvedés szomorú élményét fokozzák. Jó néhányukról szóltam már a *Kakasok szólalnak, Máriát kiáltanak* (Silling 1997b) című könyvemben, amelyben éppen ennek az imádságtípusnak száz vajdasági variánsát adtam közre.

A KEZDŐFORMULA IGÉI

A tárgyalt imatípust egy kezdőformula – más népköltészeti alkotásokhoz hasonlóan –, egy természeti kezdőkép indítja. Ezt a feszültséggel teli népi imát a *kakas szólása, megszólalása* vezeti be. Ez a madár ősidők óta az új dolgok, események, történések jelképe. Az ősbibb világképet őrző szövegekben való szereplése nem gyakori, viszont az archaikus tudatformát keresztény vallási elemekkel vegyítő imádságokban valóban sokszor jelenik meg. A szövegekben egyes számban tizenhét helyen, többes számban pedig kilencvenkilenc helyen van jelen ez a főnév.¹ A régi és az új vallás elemeinek szinkretikus létezését jelzi a sötétség erőin úrrá levő fény szimbólumaként megjelenő kakas, melynek hangja elválasztja a sötétségtől a fényt. A keresztény vallásban az

a nap, amelynek hajnalán az imádságokban ez a madár megszólal, az emberiség életében egy új kozmosz születését jelzi: magát a világváltást. A megváltás ténye valójában Krisztus halálával (és feltámadásával) fejeződik be. Épp ezért kap ez a mozzanat a bűnösnek mondott ember hitében ennyire fontos szerepet.

A kakas Máriát, az édesanyát szólítja az imádságokban, hogy értesítse a fiával történő/történt baljós, illetve tragikus eseményekről. Épp ezért a fájdalmat okozó és együttérzést kiváltó szerepéért fontos a kakas cselekedetét kifejező ige vizsgálata.

Hogy a későbbiekben szereplő gyakoribb igéket megértsük, szólnom kell arról is, hogy Máriát álmából ébreszti a kakasszó. Az alvó Máriára utaló állítások pedig a következő sorokban szerepelnek: *keltik Máriát* (90.), *Máriát keltik* (313.), *Kelj fel Mária, ne aludj* (105.), *Még a Márija megnyugszik* (153.). A sorok igéi mind jelen idejűek, és csak egyikük felszólító módú, éppen az alvást legpontosabban jelölő: *ne aludj*.

A kakasok hanghatalmát leginkább két igével fejezik ki: a hangulati elemében közömbös *szól* és az expresszívabb *kiált* igével, illetve ezek mód- és időjelekkel ellátott alakjaival. Csak egyszer-egyszer fordul elő a *kukorékol* (245.), *kukurékolnak* (223.), *kurjantanak* (81.), *ka-ját* (168.), *kajbának* (229.), *énekőnek* (229.) *ébredének* (286.) ige.

A *szól* folyamatos cselekvő ige kijelentő mód, jelen idő, egyes szám 3. személyű *szól* (82., 83., 85., 86., 88. stb.), nyelvjárási változatban *szöll* (110., 231., 254., 294.) alakja mellett a többes szám 3. személyű *szólnak* (98., 139., 140., 144., 145. stb.), nyelvjárási változatban *szónak* (207., 241.), *szónak* (96., 137., 185.) alakban szerepel.

Felszólító módban a *kakas szólalj mög* (111.), a *szólj kakas szólj* (301.) sorban található jelen idő egyes szám 2. személyben, és a *szól-jatok kakasok* imasorban többes szám 2. személyben ez az ige. A felszólító mód használata immár nem annyira közömbös hangulatot áraszt, hanem bizonyos figyelemfelkeltést vált ki.

Feltételes módban ez az ige nem szerepel a kezdőformulában.

Ugyanennek az igének múlt idő egyes szám 3. személyű *szólt* (186.) alakja csak egyszer fordult elő az imavariáns kétszáz szövegében, míg többes számban egyszer sem.

„Az irodalom nyelve mind a mai napig megőrzött egy múlt idejű ragozási sort: az úgynevezett *elbeszélő múlt időt* vagy más néven magánhangzós múltat. Ez egyszerű igealakok sorából áll, amelyekben a múlt idő képzetét az *-á, -é (-a, -e)* időjel kelti fel. Régebben a múltbeli folyamatos cselekvést (az úgynevezett 'praeteritum'-ot) jelölte vele nyelvünk” (Bencédy J.–Fábián P.–Rácz E.–Velcsov M. 1974:183).

Penavin Olga kutatásai szerint a bánati székely telepések nyelvjárásában megvan még: „Létezik elbeszélő múlt: adá, kéré” (Penavin 1995:109). Ez a ma már ritkán használatos elbeszélő múlt archaikus népi imádságainkban, mint a múltból átmentett nyelvi örökségünkben jelentkezik. A tárgyalt *szól* ige ilyen archaikus múlt idejű alakjai:

- egyes szám 3. személyben *szóla* (154.);
- többes szám 3. személyben *szólának* (116., 121., 133., 183., 214. stb.), nyelvjárási változatban *szóllának* (91., 125., 305.); *szólanak* (117., 124., 129., 178., 181. stb.), nyelvjárási változatban *szólának* (130.), *szóllanak* (84., 87., 108., 122., 168. stb.), *szóllának* (167., 187.).

A cselekvést kifejező igejelleg, az akcióminőség² tekintetében található ebben az imarészben a kezdés jelentésmozzanatára utaló mozzanatos ige: *szólal* (200.), többes számban *szólalnak* (93., 94., 113., 134., 149. stb.), illetve a *megszólal* (215.), *megszólalnak* (90., 127.), és az ugyancsak archaikus színezetű *szólamlik* (136.), *megszólamlik* (184.). Valamint a bevégezés jelentésmozzanatát magába foglaló igealakok is jelen vannak: *megszólaltak* (109., 146., 156., 160., 164. stb.), nyelvjárási alakban *mekszóláltak* (153.), illetve a regionálisnak is tekinthető csókai *mögszólaltak* (112.) ige.

A kezdőformula másik gyakorta használt igéje „a mozzanatos jelentésű onomatopoetikus keletkezésű fiktív töből eredő” (D. Bartha 1992:106) *kiált* ige – gyűjteményemben hatvankét alkalommal van jelen –, amely már a Halotti beszédben is szereplő lexéma, s a ‘nagyon hangosan szól, erős hangot hallat’ (TESz II:482) jelentés hordozója. Az ilyen jelentés már sugall(hat) érzelemkitörést, illetve a figyelemfelkeltés szándékát mindenestre hordozza. Használatának magyarázatára ki is tér az egyik szöveg, amikor megtöri a műfajra jellemző balladai, gyorsan pergő eseménysort, és epikus vonással tódít, belemagyaráz a szövegbe: *Nágy báj történt* (107.).

A *kiált* ige kijelentő mód jelen idő egyes szám 3. személyben mindig tárgyas ragozása: *kiáltja* (136., 163.), *kiáltya* (150.), (néha írásban is jelölt) hiátustöltéssel *kijáltja* (106.), *kijáltya* (195.), nyelvjárási alakban *kiácsa* (190.), *kiálcsa* (239.), *kiáltsa* (264.). (A *süksükölés* néven ismert igeragozási módról külön szólok a *Nyelvjárási elemek a népi imádságok szövegeiben* című fejezetben.)

Az ige többes szám 3. személyű alakjai alanyi ragozásban: *kiáltanak* (77., 80., 87., 93., 94. stb.), hiátustöltéssel *kijáltanak* (78., 79., 91., 131., 181. stb.), mássalhangzó-kieséssel *kiátanak* (133., 251., 327.), más nyelvjárási alakban *kiáltának* (130., 167.). A Bibliában is szereplő archaikus *kiálnak* igealak: *És Kiálnak nagy Felszóval* (Krónika II.

32:18); *Ha igazak Kiáltnak, az úr meghallgatja* (Zsoltárok 34:17) a gyűjteményben egyszer (117.), valamint hiátustöltéssel *kijáltnak* (125.) szintén egyszer fordul elő. Nyelvi torzulás eredményezhette a *kálltnak* (124.) alakot.

Ugyanez az ige kijelentő mód jelen idő többes szám 3. személyben tárgyas ragozásban is gyakori az imakezdő sorokban: *kiáltják* (178., 179., 237., 295.), *kiáltják* (84., 96., 203.), hiátustöltéssel *kijáltják* (242.), nyelvjárási változatban *kiátcsák* (98.), *kiálcsák* (108.).

A *kiált* ige kijelentő mód múlt idejű alakjai közül a többes szám 3. személyű *kiáltottak* (112., 156., 282.) szerepel csupán. Elbeszélő múltban pedig az egyes szám 3. személyű *kiáltá* (160.), illetve többes szám 3. személyű *kiáltának* (116., 121.), és a nyelvi torzulás eredményezte *kiántának* (243.) alakban fordul elő. Látható, hogy a *kiált* ige az előző *szól* ige archaikus elbeszélő múlt idejű előfordulási számához viszonyítva sokkal ritkább.

Feltételes és felszólító módban nem szerepel az imádságokban a *kiált* ige.

Ha a kezdőformulában a *kiált* ige helyett a *kelt(ik)* (90., 313.) ige szerepel a kakasszólás szerepének megjelölésére, akkor elvész a kiáltás okozta expresszió élménye, és az utána következő imasorok költői értéke is csorbat szenved, hiszen az ilyen szóismétlés:

Keltik Máriát:

Kelj föl, kelj föl, szép Szűz Mária . . . (90.),

Máriát keltik

Kelj fel, kelj fel szép Szűz Mária (313.)

nem tartozik a stilisztikailag legszebb megoldások közé. Az ige felszólító módú alakjának megismétlésével a kívánt fokozás azonban így is megvalósul.

A kezdőformula Mária-keltésének igéje a *felkel* igekötős ige. Ezzel szólnak a kakasok Jézus anyjához, ezt kiáltják ijedtükből, ezzel ébresztik, riasztják. Ezért mindig felszólító mód jelen idő egyes szám 2. személyben szerepel: *kelj fel, kelj föl, kelj fél, kēj fel*, majdnem hetven imádságban. Néha megismétlik, egymás után kétszer is mondják: *kelj fel, Mária, kelj fel* (165., 188.), *kelj fő, Mária, kelj fő* (205.), illetve: *kelj fel, kelj fel* (124., 178., 196., 204., 231. stb.), *kelj föl, kelj föl* (90., 94., 109., 112., 238. stb.), *kelj fő, kelj fő* (230.), amivel még inkább fokozzák a veszélyérzetet és rémületet az anyában és az együttérzést az imamondóban. Egyszer szerepel ez az ige felszólító mód, jelen idő, többes szám, 1. személyben: *kejjünk fel* (237.). Kijelentő mód, jelen

idő, egyes szám 3. személyben is csak egyszer hangzik ez az ige: *félkel kakas* (150.), s a gyors szövegmondás, szinte hadarás következménye a *kel fél, fél fél* (283.) romlott változat.

A PASSIÓJELENET IGÉI

A nagybőjti, majd nagyheti passiójátékok már az V. századi Rómában ismertek voltak, de a keresztény liturgiában a X–XII. századtól váltak általánosan elterjedté (Novak 1983). A compassio, azaz a Krisztussal való együtt szenvedés kifejezői és kiváltói ezek a drámai elemekre épülő és drámai eszközökkel építő szövegek, amelyeknek terjesztésében a Ferenc-rendi barátok jártak élen, akiknek tanításaiban már a XIII. század végén megjelenik a szenvedő ember-Jézus. Az archaikus népi imádságokban megjelenő élő, emberi Jézus-kép, az e világi életet, a szegénységet, nyomorúságot, megaláztatást, a szenvedést vállaló Krisztus-fogalmat épp a Ferenc-rend tagjai terjesztették, hiszen jómaguk is, az egész rend, a mi világunkat is megjárta istenfiú Krisztust tisztelték. A ferences prédikátorok és igehirdetők a maguk tanulmányaiból és rendi tapasztalataiból ismerhették a rendjük által kultivált ember-Krisztusról szóló misztériumokat, s az abból lecsapódott, töredeikeiben tovább élő szöveghagyományt. Bálint Sándor írja az archaikus népi imádságokról: „ösztönzésükben van valami a primitív ember evokatív készségéből. Úgy véljük, hogy tematikájuk a középkor utolsó századainak, valami paraszti gótikának kövülete, tükröződése. Elsősorban franciskánus ihletettségükre utalunk. Az obszervancia, tehát a Poverellót különös hűséggel követő ferencesseg humanizmusával, az emberré vált, meghurcolt, megfeszített Krisztus példájának felmutatásával, az azonosulás egzaltált igényével meghatározó hatással volt valóságos népeletünkre” (Bálint 1980. 2:352). Ezek a ferencesek, az 1517-ben kettévált rendbélielük közül a rendalapító Szent Ferenc tanait és életmódját, az eredeti szegénységet követték, akinek testén a stigmák jelezték a Krisztus e világi szenvedéseivel való azonosulást. A barátok tehát, ezt hirdetve olyan fokú együttérzést érhettek el a hallgatóságnál, amilyen a népi imádságok szenvedés-mozzanatait végighallgatva ma is elképzelhető. Az empátia gyakori megjelenése ma is az imamondóból spontánul felszakadó sírás. Ugyanis az imádságok egy meghatározott, de több variációban, olykor kevesebb, máskor nagyobb részletességgel alkalmazott mozzanata a krisztusi szenvedés részleteinek sorjázása, és eszközeinek, az Arma Christi-motívumnak az előfordulása. Imádsága-

inkban a passiójelenetek expresszív képekben elevenítik meg Krisztus kínszenvedését, ahol a győtrelem dinamikáját fokozzák a szenvedés eszközei mellett sorjázó, kint és fájdalmat evokáló cselekvő igék. Rajsli Ilona az Apor-kódexben található zsoltárok kapcsán állapítja meg a következőket: „A belőlük áradó erőt és indulatot grammatikai eszközként éppen az igehasználat tükrözi” (Rajsli 1994:9). Jómagam ezt a népi imádságokra ugyancsak érvényesnek tartom.

Mielőtt a vizsgált imarész igéiről szólnék, mintegy bevezetőként meg kell említenem, hogy a szegmentum egyik meghatározó szava éppen a *kín* és annak származékszavai. Gyűjteményünkben huszonkét alkalommal fordul elő.

A *kín* főnevünk ótörök eredetű (TESz), és az 1300 körül keletkezett Ómagyar Mária-siralom már tartalmazza, mégpedig ragozott formában: *kynaal*. Szavunkban eredetileg veláris volt a ma palatális *i* magánhangzó, ezért járulnak hozzá ma is mély hangrendű toldalékok. A mai bánáti (jázovai, székelykevei, padéi) *é-ző* változatok – *kénnya*, *kénnyára*, *kénnyán*, *kénthalált*, *kénszenvedésijé* – nem az ősiség, hanem a nyelvjárásiasság jelei. A *kín* eredeti jelentése a maival azonos „gyötrelmes testi, lelki szenvedés, fájdalom” (TESz II:491).

A vajdasági magyar archaikus népi imádságokban a *kín* főnév a következő alakokban és esetekben fordult elő: *Kié szenveded ezt a nagy kint?* (292.), *Krisztus mene kijnának*, *Kijnán esék esete* (260.), *Készülj, Jézus, kinaidra!* (288.), *Készülj, Jézus kinnayidra* (289.), *Kénnya miatt egy csöpp vére csöppenik* (111.), *Krisztus mēne kénnyára*, *Kénnyán esik esettye* (320.).

Endocentrikus összetételekben előtagként szerepel a főnévi alaptagú *kínszenvedés* (64., 172., 243., 286., 303. stb.), *kénszenvedés* (241.), *kénthalál* (241.) összetételekben, s az utóbbiban jelölt előtaggal.

Birtokos jelzőként van jelen a *kínnak színhelére* (279.) és a *kin helére* (287.) szókapcsolatban.

Az -s denominális nomenképzővel jött létre a *kínos* melléknév: *kínos körösztfára* (274.).

A *kín* főnévből -z verbumképzővel keletkezett a *kínoz* ige. Imádságainkban kijelentő mód jelen idő egyes szám 3. személyben kétszer: *kínozzák Krisztus Urunkat* (150., 277.), múlt idő egyes szám 3. személyben egyszer használták ezt a folyamatos cselekvő igét: *kínozták* (321.).

A cselekvő személyeket, vagyis a mondat többes szám 3. személyű alanyát csak negyvenöt imaszöveg említi *zsídók* megnevezéssel: *Mer mekfokták az ártatlan Jézust a zsídók* (79.), *Szent fiadat mekfokták a zsídók* (80.) stb. Pedig a passiójáték fontos szereplői ők is – néhány

esetben még jelzője is van ennek az alanynak, pl. *kegyetlen zsidók* (121., 287.), *gonosz zsidók* (213., 329.), *pogány zsidók* (190., 224., 226., 232., 314.) –, de a megváltás ténye, a Krisztus-halál ennél nagyobb erejű, úgymond fontosabb része az imádságszövegnek. Talán ez az oka annak, hogy a többi imádságban ez a határozott megnevezés elmarad, s csupán az igei személyrag alapján egy határozatlan alanyt érthetünk ide.³

A vajdasági magyar archaikus népi imádságok e típusában előforduló igeik vizsgálatánál fontosnak tartom megemlíteni, hogy ez a nyelvtani kategória leginkább jelen időben (Szarvas Gábor is, Rajsli Ilona is a *praesens imperfectum* megnevezést használja)⁴ és múlt időben (Szarvas Gábor szerint *végzett jelen vagy értesítő múlt, perfectum*; Rajsli -t *jeles* egyszerű igealaknak nevezi) szerepel.

A korábbi igeidők közül az elbeszélő vagy történeti múlt (Szarvasnál *praeteritum historicum*, Rajslinál *praesens perfectum historicum*, illetve -á/-é; -a/-e *jeles múlt*) fordul elő a szövegekben.

A folyamatos múltra (Szarvasnál *praeteritum imperfectum*, Rajsli Ø + *vala [volt] típusú múlt időnek, folyamatos múltnak*⁵, máskor *krónikás múltnak* nevezi⁶) csak egy példa akadt az egész korpuszban, s az sem ebben az imakategóriában: *Il való Krisztus urunk* (299.).

Csupán néhány jövő idejű ige-t találtam a korpuszban, s mindegyiket az imazáradék részben, vagyis nem a passiójelenet részeként fordultak elő: *nyitva lesz* (83.), *mek fog üdvözüni* (189.), *ott fog örven-dezni* (292.).

A többi archaikus igeidő nem fordult elő a népi imádságokban.

A vizsgált imádságfajtában összesen ötvenhárom féle igekötő nélküli és hatvanhárom féle igekötős ige szerepel. Ezek többször párokba rendeződnek, azonban nincs minden ige-nek igekötős párja, sem minden igekötős ige-nek igekötő nélküli párja. Igekötős pár nélkül harminchárom féle ige szerepel, míg huszonkettő igekötős ige-nek nincs igekötő nélküli alakja.

A korpuszban egy-egy ige gyakoriságát az utána következő lelőhelyek száma mutatja.

Jelen idejű igeik

A passiójelenetet ábrázoló imádságok fájdalmat evokáló igei között – *feszítik, szögeznek, dárdázzák, ustorozzák, csapkodják, szúrják, tipázzák, szagatták, csipkodják, taszítják, kétézik, nyitogatják* stb. – sok a

cselekvő ige (verbum activum), amely azt fejezi ki, hogy az alany – imádságainkban akár határozott, akár a gyakoribb határozatlan, de mindig 3. személyű – maga végzi a cselekvést. Ez a cselekvés Krisztusra irányul, s ebből adódóan kifejezése tranzitív igékkel történik. Azonban ezek alanyi ragozása is megtalálható az imádságokban. Az igék egymást követő rendje megegyezik a krisztusi szenvedés menetével. Természetesen nem minden imádság tartalmaz azonos számú igét, hiszen a passciónak csak töredékei maradtak fenn ezekben az imádságokban. A Krisztus vérének hullását pedig éppen intranszítív igékkel fejezik ki: *cseppen*, *csepeg*. A mozzanatos *cseppemmel*, *cseppennikkel* valódi szembenállást fejez ki a gyakorító *csepeg* ige (D. Bartha 1992:105).

Jelen idejű egyes szám 3. személyű igék: *csepeg* (244.), *csöpög* (202.), *cseppen* (223.), *csöppenek* (111.), *kicsöppenek* (128., 172.), *elcsöppen* (169.), *elesik* (301.), *folyik* (281.), *foj* (279.), *fol* (97., 166.), *szétfojik* (128., 172.), *fojamodik* (269.), *folamodik* (280.), *futamodik* (273.), *ki hullik* (291., 297.), *meg szakad* (273.).

Jelen idejű többes szám 3. személyű igék: *elfognak* (289.), *viszik* (78., 89., 101., 116., 144. stb.), *verik* (111., 279.), *átverik* (274.), *kínózzák* (150.), *csapkodják* (273.), *csábdosnák* (299.), *sányárgáttják* (197.), *sányárgássák* (198.), *tipázzák* (131.), *típázzák* (274.), *szagattják* (131., 274., 281.), *szúrják* (239.), *szurkájják* (195.), *csipkodják* (239.), *csipkoggják* (195.), *kétezik* (97.), *mékkötöznek* (289.), *mégláncolnak* (289.), *mégláncónak* (288.), *oszlopónak* (288.), *ostorozzák* (197., 198.), *ustorozzák* (301.), *mégustoroznak* (289.), *méksöprűznek* (289.), *vesszőzik* (150.), *pöcsétezik* (150.), *dárdázzák* (195.), *dárdázik* (150.), *dárdázzák* (89., 101.), *töviseznek* (291.), *töviseznek* (299.), (tüves koronáva) *koronáznak* (288., 291.), (tövissel) *koronázzák* (195., 239., 274.), *koronázik* (150.), *koronázzák* (89., 101., 279.), *taszítják* (273.), *taszittják* (280., 281.), *itássák* (279.), *szögeznek* (207.), *kiszégezik* (297.), *kiszégeznek* (291.), *megszégezik* (169.), *feszítik* (169.), *főfeszítik* (169.), *felfügesztenek* (274.), *nyitogatják* (279.), *csöpögnek* (119., 127.), *csöpögnek* (104.), *átverik* (274.).

Múlt idejű igék -t jeles múlt időben⁷ (perfectum)

A -t jeles múlt idejű igeidőben több ige fordul elő, mint a fentiekben tárgyalt jelen időben, ugyanis a kakas általi híradás már a Jézussal megtörtént dolgokról, eseményekről értesíti az álmából ébresztett Má-

riát. Különben az igék java része megegyezik az előzőekben felsoroltakéval, hiszen egyazon témáról – a szenvedéstörténetről – van továbbra is szó. Külön figyelmet érdemel az, hogy az imaszöveg hányféleképpen fejezi ki a vérontást.

Nem határozható meg pontosan, hogy melyik ige szerepelt, szerepelhetett az eredeti, avagy egy eredeti szövegben, mivel ilyen összvegről nem tud a kutatás. Az viszont már jól látható, hogy a variálódási folyamat révén egy-egy igének több szinonimája, illetve jelentésmezéjéhez közel álló jelentésű szó is bekerült az imádságok szövegébe. Így például a keresztre feszítés jelenetét a következő szinonimákkal fejezik ki: *felfeszítették, fölfeszítették, keresztre feszítették*. Krisztus haját és szakállát *szaggatták, tépték, tépázták, kiszették*; testét, szent oldalát *szúrták, szurkálták, szurdosták, átszúrták, áttörték* stb.

A Krisztust kínzó tömeg gonosz tettének megnevezésére, az általuk használt szavak megisméltésére kerül sor, amikor a *kitüntet, rangot, címet adományoz* szavak szinonimájaként a *koronáz* igét használják. Bár eredetileg a *töviskoszorúval ellát* jelentés szerepelhetett a szövegben, mégis a *koszorú* helyett a *koronáz* igét használja több imádság is. S itt a *koszorú* és a *korona* nevű tárgyak közötti névátvitelről van szó, amelynek alapja a fizikai hasonlóság.

Múlt idejű egyes szám 3. személyű igék: (*szent lelkét*) *kiadta* (146.), *még (is) halt* (99.), *csöppent* (92.), *cseppentett* (200.), *elcsöppent* (93., 118., 129., 136., 140. stb.), *elcsöppentett* (230.), *elcseppent* (139., 171., 180., 188., 203. stb.), *elcséppent* (77., 84., 251., 282.), *ēcseppent* (114.), *ēcöppent* (116., 133., 144., 193., 225. stb.), *ēcseppent* (145.), *elcseppentett* (88.), *kicseppent* (96., 154., 178.), *kicsöppent* (98., 112., 164., 173., 199. stb.), *lecseppent* (115., 238.), *lēcsöppent* (110., 121., 194., 209.), *lēcséppent* (99., 151., 217.), *lecsepegett* (313.), *kicsöpögött* (314.), *elfolyt* (141.), *elfolyott* (322.), *efojt* (94.), *ēfojt* (168.), *kifojt* (91., 234.), *fojamodott* (268., 270.), *elesett* (95.), *el-eset* (187.), *elejtette* (101.), *leesett* (253.), *kicsordult* (122.), *kicsordút* (80., 245.), *lecsordult* (134.), *elcsordult* (143.), *szétfutott* (131.), *hullott* (212.), *lehullott* (78., 137., 329.), *lēhullott* (81.), *ēhullott* (243.), *kihullott* (324.), *hulatott* (142.), *elhullatott* (149.), *hullajtotta* (130., 167.), *futott* (305.), *kifutott* (249.), *kiömlött* (108.).

Múlt idejű többes szám 3. személyű igék: *megfogták* (82., 83., 88., 90., 92. stb.), *mekfökták* (78., 79., 87., 91., 96. stb.), *mögfögták* (112., 185.), *mökfökták* (213.), *mēgfögták* (237., 241.), *mēkfökták* (77., 80., 97., 99., 100. stb.), *meg fögták* (94.), *mög fögták* (93.), *elfögták* (85., 98., 164., 179., 205. stb.), *elfökták* (81., 95., 153., 221., 234. stb.), *el fökták* (106.), *ēfökták* (107.), *elfökták* (130., 167.), *ēfökták* (282.), *el-*

lopták (108.), *vitték* (115., 121.), *vezették* (128.), *ütötték* (141.), *verték* (211.), *megverték* (117., 165.), *mégverték* (145.), *mögverték* (219.), *átverték* (192.), *általverték* (253.), *által verték* (256., 261.), *átalverték* (327.), *körülmételték* (99.), *vagdalták* (122.), *sanyargatták* (127., 132., 254.), *szaggatták* (124., 268., 269., 270., 275. stb.), *kiszagatták* (183.), *tépték* (275.), *tépázták* (124., 269.), *tépászták* (268., 270.), *kiszették* (135.), *csapdosták* (275., 276., 286.), *csábdosták* (128.), *söprűzték* (259.), *söprűzték* (242.), *seprészték* (167.), *sepriszték* (130.), *meg söprűzték* (191.), *szúrták* (310.), *szurkálták* (266.), *szurkáták* (265.), *szurdosták* (135.), *átszúrták* (134., 241.), *áttörték* (196.), *füstülték* (155.), *láncolták* (313.), *kiláncolták* (183.), *taszigálták* (276.), *dárdázták* (90., 109., 279.), *dárdászták* (120., 143., 190., 240.), *dárdászták* (100., 102., 103., 159., 267.), (tövis koronáva) *koronázták* (90., 109., 127., 286., 313. stb.), *koronászták* (99., 120., 135., 143., 190. stb.), *koronászták* (100., 102., 103., 159., 267.), *megkoronázták* (134., 266., 290., 310.), *mëkkoronászták* (293.), *ostoroszták* (202.), *ostorozták* (324.), *ostoroszták* (126., 135., 244., 254.), *ostoroszták* (104.), *megostorozták* (206., 223.), *megostoroszták* (95.), *mëgostoroszták* (99.), *ustorozták* (144., 155.), *ustoroszták* (125., 129., 132.), *ustoroszták* (172.), *kötözték* (93., 113., 117., 119., 188. stb.), *kötöszték* (87., 95., 108., 122., 126. stb.), *kétésztek* (202.), *kétésztek* (104.), *mëgkötöszték* (132.), *mëkkötöszték* (129.), *kötötték* (92., 125., 144., 145., 155. stb.), *szegeztek* (106., 149.), *szögezték* (93., 174.), *szögeszték* (77.), *szëgeszték* (99., 187.), *felszegezték* (315.), *fölszögezték* (148., 238.), *fölszögezték* (329.), *föszegezték* (136.), *föszegezték* (199.), *fëlszëgeszték* (312.), *megszögezték* (94., 264.), *megszögezték* (193.), *mëgszögezték* (209.), *mëkszegezték* (245.), *mëkszëgeszték* (190.), *kiszögezték* (164.), *átszögezték* (188.), *átszegezték* (224.), *leszegezték* (154.), *leszögezték* (170., 249.), *leszegezték* (96., 153.), *lëszëgeszték* (151.), *szegelték* (121.), *fölszögelték* (87., 112.), *fösözögtek* (79., 80., 314.), *mökszögelték* (140.), *kiszegelték* (186.), *feszítették* (82., 86., 88., 94., 98. stb.), *feszítették* (114., 222., 281.), *feszítették* (80., 209., 221., 295., 316. stb.), *feszítötték* (91., 133., 199.), *felfeszítették* (217., 233.), *fölfeszítették* (146., 251., 311., 313., 323.), *fölfeszítették* (110., 194., 305.), *fëlfeszítették* (218., 255., 279.), *fel (is) feszítették* (115.), *megnyitoták* (118.), *mëgölték* (84.), *cseppentették* (177., 186., 315., 321.), *csöppentették* (82., 86., 162., 228.), *csëppen-tették* (316.), *csöppentötték* (125., 219.), *elcseppentették* (147., 239., 248., 250.), *elcsöppentették* (232., 237.), *elcsöppentették* (150.), *elcsëppentették* (159., 319.), *ëcsöppentették* (201.), *elcsöppentötték*

(185.), *lecseppentették* (153.), *kicsöppentették* (105.), *csöppentettek* (90.), *csöppentöttek* (87.), *csöppentettek* (182., 190.), *csöppentettek* (240.), *ēcseppentettek* (201.), *csepegtek* (123.), *csöpögtek* (132.), *csepegtették* (220.), *csöpögtették* (246.), *elcsöpögtették* (235.), *kiontották* (138., 275.), *kiontották* (102.), *kieresztették* (148.), *elöntették* (89., 218.), *elejtették* (161., 265., 266., 267.), *elejtették* (100., 103., 120.), *lőejtették* (107.), *szórták* (226.), *hullajtották* (241.).

A megnevezett cselekvést jelölő igék az igeszemlélet, „a cselekvés, történés folyamatos vagy befejezett volta” szerint *befejezett* és *folyamatos* igékre oszthatók. Ezt a befejezettséget és folyamatosságot leginkább az igekötő megléte vagy hiánya jelöli (Bokor József). Az igekötővel ellátott igék a cselekvés befejezettségére utalnak. Az elemzett imatípusban láthattuk, hogy a következő igekötők fordultak elő: *meg, el, át, ki, fel, le, által, szét, körül: megfogták* (82.), *elfogták* (85.), *át-szúrták* (134.), *kiszögezték* (164.), *felfeszítették* (217.), *leszegezték* (154.), *általverték* (253.), *szétfutott* (131.), *körülmetélték* (99.).⁸ Ugyanakkor a folyamatos igék közül is több található: *vagdalták* (122.), *sanyargatták* (127.), *csepegtek* (123.), *szaggetták* (268.), *csapkodják* (273.), *szurkájják* (195.) stb.

Elbeszélő múlt idejű igék (-á/-é, -a/-e jeles múlt idő)

Erről az archaikus igeidőről már szoltam a korábban tárgyalt *szóla, szólának, kiáltá, kiáltának* igék kapcsán. A passiójelenet szenvedést kifejező igéi között igen kevés ilyen idejű igére leltem.

Egyes szám 3. személyű ige a *csöppenék* (181.).

Többes szám 3. személyű igék: *elcsöppenték* (213.), *kicsöppenték* (283.), *elönték* (197.), *sanyargaták* (123.), *feszíték* (205.).

Más imatípusban, avagy e típus más részében a következő elbeszélő múlt idejű igék szerepelnek – egyes számban: *kimenék* (257.), *kimenek* (298.), *ontád* (171.), *mondá* (96., 116.), *mondā* (303.), *szólotta* (180.), *mene* (260.), *mēne* (320.), *méne* (279.), *esék* (260.), *talála* (286.), *nyugoda* (289.), *vala* (287.), *valā* (279.); – többes számban: *ébredének* (286.).

Az *Isten engem megőrizék / Szent körösztel meg jegyözék* (212.) imasorokban a többes számú elbeszélő múlt idejű igealakokat hallás utáni tanulásból eredő torzulásnak vélem.

Amint látható, kevés ige szerepel a tárgyalt imarészben ebben az igeidőben. Ez már kuriózumnak számít, amit bátran nevezhetünk nyel-

vi archaizmusnak is. Ehelyett immár a *-t* jeles múlt idő az általánosan elterjedt.

Az igejelleg, akcióminőség szempontját tartva szem előtt elmondható, hogy az ige mozzanatos és gyakorító jellege is kidomborodik néhány igében.

A mozzanatos ige (*verbum momentaneum*) azt fejezi ki, hogy a cselekvés egyszer megy végbe vagy pillanatnyi ideig tart. Ennek jelen idejű példái a következők: *fojamodik* (269.), *folamodik* (280.), *futamodik* (273.), *cseppen* (223.), *csöppenik* (111.), *meg szakad* (273.), *kicséppenik* (128., 172.), *elcsöppen* (169.), *elesik* (301.); a mozzanatos ige múlt idejű példái: *fojamodott* (268., 270.), *kifutott* (249.), *kicsordult* (122.), *kicsordút* (80., 245.), *csöppent* (92.), *kicseppent* (96., 154., 178.), *elcsöppent* (93., 118., 129., 136., 140. stb.), *eleset* (187.).

Az igejelleg gyakorító jelentésére utaló igekegóriát a gyakorító igék képezik. Jelen idejűek: *csepeg* (244.), *csöpög* (202.), *csöpögnek* (119., 127.), *csöpögnek* (104.), *csabdosnak* (299.), *csapkodják* (273.), *szurkájják* (195.), *csipkódják* (239.), *szagatták* (274., 281.), *nyitogatyták* (279.) stb.; múlt idejűek: *csöpögtek* (132.), *csöpögtették* (220.), *csöpögtették* (246.), *elcsöpögtették* (235.), *lecsepegett* (313.), *kicsöpögtött* (314), *vagdalták* (122.), *szagatták* (124., 268., 269., 270., 275. stb.), *csapdosták* (275., 276., 286.), *szurdosták* (135.), *szurkálták* (266.), *taszigálták* (276.) stb.

A korpuszban szereplő, de más imakategóriába tartozó szövegekben még a következő gyakorító igék találhatók: *vezetgessen* (53.), *takargasson* (53.), *ébresztgessen* (53.), *olvazgat* (234.), *halgatgat* (234.), *nyitogass* (236.), *mosogass* (236.), *igazgass* (237.), *fölszedegették* (313.).

Műveltető igék

Ha a cselekvő igék nagy száma után szemügyre veszem az imatípus műveltető igéit (*verbum factitivum-causativum*), ismét csak kis számú igével találkozom.

Jelen idejűek: *kötösztetik* (296.), *ostoroztassák* (296.).

Múlt idejűek: *ustoroztatták* (128.), *kötöztették* (127.), *kötöztették* (128.), *kétéztették* (172.), *éhullasztották* (254.), *vítették* (96., 105., 177., 193., 221.), *veretették* (119.), *fojtatták*⁹ (126.). Ugyanennek az imatípusnak a folytatásában hallható még a *hirdettesd* (155.), *pecsételtetnek* (167.), *feloldosztat* (216.), *tāvosztasson* (218.) jelen idejű, valamint a *feleltette* (211.), *tetették* (177., 221.), *fölszedették* (193.), műveltető ige.

Elbeszélő múlt idejű: *vereteté*k (119.).

A korpusz más kategóriájú szövegeiben előforduló műveltető igék: *megköttessenek* (70.), *mëkkëttessenek* (69.).

Szenvedő igék

Akárcsak a műveltető igékből, a szenvedő igékből (*verbum passivum*) is akadt az imádságokban. A passíójelenetben ez mind a *hullik* igéből képzett és elbeszélő múlt idejű: *hullaték* (79., 135., 261.), *hul-lajték* (175., 210., 211., 256.), *hulladék*¹⁰ (158., 192.).

De az imazáradékban és más imatípus szövegében előfordulnak még a következő

a) jelen idejű szenvedő igék: *kezdetik* (152.), *töretik* (292.), *bocsáj-tatik* (173.), *bocsájtatik* (128.), *mëgbocsájtatik* (140., 152.), *megbo-csáttatik* (105.), *megbocsátatik* (81., 183.), *meghallgattatik* (306.), *ki-nyittatik* (85., 167.), *kinyittátik* (130.), *megnyittatik* (171.), *meg nyi-tatik* (106.), *meg adatik* (163.), *bezárátik* (299.);

b) múlt idejű szenvedő igék: *mëgtöretett* (284.); *vontatott* (291.);

c) elbeszélő múlt idejű szenvedő igék: *nyittaték* (176.), *megbocsáj-taték* (158.), *születék*¹¹ (253.). A *Hét bűne megbocsájtaték* (158.) ima-sorban a többes számú elbeszélő múlt idejű igét az imádkozó valószí-nűleg az imádság előző soraiban hallható igeragozás mintájára alakí-totta tévesre.

AZ IMÁDSÁGOK EGYÉB NYELVI SAJÁTOSSÁGAIBÓL

Az eddig vizsgált imatípusok, illetve imarészek legjellemzőbb nyelvi kategóriái – a bajelhárítás főnevei és a szenvedéstörténet igéi – után szólnom kell még olyan nyelvi sajátosságokról is, melyeket a szövegek jellemző jegyének tartok akár ritkaságuk, akár archaikus voltak miatt.

Főnévi igenevek használata

Több imádságban található halmozottan alapformájában (*-ni* kép-zővel) az elvontan cselekvést kifejező főnévi igenév. Erdélyi Zsuzsan-na szokatlan igealakoknak tartja az *Úrszínlátlni, örökvendégfogadni*,

békességszerezni főnévi igeneves összetételeket. Ezek a „szokatlan igealakok” valójában jelöletlen tárgyas szerkezetek, melyekről szólok a *Néhány mondattani sajátosság* című fejezetben.

Ugyanezek a 260. székelykevei imádságban is megtalálhatóak, csakhogy én írásban kaptam e szöveget, s a lejegyző már külön írta az összetételek tagjait. Nálam a

*Mert most megyek Úrszint látni,
Örök vendég fogadni,
Békesség szerezni (260.)*

mondatban mindezek célhatározói funkcióban állnak, amint az egy másik, általam is gyűjtött székelykevei imádságban is áll:

*Mer mos jöttem a te szént színedet látni,
Örök vendégét fogadni,
Békességet tartani . . . (320.),*

valamint a legtöbb főnévi igenevet tartalmazó 250. csókai imádságban:

*Hol jártál, te két korona béli gyerek?
Betegeket gyógyítani,
Szegényeket segíteni,
Öregeket gyámolítani,
Szenvedőket megvigasztalni,
Imacsüggedőket felemelni,
Békétleneket kibékíteni . . .*

Sok szó esik erről a megőrzött nyelvi régiségről *A magyar nyelv történeti nyelvtana* című új nyelvtörténeti munkában is, amely többek között a Müncheni-kódex XV. századi példáján mutatja be a ragtalan tárgy esetét: *víz mereíteni* (MünchK. 87va).

Az imádságok határozói igenevei

Erdélyi Zsuzsanna, az archaikus népi imádságok európai rangú szakértője a folklór e műfájának nyelvével ugyan keveset foglalkozott, a következőket azonban kiemelte: „A *va-ve határozói igenév* archaikus vagy tájszólásbeli alakjaira (. . .) imádságainkban bőven találunk példákat, így a *-val-vel* formára. (. . .) Gyakori a *ván-vén* előfordulása, sőt halmozása” (Erdélyi 1988:717).

Az eddig összegyűjtött vajdasági magyar népi imádságokban az említett *-val ~ -vel* képzős archaikus határozói igenév egyetlen példáját sem találtam meg.

A *-ván/-vén* képzős határozói igenevek gyakoriságát a háromszázharminc imaszövegben tizenhárom igenév jelenti. Nyelvtankönyveink ma a választékos nyelvhasználat ismervének tartják az ilyen határozói igenév használatát: „A *-ván/-vén* képzős igenevek a mai beszélt nyelvben ritkébbak, de az írottban is választékosabbak, mint a *-va/-ve* képzősek” (Bokor 1997:220). Az imádságokban előforduló *-ván/-vén* képzős tizenhárom határozói igenév összesen kilenc szövegben van jelen. Egy jóindulatú megszorítással élve, még halmozásról is szólhatok, hiszen a 298. imában három: *lehajtván, lehunyván, kinyitván*; a 228. és 306. imában pedig két-két ilyen határozói igenevet találtam: *olvasván, hirdetvén; mondván, tévén*. A többi imádságban pedig a következőket: *kiáltván* (145.), *élvén* (71.), *hirdetvén* (228.), *verítkezésén* (299.), öreges írásban *meg vervény* (304.), *kizsdedvén* (289.), *örvén* (243.). E legutolsó példa az ő-ző Verbicáról való, s a kontextussal, valamint más imádságok analóg részeivel összevetve kideríthetjük, hogy *élvén* a jelentése.

Itt nagy gyakoriságot, bizony, nem tapasztaltam. Bár A. Jászó Anna nyelvtörténeti kutatásainak eredménye szerint „A kódexekben jóformán csak a *-ván/-vén* képző használatos, a *-va/-ve* ritka . . . Ez a helyzet teljesen ellentétes a mai nyelvhasználattal, mai nyelvünkben ugyanis szinte csak a *-va/-ve* él, a *-ván/-vén* inkább archaizáló irodalmi nyelvi fordulatokban van jelen” (A. Jászó 1992:441).

Valóban, a mai, a XX. század végén gyűjtött vajdasági népi imádságok nyelve is a mai nyelvhasználatra jellemző állapotot tükrözi, hiszen a tizenhárom archaizáló határozói igenév mellett negyvennél több *-va/-ve* képzős alakot használ, pl. *hajtvá* (277.), *kijáltva* (278.), *halva* (171.), *meghalva* (250.), *sírva-ríva* (268–270.), *nyitva* (75., 76., 77., 83., 131. stb.), *felfeszítve* (279.), *egyesülve* (70.), *vetve* (303., 304.), s egy-egy imában több is, akár halmozva is: *mekhajtvá, elhervadva, nyitva* (75.), *magasztava, dicsérve, szeretvén* (46.), *lőhajtvá, lebo-csājtvá, könyörülve, meg készítve* (299.), *száradva, térdepelve, hullajtva* (263.) stb.

Az imádkozók, bármennyire is régi keletkezésű és archaikus világképet hordozó szövegeket mondanak, nagy részben már napjaink nyelvhasználatához igazodnak, s legfőbb törekvésük, hogy értsék is azt, amit mondanak. A megmaradt archaikus nyelvi alak leginkább raritás. Ugyanakkor tudnunk kell azt is, hogy pl. a korai ómagyar korból származó Ómagyar Mária-siralomban már négy *-va/-ve* képzős határozói igenév megvan; a kései ómagyar korban készült Festetich-kódexben pedig, amelyben a *-va/-ve* képzős igenév nem kevés, ezek főleg zsoltárokból és imádságokból fordulnak elő, míg az ilyen szövegekre a

-*ván/-vén* használata nem jellemző, inkább az elbeszélő bibliai részletekben, példázatokban, legendákban (A. Jászó 1992:441–442). Az általam vizsgált szövegek pedig szintén imádságok. A hasonló aránynövekedés talán ez utóbbi kor költészeti hagyományából is eredeztethető.

A -*va/-ve* képzős határozói igenevek jelentésükben leginkább a szenvedéstörténet igéihez hasonlóan a kínzás, a fájdalom, a halál képzetköréhez tartoznak.

VI. NYELVJÁRÁSI ELEMÉK A NÉPI IMÁDSÁGOK SZÖVEGEIBEN

„... lassacskán a múlté lesznek a régi szokások, énekek, játékok, mesék is. Egyedül a nyelv őrizte meg többé-kevésbé a régi színeket és ízeket . . .”

(Penavin Olga)

Amikor a vajdasági magyar archaikus népi imádságok nyelvjárási sajátosságait vizsgáljuk, tudnunk kell, hogy az adatközlők a nyelv területi és társadalmi tagolódása szempontjából mely csoportból kerültek ki. A folklóralkotások hagyományos őrzőjeként leginkább a falusi, a paraszti közösséget, annak tagjait szokás számon tartani. Valóban: leginkább. A népi imádságokat máig tudó s mondó idősebb személyek, főleg asszonyok ehhez a társadalmi réteghez tartoznak, tudásuk is innen eredeztethető. Ugyanakkor a kisvárosi lakosság (tudatosan kerülöm a kispolgárság elnevezést) már más környezetben, különféle hatásoknak (nyelvi, gazdasági, kulturális stb.) kitett miliőben él, ami ismereteit, világnézetét, nyelvhasználatát kifejezetten befolyásolja. Azonban a vajdasági városok magyar nyelvű lakosságának jó része falusi származású, illetve egy-egy város maga sem szakadt el teljesen az adott régió paraszti hagyományaitól. „A falu-város megkülönböztetés helyett pontosabb *urbanizációs folyamat*ról, annak különböző állomásán lévő településekről beszélni” (Kapitány Á.–Kapitány G. 1995:592). Ezek az okai annak, hogy városainkban (Szabadka, Zenta, Nagybecskerek, Zombor, Kikinda stb.) a műfaj is éppúgy fellelhető, mint a nyelv területi tagolódásának eredményeként létrejött nyelvjárási jegyei. Természetesen több a falusi előfordulás, azonban ez a kutatópontok tudatos kiválasztásának is eredménye. Ilyen szempontokat tartva szem előtt nem kell teljesen elválasztanunk a városban gyűjtött szövegeket a faluban találtaktól. Csakhogy a vajdasági magyarság telepítéstörténetét ismerve tudjuk, hogy az itt élő magyarok nem egy időben és nem egyazon vidékről érkeztek a vizsgált területre. Ennek kapcsán Penavin Olga mégis a következőket állapítja meg: „A nyelv konzervatív jellegéből adódik, hogy napjainkig megőrződött – különböző mértékben – a kibocsátó nyelvjárás szinte minden jellemző tulajdonsága. Az eltelt több mint 200 év az eredeti tájszólás színeit, ízeit legfeljebb csak némileg halványította, de nem tüntette el” (Penavin 1995:93). Ezért az anyanyelvjárások elemeinek megmaradásából pél-

dául nagy különbség mutatkozik a doroszlói, a székelykevei, a kupuszinai vagy a magyarcsernyi adatközlők nyelvhasználata között. De az itt eltöltött közös századok, a szorosabb együttélés, a mi századunk második felében végbement erőteljes nyelvi egységesülés egyre közelebb hozza a hajdan különböző nyelvjárástípusokhoz tartozó vajdasági magyar dialektusokat. A kialakuló regionális köznyelv nyelvi normaként való elfogadásának tendenciája pedig jócskán elérte már a zárkózottabb falvak lakosságát is. „Napjaink nyelvhasználatát a nyelvjárások pusztulásának és a köznyelv térnyerésének eredményeként a **regionális köznyelviség** jellemzi” (Király 1997:521). Varga József szerint is „A három Murán inneni régió (Göcsej, Hetés, Őrség) dialektológiai jellemzői között ma már nagy eltérések nincsenek, eléggé összemósódtak, egységesültek” (Varga 1998, 175.). S bár Penavin Olga nyelvjárási szakkönyvei (vö. Penavin–Matijevics 1980; Penavin 1982, 1988, 1995) külön tárgyalják a bácskaiak és külön a bánátiak nyelvét-nyelvjárását, jómagam, a műfajról már elmondott egységes eredet és terjedésmódozatok ismeretében, egy egészként vizsgálom a területet. „Természetesen ez csak a sok nyelvjárássziget interdialektális tulajdonságait véve alapul tehető meg” (Penavin 1988:160). Tudatában vagyok annak, hogy így a nyelvi jelenségek csak a Függelék lapozgatása után köthetők majd pontos helyhez, azonban célom az imaszövegek, s nem a települések nyelvének elemzése. Ugyanakkor a példák utáni sorszámok mégis pontosan utalnak az imák, s ezáltal a nyelvi jelenség lelőhelyére. (Lásd a Függelékben az imák sorszámát és a szöveg utáni lelőhely-feltüntetést.)

A Bácskába és a Bánságba települt magyarok tájszólásainak sajátos, esetleg sok évszázados ízeit mind megglelni, tetten érni már a szövegek összefüggő tartalma miatt sem lehet. A bármennyire is családi szózhagyományban örökített imádságok mégiscsak másodlagos oralitás eredményei, s azok, habár csak töredékeiben, de megmaradt kötétt formája, szóanyaga, ritmusa, stílusa, a kifejezett tartalom nem engedte szabadon a beszélőt, s így egyéb nyelvjárási „ismeretei” nem kerülhettek felszínre. Az ilyen imamondás nem spontánul létrejövő kommunikáció (esetleg spontánul történő), s még az apokrif szövegek is (nyelvileg és tartalmilag) erősen szabályozottak. A gyűjtés közbeni beszédhelyzet erősen témaorientált (Keszeg 1993), s nincs mód a kijelölt témától való elhajlásra, az együttműködési alapelv kényszeríti az adatközlőt a beszélgetés céljánál maradásra (Keszeg i. m.). A kötétt népköltészeti szövegek pedig teljesen kordában tartják a szóhasználatot, a mondatszerkesztési lehetőségeket. Mindezek irányt szabnak

a nyelvjárási sajátosságok megnyilatkozásainak, lehetséges előfordulásainak.

Tudnunk kell azt az örök nyelvjáráskutatói igazságot is, hogy imádkozóink nyelvjárást a megszólalás pillanatának hangulata, a beszélő szerep, ez a számukra szokatlan beszédszituáció, amikor a csendes magányukban halkán, illetve hangtalanul elrebegett fohászaikat egy más nyelvjárást beszélő idegen előtt kell hangosan elmondaniuk, igencsak befolyásolhatja. A vajdasági magyar falu nyelvhasználatára is érvényes Király Lajos megállapítása: „A mai falu nyelvére a **kettősnyelvűség (diglosszia)** jellemző. A nyelvjárásban beszélők többsége a helyi nyelvjárás mellett általában ismeri a regionális köznyelvet is, és mindig a beszédhelyzettől függ, hogy éppen melyiket használja” (Király 1997:524).

A gyűjteményben szereplő 330 imádságot elmondók neme és életkora is befolyásolja a nyelvjárási elemek előfordulását. Az imádkozók zöme, több mint 90%-a volt nő. Csupán 31 imádságot jegyeztem le férfi adatközlőtől. Csak 10 imádságot mondott el igen fiatal egyén (1–20 éves korig), és a fiatalabb felnőtt generációtól (21 és 40 év között) is szintén csak 10 imádságot hallottam. A középgenerációhoz tartozó (41–60 éves korig) adatközlőktől is csak 48 imát gyűjtöttem, míg a legtöbb imádságot, összesen 182 szöveget a már korosodó, avagy koros, 61 és 80 év közötti vajdaságiak tudták. Szép számban vannak az igen öreg, 80 év fölötti adatközlők is, akikről 66 imádság található a gyűjteményben. Meg kell jegyezni, hogy 14 adatközlőm korát nem sikerült kiderítenem. A fenti kimutatás jól mutatja egyrészt azt, hogy kik a hagyomány őrzői: a 60 évnél idősebb nők; másrészt pedig azt, hogy a kutatás is ezt a korosztályt célozta meg leginkább. Tudatosan kerestem az idősebb személyeket, hiszen az ő körükben eredményesebbnek véltem a gyűjtést, a több ilyen tudást tőlük reméltem. Elvárásaimat igazoltnak látom az eredmény láttán.

A vizsgált korpusz 1971 és 1998 között került lejegyzésre. A mintegy negyedszázadnyi idő alatt különféle módon írták le a gyűjtők az imádságokat. Ezek a tények természetesen nehezítik a feldolgozást, és az eredmény nem ad, nem adhat teljes, átfogó képet a vajdasági archaikus népi imádságokat megőrzők nyelvjárásáról. De ezzel a gonddal számoltam már a munka kezdetén is. Nem kerestem, nem is kereshettem egységes nyelvjárási képletet az imádkozók nyelvéről. Ehelyett a vajdasági magyar archaikus népi imádságokban előforduló nyelvjárási elemeket igyekeztem leginkább szemügyre venni. Ugyanakkor „a mai nyelvjárásokban is megtalálható, de kétségkívül régiesnek ható nyelvi elemek” (Fábián–Szathmári–Terestyéni 1974:45), vagyis a formai ar-

chaizmusok miatt is roppant hasznosnak vélem az imádságszövegek dialektológiai vizsgálatát.

Külön gondot jelentenek az írásban kapott imádságok. Ezeknél a szövegeknél a betűhív átírás különféle módon segíti a vizsgálatot. A helyesírási vétségek néha a helyi nyelvhasználatból következnek, ami számomra érdekes és értékes mozzanat is volt. Az ejtés szerinti lejegyzés helyessége mellett tesznek tanúbizonyságot az írásos szövegek mássalhangzó-változásokat jelölő példái, a hiátustöltő esetek előfordulásai; de hiányzik belőlük egy-egy fonéma altípusának meghatározhatósága, amit még fokoz az ékezetek hiánya vagy egyforma volta. Néha pedig épp a rossz helyesírás rontja el, teszi tönkre a szöveget. Ezzel azonban számolnom kellett, amikor ezt az alig felfedezett népköltészeti műfajt választottam elemzésre, hiszen a gyűjtést ennyi helyen nem tudtam volna magam elvégezni. Ezért az írásos szövegeken nem változtattam, s csak a jól felismerhető jelenségeket fogadom el valósnak, tárgyalásra méltónak. Megjegyzem azonban, hogy e szövegeknek a gyűjteményembe történő felvétele a disszertáció fontos folklorisztikai, lingvisztikai és művelődéstörténeti hozadékát adja.

HANGTANI SAJÁTOSSÁGOK

A nyelvjárástani feldolgozás során az imádságok hangtani, alaktani és szóképzleti szempontú elemzését végeztem el. A hangtani jelenségek, a szövegek terjedelmének függvényeként, nagyobb teret kaptak. Ugyanakkor ez összefüggésbe hozható az imádságok közös gyökereivel, valamint azzal, hogy a hangtani különbségek a legrészletesebbek a magyar nyelvjárástípusok között.

Imre Samunak a nyelvjárások hangrendszertípusait vizsgáló módszere (Imre S. 1971, Láncz 1982, Penavin 1995) alapján végeztem megfigyeléseimet az imádságok hangzóállományán. Imre Samu szerint a nyelvjárási vizsgálódásnál „összehasonlítási alapul a köznyelvnek azt az ideális – egyelőre talán senki által nem beszélt – formáját tekintem, melynek normáit egyrészt az egységes magyar helyesírás, másrészt bizonyos hangkapcsolatok esetében (pl. a mássalhangzók hasonulása, összeolvadása, kiesése, rövidülése stb.) a magyar köznyelvi kiejtésnek ma érvényben lévő s normatív nyelvtanok által rögzített szabályai adják meg” (Imre S. 1971:46).

A kupuszinai nyelvjárás anyanyelvjárásom. Ezt ismerem a legjobban, s a begyűjtött imádságok mintegy ötven szövege ebből a faluból

való. Az ott előforduló nyelvjárási elemek közül több ritkaságszámba megy a többi vajdasági magyar nyelvjárás jellemzőihez képest. Ezért szólok olykor e nyelvjárássziget sajátosságairól kicsit részletesebben.

Magánhangzók

Az *ú* előfordulásai

Az imádságokban az *ú* fonéma a következő hangok és hangkapcsolatok helyén fordul elő:

kny. u : nyj. ú – hangsúlyos helyzetben *újammal* (40.), *nyúgogygyanag* (45.), *újjaddal* (293.);

kny. ó : nyj. ú – *-ból*, *-tól* toldalékokban a magánhangzó után kieső *-l* hatására nyúlással

-bú: *bimbójábú* (58.), *Máriábú* (58.), *koporsójábú* (230.);

-tú: *láptú* (42.), *haláltú* (43., 44., 51., 68., 251., 258., 305.), *csalártságátú* (44., 66., 68.), *háborútú* (51.), *bajtú* (67.), *kártú* (68., 258.), *kárvallástú* (68., 258.), *kínnyátú* (68.), *szándékátú* (43., 51., 52., 68.), *Jézustú* (195.), *lábomtú* (202.);

kny. ul : nyj. ú – (szintén a magánhangzó után kieső *-l* nyújtó hatására) *kicsordút* (245.).

Az *ű* előfordulásai

Az imádságokban az *ű* hang a következő hangok és hangkapcsolatok helyén fordul elő:

kny. ő : nyj. ű – *kű* (293.), *kűoszlophon* (183., 199., 219.), *kűoszlophoz* (129., 203.), *kűláphosz* (87.), *tűllemm* (44.), *tűle*, *tűled*, *tetűlet* (47.), *tetűtül* (tetőtől, 168.);

valamint a magánhangzó után kieső *-l* nyújtó hatására

kny. ül : nyj. ű – *kerűd* (41., 48.), *kerűj* (44.), *körű* (46.), *kívű* (223., 234., 276.), *belű* (223., 234., 276.), *bellű* (265.) *üdvözüni* (189.); illetve ugyanolyan hatásra a

kny. ő : nyj. ű – a *-tól* és a *-ból* toldalékban

-tű – *tűsztű* (43., 44., 68. stb.), *víszű* (44., 68., 251. stb.), *kéccségbeeséstű* (43., 44. 68., 258.), *betegségtű* (67.), *veszedelmektű* (68.), *büntű* (76., 98.);

-bű – *bűnbű* (241.).

Az imádságokban az *f* hang előfordulásai nem köznyelvi *f* helyén a következők:

kny. é : nyj. í – hangsúlyos helyzetben: *típázzák* (274.) *finyēs* (293.), hangsúlytalan helyzetben: *segíccsígível* (40.), *szégínyēket* (225.), *kukuríkol* (190.).

kny. -it : nyj. í – *nyíva* (266., 294.) Az *-it* hangkapcsolatból nyelvjárási beszédben kiesik a *-t* mássalhangzó, és megnyújtja az előtte álló *i* hangot. Ez az eset imaszövegeinkben csak a jelzett két esetben fordult elő.

kny. ü : nyj. í – *bínös* (186.) egy Völgyesről származó imában, valamint *bíne* (89.), *bíntil* (96.), *bínben* (279.), *bínēst* (303.), *sepríszték* (130.) kupuszinai szövegekben. Az illabializálódás egyik legsajátosabb jellemzője a kupuszinai nyelvjárásnak (vö. Silling 1992b), amelyet Imre Samu külön kategóriaként, a XVIII. hangrendszertípusként értelmez. E falu archaikus nyelvjárásának magánhangzó-állományából teljesen hiányzik a labiopalatális *ö, ő, ü, ű* hang, s helyette az illabiális *ē, é, i, í* használatos. Ilyen megfelelések növelik a gyűjteményben előforduló *í* hang gyakoribb jelenlétét.

A magánhangzó utáni *-l* kiesése ebben a nyelvjárásban is megnyújtja az *-l* előtt álló magánhangzót:

kny. ü : nyj. í – *kídēt* (32.), *kíví* (267., 272.), *bellí* (267., 272.), *keríjd* (34.).

kny. ő : nyj. í – *í* (személyes névmás 172.), *kíláphosz* (104.). Erről a nyelvjárási megfelelésről is szólnunk kell, hiszen kupuszinai imádságainkban találtunk ilyen hangmegfelelést hangsúlyos helyzetben és nem polifonémikus hangként (lásd az idézett alakokat).

kny. -öl : nyj. í – *fejtí* (42.), *tíszti* (42.), *víszti* (42., 43.), *akiri* (103.), *kéccségbeesésti* (65.), *fejemtí* (202.) (toldalékokban, hangsúlytalan helyzetben polifonémikusnak értelmezhető hangként). Csupán egyetlen hódgyeházi szövegben bukkantunk ilyen előfordulásra: *víszti* (43.). Ebben az esetben valószínűleg asszociatív változási hatást gyakorolt az első *í* a nyelvjárásban öt követő *ű*-re, s ennek eredményeként vált az is *í*-vé.

Az *í*-zésnek ilyen formája nem gyakori a magyar nyelvterületen. Imre Samu a következőket írja róla: „Nem számottevő viszony. A dunántúli nyelvterület északi részén, a Csallóközben többnyire változatként eléggé gyakori a »bő« szóban . . . Gyakoribb az *ű* fonémát nem ismerő Kupuszinán” (Imre S. 1971:125). Penavin Olga a bácskai magyar nyelvjárásokban jelentkező *ő:ű* megfelelést ekképpen minősíti:

„Zártabbá válik az *o*, *ó*, *ö*, *ő* és *u*, *ú*, *ü*, *ű* lesz belőle: (. . .) *bút*, *ű*, *gyűtt*” (Penavin 1988:160). A kupuszinai nyelvjárásban is a köznyelvi *ő* helyén észlelhető az eltérés, csak hogy nem egy zártabb hang, hanem a nyíltabb *í* hangzik helyette. S itt az *ő* nem változhatott, hiszen sohasem volt, de még az *ű* sem, hiszen az is ismeretlen. Ezért lett a nyelvjárás illabialisálásának megfelelően a helyette használt *í* megterheltebb. Ezek a kupuszinai előfordulások ellentmondanak annak a nyelvjárástani szakirodalomban már teljesen elfogadott megállapításnak, hogy – csak egyetlen példát említve – „*ű*, *ű* és *ő* helyett (. . .) minden egyes esetben a nekik megfelelő illabiális *i*, *í* vagy *é* fordul elő” (Szabó József 1990:259). Ez a hangváltozás további nyelvtörténeti kutatást igényel, s a Kupuszinán gyűjtött imádságok nyelvének ez a sajátossága is nyugodtan értelmezhető megőrzött nyelvi régiségként.

Tartalmilag kötött vallási szövegekről lévén szó, szinte maga a szóhasználat is korlátozott, ezért nem beszélhetek a vajdasági magyar archaikus népi imádságok nyelvében jelentkező *í*-zés gyakoriságáról, avagy ritka voltáról, hanem csupán az előfordulásáról.

Az ő előfordulásai

Az imádságokban a nem a köznyelvi helyen jelentkező külön *ő* hangot mindenkor az *o* magánhangzót követő mássalhangzók: *-l*, *-r*, *-z* kiesése eredményezi:

kny. *-ol* : nyj. *ó* – vonatkozik ez hangsúlyos helyzetben előforduló *-ó*-ra *-l* kiesése után: *vótá* (255.), *hónapig* (253.), *gyócsba* (276.), *ódalba* (310.),

valamint a hangsúlytalan helyzetben előforduló *-ó*-ra, amely a *-hoz*, *-kor*, *-szor* ragok (Kiefer szerint a temporalisi *-kor* toldalék és a multiplicativusi *-szVr* toldalék sem esetrag, hanem képző. Vö. Kiefer 1998:198–199) utolsó mássalhangzójának kiesése nyomán jelentkezik: *kőoszlophó* (126.), *oszlophó* (145.), *mindönkó* (243.) *mikó* (265.), *háromszó* (111., 140.).

Amint látható, valóban nem gyakori jelenség ez az imaszövegekben, összesen hat esetben fordult elő.

Az ő előfordulásai

Az imádságok nyelvjárási elemeként jelentkező *ő* hang csak a köznyelvi *-öl* hangkapcsolat helyén fordul elő:

kny. -öl : nyj. ő – hangsúlyos helyzetben főnévben: *fődé* (39.), illetve igekötőben: *fő* (48., 111.), *főkeltébe* (75.), *főkeltibe* (176., 195.), *főkettibe* (205.), valamint hangsúlytalan helyzetben igében: *szentőd* (145.). Ez utóbbi már az ö-ző nyelvjárásokra jellemző *e>ö* hangmegfelelés elemét is tartalmazza.

kny. é : nyj. ő – hiperkorrekciós *ő* jelentkezéséről van szó a következő esetekben: (*színe*) *elő* (100.) és (*Urunk*) *elő* (*vitték*) (230.), *örvén* (élvén, 243.), *fölszögesztők* (216.).

Az *é* előfordulásai

Az *é* fonéma a szövegekben az *í* és *i* magánhangzók helyén jelentkezik:

kny. í : nyj. é – hangsúlyos helyzetben *í* helyett: *kénnya* (111.), *kénynyán* (320.), *kénthalált* (241.), *kénszenvedésijé* (241.), *még* (153.), *késérges* (214.), *késérgess* (235.);

hangsúlytalan helyzetben : *mártér* (305.).

kny. i : nyj. é – hangsúlytalan helyzetben *mindég* (44., 305.).¹

A szóvégi *-I* mássalhangzó kiesése jelen van az imádságokban, s így az előtte álló *é* hang ugyan nem nyúlhat meg, de megterheltségének foka növekszik ezáltal: *örizzé* (43.), *megőrzötté* (68.), *fejemné* (198.), *sörkencsé* (213.), *fé* (törtszámnév, 229.).

„Történetileg a zártság és nyíltság egyaránt lehet megőrzött régiség” – vallja Kálmán Béla (Kálmán 1971:35). Szerintem a fenti szavakban jelentkező *é* fonéma is ilyen archaizmus a vajdasági népi imádságokban. Erre vonatkozó példákat a TESz is jegyez (lásd ott: *kín*, *kísért*).

Már e fenti megfelelések is a vajdasági magyar nyelvjárásokban jelentkező illabializálódást példázzák, azonban imádságainkban ennél jóval intenzívebb ez a nyelvjárási vonás, ugyanis a kupuszinai szövegekben még erőteljesebb a nyíltabbá válás.

Kny. ő : nyj. é. –

Hangsúlyos helyzetben:

személyes névmásban – *é* (104., 299.), *ét* (197.);

igében – *érzi* (10.), *ériz* (37., 153., 154.), *érezzén* (65.);

melléknévi igenévben: *érzé* (65.);

személyragos határozószóban: *téle* (267.), *téled* (297.);

főnévben: *kéoszlophosz* (130.).

Hangsúlytalan helyzetben:

igében: *fertézzenek* (69.);

melléknévi igenévben: *érzé* (65.);

főnévben: *vesszék* (197.);

melléknévben: *erés* (279.);

személyragos határozószóban: *eléttem* (37.).

Polifonémikus *é* jelentkezik az *-el* hangkapcsolat helyén: *fé* (96.), *fékeltébe* (103.); illetve az *-őj* hangkapcsolat helyén: *bétélt* (303.).

Kny. *ű* : nyj. *é* – *vasseprével* (130., 167.), *sepréoszték* (167.). Ez a nagyfokú kupuszinai illabializáció eredménye.

A kupuszinai nyelvjárás jellemző sajátosságainak ismeretében (vö. Silling 1992b) elmondhatom, hogy beszédszituációs hiperkorrekció lépett fel *ő>é* megfelelések esetében. Ugyanis az általánosan ismert *ő>é* megfelelés nem minden esetben érvényes, hanem az *ő>í* is fellép helyette. Ilyen hiperkorrekciós esetek voltak a következők, amikor *í* helyett *é* hallatszott: *é* (104., 299.), *ét* (197.), *téle* (267.), *téled* (297.), *kéoszphosz* (130.), *bétélt* (303.).

Az *á* előfordulásai

kny. *é* : nyj. *á* – *sírnák* (266.). Független fonémaként csak egyszer fordult elő, akkor is, mint látható, hangsúlytalan helyzetben az *á* hang köznyelvi *é* helyén, a *sír* ige feltételes mód jelen idő egyes szám első személyében. Érdekes megfigyelnünk, hogy ugyanez az ige ugyanilyen ragozásban tizenkétszer fordul elő *sírnék* alakban. Pedig a vajdasági magyar nyelvjárásokban leginkább a *-nák* az itt használatos toldalék. Ez az adat is figyelmeztethet arra, hogy írott (vagy nyomtatott), de valószínűleg írásos forrást, irodalmi nyelvű szöveget tanulhattak meg az imádkozók. Az imaponyvák szerepe domborodik ki ezáltal.²

kny. *-ál* : nyj. *á* – az *ál/-ál* hangkapcsolatból kiesik az *-l* (pl. *ámotam* 305., *kiátanak* 133., *nyomjá* 213., *mektartottá* 68., *méltóztassá* 71.), de az *á* nem nyúlhat meg, lévén önmagában is hosszú, csupán megterheltsége gyarapszik.

kny. *a* : nyj. *á* – a *-val* toldalék végéről eltűnő *-l* pótlónyúlással hosszabbítja az előtte lévő *a* hangot a következő esetekben: *vaslándzsává* (192.), *lándzsává* (195.), *harapófogóvá* (195.), *dárdává* (190., 240., 265.), *koronává* (240.).

A köznyelvi geminált *-rr* hangkapcsolat megrövidülése: *-r* következtében *á* magánhangzó hallható: *ára* (272.).

Egy bajmoki imádságban (303.) hallható az *ármél* szó, s ennek elején az *á* hang. Ennek a szónak a jelentését csak a többi imaszöveggel való egybevetés után sikerült kibogoznom. Néhány imádságunkban szerepel ugyanis az *arra mén* (265., 280.), illetve az *ára mëgy* (272.)

szószerkezet, illetve az *arra megy* (266.), *arra mēnt* (268.), *arra ment* (270.) stb. határozós szerkezet. Valószínűleg a bajmoki imádságban is *ára mén* szerkezet volt hallható hajdanán, s elhallás következtében vált a tárgyalt *ármél* roncsolt alakká, amelyben a két szó szerkezete immár kibogozhatatlan. De ez már nem nyelvjárási sajátosság, hanem a szájhagyományozódás következtében beállt teljes alak- és jelentéspusztulás.

A polifonémikus értékű ē és ā hang megjelenései

A polifonémikus értékű hangok pótlónyúlás vagy időtartamcsere eredményeként jelentkeznek. A vajdasági magyar népi imádságokban leginkább pótlónyúlással jönnek létre.

A polifonémikus értékű ē hang jelentkezései a vajdasági magyar archaikus népi imádságokban a következőkben láthatók:

kny. -el : nyj. ē –

– az el igekötőben: *ēmondja* (58., 59.), *ēmonygya* (59., 79., 108., 116., 140. stb.), *ēcsöppent* (133., 144.), *ēcsēppent* (145.);

– a -vel ragban: *szeggē* (96.), *szöggē* (79., 80.), *tövissē* (195.), *vesszēvē* (202.), *vérēddē* (217.), *könyökēvē* (305.);

– és a *rēggē* (59., 75., 101. stb.), *röggē* (116., 122.) valamint a *kēj* (79., 80., 99. stb.), *fēkētibē* (97.), *felēte* (97.) szavakban.

A polifonémikus értékű ā hang jelentkezése -al hangkapcsolat helyén a palóc jellegű kupuszinai nyelvjárássra jellemzőbb, mint más nyelvjárásokra, hiszen egybeesik a labiális realizációjú á-val (ā): *dárdává* (190., 240., 265.) és *ujáddā* (217.), de polifonémikus értékben csak szóvégen jelentkezik: *imātoroddā* (217.), *ánygyáloddā* (217.), *váslāncokká*, *vasustorokká* (172.). Ilyenkor ez a hang hosszabb lesz a köznyelvinél, ami mérhető (lehetne), csak még nem jelöli a fonetikai szakirodalom.

A völgyesi *mēkhāt* (56.) igében jelentkezik még a polifonémikus értékű ā hang, valamint a padéi *dárdávā* (241.) főnév ragjában.

Mindkét polifonémikus értékű hang jelentkezik tehát a vajdasági népi imádságokban, de megterheltségük alacsony fokú.

A nem polifonémikus ā előfordulásai

Labializációs folyamat eredményeként tartja nyilván a szakirodalom a mai köznyelvi *á* helyett megjelenő ā magánhangzót: „A XVI–XVII. században azokban a nyelvjárásokban, amelyekben az il-

labiális *á* megmaradt, sőt amelyekben az *o*-ból keletkezett labiális *a* is illabiálissá vált, a hosszú *á* labializálódott *ā*-vá. (. . .) Először olyan szavakban válhatott az *á* *ā*-vá, amikor a szomszéd szótagban *á* volt, s ez elhasonító hatást gyakorolt az *á*-ra: *mádár*>*mādār*, *száráz*>*szārāz*. (. . .) Innen aztán az *ā* hang elterjedt más fonetikai környezetben levő *á*-kra is: *hārom*, *kívān*, *ritkān* stb. Ily módon ezekben a nyelvjárásokban is kialakult az *a* hangokban a mennyiségi különbséggel együtt minőségi különbség is, csakhogy míg a nyelvjárások nagyobb részében és az ezeken alapuló köz- és irodalmi nyelvben a rövid *a* labiális és a hosszú illabiális, az *ā*-zó nyelvjárásokban fordítva van” (Bárczi G.–Benkő L.–Berrár J. 1967:158–159.; vö. még Bárczi 1958:154.).

Ilyen archaikus elemeket őrző nyelvjárás a kupuszinai is, és erre a labiális *ā* magánhangzóra akad példánk imaszövegeinkben is: *āgyām-bá* (1.), *ārtātlan* (104.), *dārdārā* (89.), *dārdāzzāk* (89., 101.), *dārdāsztāk* (100., 102., 103.), *koronāzzāk* (101.), *lābāt* (97.) stb.

A *bocsājī* (107., 172.) szó második *ā* magánhangzója nem polifonémikus hang, hanem az előtte álló *ā* miatt történő asszociatív hangváltozás eredménye.

Az *u* előfordulásai

Az imaszövegekben az *u* fonéma következő előfordulásai figyelhetők meg:

kny. o : nyj. u – hangsúlyos helyzetben: *ustorozták* (155.), *ustoroszták* (125., 129., 132.), *csurgott* (306.);

mellékhangsúllyal összetételben – *vasustorral* (126., 129., 132., 155.);

hangsúlytalan helyzetben – *kukurékolnak* (223.) *kukuríkol* (190.);

a *-ból* toldalékban – *házambul* (59.), s e toldalékban a szóvégi *-l* kiesése után: *āgyambu* (225.).

Ugyanez az *u* hang jelentkezik az *ehol* régies határozószóban is: *ehun* (176., 210., 211.).

Az *ū* megjelenései

Az imádságokban az *ū* hang gyakoribb megjelenése hangsúlyos helyzetben a szövegek tartalmának a függvénye, hiszen az imádságok egyik központi alakja *Szűz Mária*, avagy a *Szűzanya*, míg az imádkozás célja a *bűntől* való megmenekülés.

Mindezekben a szavakban hangsúlyos helyzetben fordul elő köznyelvi *ű* helyén az *ū*, vagyis

kny. ű : nyj. ü – *Szüz* (30., 48., 111. stb.), *szüzanya* (160.), *Szüzanyám* (44., 235., 276.), *Szüzanyámnak* (243., 261.);
illetve *bün* (142.), *büntől* (110., 149., 162. stb.), *büntől* (93., 165., 212. stb.), *büntü* (111.), *büne* (118., 152., 160. stb.).

Szintén hangsúlyos helyzetben találjuk még a következő szavakban: *gyükere* (142.), *gyükerit* (142.), *tüle* (152., 265.).

Hangsúlytalan helyzetben a következő esetekben fordul elő:

kny. e : nyj. ü – *térdepül* (225.);

kny. ö : nyj. ü – *füstülték* (155.), *könyökül* (224., 225., 230., 264.);

kny. ű : nyj. ü – *szinü* (39.);

kny. ő : nyj. ü – *tetüled* (39.);

valamint a *-tól* toldalékban

akár szóvégi *-l* előtt – *túsztil* (66., 243.), *vísztil* (66., 243.), *embertül* (67.), *vétektül* (79.), *tetütül* (168.),

akár a szóvégi *-l* kiesése után is nyúlás nélkül – *kéccségbeeséstü* (69.), *büntü* (84.).

Az í megjelenései

A vajdasági magyar nyelvjárásokban általános jelenség az *í* megrövidülése *i*-vé (vö. Penavin 1988:160).

Kny. í : nyj. i – hangsúlyos helyzetben: *ítélem* (282.), *szinü* (39., 152.), *szíve* (46.), *szivembe* (145.), *szivedbe* (52.), *szivemén* (41.), *discserlek* (72.), *kivánni* (46.), *szinire* (155., 288.);

kny. í : nyj. i – hangsúlytalan helyzetben: *feszítették* (114., 222.), *kisértésben* (222.).

Az eredeti *i*-zés nyomát csak a *pinték* (288.) szóban találtam meg.

Kny. e : nyj. i: – *igényest* (236.), *igényessen* (303.) és *eriggy* (229.) szavakban.

Kny. é : nyj. i. – Az *-e*, *-je* egyes szám harmadik személyű birtokos személyjel magas hangrendű szavakban további toldalékolás esetén megnyúlik és *-é*-vé változik. Ez a köznyelvi *-é* viszont a nyelvjárásokban szintén rövid *-i*-re vált: *tejivel* (40.), *kereszttyivel* (40.), *nevibe* (45., 66.), *idejin* (66., 68.), *keztit* (97.), *levelit* (58., 142.), *levelinek* (58.), *segíccsigivel* (40.), *vérit* (126., 147., 185.), *miséjit* (263.), *tövire* (134.), *gyükerit* (142.), *közepin* (152.), *szinire* (155., 288.), *képibe* (207.), *könyökin* (224.), *térgyin* (234., 238.), *bünibü* (251.), *lőfektibe* (76., 98.), *főlkeltibe* (76., 98.) stb.

Jelentékeny a delabializálódás is a nyelvjárási imaszövegekben, s bár leginkább a Kupuszináról származóakban fordul elő, de más falvak nyelvjárásában is megtalálható.

Kny. ö : nyj. i – *sitét* (43.) egy hódegyházi imában.

Kny. ő : nyj. i. – Köznyelvi ő helyén asszociatív *i* jelentkezik: *bín-til* (96.), s ugyancsak *i* hangzik a *kioszlophoz* (230.), *kioszlophosz* (108.), *iket* (137.) alakokban.

Kny. ü : nyj. i. – A kupuszinai nyelvjárásból hiányzó *ü* helyett rendszeren *i* jelentkezik: *il* (299.), *kérink* (69.), *tize* (297.), *tizibél* (297.), és Székelykevéen, Kispiacon is delabializálódott az *ü*: *izente* (312.), *kerijj* (326.).

Kny. ű : nyj. i. – Ugyancsak a kupuszinai *ű>i* hangmegfelelés, melynek *-í*-je a többi vajdasági nyelvjárásához hasonlóan megrövidül, gyarapítja az *i* hang megterheltségét. Az imaszövegek egyik főszereplője a szent *Szűz*, *Szűz Mária*, és ennek köszönhetően nőtt az *i* megjelenési száma: *Sziz* (24., 143., 184., 187., 267., 279., 303. és a 305. bajmoki imában is). És a kupuszinai *ő>é* ekvivalencia is asszociatív *é*-zést eredményez a köznyelvi *i* helyén: *éréz* (öriz, 12., 14.).

Kny. o : nyj. i. – Az *ehol* régies és népies határozószóról már szoltam, azonban második magánhangzója nemcsak *-u*-ra, hanem *-i*-re is változhat az ismert delabializációs tendenciának megfelelően: *ehin* (264.)

Nem hallatszik viszont az *-i* a következő esetekben: *mér?* (265.), *mért?* (270.), ahol a magánhangzó-torlódás, illetve hiátushelyzet felbontásának ezt a módját alkalmazták az imádkozók.

Az *o* megjelenései

Nem gyakori jelenség imaszövegeinkben más hang helyén az *o* hang megjelenése.

Kny. a : nyj. o. – Független zárt *o*-zásra egyetlen példát találtam az imaszövegekben: *kokas* (324.).

Kny. a : nyj. o. – Hét esetben az *á* utáni asszociatív *o*-zás figyelhető meg, s ez is zártabbá válási tendencia: *ágyomba* (23.), *lábom* (23.), *keresztfáro* (114., 136.), *körösztfáro* (201.), *országábo* (136.), *várjo* (201.).

Ugyancsak zártabbá vált az *a* az öt megelőző *o* hatására: *távozzonak* (48.)

Az *a* utáni asszociatív *o*-zás példája: *magos* (60., 61., 164., 194.).

Kny. e : nyj. o. – A *csípkodják* (239.) szóban a köznyelvi *e* helyén jelentkezik a zártabb *o*, amit elhasonulás eredményének látok.

Kny. ó : nyj. o. – Toldalékokban nyíltabbá válik és megrövidül az *ó*: -ból: *paradicsombol* (132.), *ágyambol* (230.);

-tól: *bajtol* (51., 222.), *haláltól* (52., 63., 64., 66., 178.), *szándékától* (63., 178.), *gondolattól* (63.).

Az ő megjelenései

Az ő-zés a vajdasági magyar nyelvjárások egyik meglévő és lényeges sajátossága. A Bácskában „az ő-ző szigeteken kívül általában külföldi fokú az ő-zés egyes helyeken, de nem teljes fokú” (Penavin 1988:160), míg Bánátban valamennyivel erőteljesebb. Ez utóbbinak a telepítéstörténet, a gazdasági migráció az okozója. Az ő megterheltségét azonban csökkenti az *ő>e/ë* alakpárok közül az *ë-s* változat használata, valamint az a tény, hogy az illabiális jellegű kupuszinai nyelvjárásból hiányzik ez a fonéma.

Hangsúlyos helyzetben jelentkező ő fonémák: *szömömet* (7.), *röggeltül* (219.), *möntek* (92.), *lősz* (254.), *lössz* (92., 192.), *lősznek* (125.), *tötték* (112.), *jöjjön* (67.).

Valószínűleg hasonló hangsúlyos helyzet áll fenn a következő esetekben: *mökszőgelték* (140.), *fölszödték* (76., 112., 132., 183., 204., 241.).

Kny. i : nyj. ő. – Ugyancsak hasonló változás eredménye a köznyelvi *i* helyett előforduló ő: *öröz* (13., 20., 34., 38., 40., 147., 168., 175., 182., 188., 240.), *örözz* (44., 169.), *örözzetek* (155.).

Kny. e : nyj. ő. – Hangsúlytalan helyzetben jelentkező ő hang előfordulásai a már említett *e/ë* helyén: *szépségös* (39.), *neköd* (39.), *lelkömet* (39., 48.), *testömet* (39.), *vezéről* (34.), *lőfekszők* (48.), *örvendöznek* (48.), *beletötték* (79.), *csöppentötték* (87.), *feszítették* (91.), *betöszik* (111.), *embör* (243.), *péntök* (290.), *mérőggel* (290.).

Kny. -öl : nyj. -öl. – Szintén hangsúlytalan helyzetben jelentkezik köznyelvi ő helyett -l előtti helyzetben toldalékokban: *tüosztól* (52., 63.), *vüosztól* (52., 63.), *büntöl* (110.), *erejétöl* (63.), *kéccségbeeséstöl* (52.).

Az ë megjelenései

Az *ë* fonémát szinte az egész vajdasági magyarság ismeri és használja, így népi imádságaiban is előfordul.

Kny. e : nyj. *ë*.

1. Egytagú szavakban: *së* (99., 227., 282.), *sëm* (110., 114., 305.), *ëgy* (58.), *ëggy* (27.), *ëty* (7., 45.), *në* (29., 30., 32., 39.), *lë* (45.), *lësz* (75., 77., 95., 114.), *csëp* (84., 95., 99., 152., 217., 282.), *csëpp* (144., 209., 225., 305.), *fël* (81.), *szëdd* (305.), *mëg* (19., 30., 32., 63.).

2. Többtagú szavakban

a) hangsúlyos helyzetben: *égyik* (6.), *éggyik* (5., 8., 10., 12., 13.), *féllet* (14., 37.), *féllettem* (1., 37.), *kérészt* (37., 60.), *szēmem* (6.), *ēngēm* (63.), *rēggel* (60., 61., 77., 86.), *rēggelig* (19. 21.), *sēhol* (278.), *szērencsēs* (46.), *tēérted* (46.), *szēntsēges* (46.);

b) hangsúlytalan helyzetben: *engēm* (5., 42.), *engēmet* (8.), *testēm* (14., 66.), *lelkēm* (6., 14., 44., 45., 62., 66.), *embēr* (42., 65.), *élēk* (46.), *érēz* (12., 14.);

c) igekötős igék igekötőjében hangsúllyal: *bēzárja* (6., 8.), *mēkfok-ták* (254.), *mēgverték* (145.), *fēlfeszítētték* (255.), *fēlszētték* (99., 312.), *fēlszēdik* (172.), *fēlszēgeszték* (312.) és az igekötős ige neveken: *mēkfeszítēt* (24.), *mēgváltó* (59., 176., 271.).

3. Toldalékok előtt

-s melléknévképző előtt: *fēnyēs* (1., 145., 272., 288.), *fīnyēs* (293.), *édēs* (44., 63., 66.), *szélēs* (57.), *jelēs* (255.), *vérēs* (305.), *mējségēs* (320.), *szentségēs* (132.), *szencségēs* (szent, 305.);

-z előtt: *örvendēz(nek)* (41.), *kérdēz(ēm)* (278.).

Ragok és jelek előtt

Igéknel: jelentő mód jelen időben egyes szám első és második személyű ragok előtt (alanyi és tárgyias ragok előtt).

-k: *beszēllēk* (99., 255.), *beszēllēk* (110.), *lēfekszēk* (1., 2., 5., 6., 10. stb.), *kimēgyēk* (59., 60.), *föltekintēk* (59., 60.), *fölkelēk* (225.), *hiszēk* (305.), *vetēk* (182., 240.);

-m: *lēfekszēm* (16., 19., 225., 229.), *keresēm* (278.), *kérdēzēm* (278.);

-d: *szenvedēd* (293.).

Azokban az igealakokban, melyekben a múlt idő jele *-tt*, a jel előtt *ē* szerepel: *besötētēdēt* (71.), *elesēt* (95.), *terjedēt* (284.), *születēt* (289.), s ez a jel megrövidült a *kídēt* (*hārom*, 32.) kapcsolatban.

Névszónál: az egyes szám első és második személyű birtokos személyrag előtt, függetlenül attól, hogy a szóban van-e *ē*:

-m: *lelkēm* (6., 14., 37., 42. stb.), *testēm* (14., 66.), *életēm* (66.), *szentēm* (é, 66., 68.), *Istenēm* (87., 243.), *vérēm* (225.), *üdvössigēm* (289);

-d: *lelkēd* (255.), *vérēd* (de, 217).

Tárgyrag előtt: *Józsefēt* (24.), *kertēt* (59.), *kenyēkēt* (168.), *kenetēt* (181.), *Oltáriszencségēt* (305.), *vendégēt* (320.), *békességēt* (320.).

Többesjel előtt: *embērēk* (63.), *ezēk(et* 41., 293.), *tövisēk(kel* 99., 265.), *lelkēk* (241.), *szentēk(é* 251.), *szēgínyēk(et* 255.), *özvegyēk(é* 293.).

4. Toldalékokban

A középzárt *ë* hang előfordult még az *-edik* igeképzőben: *mëgmenekedik* (99., 227.), a *-delëm* névszóképzőben: *veszedelëm(ben)* 243.), és a következő felszólító módú igékben: *segíccsetëk* (42.), *mëny-nyetëk* (254., 296.), *hirdessëtëk* (254., 296.), *nëzzetëk* (296.), *hirdessëtëk* (296.), *örizzën* (305.), *nëzzetëk* (296.), *lëgyën* (67., 293.), *mënnny* (145., 271.), *vëggyën* (251.).

A névszóragok közül a következőkben hallható *ë*:

-ën helyhat. rag: *ezën* (43., 152.), *vizën* (66.), *kërësztën* (168.), *szivemën* (41.), *égën* (254.), *tërdën* (272.);

-ën időhat. rag: *pëntëkën* (293.);

-ën állapothat. rag: *(fél) térgyën* (229.);

-szer számhat. rag: *kéccër* (322.)

Kny. *ö* : nyj. *ë*. – Az imádságokban előforduló *ë* fonéma megterheltségéhez hozzájárul még a kupuszinai nyelvjárás *ö>ë* ekvivalenciája is: *ët* (216., 218., 267.), *kídët* (32.), *ërdëg* (65.), *sëtët* (65.), *mëgërzët* (65.), *tëb* (217.), *këtëzik* (97.) *mëgé* (24.), *tërtënt* (107.), *odajëttek* (107.) stb., illetve a ritkább *ö>ë* ekvivalencia is: *tisztël* (65.), *visztël* (65.), *menybël* (97.) stb.³

Az *e* megjelenései

Az imádságokban a nem a maga köznyelvi helyén jelentkező *e* igen ritka, valószínűleg az *ë* gyakorisága miatt, s a következő tíz helyen jelenik meg, s általában nyíltabbá válás az eredménye:

kny. *ö* : nyj. *e* (elhasonulás alapján) – *könyekével* (162.);

kny. *i* : nyj. *e* – *velág* (285)⁴;

s a kupuszinai *ő>é* hangmegfelelés (*öriz* – *ériz*) után hasonulás alapján, az *ö>ë~e* változást eszközli: *érezzen* (65.).

Illetőleg amikor az *-l* kiesik, de az *e* nem nyúlik meg: *áлом e në nyomjon* (39.), *në haggy e* (44.), *távosztazsd e* (44.), *rëgge* (110., 172.), *evitték* (133.), *vasvesszőve* (254.).

Az *a* megjelenései

Az *a* magánhangzó nyelvjárásokra jellemző előfordulásai ritkák az archaikus imádságokban.

A *-val* ragban az *-l* kiesése után négyszer jelentkezik pótlónyúlás nélküli rövid *a*: *dárdáva* (143.), *koronáva* (143.), *vasustorra* (145.), *vaskorbácsa* (219.).

Kny. e : nyj. a. – Egyetlen esetben találtam e:a megfelelést: *sarkancs* (251.).

Imre Samu a magánhangzó-fonémák gyakoriságánál nem tárgyalja külön az *ä* hangot, hanem az *a* fonéma külön hangszín-realizációjának tartja (Imre S. 1971:284).

A kupuszinai nyelvjárás illabiális jellegzetességéről már szoltam. Ez történik az *a* fonémával is, amely a palócos *ä* alakját kapja. Bárczi szerint: „A palóc és a szlavóniai nyelvjárásban, melyek megőrizték az ómagyar *ä*-t, az *o*-ból keletkezett *a*-k delabializálódtak. E változás idejét elég nehéz meghatározni, minthogy mindvégig szűk nyelvjárási jelenségről van szó, mely helyesírásunk természeténél fogva sem juthatott írott alakban kifejezésre. Közvetve a XV. század tehető föl. – Pl. *bab* > *báb*, *patak* > *páták* stb.” (Bárczi 1958:155). A delabializációnak ez a megléte imádságainkban tehát valóságos archaizmus.

Kny. a : nyj. ä – Hangsúlyos helyzetben: *ä* (10., 12., 14., 24., 99. stb.), *áz* (97., 102., 103.), *äki* (65., 97., 100., 101.), *äkirí* (103.), *ánygyál* (10., 12., 14., 37., 42. stb.), *bäl* (24.), *gáz* (69.), *fäkërësz*t (37.), *hájnálí*g (12., 14.), *hälältü* (42.), *härmä*dik (14., 32., 37., 42.), *käkäs* (89., 100–103. stb.), *nägyob* (65.), *näpon* (65.), *tälätä* (89.) stb.

Hangsúlytalan helyzetben: *ärtätlän* (96.), *hälä* (65.), *ägyämbä* (1., 10., 14., 24., 42. stb.), *ätkärolom* (24.), *édësäpämnäk* (42.), *Märiä* (97.) stb.

Toldalékban: *koporsömbän* (1.), *örämät* (10.), *Jézusomät* (24.), *Jézuskämnäk* (65.), *bocsätvä* (102.), *szönäk* (96.), *elmonygyä* (96., 97. stb.), *ólomtänyérbä* (97. stb.).

Mássalhangzók

A vajdasági magyar nyelvjárásokban a mássalhangzók fonémaállománya szinte azonos. Az archaikus népi imádságokban végzett dialektológiai vizsgálódásaimat ismét csak azokra a mássalhangzókra terjesztem ki, amelyeknél eltérést tapasztaltam a köznyelvi mássalhangzókkal szemben. Ettől az elhatározásomtól csak akkor tértem el, amikor a köznyelvi-nyelvjárási összehasonlítás egy-egy jelenség elterjedtségének fokát bizonyította. Újfent hangsúlyozom, hogy a nyelvjárási jelenségek gyakoriságát nagyon meghatározta az imaszövegek hasonlósága, azok kötött szóhasználata, a nem szegényes, de korlátozott felhasználást nyert szóállománya. Épp emiatt több, az eddigi dialektológiai szakirodalomból jól ismert nyelvjárási sajátosság nem jelentkezik a szövegekben.

1. Számottevő az imádságokban az *l*-ezés, illetve a *j*-zés. Az *ly* hangot egyetlen imádkozótól sem hallottam, s az imádságokban előforduló *ly* csak betű az írásban kapott szövegekben. Ugyanakkor ezek az írásos *ly*-s szövegek a hangzó *j*-s változatok számát csökkentették. Különben e két jelenség előfordulási arányát tekintve elmondhatom, hogy nincs nagyobb különbség gyakoriságuk között.

J-ző változatúak: *foj* (279.), *kifoja* (312.), *kifojt* (91., 234., 320.), *ēfojt* (168.), *szétfojik* (128.), *fojtatták* (126.), *fojamodik* (269.), *fojamodott* (268., 270.), *Miháj* (50.), *jászolja* (74.), *kipójazza* (74., 109., 149., 239.), *bepójazza* (74., 109., 149., 239.), *kirája* (243.), *nyavajátú* (258.), *méjségēs* (320.), *oján* (303.), *kehejbe* (76., 84., 87., 111., 121. stb.), *kehőjbe* (93., 125., 208., 241., 246. stb.). Amint látható, leggyakrabban a *folyik* és az igekötős *pólyáz* ige, valamint a *kehely* főnév alakjairól van szó a szöveg tartalmából következően.

Apalatális *l*-ező változatúak: *fol* (97., 166.), *folamodik* (280.), *kehelbe* (148., 182., 305.), *kehölbe* (129.), *kehelben* (205.), *jászolba* (149., 240.), *mélséges* (242., 299.), *mélségēs* (172.), *mélségös* (243.), *királa* (258.), *királunknak* (46.), *mihál* (72.), *hellére* (287.), *színhelére* (279.), *megakadálóstassék* (309.). Ebben a változatban is jelen van a *folyik* ige és a *kehely* főnév. Tehát e két szó a legfrekvenciáltabb az imádságok szóállományában a *j* – *l* megfelelést tekintve, s ingadozásuk máig élő jelensége a vajdasági magyar nyelvjáráásoknak.

Érdemes megfigyelnünk a *kehely* szó három másik, talán szintén *l*-ező változatát: *keelbe* (116.), *kelevibe* (122.) és *kelbe* (168.). Mindhárom szóbeli gyűjtésből való, tehát a lejegyzés pontos. Ezekben a variánsokban toldalék nélkül a szavunk alapja a *kel* – *keel* – *kelev(i)* lenne. A TESz szerint a *kehely* a XV. század óta használt szavunk, s első előfordulásai: *kelhe* (Bécsi-kódex.), *kelhe* (Apor-kódex.), *keleh* (Sermones Dominicales.), *kelevhre* (Margit-legenda), *keen* (Érsekújvári-kódex), s a századfordulón kiadott nyelvtörténeti szótár szerint esetleg *kee*.⁵ Nagyön erős meggyőződéssel, s a hallás után történő tanulásból eredő elhallás, torzulás evidenciájával volna csak szabad e régi írásos adatokkal „rokonítanunk” három említett vajdasági változatunkat. Azonban ezt mégsem tehetem, ugyanis szerintem a telecskai, zsablyai és nemesmiliticsi adatközlők egyéni szókinéséből, még a passzívból is – az ima tanulásának korában – hiányozhatott a *kehely* szó bármiféle jelentése. Bár kettőt az imádságok közül éppen a bácskai katolikusok legismertebb zarándokhelyén, Doroszlón, ott is a szentkúti búcsúban gyűjtöttem, ahol a zarándoklat tartozéka a szentmisehallgatás, azon a szentáldozat bemutatása, majd a hívek áldozása, s mindebben szerepet kap a

kehely mint liturgikus edény. Mégsem kapott a gyermekkorban tanult szöveg szava később sem jelentéssel bíró alakot.

Imádságainkban előfordul az *l + j* ejtés is, vagyis betűejtés történik: *csáljon* (32., 187.), *csaljon* (30.), *huljon* (137.), *szentéljek* (65.), valamint a Máriát szólító *kelj fel* (97., 120., 217., 227.).

Kivételt képez a *teljes* (50., 247., 293.) szó, amelyben egyaránt ejtethető *l + j* is, hosszú *jj* is.

2. A *t*, *d*, *n* mássalhangzók palatalizációjára magánhangzó előtt és szó végén a vajdasági magyar nyelvjárásokban is sor kerül, s ilyenkor helyettük palatális képzésű hang: *ty*, *gy*, *ny* hallatszik. Mindhárom hang változására akad példa a népi imádságokban is.

A *t>ty* megfelelés esetei: *bocsánáttya* (89.), *lőfektyibe* (240.), *főkettyibe* (240.), *főlketyébe* (143.), *esettye* (320.), *jóbaráttyaime* (243.), *holtya* (267.).

A *d>gy* megfelelésre csak a *térd* szó toldalékolts alakjaiban van példa: *térgyein* (224.), *térgyül* (225.), *térgyin* (227., 234., 238., 264.), *térgyén* (228., 233.), *térgyén* (229.), *térgyél* (234.), *térgyig* (274.).

Az *n>ny* megfelelés esetei: *sátány* (39., 49., 235.), *sátányok* (71., 243.), *sātányok* (69.), *hirteleny* (42., 65.), *eleveny* (283.), *Gecemányi* (264.).

3. Depalatalizációs jelenség az *ny>n* megfelelés, amely szövegeinkben ugyan nemegyszer előfordul, de csak szóösszetételekben az *arany* előtag végén: *arantányérba* (114., 190., 195., 254. stb.), *arantányérra* (314.), *aranköröszt* (229.), *aranköröszt* (294.), *a zarankereszt* (251.).

4. Nazális magánhangzó is előfordult néhány imádságmondónk nyelvében:

ã : arãköröszt (28.), arãkehejbe (87.), arātányérba (126.);

õ : bizõ, bizõ (116.); Boldogasszõ (1.);

ě : hirtelě (43., 52., 251.);

ũ : ěhũ (208.), lehũvãn (297.).

5. Affrikálódás történik, amikor az elülső szájpadrólhangú zöngés *j* nyelvközépi réshang *gy*-vé változik, de csak a *jön* ige nyelvjárási megfelelőiben: *gyün* (175., 208., 211., 255., 264., 290.), *gyünek* (264.), *gyűjj* (168.), Bárczi szerint ez régi hangtani sajátosság, s „e jelenség nyelvjárási jelleggel folytatódik a középmagyarban” (Bárczi 1958:163). Az ige *jön* alakja gyakoribb ugyan a gyűjteményben, azonban ez az írásban kapott szövegekben fordul elő leginkább, ami a lejegyzők helyesírási ismereteire utal.

Szintén affrikálódás eredménye a *zz>dz* változás is: *eltávodzon* (73.), *zárkódzom* (52.) (vö. Bárczi 1958:164).

6. Megőrzött régiségnek tekinthető a *sziszegés* ritka előfordulása is imádkozóinknál. Ennek eseteiből csupán a *s>sz* megfelelésre találtam két példát:

Szöm szólok, *szöm* beszélök (213.) Törökbecséről és

Külszeje aranyos, a *belszeje* *kegyelmesz* (270.) Oromhegyesről.

7. A magánhangzóközi hangúrt, a hiátust *j* hanggal töltik ki: *órájáig* (16., 181.), *zártájig* (21.), *fiját* (59., 61.), *Fijúisten* (45.), *fijadnak* (241.), *fijajinak* (254.), *Márija* (46., 61.), *Máriját* (54., 59., 79.), *kijáltanak* (79., 181.), *kijáltya* (195.), *kűjoszlophon* (125.), *tijed* (222.), *mennyeji* (159.), *bűneji* (125.), *véreji* (132.) stb. A hiátustöltő *j* nemcsak a szó belsejében jelentkezik, hanem két szó között is: *aki jeszt* (195.), *aki jesztet* (79.).

Ugyanakkor ellenkező előjelű jelenséggel, hiátuskeletkezéssel is találkoztam néhány esetben: *keelbe* (116.), *e imát* (227.), *ëün* (290.). A kupuszinai nyelvjárás sajátos jelensége a határozott névelő egyalakúsága, vagyis csak a névelőt használnak mássalhangzóval és magánhangzóval kezdődő szó előtt egyaránt. Ez növelte a tárgyalt hiátusmegjelenések számát: *ä imäccsāgot* (96., 97., 100., 102. stb.). Ugyanakkor egy kucorai imában is megjelent ugyanez a hiátus: *a imäccsāgot* (105.).

A *Márja* (161., 248.) esetében pedig megtörtént a hiátustöltés, ugyanakkor a *j* előtti *i* kiesésével valójában meg is szűnt a hiátushelyzet.

A hiátustöltéssel kapcsolatban kell szólnom a *fehér* melléknév archaikus *fejér* (325.) alakjáról. E szó vizsgálatakor tudjuk, hogy első írott mondatunkban: *feheruuaru rea meneh hodu utu rea*, az 1055-ben keletkezett Tihanyi Apátság Alapítólevelében már szerepel. Tehát a XI. században *h* mássalhangzó van a szó belsejében. Pár évtizeddel később már *feirtou*, majd a XII. században *Faeregíaza* helyneveket regisztráltak. A Jókai-kódex is *feyer* alakban jegyzi melléknevünket. Vagyis írásbeliségünk kezdetén már e két hangalak egyaránt létezhetett. A TESz szerint a lapp rokon nyelvi alak „alapján felteendő szó-belseji *j* a magyarban egyrészt folytatódhatott (vö. N. *fejér*, *fejír*; *Fejér* megye), másrészt hangzóközi helyzetében kieshetett, s a hiátustöltő *h* került a helyére (*fehér*)” (TESz I. 860–861). Eszerint az eredetibb alak az imádságunkban is előforduló archaikus *fejér* lehetett.

8. A mássalhangzók hasonulása

A mássalhangzók hasonulása, akárcsak a köznyelvben, imádságaink nyelvében is előforduló jelenség.

Néhány példa a zöngéesség szerinti részleges hasonulásra: *tüsstöl*, *vísstöl* (52., 63.), *eszt* (66., 81., 86.), *aszt* (75., 77., 89.), *távosztazsd* (44.), *fölszēgeszte* (68.), *kötöszték* (244.), *boldokságos* (68., 243.,

258.), *elfokták* (244.), *mekhajtva* (75.), *mekholtaké* (68.), *mëktartottá* (66.), *ety kis* (75.), *hoty három* (81.), *láptol* (244.) stb.

A teljes hasonulás előfordulásai imádságainkban:

$d + n : nn - alunni$ (255.);

$gy + t : tt - hatta$ (280.); $ithatta$ (251.);

$n + l : ll - ajállom$ (66.), *ajállom* (130., 243.), *főljállom* (242.), *felajállom* (243.);

$d + t : tt - virrattig$ (2., 9., 38. stb.).⁶

Már fentebb láthattuk, hogy a *h* zöngétleníti az előtte álló zöngés mássalhangzót.

A *-va ~ -ve* *v*-je ritkán, csak kétszer hasonul: *bocsājta* (107., 172.), és egy régies írású szövegben a következő példa fordul elő: *megkötözzel* (306.).

Nem történt meg viszont a hasonulás a székeleykevei *szëgvel* (312.) esetében.⁷

9. Nem történt meg az összeolvadás a kupuszinai *hirdetjëték* (300.) felszólító módú igealakban sem.

10. Hangátvetést, metatézist csak a *kelebén* (326.) kispiai imában találtam.

11. Hangkiesés akkor fordult elő, ha három mássalhangzó találkozott, s ilyenkor a középső kiesett: *körösfára* (80., 243.), *kërösfára* (133.), *kereszfára* (170.), *monta* (77., 108., 118. stb.). Ez az elíziós jelenség két szó határán is megfigyelhető: *asz monta* (78.), *aszmongya* (241.), és kétszeresen az *aszmonta* (84., 314.) esetben. A *t* fonéma elmaradt a szó végéről is: *mer* (78., 79., 114., 307., 318.), *mos* (97., 101., 150., 267., 320. stb.), *mér?* (265., 271., 272.), *miér?* (268.), *attyáér* (298.), *annyaér* (298.), *magáér* (298.), *szerelmedér* (171.). Az *-ért* ragban a *t* mellett elmarad az előtte álló *r* is, s így a rag csupán az *-é*: *fájdalmáé* (66.), *járóké* (66., 292.), *szentémé* (66.), *lelkémé* (66.), *Máriájé* (68.), *minnyájunké* (68.), *azé* (128.), *sebeié* (172.), *szenté* (241.), *kén-szenvedésijé* (241.), *angyalomé* (241., 242.), *szegényeké* (292.), *boldogoké* (292.) stb. Ugyanez történt a *mert* kötőszóban is: *me* (241.).

A kiesésnek olyan példái is megtalálhatóak a szövegekben, amikor csak két mássalhangzó állt egymás mellett, s az egyik mégis kiesett, illetve még a szóvégen álló mássalhangzó is kiesett.

A szinte megkötött szóhasználat következtében gyakorinak mondhatom a *j* kiesését, ugyanis az *éjfél* harmincnyolcszor és az *éjszaka* szó tizenötször fordul elő az imádságokban, s ezekből tizenhatszor az *éj-fél*ből esik ki a *j*: *éfélig* (2., 13., 15., 39. stb.), *éfélben* (85.), *éfélre* (115.); és ötször az *éjszakából* esik ki a *j*: *éccakán* (43.), *éccakának* (66., 68.), *éccakát* (67.), *éccakákon* (143.), *jóéccakát* (30., 42., 45.).

Az elülső foghangú zöngés *l* oldalrészhang kiesése ismert jelenség a vajdasági magyar nyelvjárásokban.

Szó belsejében egytagú szavakban: *fődé* (39.), *főddel* (155.), *fődnek* (288.), *débe* (254.), *vótá* (255.), *szót* (199., 205., 227., 230. stb.), *szónak* (185., 207., 241. stb.).

Egytagú szó végén a *fél* névszóban: *fé* (229.).

Többtagú szavakban szó belsejében: *taláta* (184.), *kiáccsa* (190.), *ketik* (109.), *énekőnek* (229.), *múni* (305.), *fődszint* (290.).

Többtagú szavak végén: *bellú* (265.), *belű* (223., 234., 276., 278., 294.), *bellí* (267., 272., 279.), *kívű* (223., 234., 236., 276., 278., 294.), *kőrű* (34., 46., 251., 310.), *régge* (110., 229.), *rëggë* (59., 75., 108., 126., 305. stb.), *alszó* (305.).

Az *el* igekötőben kiesik: *ëmonygya* (59., 75., 79., 103., 108. stb.), *ëvégzí* (317.), *ëcseppent* (114.).

A *föl* igekötőben szintén kiesik: *fő* (48., 77., 79., 80., 84. stb.), *főketibe* (205.), *főkeltébe* (75.), *főszették* (79., 80.), *főfeszítik* (111.) stb.

Az *r* kiesésének az említett példákön kívüli néhány előfordulása látható még a *-kor* és *-szor* ragok ejtésében: *mindönkó* (243.), *mikó* (265.), *misekó* (290.), *háromszó* (111., 140., 240.).

A *z* kiesése általában a *-hoz* rag végén történt meg: *oszlophó* (145., 168.), *kőoszlophó* (126.), *vasoszlophó* (288.); valamint a kupuszinai szövegekben, hiszen e falu nyelvjárásában csak egy határozott névelő létezik, ezért hallhatóak a következők: *á imäccsāgot* (96., 97., 100., 102. stb.), *á utolsó* (14.), *á āngyālok* (202.), valamint egy kucorai imádságban is: *a imádsāgot* (105.).

12. Mássalhangzónyúlás leginkább az *l* és az *s* hanggal történt, amikor ezek két magánhangzó között állnak.

Az *l* nyúlásának esetei: *tüllem* (44.), *tüllem* (48., 73.), *tülle* (276., 288.), *tölled* (152.), *tölle* (266.), *bellül* (254.), *bellú* (265.), *bellí* (267., 279.), *beszëllëk* (110.), *kinyillik* (124.), *szóll* (110., 254., 294.), *múlani* (293.).

Az intervokális *s* nyúlásának esetei: *erőssebbek* (50.), *kegyessen* (71.), *irgalmassan* (71.), *közösségessen* (173.), *dicsőösségébe* (64.), *dicsésség* (279.), *dicsésségëdre* (65.), *dicsősségben* (71., 126.), *dicsőssëget* (230.).

A mássalhangzónyúlás további esetei közé tartozik:

az intervokális *n* nyúlása – *utánna* (306.);

az *l* kiesése következtében intervokálissá lett *t* nyúlása – *főkettibe* (205.), ugyanígy két szó határán keletkezett magánhangzóközi helyzetben is – *elmútt óráim* (290.).

13. Mássalhangzó-rövidülés is hallható néhány imádságban.

Intervokális *r* rövidülése: *viraszt* (277.), *virattig* (25., 30., 40., 237., 243., 277.), *viradtig* (3.).

Két szó határán keletkezett intervokális helyzetben Kupuszinán megrovidül a hosszú mássalhangzó: *vid el* (198.), *vid eszt* (202.), *fēlēt ēggyik* (14., 37.), *mēgérzēt ezēn* (65.), *rosz embēr* (65.), *csēp árány* (137.), *lehullot ā* (137.), *ālítom* (24.), *tēb imātoroddā* (217.). „Kupuszinán a középfok, a múlt idő jele, a locativusrag ma is általában rövid” – írja Imre Samu (Imre S. 1971:369), de amint látható, más rövidülési esetek is vannak.

14. Mássalhangzótöbbletről beszélhetünk a következő esetekben: *szándékjátú* (49.), *ablakja* (264.), *vérje* (221.).

A *főlkeltyébe* (143.), *esettye* (320.), *bocsānattyā* (89.) alakokban is megvan a mássalhangzótöbblet nyoma, csak itt még a teljes hasonulás is bekövetkezett.

Az *aki jeszt* (195.), *aki jesztet* (79.) realizációkban is hiátustöltéssel találkozunk.

15. Összerántásról beszélhetünk néhány esetben. „Az összerántás (kiemelés Penavin Olgától), a redukció egy egész szótag kidobása. (. . .) Erre a népnyelvből hozott ejtésre a gyors, kapkodó beszéd során kerül sor” (Penavin 1986:40). Imádságainkban ilyen példák: *nyosztalj* (nyugosztalj, 34.), *keríjd* (kerüljed, 34.), *hosz dárdával* (hosszú, 135.), *kel-be* (kehelbe-kehelybe, 168.), *szangyalok* (szent angyalok, 262.), *pitrába* (pitvarába, 313.).

ALAKTANI SAJÁTOSSÁGOK

A vajdasági magyar nyelvjárások alaktani sajátosságainak vizsgálatánál ismételten fel kell hívnom a figyelmet az elemzett nyelvi korpusz zártságára, behatároltságára. Ennek következtében csupán „a szavaknak a folyamatos közlésben egymáshoz való viszonyait, e viszonyok kifejező eszközeit” (Penavin 1986:44) vizsgálhatom, és csak a népi imádságokban realizálódott nyelvjárási sajátosságok alaktani eseteiről: a szótövek, a szóképzés, a szóösszetétel, a fokozás, a birtokos személyjelezés, a szóragozás rendszerében megnyilvánuló, és ma már archaikusnak számító tájnyelvi vonatkozásokról szólhatok. Nincs szándékomban azokról a vajdasági magyar nyelvjárásleírásokból ismert alaktani jellegzetességekről beszélni, melyeknek nyomát az imádságsszövegekben nem találtam. Ha erre mégis sor kerül, akkor azt az általában archaikus-

nak tartott jelenség hiánya okozza. Ennélfogva példaanyagom is szerényebb, és eltér akár egy-egy falu (pl. Csantavér, Kupuszina, Székelykeve)⁸, akár egy-egy nagyobb tájegység (Bácska, Bánát, Szerémség)⁹ nyelvjárását, nyelvjárásait bemutató vizsgálódásoktól.

Az igemódok és igeidők tárgyalása viszont nem itt, hanem az archaikus népi imádságok egyik fő csoportjának, a Jézus szenvedéstörténetét elmondó *A szenvedéstörténet motívumkörének nyelvi kifejezői* című fejezet vizsgálatánál történik. Ennek egyrészt az az oka, hogy a nevezett imádságtípus legfontosabb, központi nyelvi kifejezői, jellemzői az igék, ők képezik az ima gerincét; másrészt pedig bizonyos igemódú alakok és az archaikusabb igeidők nyelvi paradigmái nem kimondottan nyelvjárási sajátosságai az imádságok nyelvezetének.

A névszótövek

A rendelkezésemre álló nyelvjárási anyagban akár az egyalakú, akár a többalakú tövek, vagy az időtartam-változtató tövek éppúgy megtalálhatóak, mint a magyar köznyelvben. Ennek kapcsán hadd idézzem Imre Samu megállapítását: „Az »út : utat« tőtípus tehát elsősorban köznyelvi kategória” (Imre S. 1971:302), vagyis a köznyelvvel azonos alakok fordulnak elő a nyelvjárásokban is. Ez vonatkozik a jelen korpusz adataira:

– időtartam-változtató tövek: *utakat* (143., 236.), *utadat* (264.), s ezeken kívül más névszótövek változásaira is: *úr : uram* (49., 63., 71.), *urunk* (2., 38., 48., 64.); *tűz : tüze* (273.), *tüzétől* (78.), *tüzebe* (245.), *tüzében* (292.);

– hangzóhiányos tövek: *álom : álmát* (53.), *álmot* (67.), *ál munk* (71.), *álma* (306.); *szerelem : szerelmes* (52., 144., 149., 278. stb.), *szerelmedér* (171.); *lélek : lelkem* (12., 27.), *lelkemet* (34.), *lelkém* (6., 14., 44.), *lelkömet* (5., 8., 10.), *lelkömet* (39., 48.), *három : harmadik* (4., 5., 6., 7. stb.), *jutalom : jutalma* (95., 302.);

– -v tövűek: *keserű : keserves* (178., 286., 303., 313.).

S bár jeleztem, hogy a *három* számnév többalakú, hangzóhiányos névszótő, mégis előfordult, hogy a hangzókiesés nem történt meg: *háromat lép* (76.).

Ugyancsak hangzóhiányos a *kebel* főnév, s jelentkezik is ilyen alakban: *keblükbe betették* (152.), de a hangzókiesés elmaradására is van példánk: *kebelibe nyugodjak meg* (261.), *ted szent kebeledbe* (304.).

Nyelvjárási sajátosság a vajdasági magyarok imádságaiban az időtartam-változtatás a következő névszótövekben:

szív : *szive* (46.), *szivednek* (309.), *szivemén* (41.), *szivédet* (46.), *szivedbe* (52.), *szivembe* (145., 156., 305.), *szívét* (198.);
víz : *vizén* (66.), *vizön* (293.), *víztű* (170.), *víztü* (252.);
szűz : *szüz* (23., 30., 48., 57.), *szüzanya* (160.), *szüzanyám* (44., 235.), *szüzanyánk* (268.).

Az *ó ~ a* váltóhangú tövek közül az *ó ~ a* mellett az *o ~ a* is előfordul: *ajtóját* (229.), *ajtoja* (290.), *ajtoját* (310.) és az *ajtaja* (75., 77., 141. 171. stb.), *ajtáját* (76., 230., 232., 234. stb.) imádságainkban.¹⁰

A *v-* tövű névszók közül a *szó* főnév szótári töve veszi fel a ragot, és a *szót* (182.), *szómat* (178.) realizációban úgy viselkedik, mintha egyalakú volna.

Többes szám

A névszói toldalékok közül a többes szám jele olyan főnévhez is járul, amely általában nem használatos többes számban. Ilyen a páros testrészek többes számban történő előfordulása: *kezejít* mēkkötősték (132.), a te szent *kezeidet* (306.); kettő a *lábaimnál* (53.); bocsáss ál-mot a *szemeinkre* (67.), mind *szemeid* fényét (71.), az én *szemeimet* (258.), az én bűnös *szemeimet* (264.), megnyitotta bűnös *szemeinket* (264.), szent *szemeit* lehunyván (298.); szent *térdein* térdepelni (226.), szent *térgein* térbetyül (224.). Ide tartozik a *testeink* (279.) többes számú főnév is.

Ugyancsak ilyen a *vér* főnév többes számban való használata: csöpögnek Szent *vérei* (119.), csepegtek az ő szent *vérei* (123.), csöpögnek a szencsés szent *vérei* (127.), csöpögnek az é szencségēs *vérei* (104.), csöpögtek a szentségēs szent *véreji* (132.).

Hasonló eset a *hála* főnév többes számú használata is: *hálákat* adok (66., 68., 170.), *hálákat* adunk (261.), *hálákat* az Istenek (264.), vedd jó két *hálákat* adok néked jó Istenem (253.).

A *nap* főnév többes számú és ragozott alakjához járuló *mai* kijelölő jelző: *mai napokon* (170.) is a számbeli egyeztetés hiányára utal.

Archaikus többes számú alakok a következők: *ablakimba* (151.), *látásink* (69.), *érzésidet* (69.) *kinszenvedésier*t (178.). S. Hámori Antónia szerint a kései ómagyar korban „Gyakran nem válik el egymástól a személyre utalás és a birtok többségének megkülönböztetése: a két funkciót csak egyetlen jel tölti be, amelyre egyaránt ráértik a személy-jel és birtoktöbbséítés szerepét is” (S. Hámori Antónia 1995. In: Benkő L. főszerk. II/2:370). Ilyen régi vonatkozásai is lehetnek fenti szóalak-jainknak.

Ide sorolható, s a köznyelvi használatban, liturgikus imádságokban is előforduló *menny* főnév többes száma is: föl vitték a *mennyekbe* (224.), felviszem a lelkét a *mennyekbe* (292.), *mennyekbe* lesz jutalma (301.), vélem lészen *mennyeknek* országában (323.), föltekintek a *mennyégbe* (75.), *mennyégbe* lesz jutalma (95.). Két utolsó példánkat akár szóösszetételnek is nevezhetnénk, ahol a *menny* + *ég* kapcsolódhatott össze az azonos jelentés alapján. S ahogy a *menny* főnévnek, úgy az *ég* főnévnek is, ismét a köznyelvhez hasonlóan, használatos a többes száma: nyizsd meg az *egeket* (141.), széttekinték az *egekre* (294.).

Személyes névmások

Az imádságsszövegekben a személyes névmások közül leginkább az egyes szám első személyű *én* névmás szerepel, összesen 375 alkalommal fordul elő. Gyakoriságát növelte az *Én lefekszek én ágyamba* imakezdő formula redundanciás szóhasználata. Az egyes szám 1. személyű igerag és az *ágy* főnévhez járuló birtokos személyjel, az *-(a)m* jelenléte különben is jelzi, hogy kiről van szó. Ha az alany nyomatékosítását, hangsúlyozását indokoltnak is vélhetjük a sor elején, ugyanez már fölösleges a helyhatározó előtt. Hasonló formulák jelentek meg más sorokban is:

én kimegyek én házamból (61.),
én kimögyök én házambul (59.),
én kimék én házam elébe (145.),
én kiállok én ajtómba (164., 272.),
én kilépek én ajtómon (238., 273.),
én kimentem én ajtómon (250.).

Véleményem szerint ezek a sorok a jóval elterjedtebb, mondhatni közismert *én lefekszek én ágyamba* imakezdő formula analógiájára keletkezettek.

Felvetődhet azonban az a kérdés is, hogy az imádságsszövegek egykori fordítói nem az idegen nyelvű minta alapján, annak hatására tartották-e meg a személyes névmást ott is, ahol arra a magyarban nincs szükség. S bár nyelvtörténeti és textológiai vonatkozású kérdésnek tűnik, mégis itt kell szólnom erről a nyelvhasználati gyakorlatról, éppen a többi személyes névmás nyelvjárási sajátosságai miatt is. Az egyes szám első számú személyes névmás ilyen nagyfokú jelenléte a korábban említett latin előzményekre is visszavezethető. Középkori fordítóink is gyakorta éltek a birtokos személyjellel – esetenként még tovább-

bi raggal is – ellátott főnév előtti személyes névmás alkalmazásával: *pater noster – mi atyánk, panem nostrum – mi kenyérünket* (Tarnai 1984:239). Ilyen hatás van jelen első összefüggő szövegelemleinkben is: *mív isemucut . . ., w bunet . . .* (Halotti beszéd és könyörgés); *Scemem kunuel arad, en iunhum buol farad . . ., en iumhumnok . . .* (Ómagyar Mária-siralom).

Akár stilisztikai törekvés nyomait is ki lehetne mutatni az ún. *Esti imádság* kezdő soraiban. S bár Erdélyi Zsuzsanna szerint „E költészet nem hogy sorokban nem tud magára béklyót rakni, hetesek, nyolcasok, tízesek, tizenhármassok kedvelt egységeihez igazodni, de még egy-két rímpárnál sem telik többre az irányító akaratból” (Erdélyi 1978:35), itt mégis a magyaros felező nyolcas, kétütemű, teljes szótagszámú egymást követő sorainak igénye is okozója lehet(ne) e névmás többszöri használatának. Csakhogy ennek a magyar népi imádságnak több délszláv népi imádsággal való összevetése megkérdőjelezheti az ún. magyarosságot, hiszen a szerb és horvát esti imádságok kezdő sorai épp ilyen ritmusúak:

Legoh spati, Boga zvati,
I anđele prizivati . . . (Silling 1995b:79–80);
Ajmo spati, Boga zvati,
I Mariju milovati . . . (Begovac 1993:13);
Ajde spati, Boga zvati
I Mariju milovati . . . (Frankovič 1993:43).

Egyre valószínűbb tehát az egy közös töről való gondolat, az egy közös alapszöveg, amelynek különféle nyelveken való hasonló megjelenését példáink is igazol(hat)ják. S talán ez volna a magyarázat a magyar nyelvű imádságokban az egyes szám első számú személyes névmás gyakori szerepeltetésére is.

A második személyű *te ~ tē* már kevésbé terhelt (78., 123., 124., 67., 132., 194. stb.).

Az egyes szám harmadik személyű *ő ~ (z)ü ~ í* szintúgy (123., 213., 235., 41., 172.).

A személyes névmás többes szám 1. személyű alakja, a *mi* felveszi a többesjelet: *mink* (71., 74., 149.).

Az egyes szám 1. és 2. személyű alakjának ragozása rendhagyó: *engem ~ engēm ~ ëngēm* (43., 49., 50., 5., 42., 63., 145., 152.) és *engemet ~ engēmet* (7., 238., 246.; 8.), valamint *téged ~ tégēd* (264., 304., 306., 243.) és *tégedet* (70., 171.).

„A személyes névmások határozóragos és névutós alakjait helyettesítő formák kereszteződő szófajúságot mutatnak, mert beletartoznak a

határozószók csoportjába is. Személyes névmásokból önállósult határozószóknak is szokták őket nevezni, létrejöttük folyamatát pedig nyelvtani kiegészülésnek (suppletivismusnak) mondjuk” (Bencédy-Fábián-Rácz-Velcsov 1974:44). Ilyen határozóragos névmások, avagy személyragos határozószók archaizáló alakjai az imádságokban a *nékem* ~ *nékém* (213., 299., 247.), *néked* (253., 304.), *néki* (182., 264., 276.), *nékünk* (71.), *néktek* (116., 264.), illetve nyelvjárási színezetű a *nékém* (247.), *neköd* (39.), *néköd* (290.), *nékije* (184.). A határozóragos alakúakat nyomatékosítja az előttük megjelenő ugyanolyan számú és személyű személyes névmás: *énnekem* (241.), *énnekem* (73.), *énértem* (213.), *ténéked* (288.), *te rólad* (306.), *tetüled* (39., 47.), *őhöz* (213.), *ő rája* (239.), *minékünk* (67.), *miérettünk* (241.).

A személyes névmás nyomatékosítja a mögötte álló visszaható névmást is: *énmagamra* (90.), *én magamra* (109., 240.), *mink magunkra* (74.). Ezt még a legújabb szakirodalom is jegyzi: „A visszaható névmást használhatjuk személyes névmás helyett *vagy azzal együtt* (kiemelés tőlem – S. I.) annak nyomatékosítására” (Bokor J. 1995, In: A. Jászó A. főszerk. 1997:214).

Birtokos jelzői szerepű személyes névmás helyett a *magam* visszaható névmás jelentkezik: *magam bűnös lelkémé* (66.).

Az igetövek

Az igetövek esetében is kevés eltérést tapasztaltam az imaszövegekben a köznyelvhez viszonyítva, főleg az egyalakú igetöveknél. Csak a nyelvjárási jellegű esetekről szólok.

A változó tövű igék csoportjában a hangzótoldó-hangzóvesztő tövűeknél egymás mellett él a rövidebb és a hosszabb tö: *alszik* (305.), *alszom* (307.) és az *aluszik* (307.), *aluszig* (222.), *aluszol* (307.); ugyanígy a *megőriztél* (64., 242.), *megőriznek* (70.), és a *megőrzőt* (25.), *megőrzötté* (68.); a *jegyez* (168.), *meg jegyözik* (212.) és a *megjegyzet* (25.). Amint a fenti szavakból is kiderül, ismételten az alvó ember bajelhárítási szándékát kifejező lexikai egységekről van szó. Ide sorolhatók még a *szülte* kijelentő mód, múlt idő, egyes szám harmadik személyű tárgyas ragozás *születte* alak előfordulásai is (55., 61.), s néha a két alak vegyesen jelentkezik egyazon imában (59., 60.).

A -v tövű igéknél a *jön* ige esetében „az *n*-nel kezdődő toldalék előtt a magánhangzós (*gyü-*) tö jelentkezik”¹¹: *gyün* (175., 208., 264. stb.), *gyünek* (264.).

Szintén a -v tövű *hív* ige felszólító mód jelen idő, többes szám, első személyében *híjjuk* (241.) alak hallható.

A *mégy* igének él a *mén* változata is kijelentő mód, jelen idő, egyes szám harmadik személyben: *mén* (122., 235., 254., 265., 269., 276. stb.).

A *van* ige *vagyon* régies alakja is előfordul 11 imádságban: *abba vagyon* (74.), *azon vagyon* (175., 229.), *fejem vagyon* nekem (213.), *it vagyon* (303.), *nékem vagyon* (216., 217.) stb.

Az ikes igék vizsgálata után elmondhatom, hogy az *-ik* toldalék hiánya is előfordul, ugyanis a *folyik* ige iktelen formájára is rábukkan-tam: *foj* (279.), *fol* (a *piros vére*, 97., 166.); a *gyónik* ige toldalékolt alakjaiból is hiányzik az *-ik*: *gyovont* (ember 175., 290.), *gyovant* (ember 305.); ugyanakkor iktelen ige is kap *-ik* végződést: *hullik* (291.), *kihullik* (297.), *támadik* (47.), *csöppenik* (111.), *kicsöppenik* (128., 172.).

A birtokos személyjelezés¹²

A birtokos személyjelek használata hasonló a köznyelvihez. Néhány dialektológiai eltérés azonban akadt.

Az egyes és többes szám 3. személyű *-a*, *-e*, *-ja*, *-je* birtokos személyjelek közül a *-j-s* változat hallható a következő esetekben: *ablakja* (252., 264., 293.), *virágja* (56., 59., 140.), *virágját* (57., 140.), *zavárja* (67.); *kenetje* (72.), *vérje* (221.), *küszöbje* (252.), *hajnal keltje* (35.).

Egyes szám 3. személyben kétszeresen jelentkezik a birtokos személyjel a *sebeje* (260.) alakban.

A birtoktöbbséítő *-i* jel az *onokájaimé*, *hozzátartozójaimé* (244.) esetekben az egy birtokra utaló *-ja* birtokos személyjel után mégis több birtokot jelöl.

Király Lajos szerint a nyelvjárásokban „sok szóban (. . .) *-i* birtokos személyjel szerepel: *bőri*, *szőri*, *nevi* stb. Ez egyébként ragozott szóalakban a regionális köznyelvekben is gyakori: *kezibe*, *fűlinél fogva* stb.” (Király 1997:537). Az egyes szám harmadik személyű *-e* birtokos személyjel ilyen *-i*-re történő változásaiából több is van imádságainkban, bizonyára a regionális köznyelvhez való közeledés következtében: *képibe* (207.), *dicsőségibe* (253.), *közepibe* (254., 320.), *lépésibe* (260.), *sebibe* (261.), *szögibe* (293.) stb. Ugyanez a változás történik a *könyökin* (224., 238.), *közepin* (152., 251., 305.), *térdin* (236., 286.), *térgyin* (227., 234., 264.), valamint az *elejire* (95.), *tövire* (134.), *színi-re* (288.), *színi-re* (155.), *tiszteletire* (243.), *szélire* (289.) szavakban is.

A névszók toldalékolásakor is több, a vajdasági magyar nyelvjárásokra jellemző fonetikai változás¹³ érvényesül a népi imádságokban.

1. A köznyelvi allativusi (helyhatározói, külső közelítő eset) *-hoz*, *-hez*, *-höz* ragjának csak a mélyhangú rag *-hó* és *-hon* változatát leltem meg: *kőoszlophó* (126.), *oszlophó* (145., 168.), *vasoszlophó* (288.); *kűjoszlophon* (125.), *kűoszlophon* (183., 199., 219.), *oszlophon* (213., 243.), *asztaláhon* (290.), *asztalodhon* (290.).

2. A *-nál*, *-nél* adessivusi (helyhatározói, nála levés eset) ragok közül nyelvjárási vonás a *-nā*, *-né* alakváltozatban fordult elő egyetlen imádságban: *lābomnā* (198.) *fejemné* (198.).

3. A *-ban*, *-ben* inessivusi (helyhatározói, belviszony eset) ragot a *-ba*, *-be* illativusi (helyhatározói, belső közelítés eset) rag helyettesíti az imádságsszövegekben: *számba* (36., 41., 75., 143. stb.), *karomba* (50.), *Mėnyországba* (59., 209.), *Menyországba* (60., 61.), *házamba* (73.), *oltárba* (145.), *paradicsomba* (205.), *sarkába* (254.), *kertjébe* (48.), *kertbe* (61., 210., 257.), *mennyégbe* (95.); és csak egyszer fordult elő a *-bo* rag: *országábo* (136.).

Ugyanez a rag időhatározót jelölő névszó toldalékaként is *-ba*: *éjfel tájba* (184.).

4. A *-val*, *-vel* instrumentalisi (eszközhatározói, eszközeset) rag nyelvjárási alakváltozatai a kieső *-l* fonéma hatására:

a) *-vā*, *-vē*: *dārdāvā* (89.), *koronāvā* (89.), *vasostorrā* (144.), *ujaddā* (217.), *ánygyáloddā* (217.), *szēggē* (190.), *szeggē* (96.), *szōggē* (79., 80., 193., 224.), *vasszēggē* (110.), *vesszēvē* (202.), *vērēddē* (217.), *tōvissē* (195.);

b) *-vā*: *dārdává* (190., 240., 265.), *vaslándzsává* (192.), *lándzsává* (195.), *harapófogóvá* (195.), *koronává* (240.);

c) a kieső *-l* fonéma hatására sem nyúlik meg az előtte álló magánhangzó s a rag *-va*, *-ve* alakot kap: *koronáva* (190.), *vasustorra* (145.), *lelkive* (155.), *vasvesszőve* (254.).

5. Az elativusi (távolító eset) *-ból*, *-ből* ragjának is több alakváltozata van.

a) *-bú*, *-bű*: *bimbójábú* (58.), *Máriábú* (58.), *bűnbű* (241.), *bűnibű* (251.), *tűzbű* (309.), *szivibű* (314.);

b) a regionális köznyelvhez való közeledés eredményeként *-bol*, *-ből*, *-bēl*: *torkából* (200.), *ágyambol* (230.), *koporsóból* (237.), *számbol* (281., 284., 285.), *világból* (293.), *purgatoriumbol* (298.), *Betlehemből* (54.), *méhéből* (261.), *tizibēl* (297.).

6. A delativusi (eltávolítás eset) *-ról, -ről* alakváltozatai a következők:

a) *-rú, -rű, -rí*: *hájogrú* (264.), *vérrű* (264.), *akirí* (103.);

b) *-rol, -röl*: *utcárol* (278.), *uccäkrol* (279.), *kívről* (275., 320.), *belülről* (275.).

7. Az ablativusi (hely-, idő-, ok- és egyéb határozói, külviszony eset) *-tól, -től* ragjának alakváltozatai a következő nyelvjárási realizációkat nyerték el:

a) *-tú, -tű, -tí*: *haláltú* (43., 44., 51., 68. stb.), *szándékátú* (43., 51., 52., 68. stb.), *csalártságátú* (44., 66., 68.), *lábomtú* (197.), *háborútú* (51.), *bajtú* (67.), *nyavajátú* (258.), *kínnytú* (68.), *tűsztú* (43., 44., 68., 251. stb.), *vísztú* (44., 68., 251., 258. stb.), *bűntú* (76., 98., 185., 199. stb.), *betegségtú* (67.), *kéccségbeeséstú* (43., 44., 68., 258. stb.), *veszedelmektú* (68.), *fejtí* (42.), *fejemtí* (197., 202.), *tíisztí* (42.), *víisztí* (42., 43.), *bíntí* (198.), *kéccségbeeséstí* (65.);

b) ugyancsak a regionális köznyelv hatására jelentkeznek a toldalék *-tol, -től* alakja: *bajtol* (51., 222.), *haláltol* (52., 63., 64., 66.), *szándékátol* (63., 178.), *gondolattol* (63.), *halottaitol* (86.), *csalárdságátol* (178.), *Jézustol* (239.), *láptol* (244.), *gonosztol* (258., 306.), *tűsztől* (52., 63.), *víisztől* (52., 63.), *erejétől* (63.), *bűntől* (108., 133., 145., 206., 213. stb.), *bűntől* (110., 149., 162., 222.), *vétektől* (142.), *fejtől* (244.), *rëggeltől* (245.), *estétől* (245.), *könyéktől* (274.), *Szentlélektől* (293.);

c) és Kupuszinán is a regionális köznyelv hatására változott a toldalék *-bél* hangalakúra: *bíntél* (99.); illetve még a *-til* alak is ilyen hatást mutat: *bíntil* (96.).

8. A sublativusi (helyhatározói, ráhelyezés eset) *-ra, -re* rag a köznyelvhez hasonlóan a nyelvjárásokban is kétalakú, de a mély hangúnak jelentkezik a *-ro* alakja is *-á* utáni helyzetben (*á+a=á+o*): *keresztfáro* (136.), *körösztfáro* (201.).

9. A superessivusi (rajta levés esete) *-on, -ën, -ön* toldalékok a köznyelvvél azonosak: *vállamon* (41., 48.), *nevemën* (66., 68., 241.), *földön* (264.), *köröszton* (305.), de a *vízön* (293.) alak is hallatszik.

10. A temporalisi (időeset) *-kor* ragjának nyelvjárási alakja *-kó*, de ez is csak háromszor fordul elő az imádságokban: *mindönkó* (243.), *mikó* (265.), *misekó* (290.).

11. A multiplicativus (számhatározós eset) *-szor, -szer, -szër, -ször* ragjai közül az imádságokban csupán a nyelvjárási *-só* alakot találtam meg: *háromsó* (111., 240.).

12. A causalis-finalis (ok- és céleset) ragjának, az *-ért* ragnak a viselkedéséről már szoltam a mássalhangzó-változások hangkiesését tár-

gyaló részben. Meg kell még jegyezni, hogy az -é-re rövidült rag hiátustöltővel is jelentkezik: *Máriájé* (68.), *kénszenvedésijé* (241.), *mékszabadulásájé* (241.), *kínszenvedésijé* (243.).

13. Az -é birtokjel nem szerepel az imádságokban.

14. Raghalmazás történik az imádságokban szereplő *elébe* (házam *elébe* 75., *Mária elébe* 77., *Urunk elébe* 78., *Jézus elébe* 109.) szóban. Ugyanis ebben az esetben először az -é lativus rag járult a szóhoz, majd pedig a -be illativus rag. E határozószó egyéb megjelenési formái: *elejbe* (99., 104.), *elibe* (156., 199.), *elibem* (24.). Az említett 'valaki elé' jelentésű határozószó alakjai már a XIV. századtól ismeretek különféle lejegyzésekben: *eleybe* (Jókai-kódex), *elybe* (Virginia-kódex, 1529), *eleebbe* (Kazinczy-kódex, XVI. század), valamint a XIX. században készült szótárak is jegyzik *elejbém*, *elibém*, *elibem* alakokban.¹⁴ Imádságainkban is megtörténik a többszörös raghalmazás: *elejbé* (161.), *elejbéje* (266.), *elejibe* (89., 119., 136., 150., 166. stb.), *elejébe* (163., 264., 297.).

Az igei toldalékok

Az igei toldalékok közül is csak az imádságokban található nyelvjárási vonatkozású eseteket vizsgálom.

1. A felszólító mód jele itt is a -j. Leginkább mássalhangzóra végződő tövekhez járul, de kivételként megemlíthető a *gyűjj el* (168.), *híjjuk* (241.) eset. Egyes szám 2. személyű a szintén ikerített -jj-t tartalmazó *segéjj* és *vezéjj* igealak is (261.). Egyazon imában egymást követik. Az első alapszava a ma már ritkán hallható, archaikus *segél* ige, s ehhez járult a -j módjel. A szóvégi -l mássalhangzó kiesése után az előbbi analógiájára születhetett meg a *vezérel* alapszavú igealak *vezéjj* felszólító alakja.

Az *őrizzé* (43.) és az *őrizzél* (243.) előfordulások a felszólító mód egyes szám 2. személyében élő nyelvjárási hosszabb alakok létét példázzák.

2. A feltételes mód egyes szám 1. személyben csak kétszer szerepel az ún. -nákolás: *akarnák* (262.), *sírnák* (266.).

3. A múlt idő jele a -t, illetve -tt. Ettől eltér a kupuszinai nyelvjárással maga jellemző rövidítési sajátosságával: *mégérzét* (65.), *lehullot* (137.), *eleset* (187.), *tét* (303.).

4. Kijelentő mód egyes szám 3. személyben -n ragot találtam a *vagyon* és a *leszen* ige. Imádságainkban igen gyakori ez a rag: a *vagyon* kilenc alkalommal jelentkezik:

*abba vagyon szép Szüz Mária (74.),
azon vagyon három angyal (175., 229.),
fejem vagyon nékem (213.),
nőkém vagyon három őrző őrangyalom (216, 217.),
ot vagyon ety szent keresztfä,
azon vagyon fölfeszítve (279.),
uram teremtem it vagyon kétlélek (304.).*

A *lesz* igén (*leszen, lészen, lészén, lészén*) még többször, húsz alkalommal fordul elő az említett *-n* igerag, pl.

*vélem leszen a paradicsom kertjében (60.),
anak nyitva leszen Menyország Kapuja (269.),
paradicsomkerbe lészen véllem äggyütt (284.),
és semmi fogyatkozás házánál nem lészen (306.),
mer az igaz lészen (307.),
velem lészén az örök dicsősségben (126.) stb.*

Benkő Lorándék az ősmagyar kori változások utolsó fázisaként tartják számon az *-n* rag kijelentő módú egyes szám 3. személyű igéken való megjelenését: „ez az *-n* rag, mely kizárólag határozatlan tárgyú vagy tárgyatlan paradigmában szerepelt, átkerült néhány mindig intranszitiv igére: *vaygon, mēgyēn*” (Benkő L. főszerk. 1991–1995. I:129).

Ugyanakkor ez a Király Lajos szerint tipikus kelet-magyarországinak tartott nyelvjárási jelenség (Király 1997:537), mint látható, nem bizonyult ritkának a vajdasági magyar népi imádságokban sem.

5. Kálmán Béla szerint „*-n* ragot kap egyes déli és keleti peremvidékeken néhány ige a múlt idő egyes sz. 3. személyében: (Dél-Somogy és Ormányság) *öttün, kaptun, jártun* (evett, kapott, járt); (Csanádapátfalva) *hosztin, vittin, beszéltin* (hozott, vitt, beszélt); (csángó, Szabófalva) *hosztán* (hozott)” (Kálmán 1971:54). Valószínűleg ugyanezt a ritka igeragot leltem meg az egyik csókai imádságban:

*piros hajnal hasadán,
Mária benne nyugodán (288.).*

Erre engednek következtetni az ezeket követő sorok igéi is, melyek szintén múlt idő egyes szám 3. személyűek:

*Úr tüle születött,
Világ tülle támadott . . .*

Vajdasági dialektológiai szakirodalmunk eddig nem szólt erről a ragról. A magyar nyelvtörténeti szakmunkák sem említik.

Erdélyi Zsuzsanna a következőket jegyezte meg az ilyen igealakokról: „Pais Dezsőt haláláig foglalkoztatta a »*Felelén* a Szent Szűz . . .«, a »*S megkérdeztén* . . .« . . . s a számára különösen érdekes »*Iha megallivan*« (kiemelések tőlem – S. I.), mely már az Ómagyar Mária-siralom nyelvi világát hozta közelébe” (Erdélyi 1988:717).

Pais Dezső korreferátumában viszont azt is megfigyelhetjük, hogy ő tárgyas igealakok sajátosságaként értelmezi az említett *-n* rag fölvételét a *Felelén a szent szűz*, valamint az *Eljőve Szent Világ Uristen és megkérdeztén* moldvai (lécpedi és diószéni származású) imasorokban: „Igen érdemleges adalék mind a kettő annak a jelenségnek a megvilágításához, hogy egyes 3. személyű tárgyas igealakok némelykor még egy *-n* végződést is vesznek fel. Az 1515-i konstantinápolyi rovásfelirat egyik elemének *irtán* (*ezt*) olvasatával kapcsolatban hoztam napirendre a kérdést” (Pais 1971:366). Csakhogy a vajdasági imádságban nem tárgyas ragozású igékről van szó: *hasadán*, *aludán*. Talán mégsem csak a tárgyas ragozás ritka (esetleg ősi) eleme ez az igerag. További nyelvészeti kutatásokat igényel ennek az eldöntése és definiálása. Ez a két csókai ige is kevés adat ahhoz, hogy az *-n* ragot elfogadhassam a múlt idő paradigmásorába tartozó elemnek, de a Kálmán Béla által említett nyelvjárási sajátosságot két megőrzött archaikus adattal mindenesetre bővíthetem, mint ahogy az Erdélyi Zsuzsanna gyűjtésében előfordulóakat is ezáltal gyarapíthatom.

6. Néhány tárgyas ragozású igénél az illeszkedés nélküli *-i*, *-ik* rag használatos. Ilyen ragokkal találkozott Penavin Olga a Bánátban élő szegedi kirajzású ő-zők nyelvében (Penavin 1995:99), és az imádságokban magam is találtam hasonlót Szentmihályról:

másik bezári a szememet,
harmadik vári a lelkemet (236.),

sőt Kikindáról is:

aki eztet este rögge elmondi (212.).

A bácskai Ludas község telepesei is szegedi kirajzásúak, s náluk is használatos az efajta ragozás:

másik a szēmem zári,
harmadik a bűnös lelkem vári (317.).

Egyik kupuszinai adatközlőm pedig hosszú időt töltött Szlavóniában, s valószínűleg az ottani magyar nyelvjárás hatásaként jelentkezik imádságában ez a ragozás:

*dárdával dárdázik, . . .
tövissel koronázik (150.).*

7. Egy alkalommal használták jelentő módú tárgyas ragozásban az -ít végű *megszabadít* igénél egyes szám harmadik személyben a *mök-szabadíjja* (212.) alakot.

8. Felszólító mód használata kijelentő módban, amit *suksükölés* néven ismer a szakterminológia, és a Vajdaságban általánosan elterjedtnek tudunk (Penavin 1988:161; Penavin 1995:109; Láncz 1982:118), természetesen az imádságok szövegeiben is jelentkezett:

*a harmadik Isten markában tartsa az én lelkemet (49.),
szent misét halgassa (162., 226., 227., 231., 238.),
szent miséket hallgassa (224., 264.),
kakas kiálcsa, kiálcsa (239.),
Máriát kiálcsák (108.),
Máriát kiáltsa (264.),
ecettel, epével itássák (279.),
ëggyik lássa (293.).*

Ugyancsak felszólító módú tárgyas ragozású igealak jelentkezik kijelentő módú (*felszedik*) helyett a következő példában:

áz anygyálok felszëggyék hārom ārányedénybe (137.).

A névszóképzés

Szabó József a következőket írta a magyar nyelvjárások névszóképzőinek kutatásáról: „nyelvjáraskutatásunk elhanyagolt témái közé a névszóképzést is oda lehet sorolni, alig van ugyanis (. . .) feldolgozás valamely nyelvjárás névszóképző-rendszeréről” (Szabó 1986:152). Ennek okát abban látta a jeles kutató, hogy a magyar nyelvjárások „a névszóképzés terén viszonylag kevés különbséget mutatnak a köznyelvhez képest”. Dolgozatomban én is csak a vallási szövegekben előforduló jellegzetes és gyakoribbnak mondható képzőket vizsgálom. A vizsgálódásra kiválasztott szövegfajta – imádság – nem is teszi lehetővé minden névszóképző előfordulását.

1. Az -s képző nyelvjárási sajátosságként a következő esetben fordult elő:

vasas oszlophosz kötöszték (327.).

Ide kell sorolnom a *drágalátos*, *drāgālātos* melléknevet is:

kiből kifojt drágalátos szënt vére (320.),
az é drāgālātos szent vére szétfojik, kicsëppenik (128.),
az í drāgālātos szent vére kicsëppenik, szétfojik (172.),

amely csak székelykevei és kupuszinai imádságokban jelentkezett. E szóról a TESz a következőket írja: „Valószínűleg összetett szó. Utótagja a *lát* ige -s melléknévképzős származéka lehet. (. . .) Az összetétel eredeti jelentése ‘drága + látni való, látni érdemes: szép’ lehetett.”¹⁵ Archaikus voltát az is bizonyítja, hogy az említett szótár szerint „inkább csak gúnyos használatban él”, ami a mi esetünkben csöppet sem helytálló. S Tarnai szerint sem, aki szerint a Jókai-kódexben a latin *charissimi* értelemben használták a *dragalatos* kifejezést: „Domine carissime” = „Dragalatos uram” (Tarnai 1984:237, 291). Ugyanakkor egy nagyon érdekes megjegyzést is fűz e szavunk etimológiájához. Megfigyelése szerint a Jókai-kódexben (XIV. század második fele), a Lobkowitz-kódexben (1514) és a Teleki-kódexben (1515–1531) egyaránt megtalálható a *dragalatos* szó, de már a Teleki-kódexben is fordítják a *carissime filia* kifejezést *en edes zerető leanyomra*, míg a Kazinczy-kódex (a XVI. század első fele) az *Eia carissime* szókapcsolatot *zerető fiam* alakban adja vissza. Ennek okát pedig így magyarázza: „Úgy látszik, hogy a »dragalatos« kiszorulóban volt már a XV–XVI. század fordulóján” (Tarnai 1984:291). A mi vajdasági imavariánsaink archaikus nyelvezetére szebb példát nem is találhatnánk.

Az -s képző további előfordulásai közül érdemes megvizsgálnunk a *sörkentyüs* melléknevet:

örizzen a sörkentyüs Szűz Mária (264.).

A melléknév Szűz Mária jelzője. A mai magyar nyelvben ismeretlen szó jelentése után kutatva nem találtam adatot szótárainkban. Azonban más imádságok hasonló kifejezései így hangzanak:

serkenyj fő, Krisztus Urunk (48.),
serken hozzád három anygyal (47.),
három anygyal sörken hozzám (39.),
kerülj köröszet,
Örizz anygal,
Serkents ördög . . . (33.).

Amint látható, sok torzuláson mehetett, jobban mondva ment is keresztül az Értelmező Kéziszótár által **régi, irodalmi** stílusminősítésű *serken* ige, melynek ‘fölserken, ébred’ a jelentése. A TESz szerint a

XV. századi *Sermones Dominicales*ben *serken* alakban fordul elő és jelentése szintén 'felébred, felkel'. Az egyik közölt kanizsai variáns (39.) már ö-ző alakban használja a szót, s valószínűleg a Keviből érkezett szövegünk is ilyen *e ~ ő* megfelelésre vall. Az archaikus *serken* ige napjainkra szinte teljesen kikopott a nyelvhasználatból, főleg a népnyelvből. Hangalakja is idegenné lett az imamondó számára, s a népetimológiát is csak megszorítással feltételezhetjük a szó létrejöttében. Csupán Bárczi Géza Szófejtő Szótára mutat utalást a *sarkantyú* szóra, melyet a *serkentő* mély hangú változatának vél. A hallás utáni, jelentéssel immár nem bíró szöveg tanulását tartom e torzítás okozójának. Szavunk archaikus voltának igazolásához azonban nem fér kétség.

A *tüskös* melléknév létrejöttében is az -s képzőnek volt szerepe:

most teszük fejére a tüskös koronát (207.),
tüskös koronával koronázzák (313.),

ahol a *tüske* jelentésű *tüsök* tájszóból képzett melléknévről van szó. Ugyanakkor a *tüves* melléknév a *tővis*, *tővises*, eredetileg azonban szintén a *tüske* nyelvjárási származékszava:

tüves koronāvā koronáznak (288.).

Az -s képzőt találjuk a *jel* főnévből képzett *jeles* melléknévben, amely az imádságokban *jeles napom* (175., 225.), *számos jelēs napja-in* (255.) szerkezetekben fordul elő, s az Új Magyar Tájszótár *emlékezetes nap*, avagy *ünnepnep* jelentéssel jelöli.¹⁶ Szövegeinkben az előbbi jelentés a valószínűbb.

Imádságszövegeinkben Szűz Mária neve mellett néhányszor a *kegyes* jelző jelenik meg:

kegyes Máriám kiáltá,
kelj fel kegyes Máriám (160.),
benne látom a kegyes szép Szűz Máriát,
kegyes Máriát kajbának (229.).

De más szövszerkezetben is megtalálható ez a *kegy* főnévből alkotott melléknév: *kegyes Jézust* (263.), *kegyes áldozatban* (263.), *kegyes királyom* (264.), amely a ma használatosabb *kegyelmes* és *szent* szinonimájaként egyaránt értelmezhető.

Ugyanezt a képzőt találjuk még a *virágos*, *szérencsés*, *szárnyas*, *szerelmes*, *szelēs*, *koronás*, *bűnös*, *halálos*, *aranyos* mellékneveinkben.

2. Az új jelentést létrehozó formánsok közül említésre méltó még az archaikus vallásos szövegekre jellemző s nagyítást, fokozást kifejező -*ságos* ~ -*séges* képző alkalmazása. E nyelvi jel a -*ság* ~ -*ség* és a

denominális nomenképző -s egymáshoz tapadásával jött létre, s a kódexekben különösen kedvelt volt fok- vagy mértékhatározói szerkezet jelölésére.¹⁷ Ide tartozik a már említett *boldogságos* melléknevünk, valamint a *mélységes, szentséges, dicsőséges, valóságos, szépséges* képzett melléknevek:

Krisztus Jézuskámnak öt mélségös szent sebei (172.),
Krisztusnak ött mélséges sebeiért (242.),
öt mélségös szent sebei érdemei által (243.),
öt mélységes sebei (260.),
Jézusomnak öt mélységes szent sebibe rejtezzek el (261.),
mindent térted, Jézus szentséges szíve (46.),
mer mekfokták a te szencséges szent fiadat (78.),
csöpögnek a szencséges szent vérei (127.),
csöpögtek a szentségös szent véreji (132.),
szencségös vére kihullásájé (172.),
méktartottá a mai dicsőséges szent napon (66.),
O Dicsőséges teljes szent háromság (72.),
ó, szépségös hajnal (39.),
azt valóságos keresztfára fölfeszítették (255.) stb.

3. A *-dalom ~ -delem* képzőhöz járuló -s képző segítségével jött létre a *győzedelmes, nyugodalmas* melléknév:

adj nekünk nyugodalmas éccakát (67.),
add, hogy jöjjön a szömemre nyugodalmas álom (253.),
győzedelmes titok (258.).

4. Gyakorinak mondhatom a *-tlan ~ -tlen* képző használatát, ugyanis is vallási szövegeinkben, melyeknek fő témája Krisztus kínszenvedése, az *ártatlan* melléknév huszonnyolcszor használatos: *ártatlan Jézust* (79., 98., 110., 115. stb.), *ártatlan Jézuskát* (90., 96., 109., 236. stb.), *ártatlán szent fiadát* (104.) stb. A magas hangrendű *-tlen* fosztóképző pedig a következő szóalakokban szerepel: *kegyetlen (zsidók)* (121., 277., 278., 279. stb.), *kegyetlenek* (263.), *véletlen (haláltól)* (63.), *békétleneket (kibékíteni)* (257.).

5. A *-hatatlan ~ -hetetlen* melléknévképzőnek csak a mély hangú alakja fordul elő imádságainkban: *megoszolhatalan (szent háromság egy Isten)* (242.), *halhatatlan Isten* (243., 258.), *hallhatatlan (Úr Isten)* (287.), *hálhátatlán Úristen* (279.).

6. A *-beli (-béli)* melléknévképző megjelenései kimondottan a vallási szövegekre utalnak: *názáretbeli* (308.), a jelentés halványulása mi-

att *Názárad Béli (Jézus)* (36.), ejtés szerinti tájszóként a *purgatérijumbeli* (241.), archaikusabban a *purgatóriumbéli* (242.), *korona béli* (257.) és metatézis jellegű változás jelentkezésével a *benne fekszik Úrbéli Názáret* (301.) mondatban. E legutolsó esetben a képzőátvetést valószínűleg a hallás után történő szövegtanulásból eredő torzulás eredményezhette.

7. Képzőtorlódás történt a *-hatós* (*ható + s*) morféma létrejöttkor: *Hét hathatós bűnne megbocsájt a jó Isten néki* (182.).

8. A főnévi igenév nyelvjárásainkban jelentkező *-nyi* képzője (Láncz 1982:120, Penavin 1988:161, Penavin 1995:103, Silling 1992b:27) imádságainkban nem jelentkezik.

9. A melléknévi igenév imádságainkban jelentős számban fordul elő. Kivételt a beállít cselekvésű igenév jelent, amely nem jelentkezett egyetlen imában sem. Az *-ó ~ -ő*, valamint a *-t ~ -tt* képzős folyamatos és befejezett történésű igeneveink többször archaikus nyelvi sajátosságai az imádságoknak. Az *-ó ~ -ő (-é)* képző előfordulásai:

Jézus, Jézus, lelkem váltó Jézus (158.),
lelkem váltó Jézus (175.),
lelkünk váltó Jézus (208., 253.),
lelkünk megváltó Jézus (176.),
a megváltó Krisztusomat három nap óta nem láttam (271.),
lelkem szállásadó Jézus (175.),
ó, lelköm, szállásadó Jézusom (290.),
békesség-, szállásadó Jézus (261.),
se tisztító helyre (. .) nem kell jutnia (237.),
ety szegény lélek kiszabadujjon a tisztító tűzbű (309.),
gonosz kísértő távozzon (29.),
elmeny tölem te kísértő satany (252.),
vigasztalo ur isten vigasztaljon meg (252.),
vigasztaló Szentlélek Úristennek (173.),
mért sírsz, szerető Szüz Anyánk (. .)
szerető szent fiamat sehol nem lelem (. .)
ne sírj, szerető Szüz Anyánk (275.),
odamegy a szísz szereté Szent Lukács evangélista (. .)
ó, hogyne sírnék, szísz szereté Szent Lukács evangélista (299.).

A *-t ~ -tt* melléknévi igenévképző előfordulásai:

ha gyónt ember lehetnék (142., 158., 176., 235., 262.),
ha én gyónt embər löhetnék (208.),
ha én gyovont ember lehetnék (175.),

ha én gyovont embör löhetnék (290.),
gyovant ember lehetnék (305.).

A nyelvjárási *gyovont* igenevet 'gyónt, meggyónt' jelentésben közli az ÚMTSz, és éppen a „Ha én gyovont embör löhetnék”, népköltészeti alkotásból származó példát hozza (B. Lőrinczy É. főszerk. II. 1988:755).

számból származott Szent Igéket hirdessétek (262.),
hogy hirdesse számbol származott szent ígémet (284.),
elmúlt óráim, jeles napom (175.),
ó, én elmúlt óráim (262.),
minden múlt órákra napokra meggyónhatnak (264.).

10. A határozói igenév *-va ~ -ve* képzője ritkán hasonul az előtte álló mássalhangzóhoz. Csak két kupuszinai imádságban bukkantam e képző hasonulási esetére, és a falu nyelvjáráásának ismert rövidülési tendenciája következtében akkor sem jött létre mássalhangzonyúlás:

még lesz bocsājta (107., 172.).

11. A kicsinyítő képzők közül a *-ka ~ -ke* mély hangú változatának használatát emelném ki. Az imaszövegekben a megváltást hozó isteni személy és a vele kapcsolatos dolgok iránti szeretetből használják a becező kicsinyítést: *Jézuska* (58., 264., 296.), *Jézuskám* (46., 258.), *Jézuskámmal* (278.), *Jézuskát* (77., 90., 109., 142., 147. stb.), *Jézuskámat* (278.), *anygalkák* (48., 211., 321.), *anygalkának* (207.), *anygalkák* (186.), *anygyalkám* (316.), *aranytányérkába* (110.), *tányérkára* (147.), *ólotmányérkába* (248.), *kakaskák* (149.).

A *-cska ~ -cske* kicsinyítő képző azonban már csak elvétve van jelen az imaszövegekben: *házacskát* (320.), *imácscsāgocskāmát* (300.), *könyvecskédet* (277.).

12. A számnévképző *-d (-ad)* csupán két imádságban fordult elő: *harmad (napja)* (274., 280.), s mint látható, nem törtszámnévben, hanem elavult sorszámnévben, *harmadik* jelentéssel.

Az igeképzés

A népi imádságok igeképzőit elemezve a vizsgált anyag szabta keretek között csak egyes képzők jelenlétéről szólhatok.

1. A gyakorító képzők használatát elemezve feltűnik, hogy a termékeny képzők közé tartozik a *-gat ~ -get*. Kiefer szerint „A képzés csak

tárgyas igék esetében termékeny, ez megmagyarázza, hogy miért nem használható a *-gat* visszaható igék esetében. A termékeny képzés két egészen különböző jelentést fejezhet ki: (i) gyakorítást, amikor is a képző jelentése a 'többször, gyakran V-zik'-kel írható körül; (ii) kicsinyítést, illetőleg a cselekvés csökkent intenzitással való végzését" (É. Kiss K.–Kiefer F.–Siptár P. 1998:255).

Az említett képző előfordulásai az imádságszövegekben: *szagatták* (124., 268., 269., 276., 275. stb.), *szagatják* (131.), *kiszagatták* (183.), *mondogatja* (231.), *olvaszgat* (234.), *halgatgat* (234.), *sújtogatnál* (263.), *nyitogattyák* (279.); *kenégetik* (181.), *keneketik* (264.), *fölszedgették* (313.).

A *-dal ~ -del* képző előfordulásai: *vagdalták* (122.), *eltördelnéd* (263.).

A *-dos ~ -des ~ -dös* képzőnek csak a mély hangú változata jelent meg az imákban: *csapdosták* (275., 276., 286.), *csäbdostäk* (128.), *csäbdosnäk* (299.), *szurdosták* (135.).

A *-gál ~ -gél* képző csak egyszer fordult elő: *taszigálták* (276.).

A *-kod ~ -kéd ~ -köd* képző előfordulásai: *csipkodják* (239.), *csapkodják* (273.), *csipkoggyák* (195.).

A *-kál ~ -kél* képző is csak mély hangú változatban és csupán egyszer fordult elő: *szurkájják* (195.).

A *-dököl* képző a *tündökölnék* (209.) szóban tűnt fel.

Az *-oz(ik) ~ -ez(ik) ~ -öz(ik) ~ -öz(ik)* képző előfordulásai: *kinozták* (321.), *ostorozták* (324.), *ostoroszták* (126., 135., 244., 254.), *ustorozták* (144., 155.), *ustoroszták* (125., 129., 132.), *megostorozták* (206., 223.), *mögostoroszták* (95., 99.), *kötézik* (97.), *kötözték* (93., 113., 117., 119., 188. stb.), *kötöszték* (95., 126., 135., 244., 254.), *megkötözték* (306.), *mekkötöszték* (129.), *mëkkötöznek* (289.), *szögeznek* (207.), *szögezték* (93.), *megszegeznek* (169.), *megemlékezik* (193.) stb.

A *-dozik ~ -dezik ~ -dözik* képző a következő két igében található: *örvendöznek* (41.), *örvendöznek* (48.).

2. A következő mozzanatos képzők találhatók az imádságokban:

-an ~ -en: *sörken* (39.), *serken* (47.); és az archaikus népi imádságok egyik alapmotívuma, Krisztus kihulló, cseppenő vére eredményezi, hogy a *cseppen* ige jelen időben ugyan csak egyszer *csöppenik* (111.), de múlt időben sokszor, igekötővel is gyakran megjelenik, *e-ző*, *ë-ző* és *ö-ző* változatban egyaránt:

csöppent (92.);

cseppentettek (109.), *csöppentettek* (90.), *csöppentöttek* (87.), *csëppentettek* (240.); *cseppentették* (177., 186., 315., 321.), *csöppentették* (82., 86., 162., 228.), *csëppentették* (317.), *csëppentették* (316.);

elcseppent (139., 152., 157., 171., 180. stb.), *elcsöppent* (76., 129., 136., 140., 146. stb.), *elcsëppent* (77., 84., 251., 282.); *ēcseppent* (114.), *ēcsöppent* (144., 225.), *ēcsëppent* (145.); *elcseppentették* (147., 248., 250.), *elcsöppentették* (232., 237.), *elcsöppentëtték* (150.), *elcsëppen-tëtték* (319.);

kicseppent (96., 154., 198.), *kicsöppent* (98., 164., 173., 199., 227. stb.); *kicsöppentették* (105.), *kicsöppentöték* (233.);

lecseppent (115., 238.), *lēcsöppent* (209.), *lēcsëppent* (99.); *lecsep-pentették* (153.);

-ít : *csöndítenek* (41., 48.); *csendítenek* (262.), *taszítják* (273.), *ta-szítsa* (330.);

-dül : *megzendül* (35.);

-int : *tekintek* (235.), *tekints* (257., 276., 281.), *feltekintek* (76., 233.), *föltekintek* (61., 74., 75., 161., 163. stb.), *föltekinték* (60., 145., 225., 229., 295. stb.), *föltekintök* (162.), *feltekintettem* (250.), *kitekin-ték* (293.), *kitekint* (254.), *kitekintett* (262.), *szétekinték* (294.);

-ant : *kurjantanak* (81.).

3. A műveltető igék képzői

-at ~ -et, -tat ~ -tet : *nyuktat* (216.), *nyuktát* (217., 218.), *feloldoszat* (216.), *csinátattam* (320.), *vitették* (96., 105., 177., 193., 221. stb.), *kötösztetik* (296.), *kötöztették* (127.), *kötöszttették* (128.), *kétëszttették* (172.), *tetették* (177., 221.), *feleltette* (211.), *fölszëdették* (221.), *felvi-tetem* (299.), *ustorosztátták* (128.), *ostorosztassák* (296.), *elbocsájtát-nák* (217.).

4. A szenvedő igék -atik ~ -etik, -tatik ~ -tetik képzőjével a követ-kező igékben találkozunk: *bocsájtatik* (173.), *bocsájtátik* (128., 318.), *megbocsájtatik* (160., 225., 226., 228., 259. stb.), *mëgbocsájtátik* (140., 152., 293.), *megbocsájtátik* (103., 202.), *megbocsátatik* (81., 183.), *megbocsáttatik* (105.), *mëgbocsáttatik* (110.), *kinyittatik* (85., 167.), *kinyittátik* (130.), *megnyittatik* (171.), *meg nyitatik* (106.), *meghalgattatik* (306.), *megmutatatik* (143.), *tétetik* (301.), *vétetik* (301.), *vettetik* (193.).

5. A visszaható igék képzői a következő igék létrejöttében játszo-tak szerepet:

-kodik ~ -kedik ~ -ködik : *szomorkodik* (279.), *szomorkodsz* (264., 271.), *szomorkodnék* (264.), *megszomorkodott* (306.);

-kódik ~ -kódik : *elbánkódott* (306.);

-kozik ~ -kezik ~ -közik : *gondolkozik* (306.), *(ne) csodálkozzatok* (296.);

-ódik ~ -ődik : *betövődik* (290.), *mönyitődik* (290.), *megbocsájtódik* (115., 276.), *elbocsájtódik* (272.);

-ozik ~ -ezik ~ -özik : *verejtékezik* (279.), *megemlékezik* (193.).

6. A ható ige *-hat* ~ *-het* képzőjének jelenléte: *szólhatok* (173., 263.), *meggyónhatnak* (176.), *beszélhetnek* (173.), *lehetne* (285.), *lehetnek* (142., 158., 175., 176., 220. stb.), *lőhetnek* (208., 290.), *mehetnek* (142., 220., 305.), *bemehetnek* (158.), *észenvedhetnek* (288.); *árthasson* (41., 54.), *árthassanak* (50.), *szabadulhasson* (231.), *juthassak* (330.), *jöhessen* (55.), *elnyerhessük* (61.), *véhessük* (305.), *örvendezhessen* (306.), *meggyőzhessem* (308.).

A szóösszetétel

„A szóösszetétel hagyományos fogalma szerint a szóösszetételek során két vagy több szót egyetlen szóvá illesztünk össze. (. . .) Valójában azonban az összetételnél mindig csak két szó összeillesztéséről van szó, ezek mindegyike lehet azonban már magában is összetett” – írja Kiefer Ferenc, s megjegyzi a következőket is: „Az összetételek igen könnyen lexikalizálódnak, lexémává válnak. (. . .) A lexikalizálódás lehetősége mindig annak a bizonyítéka, hogy a szóban forgó nyelvi alakzatot önálló jelként használjuk” (É. Kiss–Kiefer–Siptár 1998:262).

Vajdasági archaikus imádságainkban több olyan szóösszetétel is szerepel, amely nem napjaink nyelvhasználatának eredménye. Ezért érdemes tüzetesebben is megvizsgálnunk ezeket a szavakat.

Endocentrikus szóösszetételek

A szerves szóösszetételek között leginkább endocentrikus szóösszetételeket találunk. Kiefer szerint „Az **endocentrikus összetétel** olyan összetétel, amelynek utótagja a szerkezet alaptagja, amely megszabja az összetétel morfológiai, szintaktikai és (részben) szemantikai tulajdonságait. Az összetételeknek csak az utótagját ragozzuk, az összetétel az utótagtól függően lesz főnévi, melléknévi vagy igei összetétel” (i. m. 263.). Népi imádságainkban ezek között az összetételek között a legelterjedtebbek az endocentrikus alárendelő összetételek. Az alárendelő jelzős összetételek zömét a főnévi összetételek képezik, méghozzá az N + N összetételi mintát követők, melyeknek előtagja jeletlen, utótagja pedig, a szövegfajtaból, a tartalomból eredően a Jézus szenvedésével és halálával kapcsolatos, a keresztyén tanításból

vagy az apokrif iratokból származó főnév. Az előtag pedig leginkább az *arany* anyagnév. Kiefer tipologizációja szerint pl. az aranytányér = $N_1 + N_2$, „amelynél az előtag anyagnév, az utótag pedig produktum jelentésű”, s „Az előre jelezhető értelmezés: N_2 N_1 -ből készült” (i. m. 272.). Ennek sokszori előfordulása az imádságoknak a barokk művészetekkel való rokonságára is utalhat, valamint a Krisztusra¹⁸ és a krisztusi áldozatra emlékeztető szentmise rekvizitumaira, ugyanakkor a magyar népköltészetben is ez az anyag általában szakrális jellegű. Éppen ezek mutatkoznak meg az archaikus népi imádságokban is: *aranykereszt* (203., 251.), *aranykörösz* (28.), *aranyköröszt* (294.), *aranytányér* (114., 166., 206. stb.), *aranytányérka* (110.), *aranytál* (132., 200.), *aranykehely* (223.), *aranyedény* (137.), *aranykeret* (161.), *aranykert* (298.), *aranygyűrű* (150.), *aranyöv* (272.).¹⁹ Mindegyik az N + N típusba sorolható.

Az összetételek ilyen kategóriájába tartoznak azok a szavak is, melyeknek előtagja a *vas* anyagnév, s ugyancsak Krisztus szenvedését idézik fel az imamondóban: *vaskorbács* (122.), *vasostor* (135., 144., 254.), *vasustor* (125., 128., 132.), *vaslánc* (128., 172., 288.), *vasvessző* (128., 150., 254.), *vasszőg* (77., 238.), *vassöprű* (259.), *vasdárda* (279.).

Itt kell szólnom a *kő* (N) előtagú összetételekről is: *kőoszlop* (92., 113., 126.), *kűoszlop* (129.), *kéoszlop* (130.), *kíoszlop* (108.), *kőláb* (254.), *kűláb* (87., 155.), *kíláb* (104.), *kőtábla* (127.), *kékert* (299.). Ezekben a szavakban az utótag mindig főnév (N), s az *oszlop*, a *láb* és a *tábla*, a keresztény vallás tanítását ismerők előtt, egymás szinonimáiként is felfoghatók.

A *cin* anyagnév az imádságok szóösszetételeiben is az *ón* nevű anyag másik neve, szinonimája. Ez az előtagja a főnévi *cinkanál* (82.), *szintányér* (150.), és *cintányér* (90., 109., 169. stb.) összetételeknek. Ez utóbbi *cintányér* főnévnek semmi köze sincs az azonos hangalakú hangszernévhez. De hogy a *cin*, avagy az *ón*, mint a középkori kegytárgyak, templomi edények egyik anyaga mindkét alakban szerepelhetett az imádságokban, arra bizonyíték az *ólom* anyagnév jelenléte az összetételekben: *ólomtányér* (86., 97., 101. stb.). A kevésbé ismert s használt *ón* anyagnévből akár elhallás útján, akár népetimológiával *ólom* lett.

A *fa* is ilyen minőségjelzői szerepű anyagnév az imák főnévi összetételeiben: *fakereszt* (285.), *faköröszt* (37.).

Szintén főnévi összetételek azok a szavaink is, melyek alkalmi szókapcsolatból keletkeztek, és a vallási szövegek jellemzőiként a *szent* melléknév az előtagjuk, de alaptagjuk főnév, vagyis Kiefer

tipologizációja alapján ADJ + N összetételi mintát mutatnak: *Szentlélek* (45., 50., 71. stb.), *Szentháromság* (50.), *szentmise* (229., 238.), *szentírás* (238.), *szentfiad* (112., 281.), *szentégyház* (293.), *szentoltár* (73.), *szentabrosz* (73.), *szentkenet* (73.), *szentkörösz* (73.), *szentangyal* (83.).

Szóösszetételekben jelzői funkcióban jelentkező főnév nyelvi ősiségre utal. Archaikus népi imádságaink további főnévi összetételei még a következők:

N + N : *őrangyal* (88., 155., 169. stb.), *őrszent* (261.);

N + N : *keresztfa* (41., 82., 251. stb.), *körösztfa* (67., 86., 255.), *körösztfa* (48., 110., 111.);

N + N : *miseáldozat* (309.), *misegyertya* (263.).

Ilyen összetételeink a következők is: *töviskorona* (293., 306.), *pálmafa* (59., 60., 140. stb.), *májfa* (58.), *almafa* (138.), *rózsafa* (139.), *oszlopfa* (192.), *pitvarajtó* (58.).

Ugyancsak N + N típusú főnévi összetétel a *halálbűn* (307.) is, melynek létrejöttét az egykori *halálos bűn* szókapcsolat első szavából leszakadt *-(o)s* képző hiánya eredményezte. E típusba tartozónak mondható a *kín* (*kén*) előtagú főnévi összetétel is: *kénthalál* (241.).

N + ADJ típusú melléknévi összetételek a *hófehér* (137., 151.), a *rózsapiros* (137.). Ennek jelentése „az ADJ által megjelölt szín olyan, mint az N színe” (i. m. 273.).

Főnévi utótagú és melléknévi előtagú összetételeink (ADJ + N) közül megemlítettük már a *szent* előtagúakat, de ugyanilyen előtagúak még a következők: *édesapa* (30., 42., 45. stb.), *édesanya* (30., 42., 45.), *őregapa* (45.), *őreganya* (45.), *kisház* (60.), *kiskert* (60.), *kisdéd* (151., 154.), *kismadár* (159.), *középmező* (294.), *jóbarát* (243.), s a vallási szövegek ismérveként az *oltáriszentség* (305.), *Boldogasszony* (1., 151., 153. stb.).

Melléknemesült melléknévi igenév az előtagja az alábbi ADJ + N típusú főnévi összetételnek: *őrzőangyal* (34., 66., 156.).

A *szülőgyermek* (272.) összetételben az utótag főnév, az előtag pedig akár melléknemesült melléknévi igenév, akár főnév is lehet. Azonban ennek az összetételnek a létrejöttét homály fedi.

Kijelölőjelzős főnévi előtagú főnévi összetételek (N + N) a következők: *Atyaisten* (50., 157., 243.), *Fiúisten* (50.), *Krisztusurunk* (55., 111., 179. stb.), *Szűzmária* (112., 155., 233. stb.), *Szűzanya* (44., 219., 243. stb.), *paradicsomkert* (41., 164., 244.).

Melléknévi összetételeink közül tőszámnévi előtagú és melléknévi utótagú a *négyszögletes* (264.). Az alkalmi szókapcsolatból létrejött

héthalalos (73., 98., 156. stb.) összetétel megalkotásáról lásd a 19. számú jegyzetet²⁰, de már itt megjegyzem, hogy nem helyesírási vétség-ről (egybeírás) van szó, hiszen összetételünk határozott számnévvel alkot szintagmát: *három héthalalos* (185.). Sorszámnévi előtagú és főnévi utótagú a *harmadnapja* (277.) szóösszetétel. De ezeknek az összetételeknek a termékenysége kapcsán Kiefer megjegyzi a következőket: „legfeljebb a NUM + N szintagma termékenységéről beszélhetnénk” (i. m. 269.), mivel a NUM + ADJ termékenységet nem bizonyítják és ezeket a „NUM + N (számnév + főnév) szintagmából szóképzéssel vezetjük le” (i. h.).

A *kínszenvedés* deverbális alaptagú összetétel (Kiefer i. m. 273.) kapcsán el kell mondanom, hogy a *kín* főnév jelentése ‘szenvedés, fájdalom’, a *szenvedés* pedig a *szenved* igéből – jelentése ‘tűr, elvisel’ – az -és képzővel alkotott főnév. S bár két igencsak hasonló jelentésű szó összetételéből jött létre a *kínszenvedés*, jelentésében egyesíti a két szó külön-külön jelentését: kínt, kínokat elvisel, eltűr. Archaikus nyelvezettű vallási szövegekben használatos. Nyelvjárási változata a *kénszenvedés* (241.).

Ugyancsak deverbális alaptagú a *pártfogás* (264.) és a *kárvallás* (68., 258. stb.) összetétel.

Mellérendelt összetételek

Mellérendelő szóösszetételből alig akad az imádságszövegekben. Ilyen a *sírás-rívás* főnévből keletkezett laza szerkezetű *sírva-ríva* (268., 269., 270.) határozói igenév, amelyben egy köznyelvi és egy általában népnyelvinek tartott, azonos jelentésű szó szerepel. Ezt a szakirodalom a mellérendelt szóösszetételekkel rokon, de nem azonos jelenségnek tekinti, s a magyar nyelv sajátos szóképzési módjának tartja (Kiefer 1998:164. In: É. Kiss–Kiefer–Siptár 1998). Tehát sem az endocentrikus, sem az exocentrikus összetételek közé nem sorolható. „Álikerszóknak (forradásos ikerszóknak) nevezzük azokat az összetett szokat, amelyek két önálló alakú és jelentésű szó egybekapcsolásával jöttek létre, a valódi ikerszókhoz hasonló hangsúlyos, valamint rokon értelmű szópárokból tapadtak össze” – adja meg másik definíciójukat Cs. Nagy Lajos (In: A. Jászó A. szerk. 1997:279).

Mellérendelő szóösszetétel a *hímes-hámos* (az írásban kapott szövegben *hímes hámos*, 263.) is, melyet ikerítéssel alkotott ikerszónak nevezünk, s ahol a két tag csak magánhangzóiban tér el egymástól. Etimológiaiailag itt kimutatható lenne ugyan mindkét szó keletkezése, kü-

lön-külön jelentése is, de a kontextus: *hotfölakának hímes hámos kápolnája* ezt nem támasztja alá. Valójában egy tulajdonképpeni tájszóról lehet szó. A *hímes-hámos* melléknév eddig csupán Kiss Géza Ormány-sági tájszótárában²¹ szerepel 'sallangos' jelentéssel. Az imádságokbani analógiák ilyen jelentésre ugyan nem engednek következtetni, de az azonosság teljes lehetetlensége mégsem kizárt.

A kognitív lehetőségek behatárolódnak némely nyelvi archaizmus miatt. Ez is okozhatja a rossz nyelvi formák jelentkezését, mint amilyen az említett mellérendelő szóösszetétel előtt álló *hotfölakának főnév* (?) esetében is hallható.

A *tene-mene* (283.) szóösszetételnek ható szópár a szöveg értelmetlenné válásának következtében jött létre. Az imádságokban „Jézus szenvedésének állomásait sokszor már szinte értelmetlenné vált szavak elevenítik meg, melyet maga az adatközlő sem ért, nem tud megmagyarázni, hiszen azok a hallás utáni tanulás sok évszázados kopásának az eredményei: pl. *Ijed, ijed az ember, Tene-mene az ember . . .* Az évszázados nyelvjárási változások és sajátosságok ismerete vezet el csupán az igazi jelentéshez, a bibliai eseményhez, a Pilátus-jelenet megfogalmazásához: *Öljed, öljed az embert, De nem ölöm az embert*” (Silling 1992a:16).

Népetimológia

Archaikus népi imádságaink szövegei egyáltalán nem nevezhetőek nyelvileg kimunkálatlanoknak, igényteleneknek. Csakhogy az évszázados használat során lassan élőnyelvi elemek is vegyültek az igényes szövegekbe, valamint a nyelvhasználat peremére került kifejezések vagy kikoptak belőlük, vagy pedig jelentésük elhomályosult. Ilyenkor történt meg, hogy az eredeti jelentésében archaikussá vált szót átalakították, hogy a későbbi vagy a mai magyar szókészlet valamely meglevő és jelentésében ismert szavához hasonlóvá tegyék. Új szavak jöttek így létre, és népi imáink szókincese gyarapodott az ilyen szóalkotással (vö. Penavin 1986; Cs. Nagy Lajos 1997). Az imádságokban megjelenő népetimológia azonban nem szült olyan kifejezést, mely köznyelvünkben, vagy akár a népnyelvben is használatossá lett volna. Azt pedig már nem sikerült kiderítenem, hogy ezeket az új szavakat ki és mikor alkotta, hiszen adatközlőim sorra valakitől tanulták az imát, s valószínűleg már készen kapták a népetimológia eredményeit.

A népetimológia néhány esetéről már szoltam a korábbiakban is. Így például az igényes nyelvhasználatra valló *csalárd* szóból eredeztet-

tem a *csalás* (ördög), *családi* (ördög), *család* (ördög), illetve a *csalárd-ság* lexémából a *csállānyśāg* kifejezést (lásd a 69. oldalon); az archaikus *mindéltig* szóból a *mint hétig* kifejezést (lásd a 75. oldalon); az *ón* anyagnévből az *ólom*-, illetve *cin*- előtagú szavakat (lásd a 139. oldalon).

Most a még nem említettek közül kiemelném például a *tömény* szót: *tömény az ablakja* (293.), *tömeny az ablakja* (252.). A bajelhárító szómágia szerepe domborodik ki ezekben a mondatokban, melyekben eredetileg a gonoszűző *tömjén* főnév szerepelt. Erre más, igencsak archaikus világteremtési és gonoszűző motívumokat is tartalmazó imavariánsok a bizonyítékok:

*Benedek, Benedek,
Szent Benedek háza,
Kő kapuja, Vas ajtaja,
Tömjén az ablaka* (141.),
*Ki háza, háza,
Szent Benedek háza,
Ostyá az ajtaja,
Tömjén az ablakja* (264.).

Természetesen az alaki hasonlóság, a paronímia is közrejátszik az ilyen változtatásban.

A *sanyar* szó a *Sanyar vesszővel sanyargatták* (127.) imasorban a mondatban szereplő igéből fejlődhetett ki, s a népetimológia alapja egyfajta analógia lehetett. Mert a más imádságokkal való összevetés során a *vasvessző* (119., 150.), illetve a *marok vesszők* (132., 293.) kifejezést találtam. Igaz ugyan, hogy a *sanyarú* melléknév is ismert a magyar nyelvben, de ennek *sanyar* alakja nem.

A fenti sorokban említett *marok* kupuszinai alakja a *márék*. Ez fordul elő két kupuszinai imádságban is: *Márék vesszével sányárgássák* (198., 202.). Ebből a *márék* szóból azután – ugyancsak kupuszinai szövegben – népetimológiával *már ét* (már öt) lett: *Már ét vesszék sányárgátták* (197.).

Az imádságok szenvedéstörténeti részében sokféle néven nevezik azt az edényt, amelybe Krisztus lehulló vérét szedték az angyalok. Egyik imádságunkban *keret* az a dolog: *Aranykeretbe vitték* (164.). Itt a *kehely* főnév paronímiás népetimológiájáról lehet szó.

Öt imádságban jelentkezik a *hulladék* főnév:

*A zsidók által verték,
Piros vére hulladék* (158.),

*Vaslándzsává átverték,
Piros vére hulladék (192.),
Vas ustorral meg verték,
Sok vére hulladékát az angyalok fölszedték (165.),
Zsidók átalverték,
Piros vére hulladéka
Az angyalok föszedték (175.).*

Nagyon profán hangulatot kelt e szó használata, hiszen Krisztus véré-
ről aligha hallható vallási szövegben az, hogy *hulladék*. De ennek az
etimológiájára is gyors választ kaphatunk, ha megvizsgáljuk más
imádságok rokon elemeit:

*Három szöggē főszögēték,
Piros vére hullaték (79.),
Szent haját, szent szakállát kiszették,
Piros vére hullaték (135.),
Aszt zsidók átverték,
Piros vére hullajték (176.),
A zsidók átal verték,
Piros vére hullajték (210.) stb.*

A *hullajt* ige elbeszélő múlt idejű szenvedő alakja ma már valóban
nem használatos. Így az imádkozó megtalálta a hangzásban ehhez leg-
közelebb álló magyar szót, s népetimológiával ezzel váltotta fel, nem
törődve az ezáltal kiváltható megszenteltségtelenítés érzetével.

A 168. számú imádságban szereplő *mëkfenyëgetted, fenyëges mëg*
igealakoknak – *Amivel az Úr Jézust mëkfenyëgetted, Fenyëges mëg*
ëngëm is – van jelentése a mai magyar nyelvben. Csakhogy ha meg-
vizsgáljuk az imádság előző sorát: *Hozzá nëkëm kënyëkët*, akkor nem
találunk jelentésbeli kapcsolatot az itteni s jelentés nélkülinek érezhe-
tő *kënyëkët* főnévi szerepű szó és a későbbi *mëgfenyëget* ige között.
Annyit már a *hozz* ige használata elárul, hogy *-t* tárgyragos névszót
vizsgálunk. A középzárt *ë-ző* alak kikövetkeztetett *e-ző* változata
kenyeket lehetne, amelynek szintúgy nincs jelentése. Ha esetleg *ö-ző*
változat volna – erre pedig kevésbé gondolhatunk egy nemesmiliticsi
adatközlőnél –, akkor pedig a *könyökököt* ragos főnevet kapjuk, csak-
hogy ennek ismételtelen nemigen lehet kapcsolata a *mëgfenyëget* igével.
Újfent az analógiás vizsgálat vált eredményessé. Más imádságokban a
következő olvasható: *Hoznak kenetet mirhát Amivel az Úr Jézus szent*
sebeit kenegetik (264.), *Mirhát, kenetët, szent sebejit kenëgetik* (181.).
Valójában tehát a vallásos szertartások és szövegek szókincsének ré-

szeként fungáló *kenet* főnév torzult el, a *megkeneget* ige pedig népetimológiával alakult át más alakú és más jelentésű szóvá.

Figura etymologica

A töismétlésen alapuló figura etymologica, amely nyelvünknek ősi, finnugor sajátága²², és népköltészeti alkotásaink hatásos, nyomósító jellegű stílus eszköze, archaikus imádságainknak is sajátos szerkezeti eleme. „Alaki szempontból a szó-, ill. töismétlésnek egyik sajátos faja, formája; ugyanazon szónak, ill. szótőnek más-más nyelvtani (ragos, képzős) alakban vagy eltérő értelemben való, többnyire szomszédos megismétl(őd)ése a mondatban, általában úgy, hogy a két szóalak között mondattani, szintagmatikus kapcsolat van.”²³ Ilyen kapcsolat bár impozáns számban, de nem változatos, inkább azonos és csak kétagú szerkezetben fordul elő a vajdasági magyar archaikus népi imádságok szenvedéstörténeti részében, leginkább Krisztus szenvedését illusztrálандó.

Leggyakoribb típusa a határozós igei kapcsolat: *dárdával dárdázták* (90., 109., 120.), *dárdával dárdászták* (100., 102., 103.), *koronával koronázták* (90., 109.), *koronával koronászták* (102., 103.), *koronáva koronázták* (127.), *koronáva koronászták* (143.), *szöggel szögezték* (174.), *szöggel szegelték* (121.), *vesszővel vesszőzték* (293.), *vasvesszővel vesszőzik* (150.), *vásostorrrá ostoroszták* (104.), *sőprűvel sőprűzték* (242.), *vassőprűvel sőprűzték* (259.), *vasseprével sepríszték* (130.), *vasseprével seprészték* (167.), *sőprűvel meg sőprűzték* (191.), *sanyar vesszővel sanyargatták* (127.), *könyökön könyököl* (229., 232.), *könyökin könyökül* (224.) *könyökül könyökül* (225.), *térden térdepel* (232.), *térgein térgyel* (234.).

Határozós szerkezetű az intenzív közlés eszközeként szolgáló *mindörökkön örökké* (199., 306.), a *mindörökkén örökkén* (279.) és a *szüzeknek szent szüze* (159.) hiperbolának is nevezhető kapcsolat.

Néhány tárgyias kapcsolatú figura etymologica is jelen van az imaszövegekben: *olvasót olvazsgat* (234.), *oltalmát oltalmazza* (230.), *halalt haltam volna* (304.), *álmot álmodtál* (306.).

Jelzős kapcsolatúak a következők: *csöpp vére csöppenik* (111.), *lécseppent csép vére* (99.).

Hasonlító, illetve nyomatékosító fokozás van jelen a *szencséges szent* (78., 127., 132.) figura etymologicában.

Már azért is érdemes szólnom a népi imádságokban jelentkező figura etymologicáról, mert stilisztikai eszközként „a töismétlés értelmi és zenei ritmust ad a kifejezésnek, s a hatást fokozza még a szóalakok

összecsendése, belső rímelése, alliterációja is”.²⁴ Minderre példát láthattunk a közölt imarészletekben.

NÉHÁNY MONDATTANI SAJÁTOSSÁG

Már Erdélyi Zsuzsanna is megállapította, hogy „vegyes eredetű, különböző költői gyakorlatot megjelenítő szövegtörödékek kontaminált szerveződéseiről van szó imádságállományunkban” (Erdélyi 1988:718), s így a mondatelhatárolás szinte lehetetlen. Az imamondás „Általában »sebesen«, »madár szárnyán« száll. Van, ki komótosabban »gázol át« *végeláthatatlan* szövegeken (kiemelés tőlem – S. I.), más a szavak sodrásába bódul, s lehunyt szemmel zsongítja lelkét a szó nar-kóizásával . . . Ezért nehéz ezeket az imádságokat leírni: az imádkozók nem tudják abbahagyni-folytatni, mindig csak előről kezdve haladnak, ha esetleg gépi segítség hiányában diktálniuk kell a szövegeket. Ellentmondásosnak hangzik, de bármennyire automatizáltak is ezek az imák, valami szabad belső variálódásra képesen hol így, hol úgy alakulnak” (Erdélyi 1978:35–36). Ezek után el kell mondanom, hogy ami az interpunkcióból gyűjteményemben mégis látható, az vagy a megfelelő analógiák szerint történt, vagy pedig az írásban kapott anyagot adja vissza. Épp ezért a szövegek mondataiban kivételesen megnyilvánuló és jól körülhatárolható nyelvjárási jelenségekre térek ki.

1. Az imádkozókból fölfakadó, zuhatagként kiáramló fohászokat szabályos mondatokra osztani, tagolni igen nehéz. Valójában sok imádságunk egy-egy hosszú, többszörösen összetett mondat, s csupán a záradékrész különíthető el külön mondatként. Az ima fő részét igen rövid tagmondatokból álló mondatfűzér alkotja. A tagmondatok között gyakrabban nincs is kötőszó. Ha van, akkor az a *mert*, a *hogy*, valamint az *és* kötőszó.

A *mert* (*mer*) az alárendelő okhatározói tagmondatok között található:

*Ne kísértgess engem,
Mert van nekem fejem (49.),
Én lekēm nē remēgj,
Mert Krisztus Urunk áldozik fejünk fölött (62.),
Kelj fel, Mária,
Mert Úrjézust elfogták (117.),
Nyújts kezet, Mária,
Mert most megyek Úrszint látni (260.),*

*Jöjjetek el én nemzetségeim én jóakaroim
Mert ma nyilván szállok számadasomra (263.),
Mer van nekém fejem (145.),
Mer most jöttem . . . (320.) stb.*

A *hogy* kötőszó az alárendelő célhatározói, tárgyi és okhatározói tagmondatok között áll:

*Sátányok megköttessenek,
Hogy testünk ne fertőzzenek (71.),
Bocsáss álmat a szemeinkre,
Hogy a té szent segítségével bírjunk pihenni (67.),
Esedez könyörögj a Te Szent Fiad előtt
A Krisztus Jézus előtt,
Hogy őrizzen meg az éjszakának idején (178.) stb.;
Édes Jézusom, át, hogy egész életémön át
Mindönt a té nagyobb dicsésségedre szentéljek (65.),
Add, hogy jöjjön a szömemre nyugodalmas álom (253.),
Mégámottam, hogy a zsidók mékfoktak (305.),
Hálát adunk szent felségednek,
Hogy megőriztél, megtartottál ezen a szent napon (64.).*

A mellérendelő kapcsolatos mondatok között az *és* kötőszó szerepel:

*Ahogy kitártad a keresztfán karjaidat,
Úgy tárd ki felénk is,
És ölelj magadhoz bennünket (67.),
Három csep vére lehullott,
És az anygyalok felszették (78.),
hirtelen halállal meg nem hal
és semmi fogyatkozás házánál nem leszen (306.) stb.*

Az *és* kötőszó az egymással mellérendelő kapcsolatos viszonyban álló mondatrészek között is megtalálható:

*dicsérlek és áldalak (50.), odamentek és felszették (245.), segíj,
vezéj és támogass (261.);*

*Szent Péter és Szent Pál az áldot misét mondja (174.), számban
Krisztus teste és vére (50.), víz és vér csurgott (306.);*

*most és halálom órájába (49.), pénteken és szombaton elmondja
(263.), dicsérve és magasztava (46.), sírva és zokogva (276.), vigyétők
e Ádámnak és Évának (314.), őrizz meg . . . égi háborútú és minden-
féle bajtól (51.), epével ecettel és méreggel itatták (306.);*

szörnyű és iszonyú (306.), jó és jámbor (316.) stb.

A 277. számú imában az és kötőszó két egymást követő mondat elején áll, ami szinte már a költői szöveg szürkülését, a köznapi beszédhez való közeledését eredményezi:

*És menny a Kálvária-hegyére,
És ot meglátod,
Hogyan kínozzák.*

Hasonló a helyzet a 186. imában a *mer* sorkezdő kötőszó ismétlése következtében:

*Kej fel, kej fel, Márijám,
Mer szólt a kakas,
Mer mekfokták a szent fíjadat.*

Jóval ritkábban szerepel a *de* kötőszó, s az alárendelő ellentétes mondatok határán áll:

*Hogy gyarló testem nyugoggyék,
De szívem el nē äluggyék (279.),
Gyovant ember lehetnék,
Mária-kapun mehetnék,
De a zsidók leverték (305.),
Aluttam, de már nem alszom (307.) stb.*

A *vagy* kötőszó nagyon ritka, csak egyszer fordult elő mondatok határán:

*mert ha valaki erről az álomról gondolkozik
vagy házánál tartja (306.),*

illetve kétszer az egymással mellérendelő viszonyban álló mondatrészek között: *erősebb vagy hatalmasabb (72.), téged vagy engem (306.).*

A *meg* kötőszó – *pedig* jelentéssel – az előző mondat állításának ellentétét domborítja ki: *harmadik meg halálom órájáig (20.), másik meg hajnalig (142.).*

A *pedig* kötőszó csak kétszer fordul elő az imákban: *a harmadik pedig a lelkemet várja (244.), harmadikat pedig magáéért (298.),* s itt is az imákra jellemző pergő előadásmódot, a ritmus megbontását eredményezi.

Az *is* kötőszó szerepeltetése néha teljesen indokolatlanul történik, ugyanis nincs egy korábbi állítás, melyhez viszonyítva a visszautalás lehetséges és indokolt volna: *Máriához bevitték, Mária is azt monta (242.), Máriához elvitték, Mária is azt monta (203.), Jeruzsálembé vitték, Ott is azt mondták (220.), Jeruzsálembé vitték, Ott is azt kiáltották (235.) stb.*

2. A határozott névelő igen megterhelt, hiszen tulajdonnevek előtt is hallatszik: *a Jézus* (6., 10., 175. stb.), *a Jézust* (56., 99., 135.), *a Jézusomat* (277.), *a Jézushó* (305.), *a Jézuska* (58.); *a Mária* (58., 179., 188.), *a Márija* (131., 140.), *a Máriját* (190.), *a Máriának* (282.), *a Márkos* (141.), *a Márta* (265., 266.), *az Ádám* (254.), *a Szent Péter* (263., 270., 271. stb.).

A megterheltséget fokozza az, hogy a kupuszinai nyelvjárásban többnyire csak az *a* határozott névelőt használják (vö. Silling 1992b).

Más jelzett és pontosan meghatározott főnév előtt is megjelenik a határozott névelő: *a másik a hajnalig*, *a harmadik a utolsó óráig* (14.), illetve az ellipszissel megoldott mondatok előtt: *Azon ül három anygyal*, *Az éggyik őriz éfélig*, *A másik hajnalig*, *A harmadik halálom órájáig* (189.).

3. A határozott névelő szóvégi mássalhangzója hozzátapad az öt követő szókezdő magánhangzóhoz: *a zéggyik* (7.), *a zimáccságot* (78.), *a zanygyalok* (195.), *a zanygyalkák* (114.), *a zártatlan* (195.), *a zén* (218., 289.), *a zörök* (229.), *a zarankereszt* (251.).

4. Az *aki*, illetve archaikusan *ki* vonatkozó névmás tárgyra, dologra, fogalomra is vonatkozik:

Ó, szépségös hajnal,
Kibe Mária nyugodik (39.),
Szép, piros hajnal,
Kibe Mária nyugodik (274.),
Még abból a szalmából, szénából nem hoz,
Akiben a Krisztusurunk feküdt Betlehemben (55.),
Ot látok egy kis kápolnát,
Kibe Krisztus Jézus misét mond (75.),
Bocsássa meg bűneimet
Kit vétettem egész életembe (258.),
Mer ma csináltam eszt a házacsát,
Aki kívülről aranyos (320.),
Annak hetvenhéd bűne bocsájtatik
Akiről a Jóisten számot nem vész (318.),
Hetvenhéd bíneji megbocsájtatik,
Akirí a Jézus Krisztus számot nem kér (103.),
Áldot lëgyën az ő szent vére,
Ki e földre lëcsöppent (293.) stb.

5. Az *-e* kérdőszót sem használják az imádságokban. Csupán egyetlen esetben fordul elő, akkor is helytelenül: *nem-ë látta* (278.).

6. Többes számot jelölő mennyiségjelző után többes számban áll a jelzett szó néhány esetben: *két próféták* (262.), *két hálákat* (253.), *hét bűneink* (276.), *hét mélséges sebejimet* (299.), *tizenkét tanítványok* (296.), *minden bűnei* (226.), *minden szentekért* (178.), s ez utóbbi esetben még nem vált szervesen összetétellé a *mindenszentek*.

Egyes szám második személyre utaló ige után többes számra utaló mennyiségjelző szerepel a *hol jártál, te két korona béli gyerek* (257.) imasorban.

Ugyancsak többes számot jelöl a *mindenféle* és a *mindennemű* jelzői szerepű általános névmás, amelyet szintén a többes szám jelével előlított jelzett szó követ: *minden féle más bajoktól* (321.), *mindennemű kísértetektől* (308.).

7. A többszörös tagadás is jellemzője a vajdasági magyar nyelvjárásoknak (vö. Penavin 1995). Népi imádságainkban is találtam ilyen példát: *Én nem szólhatok, sem nem beszélhetek* (173.), *se nem beszét, se nem szót* (205.), *sé nem szót, sé nem beszét* (227., 282.).

8. Hiperkorrekciós raghasználat is jelentkezik az imák szövegeiben: *zsidok pitarjában viték* (83.), *fehér gyolcsban betakarják* (280., 281.). A hiperkorrekcióról Pléh Csaba a következőket írja: „A magyar nyelvközösséget erőteljes hiperkorrekciós tendenciák jellemzik, melyek nyilván kapcsolatban vannak a nyelvművelők és az iskola azon törekvésével, hogy bizonyos formákat mint szubsztandardokat, az iskolázatlan nyelvhasználathoz tartozóakat megbélyegezzon, stigmatizáljon . . . a hiperkorrekció úgy fogható fel, mint a nyelvi folyamatokat irányító aktív tényező, mely a természetes tendenciák feletti ellenőrzést célzó erőfeszítés túlzó, kiterjesztett használatát jelenti” (Pléh 1990:55–56). Ilyen tendencia eredménye lehet az Esti imádság sok variánsában az *Én lefekszek én ágyamban* mondatban a téves helyhatározórag használata is. A túlzott kontroll a *-ban* ragot eredményezi több imavariáns folytatásában is: *Mint Úrjézus koporsóban*.

9. Az alany és az állítmány egyeztetésének hiánya hallatszik az *Igaz álmunk távol essenek, Rut látásunk elvesszenek* (71.), *Hogy testünk ne fertőzzenek* (71.), *Hogy testünk ne förtőzzenek* (243.) sorokban.

Elmarad az egyeztetés az alany száma és az igei állítmányok személyragja között: *Kakasok szólának, Máriját kiálcsa* (312.).

Ugyancsak egyeztetési, az igeidők egyeztetésének hiánya mutatkozik a *Krisztus Urunk sem szólt, sem beszél* (79.) mondatban.

10. A kijelölő jelzőt archaikus mutató névmással oldják meg a következők: *ez éjszakában* (71.), *ez világra* (297.).

11. Pleonazmus jelentkezik akkor, amikor kijelölő jelzőt használnak a kijelölő jelzős szóösszetétel előtt is: *utolsó végórámig* (142.).

12. A főnévi igenév személyrag nélkül is megjelenik: *Aszt nékem föl köl vinni Kālvāria hegyére* (299.).

13. A cselekvés kifejezésére ritkán használnak határozói igenevet: *meg lesz bocsájtva* (154.), *még lesz bocsájtva* (151.).

14. A *-t* tárgyragot használják olyan esetekben is, ahol az nem szükséges: *eztet* (94., 117., 124. stb.), *esztet* (84., 125. stb.), *aki jesztet* (79.).

Bizonyos esetekben, ahol akár ragozott, akár ragtalan forma is használható, a ragozott formát részesítik előnyben: *a szememet zárja* (4.), *szömömet bezárja* (7.), *a szememet lefogja* (43.), *megőriz engemet* (7.), *a lelkemet várja* (7., 8., 43. stb.), *a testemet őrzi* (43.), *tégedet* (69., 70., 71.).

Ezzel ellentétben a tárgyrag hiánya fedezhető fel azokban az esetekben, amelyek az archaikus nyelvi elemek legszebb példáinak is tekinthetők, ezek pedig a jelöletlen tárgyas szerkezetek: *Mert most megyek Úrszint látni, Örök vendég fogadni, Békesség szerezni* (260.). Benkő Loránd írja erről a következőket: „a mondatbeli ragtalan tárgy előfordulásait nyelvünk egész történetében az igeneves utótagú szerkezetek uralják (. . .), s ezekben a tárgy ragtalansága nyilván igen régi sajátosság” (Benkő 1980:224). A. Jászó Anna is ezen a véleményen van: „A ragtalan tárgy ősi, eredeti, magyaros” (Benkő L. főszerk. 1992 : II/1. 419).

15. A részeshatározó *-nak ~ -nek* ragja helyett *-é* rag szerepel: *Neköd adom lelkömet, Fekete földé a testömet* (39.).

16. Az időhatározó ragjai is variálódnak.

Használatos a *-ban ~ -ben* rag: *Szól a kakas hajnalban* (106.), *Szól a kakas éfélben* (85.).

Megjelenik az *-n* rag is időt jelentő főnéven: *halálunk óráján* (36., 147. stb.) a hivatalosan előírt *Üdvözlégy* imádságban alkalmazott mintára (*most és halálunk óráján*), s mindig a *halál* birtokszóval. De ez utóbbi a birtokos személyjelek közül másokat is fölvesz: *a halálom óráján* (253.), *halála óráján* (83.), s még az *-s* melléknévképzőt is: *a halálos óráján* (250.).

Ugyanígy a lativusi *-ra ~ -re* rag: *Éjfőre szól a kakas* (105.), *Szól a kakas éfélre* (115.), *Áki eszt az imāccsāgot elmonygyā pēnteken dére* (297.).

A *-ba ~ -be* illativusi rag időt jelentő névszóhoz járulva időt fejez ki: *most és halálom órájába* (49.), *Szól a kakas hajnalba* (169.), *hāromszor napjābā* (299.) *Vāsārnāp hājñālbā* (303.), *napjābā kéccēr elmonygya* (320.).

17. Belviszonyt kifejező helyhatározó *-ba ~ -be* ragot kap: *Ot látok ety kis kápolnát, Kibe Krisztus Jézus misét mond* (75.), *Ot mēglátom*

ményszágot, Ményszágba kis kertét, Kis kerbe pálmát (59.), Házamba van szentoltár (73.), Abba vagyon szép Szűz Mária (74.), Paradicsom kertjébe csöndítenek (48.), Mennyégbe lesz jutalma (95.) stb.

A belviszonyt kifejező *-ban ~ -ben* rag néha a személyes névmások alakrendszerében szerepel: *énbennem* (262.), *bennem* (258.), *tebenned* (71.), *benned* (297.).

A külviszonyt kifejező *s* a hova? kérdésre felelő határozó *-ra ~ -re* ragja helyett *-ba ~ -be* rag is használatos régiesebb szóhasználatnál élő mondatokban: *Tekints föl az égbe* (276.), *Föltekintek magas menybe* (286.).

A sublativusi *-ra ~ -re* rag okhatározói funkcióban szerepel: *Kelj fel, kelj fel szép Szűz Mária szent fiadnak halálára* (313.).

A külviszonyt, pontosabban az allativusi esetet kifejező helyhatározó *-hoz ~ -hez ~ -höz* ragja helyett megjelenik a nyelvjárási *-hon*: *Küjoszlophon kötötték* (125.), *Jézus asztaláhon járhatnék, Járok, uram, teremtőm, szent asztalodhon* (290.) stb., illetve a *-hó*: *Kőoszlophó kötözték* (126.).

A megörzött ősi *-t* helyhatározórag helyet jelölő névszóval felbukkan egy imaszövegben: *Örizz elenségeim ellen, Éjjel nappal minden helyet* (178.).

Nem gyakori helyhatározórag imádságainkban az *-l* ablativusi rag, amellyel helyhatározói irányt jelölünk (Penavin 1982:270). E ritkábban használt rag *-ul* változatát a következő két imarészlet őrzi: *arcul csapdosták* (276.), *árcul verik* (279.). Itt nem az essivus-formalis *-ul ~ -ül* esetragjáról van szó (vö. *emberül* : Kiefer 1998:200), sem pedig az essivus-modalis állapot eset ragjáról (vö. *házul, gyermekül* : Bokor 1997:267). Az imádságokban való megjelenése azok bibliai rokonságára utal, ugyanis a Biblia Károli-féle fordításában tizenkét alkalommal van jelen az *arczul* ragos főnév: *A szolgálak pedig arczul csapdosák vala őt* (Márk 14:65), (. . .) *arczul csapdosák őt* (Lukács 22:64) stb.

Az *-n, -on ~ -en ~ -ön* rag rajtlevés esetének (superessivus) kifejezésére használatos. Imádságainkban, ha *-s* végű névszóhoz járul ez a modális-essivus toldalék (világosan : Kiefer 1998:198)²⁵, módhatározói funkciót kap és „akkor általában megkétszereződött az *-s*, ezért a beszélők egy *-san ~ -sen* ragot tételeznek fel” (Penavin 1982:267). Ilyen eseteink: *irgalmassan* (71.), *kegyessen* (71., 279.), *közösségessen* (173.), *igényessen* (303.).

18. Komplex idő- és állapothatározó²⁶ jelentkezik az imamondás körülményeire utaló sorokban: *Aki ezt az imádságot este lefektében, reggel felkeltében elmondja . . .* (sok imádságban). Legtöbbször a *-ban ~ -ben* ragot használják: *este lefektében, reggel felkeltében* (82., 83.

stb.), (. . .) *fölkeltében* (31., 135. stb.); de előfordul a *-ba ~ -be* rag is: *este lefektébe, reggel felkeltébe* (169.), *este lefektibe, regge fölkeltibe* (163., 178., 183. stb.).

19. Elmarad a birtokos jelző *-nak ~ -nek* ragja, s a jelző rag nélkül szerepel: *Ma péntök, Krisztus urunk fogása napja* (290.).

20. A szórenddel kapcsolatos nyelvjárásiasság jelentkezik a következő imarészletekben: *Aki ezt az imádságot Évés előtt, évés után emondja, Az jut a mennyországba* (58.), *Áki eszt az imāccsāgot elmonygyā este lēfektibe, rēggel fēlkeltibe, Az lēs vezem örök dicsőségbe* (159.).

21. Permutáció történik a *Kapu Mária fölnyílott* (305.) és a *Benne fekszik Urbéli Názáret* (301.) mondatban.

VII. A NÉPI IMÁDSÁGOK SZÓKÉSZLETÉBŐL

A népi imádságok szövegének kötöttségéről, szóhasználatának az egy bizonyos témakörhöz és nyelvi réteghez való tartozása miatti behatároltságáról már szóltam. Épp ezért nem vizsgálható az itt megjelenő szókincs úgy, mintha egy kompakt egységet képező vidék vagy település teljes szókészletét szemlélnénk. Így az alábbi szójegyzék nem tájszótár. Azonban az imahasználat és -hagyományozódás hosszú, évszázadokat átívelő folyamata több helyi nyelvi megoldás szülője és példatára lett, s ezáltal gazdagította, tarkította, avagy rontotta, illetve szegényítette a szövegeket. A társadalom életében végbement változások pedig egyben a nyelv életében is változásokat eredményeztek. Az iskolai oktatás nyelvének, tárgyainak módosítása, avagy cseréje; a vallási szertartáskódexben történt változások; a szociokulturális átalakulások mind-mind hatással voltak a vajdasági magyarság nyelvhasználatára, szókészletének változására. Vizsgált imaszövegeink eredetileg is anonimitásban húzódtak meg, s ez még inkább fokozhatta a bennük előforduló lexémák peremszókincsbe szorulását. „Az alapszókincszetbe tartozó lexémák mozgása, nyelvváltozatok közötti vándorlása sokkal ritkább, mint a kiegészítő szókészletbe sorolható szavaké” – állítja Bokor József (Bokor 1997:185), s ez az archaikus népi imádságok esetében is igaz. Még az egyházi tanításban részesült imádkozóknál is a használat peremére kerültek a csupán az imádságsszövegekben jelentkező lexémák. Erről a peremről pedig könnyen mehet feledésbe egy-egy régi vagy régies szó, esetleg más lép a helyébe, illetve a hasonló hangzás miatt eltorzul. De neologizmus már nincs az imádságokban, sőt még a nyelvújítás korában létrejött szó sem igen fordul elő a szövegekben.

A nyelvtani jelenségek leírása után a népi imádságok legjellegzetesebb szókészleti anyagának bemutatásával egyrészt a vajdasági magyar nyelvjárásokról szóló könyvek, tanulmányok bővítését szolgálom a műfaj adta keretek között; másrészt a népköltészeti alkotások által ránk hagyományozott nyelvi örökséget igyekszem bemutatni, megis-

mertetni. Ez utóbbi nemcsak a folklóralkotásokról ismert nézeteinket árnyalhatja, hanem történeti-művelődéstörténeti jellege is van.

A tájszógyűjtési módszerekről szólva Bokor József kiemeli a kutatás célját, és a lehetséges módszerek közül megemlíti a passzív megfigyelést, az aktív indirekt, majd a direkt kérdezésen át a megnetofonos spontán szövegfelvételeket (Bokor 1992:35). Jómagam a direkt és meghatározott szövegfajta magnetofonos gyűjtését tartottam célravezetőnek, de az írásban kapott szövegek vizsgálatától sem tekinthettem el. Több olyan tájnyelvi kifejezést is fel kellett vennem a szójegyzékbe, amely nemcsak archaikus imádságaink eleme, hanem a mindennapi beszédben is jelen van, és esetleg már valamely szójegyzékben – bár nem sok ilyen jelent meg máig a Vajdaságban – megtalálható. A szójegyzék, erős megszorítással bár, de talán az Imre Samu által a Csűrnytánítványok tárgykör-monográfiáira emlékeztet (Imre S. 1971:23).¹

A szójegyzéket *tájszókészletre, archaikus kifejezésekre és „hapax legomenon”* kategóriákra osztottam. A tájszókészlet anyagát pedig a dialektológiai szakirodalomban általánosan elfogadott csoportokba soroltam², bár újabb szempontok szerinti felosztási kísérletek is vannak.³ Az archaikus kifejezések közé azokat a szavakat vettem fel, melyeket az ÉrtKSz is *régi* stílusminősítéssel jelöl. A *hapax legomenon*t a nyelvtanok az egyéni szóképzés fajtájának tekintik, írók, költők egyéni képzésének (Cs. Nagy L. 1997:280). Szójegyzékemben pedig azt jelzi, hogy a tárgyalt – nem köznyelvi, nem tájnyelvi, nem archaizáló, jelentés nélküli vagy csak nehezen kikövetkeztethető jelentéssel bíró – torzult „szóalakzat” szintén egyéni, a szövegmondó „nyelvi leleménye”, és csak egyetlenegyszer fordult elő a tárgyalt népköltészeti alkotásokban. Létrejöttének legvalószínűbb oka a hallás utáni tanulásból eredő elhallás, és az emiatt beálló torzítás.

A szócikkben elől áll a tárgyalt szó a maga megjelenési formájában – az ismert tájszótárak, tájszójegyzékek közlési módjától eltérően elől közlöm a tájnyelvi alakot, ugyanis aki az imádságokat olvassa, az nem a kikövetkeztetett jelentést keresi majd először, hanem a megjelent lexémát abban az alakban, amelyben az imaközlés hozza, s így jut el a magyarázatig s a megértésig –, idézőjelben a kikövetkeztetett jelentés, majd a végén az az imasor, amelyben a szó szerepel és zárójelben az imádságnak a Függelékben kapott sorszáma. A zárójelben szereplő + jel után álló szám azt jelöli, hogy e szó ezenkívül hanyadik imádságban fordul még elő. [] zárójelben a kikövetkeztetett jelentéssel kapcsolatos magyarázat szerepel. A szócikk végén álló Vö. után a kikövetkeztetett jelentést segítő ima v. imák sorszáma található.

TÁJSZÓKÉSZLET

Alaki tájszók

- á, a** – „a, az”. Ki ezt a imádságot elmondja (105. + 97., 98. stb.)
- amoda** – „ott”, (esetleg) „amott”. Amoda van ety szép fehér kápolna (265. + 266., 267., 269. stb.)
- beretva** – „borotva”. éles beretvakból (304.)
- bín(tí)** – „bűn(től)”. Hét halálozs bintí megidvezil (198.) [A kupuszi-nai nyelvjárásra jellemző illabialitás példája. lásd: Silling 1992b]
- csipkod** – „csipked”. Harapófogóval csipkodják (239. + 195.)
- éfél** – „éjfél”. Egyik öröz éfélig, Másik éfél után (20.+ 2., 11. stb.)
- ehin ~ ehon ~ ehun** – „itt, ehol”. Ehin gyün Jézus (264.); Ehon gyün a Jézus (175.); Ehun jön a Jézus (176.) [Az *ehol* népies és archaikus határozószó, szövégi *-l-jének* lekopása után, *-n* határozóragot kapott.]
- élemtányér** – „ólomtányér”. Három csepp vérét lecseppentették, Élemtányárra tették (153.) [Analógiák alapján következtettem erre a jelentésre, azonban ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy más-féle nyelvi elváltozás, valószínűleg romlás által jött létre ez a szó.]
- elejbe ~ elibe** – „elébe”. Isten elejbe vitték (104. + 99., 114. stb.); Krisztus urunk elibe vitték (156.+199., 232. stb.)
- ördög** – „ördög”. Érezzén még . . . ördög csállányságátú (65.)
- ördökcsalás** – „ördögcsalás”. Ördökcsalás még ně csáljon (187. + 32.) [Ez a jelöletlen birtokos jelzős szóösszetétel az *ördög* és a *csalárd-ság* főnév összekapcsolódásából jöhetett létre. Ilyen alakját pedig a *csalárdság ~ csalárd* és a *csalás* paronímiája miatt kapta. Bár új és jelentéssel rendelkező szónak is elfogadhatjuk.]
- éröz ~ ériz** – „öriz”. Eggyik ériz éfélig (12.+14.); Három angyal ériz engöm (184 + 37., 42., 154.)
- érzi** – „örzi”. Eggyik érzi testēmet (10.+184.)
- evangelista** – „evangélista”. Szentjános evangelista hátunk meget (72. + 281., 197.)
- fogvást** – „fogva”. Tetütül fogvást talpig (168.) [A *fogva* névutó régi, elavult alakja.]
- fol** – „folyik”. Fol a vére (166. + 97.)
- folamodik** – „folyik”. Piros vére folamodik (280.) Vö. Piros vére fojamodik (269.), A piros vére fojamodott (268.)
- füstül** – „füstöl”. Földdel, földdel füstülték (155.)
- gyorzs(ba)** – „gyolcs(ba)”. Fehér gyorzsba betakarták (131.)
- gyükere** – „gyökere”. Föld szülte gyükérit, Gyükere szülte ág (142.)

gyün – „jön”. Ehon gyün a Jézus (175.) Vö. gyűjj (168.)

hirteleny – „hirtelen”. Hirteleny háláltú (42.+ 65.)

hosz – „hosszú”. Hosz dárdával szurdosták (135.)

jászoz – „jászol”. Szent jászozba lefekteti (74.)

kaját – „kiált”. Kakasok szóllanak, Mária kaját (168.) [Ha megvizsgáljuk a többi imádságot, okvetlenül erre az ígére gondolunk. A szónak nagy irodalma van. Mészöly Géza, Pais Dezső és mások is cikkeztek róla.]⁴

kajbának – „kiabálnak”. A kakasok énekőnek, Kegyes Máriát kajbának (229.)⁵

ké – „kő”. Á te siralmas kékertedben (299.)

kehel ~ kel – „kehely”. Kehelbe öntötték (148. + 143., 182., 256.); Kelbe öntöszték (168.)

kehhő(ke) – „kehely(ke)”. Arra möntek az angyalok, A kehhőbe tötték (92.) [Az ő-ző nyelvjárású szöveg e szavában eltűnt a szótagzáró *ly*, és megnyúlott az előtte lévő magánhangzó. Más hangtani változás is észlelhető.]

kén(nya) – „kín(ja)”. Kénnya miatt egy csöpp vére csöppenik (111.), Krisztus mēne kénnyára, Kénnyán esik esettye (320.)

kénszenvedés – „kínszenvedés”. A Krisztus Jézusnak kénszenvedésijé (241.)

kénthalál – „kínhalál”. Ki miérettünk kénthalált szenvedet (241.)

késérget – „kísértget”. Sátán nē késérges (214. + 235.)

kí – „kő”. Kí oszlophoz kötötték (156.)

kimék – „kimegyek”. Én kimék én házam elébe (145. + 163., 234.)

királ – „király”. Zsidóknak királa (258. + 46.)

kőccségben – „kétségbe”. Harmadik a testemet őrzí . . . Kőccségben eséstül (243.)

kukurékol ~ kukuríkol – „kukorékol”. A kakasok kukurékolnak (223.); Kukuríkol a kis kakas (190.)

kű – „kő”. Kű kapuja (293.)

magos – „magas”. Magos keresztre feszítették (164. + 60., 61., 164. stb.)

mártér – „mártír”. Szűsz szent mártér Borbála (305.)

még – „míg”. Addig . . . ide ne jöhessen, Még abból a szalmából, szénából nem hoz (55. + 153., 256.)

mén – „a megy ige tájnyelvi alakja”. Aki eszt az imáccságot elmonygya este-rögge, Úgy mén föl a mēnyországba, Mind a mai szülöt gyermek (122. + 235.) Vö. még *kimék* (234., 264.)

mennyég – „menny”. Föltekintek a mennyégbe (75. + 95.)

mindég – „mindig”. . . . mindég légy velem (44. + 305.)

mink – „mi” (személyes nm.). Mink is vessük magunkra (149. + 71., 74.)

néktek – „nektek”. Biző, biző, mondom néktek (116.) + 264. [Régies, de még nem archaikus kifejezés.] Vö. a *Személyes névmások* című alfejezetben *nékem, néked stb.*

nyosztaj – „nyugosztaj”. Nyosztaj, Jézus, Mária (34.)

olajkejébe – „olajkelyhébe, olajoskelyhébe”. Olajkejébe öntötték (312.)

öröz – „öriz”. Eggyik öröz éfélig (13.+20., 34., 38. stb.)

örvén – „élvén”. Örvén örök dicsőségben (243.)

örzés – „érzés”. Mutasd szokott őrzésedet (70. + 71.)

pulgatórium ~ purgatórium ~ purgátériom ~ purgatorium – „purgatórium”. Nem viszik le a pulgatóriumba (263.); Se pokolra, se purgatóriumba nem vettetik (193. + 297.); Három lelket mek-szabadít a purgátériom tiziből (297.); Sem pokolba, sem purgatóriumba (116.)

purgátérijumbeli – „purgatóriumbeli”. Purgátérijumbeli lelkék mek-szabadulásájé (241.)

sarkancs – „serkents”. Sarkancs fő, szép Szüz Mária (251.)

sátány – „sátán”. Sátány menny előlem (49. + 39., 70., 235.)

segéjj – „segíts”. Segéjj, vezéjj és támogass, Uram! (261.)

segiccsíg – „segítés”. Öt anygyalom segiccsíggel (40.)

sítét – „sötét”. Ezén a sítét éccakán (43.)

sörken – „serken”. Három anygyal sörken hozzám (39. + 47.)

szakajcs – „szakíts”. Szakajcs három szál virágot (264.)

szégíny – „szegény”. Szégínyeket látogatni (255.)

szente – „szent”. Úr kitette koporsóját, Rá zü szente keresztfáját (41.)

sziz ~ szíz – „szűz”. Sziz Mária szülte szent fiát (143.+305., 184. stb.); Szól a boldokságos Szíz Mārijā (279.)

szöm – „szem”. A másik szömömet bezárja (7.+243., 246., 253.)

szöm – „sem”. Szöm szólok, szöm beszélök (213.)

tanál(ok) – „talál(ok)”. Ha én ē tanálok alunni (255.)

térbetyül – „térdel, térdepel”. Szent térdén térbetyül (163. + 224., 227., stb.) [Illabiális alakja Kupuszinán *térbetyül* (267.)]

tipáz(zák) ~ títáz(zák) – „tépáz(zák)”. Szent haját tipázzák (131.); Szent haját títázzák (274.)

tíz – „tűz”. Segiccsetek még tisztí, vísztí (42. + 65.)

tüle ~ tülle(m) ~ túlle(m) – „töle(m)”. Pokol tüle tületik (47.); Gonosz tüllem eltávodzon (73. + 48.); Távosttazsd e tüllem édes lelkem (44.)

vezéjj ~ vezöröl(j) – „vezérelj”. Segéjj, vezéjj és támogass, Uram! (261.); Őrizz vezörölj és támogass (237.)
vezöröz – „vezérel”. Egyik öröz, másik vezöröz (240.)
zü – „az ő”. Úr kitette koporsóját, Rá zü szente keresztfáját (41.)

Jelentés szerinti tájszók

- cintányér** – „cinből készült tányér”. Egy csepp vérit cseppentettek, Az Angyalok odamentek, Cintányérba szedték (109. + 90., 169. stb.) [A *cin* anyagnévnek az imákban való előfordulásáról már szoltam. Lásd az *Alárendelt szóösszetételek* című fejezetben!]
- család** – „csalárd”. Család ördög meg ne csaljon (302.) [A kikövetkeztetett jelentésről lásd a *Népetimológia* fejezetben ezt a szót!]
- családi** – „csalárd”. Nehéz álom fel ne nyomjon, Családi ördög meg ne csaljon (215.) [Bármennyire is jelentéssel bíró szó a *családi*, esetünkben ismételten a hallás utáni imatanulás eredményéről, vagyis elhallás következtében népetimológia által létrehozott alakról van szó.]
- csalás** – „csalárd”. Csalás ördög mēg nē csajjon (75.) [A jelentésváltozás okáról lásd a *család* és a *családi* szócikket!]
- csöndít(enek)** – „csendít(enek), harangoz(nak), de nem az eredeti jelentésből kicsengően, értelmezhetően: haláleset miatt, hanem örömteli eseményre”. Paradicsomkertében csöndítének, Az anygialok örvendēznek (41. + 48.)
- eleje** – „vminek, vkinek az elülső része”. Krisztus Urunk eleje asz mongya . . . (95.) [Az *eleje* személyragos főnév az egészre érvényes jelentéssel bír, vagyis magát Krisztust jelenti. A középkori *pars pro toto* elv is érvényesül ebben az esetben. (Vö. Tánczos 1995)]
- fáradtság** – „fájdalom”. Boldogságos Szűznek hétszeri fáradtságáért (178.) Csak ezt az imát felajánlom Krisztusnak sebeiért. Krisztus Urunk fáradtságáért és a bűnösök bocsánatáé (231.). [Az Ómagyar Mária-siralomban olvasható a következő: „en iunhum buol farad”, s a TESz az 1300 körül lejegyzett szót „lankad” jelentésűnek tartja. Valószínűleg ez az egyházi szövegekben megőrzött középkori nyelvi örökség hagyományozódott át napjainkig. Ez is a közös műfaji eredet fontos, nyelvi bizonyítékainak sorát szaporíthatja. – A keresztény tanítás szerint Máriának hét fájdalom járta át a szívét Jézus kínzásakor, megfeszítésekor. Ebből ered Mária egyik jelzője is, a *hétfájdalmú*, amely a nyelvhasználat során egybeolvadt s lett be-

lőle a *hétfájdalmú* szóösszetétel, illetve Mária-fogalom (ennek kedvelt barokk kori képzőművészeti ábrázolása: Mária szívében hét törrel): pl. Ajálom hétfájdalmú Szüzanyámnak / Hét fájdalmának tiszteletire (243.). Jómagam ezért tartom a *fájdalom* szót az imabeli *fáradtság* szóval azonos jelentésűnek.]

fojtat(ták) – „folyat(ták)”. Piros szent vérit fojtatták (126.) [A *folyat* (folyni hagy) műveltető ige személyragos alakja.]

futott – „folyt, kifolyt”. Három csöp vér futott (305.) [A *fut* ige ilyen, illetve ehhez hasonló jelentésére az Új Magyar Tájszótár (II.1988:542) tartalmaz utalást: ’seb, sebes testrész’ gennyet, vért ereszt, folyik. Igekötével is szerepel néhány imádságban: Öt szent vére szétfutott (131.), Piros vére kifutott (249.) Etimológiai rokonságát ma talán a *véraláfutás* főnévben találhatjuk meg.]

hathatós – „halálos”. Hét hathatós bűnne megbocsájt a jó Isten néki (182.) [Bár melléknévről van szó az imasorban, a köznyelvi *hatásos*, *eredményes* jelentésű jelző ide nem illik. A többi imazáradékhoz hasonlóan itt is a *halálos* jelentés érvényesül.]

hivatal(omra) – „hívás(omra), szólítás(omra)”. Jöjj el én Istenem én hivatalomra (263.) [Ez az archaikus kifejezés a TESz szerint már a XIII. században a megadott jelentést hordozta. Később ilyen jelentése elhomályosult és új jelentést kapott.]

hulladék – „hullaték”. Piros vére hulladék . . . (158. + 175., 192., 264. stb.) [A *hullik* ige elbeszélő múlt idejű szenvedő alakja. Más imában is előforduló szó. Jelentéséről lásd a *Népetimológia* fejezetet!]

igaz – „gaz, rossz, gonosz”. Igaz álmunk távol essenek, Rut látásunk elvesszenek (71.) [Népetimológiai megoldással jöhetett létre a *gaz álom* ritka szókapcsolat megértése, értelmezése során.]

incselkedés(étől) – „bűnre csábítás(ától)”. Örizz meg . . . Ördögnek incselkedésétől (242.)

keret – „kehely”. Három csöpp vér kicsöppent a szívéből, Az angyalok felszedték, Aranykeretbe vitték (164.) [A szó ilyen jelentésének létrejöttéről szoltam a *Népetimológia* című fejezetben.]

kísérő – „kísértő”. Gonosz kísérő távozzon (29.) [Az értelmezésben a: Sátány menny előlem Ne kísértgess engem (49.) lehet segítségünk-re, ugyanis imádságainkban a *sátán* és a *gonosz* egymás szinonimái, illetve kiegészítői.] Vö. 39., 73.

küláb – „köoszlop”. Külábakhoz kötötték (155. + 324., 87., 244. stb.) [Amellett, hogy az összetett szó előtagjában a magánhangzó zártabb lett, még a jelentésbeli változás is megtörtént, amelynek névátvitel az alapja. A bibliainak vélhető jelenetben Jézust oszlophoz

kötözve kínozzák. De ilyen jelenet nincs egyik evangélista könyvében sem. Tehát vagy apokrif iratból való ez a szenvedéstörténeti rész, vagy pedig később került a népi imádságok alapjául szolgáló passiókba. Erdélyi Zsuzsanna lelte meg egy ilyennek a feljegyzését az 1531-ben keletkezett Thewrewk-kódexben: „És köoszlophoz kötöztvén nagy marok vesszőkkel és kemény ostorokkal te szent tagodat nagy kegyetlenséggel szaggatták” (Erdélyi 1978:274).]

mártéromság – „a lélek bűnök miatti súlyos szenvedése, bűnhődése”. Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja, Hét mártéromságtól megmentetődik (138.) [Az alakjában is megváltozott (Vö. mártíromság) szó az imazáradék része, amelyben általában az imádkozásért járó és megbocsátásban részesülő bűnök (és azok száma) szerepel. A bűnökért való szenvedéssel jelentésében rokonítható a szenvedés, a mártíromság.]

mékfenyőget(ted) – „megkenetet(ted)”. Hozzá nekem kényékét, Amivel az Úr Jézust mékfenyőgetted (168.) Vö. kényék(ét)

mégis – „ismételten, újra”. Hálákat adok a szent Fölségednek, / hogy megőrzötté, mektartottá e sötét éccakának idején. / Mégis kérlek, édes Jézusom, / Tarcs meg, őriz meg (68.).

megjegyzet(t) – „jeggyel, jellel ellátott, megjelölt”. Szent vérével megváltot, Szent kereszttel megjegyzet (25.) [E régies kifejezés az égiek által történő bajelhárítás egyik lehetségesnek tartott módját jelenti.]

támad(ott) – „született, keletkezett”. Úr tüle születött, Világ tülle támadott (288.) Vö. terjed.

terjed – „él és létezik mindenütt”. Piros színű szép hajnal / Kibe nyugszik Mária / Úr tüle született / Világ tüle terjedt (284.); . . . Miben Mária nyugszik, Velág töle terjedt (285.); . . . Kibe Mária nyugszik, Kitől világ terjed (292.).

tömény – „tömjén”. Kű kapuja, vas ajtaja, Tömény az ablakja (293.+252.) [A jelentés kikövetkeztetéséről lásd a *Népetimológia* című fejezetben ezt a címszót.] Vö. 141., 264.

vagdal(ták) – „üt(ötték), gyorsan üt(ötték)”. Vaskorbácsál vagdalták (122.)

vállam – „álom”. Nehéz vállam el ne nyomja (48.) [Az imaszövegekben megjelenő analógiák alapján, pl. *Nehéz álom el ně nyomjon* kikövetkeztetett jelentés.] Vö. 29., 30., 36. stb.

vezér – „vezérel”. Három anygyal a fejemnél, Eggyik őroz, Másik vezér, A harmadik a szent kérésztén jegyez (168. + 32.) Vö. 239.

vigyázzás(unkba) – „éberség(ünkben), hogy vigyázzunk (?)”. Tarts meg uram vigyázzásunkba (71.) [A rákövetkező sor: *Őrizz minket alvásunkba* segíthet a jelentés kikövetkeztetésében.]

Tulajdonképpen tájszók

csállānysāg(ātū) – „csalárdság(ától)”. Érezzēn mēg . . . Ęrdēg csālānysāgātū (65.) [Az igényes nyelvhasználatra valló *csalárdság* főnévből népetimológiával keletkezett szó. Lásd még a *Népetimológia* című fejezetben!]

csaláság – „csalárdság”. . . . megőrizté . . . Ęrdōgnek csaláságātū (170.) [A szó etimológiájáról lásd a *Népetimológia* fejezetet!]

dārdārā – „dárdára; ahol a *dárda* nevű fegyverrel bántanak vkit”. Viszik ā fiādād dārdārā (89.) [A *dárda* főnévből alkotott új főnév határozóragos alakja.]

dārdāz(zák) – „dárda nevű szúrófegyverrel bánt, kínozt, sebesít”. Megfogták az ártatlan Jézuskát, Dárdával dārdāzták (90. + 109., 120.) [A Biblia Jézus kínzását leíró részeiben nem történik említés dārdáról, de János evangéliumában a már kiszenvedett Jézusról a következő olvasható: Hanem egy a vitézek közül dārdával dōfē meg az ő oldalát, és azonnal vér és víz jöve ki abból (János 19:34). Minden bizonyjal innen került a fegyver neve az imádságokba, s abból képezték a *dārdāz* igét. Az igeképzés a szövegekben gyakori *koronával koronāzták* (109., 89., 90., 102. stb.) mintájára történhetett, ugyanis másutt a *dārdával szurkálták* (266., 265.) vagy *ātszūrták* (241.), a *dārdát az oldalāba ütötték* (141.) szókapcsolat áll.]

hēthalālos – „nagyon súlyos, megbocsáthatatlan”. Aki ezt az imádságot este, rōggel elmondja, Hārom hēthalālos bűntű mōgmenekszik (185.) [Az imázaradék leggyakoribb ígérete a *hét halālos bűn* megbocsátása. A szókapcsolat jelzői a használat során annyira egymáshoz tapadtak, hogy összetétel lett belőlük, s egyetlen egységes jelentés hordozóivá váltak, melyet definiálhatnánk pl. *nagyon súlyosnak*. Az ilyen jelentésű szóhoz később mennyiségjelző is járult: *hārom hēthalālos*, s vele közösen alkot alárendelő szintagmát.]

mājfa – „májusfa; illetve egy mitológiai fa, amely a kozmikus genezis imamotívum eleme”. Látok ēgy mājfāt, Mājfanak levelit (58.) [Erről a szóról részletesebben szoltam *A bajelhárítás eszközeinek nyelvi sajátosságai* című fejezetben.]

- oszlopónak** – „oszlophoz kötnek”. Fognak zsidók, visznek, Vasoszlophó oszlopónak (288.) [Az *oszlop* főnévből képzett, de a köznyelvben jelentés nélküli *oszlopol* ige személyragos alakja. Az imádság következő sora – Vaslánccā megláncónak – is mintául szolgálhatott az ilyen szóalkotásra. Jelentése is csak így, ebben a mondatban képzelhető el.]
- őrszent** – „őrző szent, v. szent őrző”. Istennek őrszent angyala (261.) [A jelentésben megjelölt két szó összevonásából keletkezett szó.]
- pitar(jában)** – „pitvar(ába)”. Zsidok pitarjában viték (83.) [lásd: pitvar]
- pitr(ába)** – „pitvar(ában)”. Pilátus pitrába verették (313.) [lásd: pitvar]
- pitvar** – „a ház egyik helysége, amely az udvarról nyílik”. Pilátus pitvarába vezették (121.) [Ez a szó ma már csak a népnyelvben használatos. Az imádságban való megjelenése – az *udvar* helyett. Vö. 128., 172. – archaizmus.]
- pöcsétezík** – „pecséttel látják el”. Tövisel koronázik, Aranygyűrűvel pöcsétezík (150.) [Ilyen kontextusban történő használata miatt soroltam az egyébként köznyelvi jelentéssel bíró szót a valódi tájszók közé. A gyűrű és a pecsétgyűrű közötti kapcsolat ismert (Vö. 1Mózes 41:42), s az is, hogy mindkettő a jómódúak, a szabadok, illetve az uralkodók jelvényei közé (is) tartozott már Jézus korában (Haag, H. 1989:145); illetve a hatalom alátámasztására szolgált már korábban is. A Biblia szerint Jézust az őt gúnyoló zsidók az uralkodók „jelvényeivel” látták el Pilátus döntése után (Máté 27:28–29). Erre való utalás lehet(ne) a szenvedéstörténeti részben az *aranygyűrűvel pöcsétezík* szókapcsolat. Erdélyi Zsuzsanna a *pecsétel ~ lepecsétűt* motívum magyarázatakor korábbi használatokra, lejegyzésekre (szláv ráolvasó szövegekben, Szent Tamás himnuszában) hivatkozik.] Vö. Erdélyi 1978:228–229.
- rí** – „sír”. Mit sírsz, mit rísz? Hogyne sírnék, hogyne rínék (141. + 277.) [A két azonos jelentésű ige használatával hangsúlyosabbá válik a jelentés.]
- sanyar** – „sanyarú”. Sanyar vesszővel sanyargatták (127.) [A szó lehetséges létrejöttéről a *Népetimológia* című fejezetben szóltam.]
- sörkentyüs** – „ismeretlen jelentésű szó”. Őrizzen a sörkentyüs Szüz Mária (264.) [A *serkent* igéből keletkezett szó. Létrejöttének lehetséges módjáról a *Nyelvjárási elemek . . .* című fejezetben szóltam.]
- szurdos(ták)** – „szurdal(ták)”. Hosz dárdával szurdosták (135.)
- tövisez(nek)** – „tövissel bánt(anak), kínoz(nak)”. Tövisekkel töviseznek (291.). Vö. dárdáz(zák).

tületik – „töretik”. Pokol tűze tületik (273.), Pokol tüle tületik (47.) [A *tületik* szenvedő ige létrejöttében az előtte álló *tűze*, *tüle* hangalakja játszhatott szerepet az eredeti archaikus igealak ritkasága, a használatból történő kiszorulása következtében.]

ARCHAIKUS KIFEJEZÉSEK

ágazat – „nemzetség”. Zsidók első ágazatai fényes Jézus Krisztust megfogták (313.) [Az archaikus kifejezések és a valóságos tájszók közé egyaránt sorolható szó.]

bévül – „belül”. Kívül kincses, Bévül irgalmas (224.) [A *belül* határozószó népies és archaikus alakja.]

gyovont – „gyónt”. Ha én gyovont ember lehetnék . . . (175. + 290. +305.) [Erről az archaikus melléknévi igenévről lásd még a *Nyelvjárási elemek* . . . című fejezet 134–135. oldalán!]

hőn – „nagyon”. Szerelmedér hőn szeretlek (171.) [Az imarész, amelyben e szó előfordul, már a kánon által előírt imádságok közé tartozik, s innen ered ennek az archaikus, régi irodalmi alkotásokra jellemző melléknévnek a használata.]

kebeledbe – „kebledbe”. Ted szent kebeledbe (304.) [A hangzóhiányos tövű *kebel* főnév teljes alakja kapta a birtokos személyjelet. A hangzókiesés még nem történt meg.]

kebelibe – „keblébe”. Kebelibe nyugodjak meg (261.) Vö. kebeledbe.

könyök(ét) – „kenet(et)”. Gyűjj el, Uram, Szent Lázára, Hozzá nekem könyökét (168.) [A hallás utáni tanulásból eredő torzulás eredménye ez a változat. A kikövetkeztetett jelentést az előző sor bibliai vonatkozásai: a Jézust kenettel megkenetető Mária és az ő testvérének, Lázárnak csodálatos feltámasztását elbeszélő részletek adják (János, 11:1–12:9).] Vö. mőkfenyőget(ted).

konfesszor(oké) – „hitvalló(kért)”. Szent mártíroké, konfesszoroké (251.) [Ez a latin *konfesszió* (hitvallás, gyónás) szóból képzett, korábban is rétegnyelvi, mára pedig teljesen archaikussá lett lexéma már csupán régies halotti virrasztószövegekben hallható.]

korozsma – „ma már ismeretlen jelentésű szó”. Kezében misegyertya, Korozsma gyerek a hóna alatt (263.); Úgy visszük Menyországba, Mind kisdéd lélek korozsmává (276.); Úgy viszik bē a menyországba, Mint kizsdedvén korozsmába (289.) [Ez a görög eredetű *krizma* szó latin közvetítéssel került a magyarba. Bizonyos vallási szertartásoknál (keresztelés, bérmlás) használt szentelt olajat je-

lent. A TESz (II. 1970:580–581) szerint a XVI. századi Érdek-kódexben már szerepel ilyen jelentésben. „A kereszt és keresztény etimológiai családjába tartozik. (. . .) Az eredeti *krizmából* a más-salhangzó-torlódás feloldásával és hangrendi kiegyenlítődéssel *korozsma* lett” (i. h.). Ugyancsak a TESz jelzi a szó más jelentéseit is: keresztelői ajándék, a halott gyermek alá a koporsóba tett vászon. Az Új Magyar Tájszótár is tartalmazza ezt a szót s ugyancsak keresztelési v. bérnálási ajándékuha jelentésben a magyar nyelvterület több pontjáról. Mindez a szó egyházi szertartással való kapcsolatát mutatja. A szöveggörnyezet *kisded* szava pedig valóban a keresztelőre utal, vagyis olyan bűn nélküli kisdedre, aki már megtisztult – a keresztszüleitől kapott ajándék ruháscsájában a szent kenetben részesült –, minden bűntől, immár az eredendő bűntől is mentes. A mennyországba juthatás zálogaként van jelen e szó az égi jutalmat ígérő imazáradékokban.] Vö. Új Magyar Tájszótár III., 1992:485.

nemzetség(em) – „rokonság(om)”. . . . följajllom / ezta kevés imátságomat / Édes apámé édes anyámé / Hetedizen való nemzetségemé (242.); Jöjjetek el én nemzetségeim én jóakaroim (263.) [Ez az archaikus kifejezés a tájszók közé is sorolható.]

nyoszolya – „ágy”. Én lefekszek kiságyamba, Mint egy testi nyoszolyámba (329.).

lakozik – „van”. Magas menyországba lakozik egy ékes kápolna (277.).

légy – „legyél”. Jézus, Mária, légy velem (1. + 42., 44., 45. stb.)

légyen – „legyen”. Három angyal légyen mellettem (250.)

lészen – „lesz”. Vélem lészen a paradicsomban (119. + 134.)

mekholt – „meghalt”. Mekholt híveknek örök nyugodalmat (45.)

mindenkoron – „mindig”. Ma és mindenkoron légy velem (251. + 279., 299.) [A *mindenkor* határozószó -n ragos alakja archaikus színezetű ad ennek a választékos nyelvhasználatban előforduló szónak.]

mindenkoron és mindörökkén – „mindig és örökké”. Most és mindenkoron és mindörökkén ammén (299.). Vö. mindenkoron; mindörökkön-örökké; [E régies szavak ismétlése már halmozás. De így, együtt, a fokozás szerepét hordozó szavak jelentése megnő, hiszen jelentésükben árnyalatnyi különbség van, s ez most kidomborodik.]

mindörökkön-örökké – „örökké”. Egyik őriz éfélig (. . .) A harmadik mindörökkön örökké (199. + 306.) [Régies és választékos nyelvhasználat ismerve ez a határozószó, amely azonban ma is hallható a *Dicsőség az Atyának* . . . kezdetű hivatalos imában.]

nevemén való szentēm(é) – „azért a szentért, akinek a nevét viselem”. . . . ajálom . . . Eszt a kevés imáccságom . . . Nevemén való szentēmé (66. + 68.)

orca – „arc”. Két orcája elhervadva (75. + 294., 301.)

örökkön való – „mindenkori”. Egyik örzi testemet . . . Harmadik örökkön való életemet (9.)

segéjj – „segíts”. Segéjj, vezéjj és támogass, Uram! (261.) [Nem a nyelvújítás korából származó *segély* főnév ejtés szerinti változatával van dolgunk, hanem az egykori *segél* ige felszólító módú jelen idő egyes szám 2. személyű alakjának megőrzött változatával. A nyelvtörténeti kutatások a XIV–XV. századra teszik e lexéma első feljegyzését.]

segéj még – „segíts meg”. Szűsz szent mártér Borbála, segéj még (305.) Vö. *segéjj*.

szárnyad árnyékában – „szárnyad oltalmában, szárnyékdoban”. Őrizz Uram minket, Mind szemeid fényét, Szárnyad árnyékában, Oltalmaz meg minket (71.) [Ez a régies szókapcsolat már azért is figyelemre méltó, mert a *szárnyból* alakult ki az *-ék* képzővel a – ma már csak tájszóként számon tartott – *szárnyék* főnév. Másrészt pedig egy archaikus szárnyas istenképzet jelenik meg benne.]

vagyon – „van”. Azon vagyon három angyal (175. + 74., 213. stb.) [Erről az archaikus igealakról már szóltam a *Nyelvjárási elemek* . . . című fejezetben.]

zavár – „zár”. Az a vasszög, amivel fölszögesztek a keresztfára, Az légyen a kapunk zavárja (67.) [E régies szó mai használata is archaikus színezetet ad a szövegnek.]

„HAPAX LEGOMENON”-OK A NÉPI IMÁDSÁGOKBAN

ánafaterepe – „ismeretlen jelentésű szó”. Ánafaterepe, levele szülte bimbóját, bimbója szülte Máriját (311.) [Az archaikus imádságokban jelentkező világteremtés-motívum egyik eleme a világfa – erről lásd: *nánánfa* –, amely valószínűleg ebben a szóban is benne rejlik, igaz nyelvileg roncsolt állapotban: *ánafa* alakban. A szó második részének jelentése ismét csak ismételten, s az analógiák segítségével is csak nagy nehezen hámozhatnánk ki a *teremte*, *termette* vagy *levele* szót és jelentést.]

- antamona** – „ajtómon a”. Antamona Jézus, Ablakomon Mária (302.) [A nyelvi romlás eredményéből a kikövetkeztetés analógiák alapján történt.] Vö. Ajtómon Jézus, Ablakomon Mária (157.)
- ármél** – „arra megy ~ arra mén”. Ármél asszonyunk, szép Szüz Márija, Kérdi tőle . . . (293.) [A szó egyrészt redukció, másrészt nyelvi romlás eredménye. A szókezdő *a* magánhangzó az őt követő *rr* rövidülésnyújtó hatására vált *á*-vá. Más imádságokkal történő összevetés alapján kikövetkeztetett jelentés.] Vö. 265., 280., 271., 264. stb.
- buzalmatás(ból)** – „ismeretlen jelentésű szó”. Buzalmatásból lessenek, Látásuk elvesszenek (70.) [A szókeletkezés lehetséges magyarázatáról szoltam *A bajelhárítás eszközeinek nyelvi sajátosságai* című fejezetben.]
- dárom(bá)** – „ismeretlen jelentésű szó”. Az ánygyálok főlsették, Dárombá bevitték (103.) [Az edény neve, amelybe Krisztus lehulló vérért felfogták. Imádságainkban sokszor *kehely*, *tányér*, *tál*. Valójában ez a Szent Grál. Hogy az eredeti imaszövegben ez állhatott, arra teljes bizonyíték nincs. De Erdélyi Zsuzsanna szerint „A Grál–Krisztus-vér motívumkörrel való kapcsolódás talán az egyik magyargéci (Nógrád m.) imában mutatkozik legtisztábban: . . . *Az anygak főlsették / Gárdilomba elvitték / Krisztus Urunkho’ elvitték*” (Erdélyi 1978:234). Ehhez s az alapalakhoz kapcsolódik, immár jelentés nélküli alaki variánsként a határozóragos *dárom* szó. Ugyancsak ennek változata: *Gālījābā* elvitték (100.), és a *Glóriumbān* elvitték (102.). De ide sorolható a fehér *liliomba* tették (156.), fehér *gyolcsba* betakarták (124., 280.), fehér *gyorzsba* betakarták (131.). A három utóbbi példában a népetimológia segített jelentést találni az ismeretlen jelentésű szónak. De már a Bibliában szereplő *gyolcs* is – *begöngyölte tiszta gyolcsba* (Máté, 27:59) – archaikusnak tűnhetett, s a paronímia miatt lett belőle *gyors*. Itt nem lehet pusztá elhallásról szó, hiszen a *fehér* és a *gyors* ilyen kapcsolata értelmetlen. Azonban a gyermekkorban tanult, s nem mindig értett szöveg automatizmusa még ilyesmire is engedhet következtetni.]
- forgolevő** – „forgóknak, levőknek”. Zsidóknak királya, Veszedelemnek forgolevő Istene (287.) [A kikövetkeztetett jelentés csak akkor fogadható el, ha a tárgyalt szó előtt álló birtokos jelzőt *-ben* raggal értelmezzük. Erre példa lehet ugyanennek az imádságtípusnak másik két variánsa: Veszedelēmben forgóknak Istene (243.); Veszedelemben forgók Istene (279.).]

fődszint – „földnek színére”. Mögszólalt a Jézus: Fekete fődszint. Ó, anyám, magzat, Aki ezt a szép imádságot elmondja . . . (290.) [A kihagyások, felejtések, nyelvi torzulások eredményeként keletkezett szó jelentése analógiák alapján állapítható meg. Ilyenek pl. a bibliai személyek (leginkább Jézus és Mária közötti) párbeszédet tartalmazó imatípus variánsai: Ara ment a Szűzanya, Meny el Anyám, meny el, Fekete földnek színére (291.); Arra mēnt a szép Szűz Mária / És aszt monta: – Fijam ne . . . az anyának a fiát mēghalni / Az Úr Jézus aszt monta: – Küld el Szent Jánost a fekete földnek színére (284.)] Vö. még 262., 296.

hárasztgat(nak) – „ismeretlen jelentésű”. Ötödik a Boldogságos Szűz Mária. Ugy hárasztgatnak / Nap kőre tétetik . . . (301.) [Nyelvi torzítás következménye, és nem kapcsolható paronímiával a *fáraszt* igéhez.]

hotfölakának – „ismeretlen jelentésű”. Hotfölakának himes hámos kápolnája . . . (263.) [Elhallás eredményezte jelentés nélküli szó.]

imátor – „imádó”. Ezēr anygaloddal, Több imátoroddal (216. + 217.) [E szó jelentése a főnévi értelemben használt *imádó* melléknévi ige-név jelentésével rokonítható, létrejöttére is abból következethetnek.]

kelevi(be) – „kehely(be)”. Piros vére kicsordult, Az anygialok főszették, Kelevibe öntötték (122.) [A jelentés kikövetkeztetése más imák analóg részeinek figyelembevételével történt.]

kongósság(a) – „ismeretlen jelentésű szó”. Orgonának három ága, Magos mennek kongóssága (320.) [Ez a kifejezés szóbeli gyűjtés eredményeként egy székeleykevei imádságban fordul elő. Másik székeleykevei, de már írásban kapott variánsunkban *Magas mennynek hangossága* (260.) olvasható. Erdélyi Zsuzsanna gyimesvölgyi szöveget közöl *Magos menynek hangozása* variációban (Erdélyi 1978:230). Tánczosnál ez a változat is előfordul egy felsőloki szövegben: Orgonának három ága, / magos mennynek hangozása (Tánczos 1995:99), de jelzi még, hogy más változatokban előfordul – a mi székeleykevei variánsunkkal azonos – *Orgonának három ága, / magos mennynek hangossága* variáció is (i. h.). Sokkal eltérőbb szövegű Tánczos másik felsőloki adata: *Három ágon orgonálnak, / magos mennybe hangosság van* (i. m. 95.). A vizsgált *kongósság(a)* kifejezést leginkább a *hangosság* szóval tudom összevetni, ám így sem sikerül a kontextusban jelentést tulajdonítanom neki. A nyelvi romlás kideríthetetlené tette azt számomra.]

korontál(ba) – „vmilyen edényt jelentő ismeretlen szó”. Odajöttek az anygialok, Korontálba fészették (99.) [Annak az edénynek a neve,

amelybe Jézus lehulló vérének felfogták. A szenvedéstörténeti részt tartalmazó imádságokban sorra előfordul ez az edény, a legkülönbőlőbb néven nevezve. Itteni alakját a hallás utáni tanulásból eredő torzulás eredményének vélem.]

márkája – „ismeretlen jelentésű szó”. Hoszt ki a kenetet, Az oltári szencséget, Márkus márkáját (141.) [A megbocsátás, a bűnbocsánat, vagy annak az eszköze lehet, ugyanis más imavariánsban is – Márk ~ Márkos nevéhez kötve – a megbocsátó kenet, illetve a feloldozás jelentéséhez kapcsolódik: Amott jön a Márkos, Hoz nekünk kenetet (141.); Ha még egyszer gyont ember lehetnék, Márk kapuján mehetnék (220.) Erdélyi Zsuzsanna szerint „feltehetően bárka az eredeti”, s ennek változatai a *mátka-márka-bárka*, s Mária-jelképként van jelen (Erdélyi 1978:232). Ha ez így van, akkor a tulajdonnév is nyelvi elhallás eredménye.]

mering(egbél) – „ismeretlen jelentésű szó”. Még vān ānnāk āgyā vetve, Élēs borotvāgbol, meringegbél (303.) [A kontextusból vmilyen kínzóeszköz nevére lehetne következtetni.]

milingekből – „ismeretlen jelentésű szó”. . . . meg van anak / agya vetve éves milingekből / éves beretvakból (304.) Vö. 303.⁶

mutrumfa – „mustárfa”. Nāzāredben vān egy mutrumfā (279.)⁷

muturfa – „mustárfa”. Nāzāretbe van egy muturfā (278.) Vö. mutrumfa

nánánfa – „ismeretlen jelentésű szó”. Nánánfa szūli bimbóját (54.) Vö. még: ága fa (55.), ámánfa (56.), pálmánfa (57.), májfa (58.), almafa (138.), rózsaifa (139.), pálmafa (140.), pálma fa (141.), anyafa (144.).⁸

pátramos(om) – „patrónus(om)”. . . . szent őrzī angyalom, Te vagy az én édes pátramosom (166.) [A *pártfogó* jelentésű ritka és régies *patrónus* ~ *pátrónus* torzított alakja.]

pátránkák – „ismeretlen jelentésű”. Ki eszt a kis imát reggel-este ēmonygya, Nem engedem a pátránkák tüzébe (245.) [Analógiák és a kontextus segítsége csak feltételezheti a *purgatórium* v. a *pokol* jelentést, de a szó etimológiájával nincs kapcsolata. A paronim *pátriárka* szóval sem tudom rokonítani.]

póstya – „ismeretlen jelentésű szó”. Amoda látom egy szép rózsan póstya ostyát (274.) [Már a mondat határozott tárgyira utaló igeragja és a határozatlan névelő használata is jelzi az elhallás következtében létrejött nyelvi változást, amely ezt a szót is eredményezte.]

tene-mene – „de nem ölöm”. Ijed, ijed az ember, Tene-mene az ember (283.) [Merész jelentéskövetkeztetésnek is vélhetnék az általam megadott jelentést, leginkább a mellérendelő szóösszetételre utaló

írásmód miatt. Korábban (Silling 1992a:16) már szoltam e kifejezés keletkezésének lehetséges magyarázatáról.]⁹

Tuturus(unk) – „ismeretlen jelentésű”. Piros vére kicsordulva, Az a mi Tuturusunk oltalma (294.) [Csak nagyon erős megszorítással merem a *Krisztusurunk* összerántott alakjának feltételezni.]

vénēm – „ismeretlen jelentésű”. Köröszt a Jézus körösztje / vénēm köröszt az én menedékem (289.) [Elhallás eredményeként jöhetett létre.]

VIII. ÖSSZEFOGLALÓ

A vajdasági magyar archaikus népi imádságok 1971 óta gyűjtött szövegeinek nyelvi aspektusait vizsgálva a műfaj egy új, eddig alig érintett arculatáról igyekeztem információkat szerezni. Nyelvi kifejezőik tanulmányozásával a szakkutatás csak a műfaji meghatározáskor, a folklórműfajok közé történő besorolásukkor foglalkozott, míg a vajdasági archaikus népi imák nyelvi jellegzetességeit eddig senki sem vizsgálta.

Műfaji meghatározásuk alapján az *archaikus* jelző legalább annyira magára vonja a figyelmet, mint a *népi*. Pedig e definíció, bármennyire is késő középkori nyelvészeti bűvárkodást ígér, mégsem a szövegek nyelvi anyagára érvényes leginkább. Ugyanis az imádságok tartalmi jegyei jóval archaikusabbak nyelvezetüknél. Ezt emelte ki Erdélyi Zsuzsanna is – akit a magyar népi imádságok megtalálójaként tartunk számon –, a műfajról szóló akadémiai bemutatón, amikor *archaikus és középkori elemekről* értekezett. Hiszen a bennük megbúvó világértelmezés régebbi korok később tiltott és titkolt, letagadott és majdnem feledésre kényszerített ismérveit hordozza, mint a napjainkban élő s a mai nyelvhasználathoz is igazodó adatközlők által használt beszélt nyelv. Véleményem szerint épp ezért kellett volna a műfajt *archaikus apokrif* néven jegyezni, amint azt az említett legismertebb kutató meg is próbálta (Erdélyi 1978:30).

A vajdasági magyar archaikus apokrif népi imádságok Bácska- és Bánát-szerte gyűjtött emlékei e folklórműfaj – eddig meghatározott – minden kategóriájából hoznak több-kevesebb példát, s a ráolvasásokkal rokon szövegek éppúgy megtalálhatók közöttük, mint a kimondottan keresztény tudatformájú, tartalmú imádságok.

Ezekben a másodlagos oralitású, késő középkori fogantatású folklór alkotásokban a (pogány korinak is vélhető) bajelhárítás is a vallási szövegekre, imádságokra jellemző nyelvi eszközökkel történik, melyek némelyike a magyar írásbeliség kezdete óta ismert, míg mások a nyelvfejlődés során kerültek nyelvünkbe. Az egyértelműen keresztény

hagyományokat és tanokat reveláló imaszövegek sem különböznek az előbbiektől. Annyi azonban biztos, hogy a nyelvújítás korát követő idő új szavai nem jellemzik az imádságokat (Molnár Csikós László szíves közlése nyomán).

Az írástudatlan tömegek által átörökített imahagyomány mai nyelvzetét természetesen a nyelvjárási sajátosságok jellemzik, bemutatva szinte a vajdasági magyarok nyelvjárásairól eddig feltárt minden vonást, s a XX. század legvégén is igazolják ezáltal azt a dialektológiai tarkaságot, amely a vajdasági magyarság nyelvhasználatára régóta, a terület újjátelepítése óta érvényes. Ily módon adalékként szolgálhat a szöveggyűjtemény és a nyelvi elemzés nyelvjáráskutatásunk bővítéséhez.

Természetesen nyelvi archaizmusok is felbukkannak az imádságok szövegeiben, bár kevésbé a szókincs terén, inkább az igeragozásnak mára már a használat peremére került igeidőivel. De ezek az igeidők még nem is olyan régen, például a XIX. században általánosan használtak voltak az irodalmi művek nyelvében (is).

A XX. század végén gyűjtött archaikus apokrif népi imádságok nyelvi jellegzetességeit szemlélve nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy ezeket a máig megőrzött népköltészeti alkotásokat már ide-telepítésükkor, tehát a XVIII. század közepén tudták a mostani lakosság elei, avagy később, főleg az ezen a területen aktív ferences barátok tevékenysége révén, zárandoklatok, búcsúlatogatások alkalmával sajátították el. Azonban az a tény, hogy a Vajdaság minden területén megtalálhatók s gyűjthetők az archaikus apokrif népi imádságok, arra enged következtetni, hogy a ma itt élő magyar lakosság már korábban is ismerhette ezt a műfajt.

RÖVIDÍTÉSEK

EWUng = Benkő, Loránd (Herausgeber) 1992–1995: Etymologisches
Wörterbuch des Ungarischen. Budapest
főszerk. = főszerkesztő
i. h. = idézett helyen
kny. = köznyelv
MNYA = A magyar nyelvjárások atlasza
nyj. = nyelvjárás
o. = oldal
sz. = szám, számú
szerk. = szerkesztette
TESz = Benkő Loránd (főszerk.): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára
ÚMTSz = B. Lőrinczy Éva (főszerk.): Új magyar tájszótár
v. = vagy
vkit = valakit
vmilyen = valamilyen
Vö. = vesd össze

Kutatástörténet és műfaji meghatározás

¹ Kálmány gyűjteményében a 10. számú ima így szól:

*Én léfekszők én ágyamba,
Úgy mint testi koporsómba’;
Kerű’j köröszet,
Őriz’ angyal,
Serkencs föl szép Jézus!
Uram Isten,
Ves’ köröszöt
Fejem alá
Öt újaddal,
Öt méjségös
Sebejjiddel
Ezör angyaliddal.*

(Török-Kanizsa) (Kálmány 1891: III:148)

Az imádság második sorának a módhatározói mellékmondatra utaló *úgy mint* bevezető része, sajnos, a XX. század végén már nem bukkan fel a vajdasági gyűjteményben.

² „... legalábbis a kutatás mostani állása szerint – meglehetősen társtalanul állanak” (Bálint 1937:27), azaz a XX. századnak majdnem a közepén még alig foglalkoztak velük.

³ Többek között: wasscegek (i. m. 15.), töuis coronának (i. m. 15.), Ez ky haza ez zent benedek haza kw kyzebe, Vas Aytoya (i. m. 21.) stb.

⁴ Azóta az archaikus népi imádságok kutatói, a leginkább Erdélyi Zsuzsanna nyomdokain haladó folkloristák, jobbra szintén az 1970-ben elfogadott szakmai megnevezéssel élnek. A kivételekről e fejezetben még szólok.

⁵ Bori Imre 1975-ben, az első, a kaposvári múzeum Somogyi Almanach című sorozatában 1974-ben megjelent *Hegyet hágék, lőtöt lépék* című gyűjteményről szól. Szerinte akkor „A tudomány egyelőre tanácstalanul áll a népi imádságok műfaja előtt. S nem véletlenül. Meg kell ugyanis magyarázni a nép »kétlelkűségének« a tényét, meg kell világítani azoknak az öreg-asszonyoknak a lelkiségét, akik minden reggel a templomban ájtatoskodnak, minden egyházi szokást és előírást megtartanak, azután otthon, emlé-

kezetükből előveszik a pap tiltotta szövegeket, és ezek elmondásától várják üdvösségüket. És teszik ezt a pappal szemben is következetes titoktartással, mintha egy nagy, pogány összeesküvés részesei lennének. Vagy legalábbis a laikusok szövetségéhez tartoznának, és nem törődve sem egyházak állásfoglalásával, sem az évszázadokkal, a maguk módján imádkoznak, keverve hivatalos templomi imát rálvasó szöveggel, középkori szellemiséget és modern életet”, majd megjegyzi, hogy az imádságok keletkezésének korát illetően „az egyház-szakadás előtti időket emlegetik” (Bori 1975).

⁶ Penavin Olga: *Halotti búcsúztatók, imák, koldusénekek, gyógyító rálvasások*. Hungarológiai Közlemények (Újvidék), IX. évf. 1977. 32. 5–22.

⁷ Az 1971-ben gyűjtött gombosi imádságokat lásd a Függelékben a 323–325. szám alatt. A harmadik imádság kimondottan apotropeikus jellegű.

⁸ Salamon Anikó: *Gyimesi csángó mondák, rálvasások, imák*. Helikon, 1987:14.

⁹ Salamon A. i. m. 252.

¹⁰ Harangozó Imre: „*Mária kapu megnyílnék . . .*”. *Békés és Csanád megyei népi imádságok*. Békés Megyei Hírlap, 1996. december 20.

¹¹ Publikációit lásd az Irodalomjegyzék fejezetben.

Az archaikus népi imádságok műfaji sajátosságai

¹ Vladimir Kačanovskij: *Apokrifne molitve, gatanja i priče*. Megjelent a zágrábi székhelyű Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti „Starine” sorozatának XIII. füzeteként 1881-ben. Alcím: Predano u sjednici filološko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 12. veljače 1880. A korai megjelenés és a mai felfogással teljesen megegyező, sőt a magyar akadémiainál bátrabb (esetleg tárgyilagosabb – hiszen maga Erdélyi Zsuzsanna írta, hogy az *apokrif* jelző is nyugodtan maradhatott volna a műfajkategória nevében!) szakmai elnevezés szinte egy évszázaddal korábban előzte meg a magyar „keresztelőt”. S a szerző megállapításai a magyar folklorisztikában mintha ismétlődnének.

² Olasz nyelvű közlésről van szó. Ferraro, Giuseppe: *Regola dei servi della Vergine gloriosa ordinata a fatta in Bologna nell'anno 1281*. Livorno 1875. 46. ill. 35–42.

³ Erdélyi Zsuzsanna szerint az imádságok eredete „egész Európában a késő középkorig megy vissza . . . A ferences szellemiség kiváltotta érzelmhangsúlyos vallásosságban gyökerezik. E vallásosság élménye a nagyhét története: Krisztus halála, Mária anyai gyásza, amely a fölfokozott vallási közígyényeknek megfelelően, költői műfajokban is megjelenik. Kiváltképpen a szent drámákban, majd a . . . passió-énekekben, Mária-siralmakban . . . Ezek a műfajok a reneszánsz és a protestantizmus idején elvesztették eredeti közösségi funkciójukat és lassú *folklorizációs folyamat révén a nép szellemi örökségében, az élőszavas hagyományban maradtak fenn*” (kiemelés tőlem – S. I.) (Erdélyi 1997:22).

⁴ Tarnai Andor szerint: „A nyelvemlékről (. . .) megjelent legmagvasabb cikket (ifj.) Horváth János írta (A Halotti Beszéd történetéhez, Mny 1970.

421–29), amelynek végső eredménye (a HB sem nem másolat, sem nem 'eredeti' = első fogalmazvány, hanem egy, a magyar liturgiában már régtől fogva használatban levő liturgikus séma többé-kevésbé önálló magyar parafrázisa") (Tarnai 1984:285).

- ⁵ Vö. Erdélyi Zsuzsanna: *A szóbeliség szerepe az irodalomtörténeti kutatásban*. Szegedi Műhely. (Helyismereti szemle) Bálint Sándor-émlékszáma. 1990/1–4. 57–62.

A bajelhárítás eszközeinek nyelvi sajátosságai

- ¹ BENKŐ Loránd főszerk.: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. III.* Budapest 1976. 31–32. o.

- ² FEKETE Antal: *Keresztneveink, védőszentjeink*. Budapest. 1992. 74.

- ³ A Biblia az angyalok fejedelmeinek nevezi a hét arkangyalt. Közülük az egyik néven nevezett Szent Mihály.

- ⁴ HOPPÁL Mihály–JANKOVICS Marcell–NAGY András–SZEMADÁM György: *Jelképtár*. Budapest, 1990. 24. o.

- ⁵ A tizennégy Segítő Szent: Balázs, György, Achatius, Erasmus, Vitus, Margit, Kristóf, Pantaleon, Cyriacus, Egyed, Eustachius, Dionysius, Katalin, Borbála.

- ⁶ Leírta Kiss Ferencné szül. Haman Mária 1996-ban. „... a nagymamámtól tanultam ezt az imát gyerekkoromban. A nagymamám Szarvas Ádamné szület. Aman Erzsébet [Elisabeta] született Apatinban 1868-ban”.

7

„*Andel moj*

*Andel moj, čuvar moj,
Čuvaj mene do polnoči,
A Marija od polnoči,
Svi anđeli do svita,
Sam Bog dovika!
O, draga, približena Djevice Marija,
Dajte mi četрнаest anđelaka:
Dva viš' glave,
Dva niž' noga,
Dva s live strane,
Dva s desne strane,
Dva koji me pokrivaju,
Dva koji me otkrivaju,
Dva koji me vode u raj!”*

(Marica Popović, Olas. Sakupio Đuro Franković.) In: *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* 10. 1993. Salgótarján, 1993. 43.

- ⁸ A kilenc angyali kar a következő háromszor három rendből tevődött össze: I. szeráfok, kerubok, királyi székek; II. uraságok, erények, hatalmasságok; III. fejedelemségek, arkangyalok, angyalok.

- ⁹ Dr. HAAG, Herbert: *Bibliai lexikon*. Budapest, 1989. 65. o.

- ¹⁰ Szent Biblia azaz: Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Budapest, 1969. 268. o.

- ¹¹ HOPPÁL Mihály–JANKOVICS Marcell–NAGY András–SZEMADÁM György: i. m. 25. o.
- ¹² Szent Biblia . . . 616. o.
- ¹³ HOPPÁL M. . . . i. m. 125. o.
- ¹⁴ OLÁH Levente (felelős szerk.): *Bibliai nevek és fogalmak*. Budapest, 1988. 122. o.
- ¹⁵ MOLNÁR József–SIMON Györgyi: *Magyar nyelvemlékek*. Budapest, 1976. 79. és 81. o.
- ¹⁶ I. m. 106., 105. o.
- ¹⁷ I. m. 53. o.
- ¹⁸ PAIS Dezső: *A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből*. Budapest, 1975. 270. o.
- ¹⁹ I. m. 270. o.
- ²⁰ I. m. 271. o.
- ²¹ I. m. 271. o.
- ²² KÁLMÁNY Lajos: *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya*. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből XII. 9. Budapest, 1885. LADÓ János szerint is „Valószínű, hogy pogány kori még a *Szűz Mária* és a *Boldogasszony* elnevezés . . . Szűz Mária ugyanis latinul *Sancta Maria*, azaz 'Szent Mária'. (Ladó 1998:8)
- ²³ Írásban rögzített ráolvasásra példa a Bagonyai ráolvasások 1488-ból: „Vronk xpc samar hatan Jhrlmba ha menth ew samara megh santulth vala. azt megh lata *bodogh asson* . . .”, valamint a Gyöngyösi ráolvasások, melyeket 1529–1541 között jegyezhettek le, és PÓCS Éva (szerk.) közli a *Szem meglátott, szív megvert* című ráolvasás-gyűjteményben: „ . . . Bódogasszonynak tisztaságos szent szűz tejével . . .” (Helikon Kiadó, 1986. 198. o.)
- ²⁴ *Magyar Katolikus Lexikon I.* Budapest, 1993. 292.
- ²⁵ Még *A szentek élete* című nagy összefoglalóban (szerk. dr. DIÓS István, Bp. 1990; német eredetiben pedig Joseph WEISBENDER: *Heilige des Regionalkalenders*, Leipzig, 1978) sem szerepel Szent Emerencia.
- ²⁶ Vö. még FEKETE Antal: *Keresztneveink, védőszentjeink*. Budapest, 1992. 126. „Emerentiana, római vértanú nő valószínűleg a Diocletianus-féle egyházüldözés idején (+ 304. k.).” Az apokrif jelleg itt már kidomborodóbb, hiszen Emerentiana három évszázaddal Jézus után élt, s az ima mégis Jézus dédanyjának tünteti fel. BÁLINT Sándor azonban – karmelita hagyományra hivatkozva – már másként szól róla az 1977-ben megjelent *Ünnepi kalendárium III.* kötetében, s Emerencia életének idejét a Krisztus előtti közvetlen évekre helyezi, csak nem nevezi szentnek, de Szent Anna édesanyjának igen: „*Szent Anna Stolánus és Emerencia leánya volt, Betlehem városából* . . .” (BÁLINT S. 1998: III. 117). BÁLINT Sándor a következőket is közli idézett könyvében: „Karmelita hagyomány szerint *Emerenciána* Krisztus előtt 77 évvel virágzó szépségű jámbor hajadon volt. Nem akart férjhezmenni, mielőtt a Karmelhegy ismerős remetéitől tanácsot nem kért volna. Három remete elragadtatásában szép gyökeret látott, amely kettős fából sarjadt ki. Az egyik ágacsán illatos virág, amely betöltötte az eget és a földet. A másik két ág virága már nem volt olyan szép, mint az első. A

másik fa ágából viszont gyümölcs nőtt ki. Hang is hallatszott: a gyökér Emerenciána, az ágak pedig az ő ivadéakai. Így aztán kérőjéhez, Stollanushoz férjhezment” (i. m. 585).

²⁷ Bodor Anikó szíves közlése szerint

²⁸ HOPPÁL M. . . . i. m. 60.

²⁹ HOPPÁL M. . . . i. m. 60.

³⁰ Vö. PENAVIN Olga: *Bácskai magyar nyelvjárási atlasz*. Újvidék, 1988. 160. o.; PENAVIN Olga: *A jugoszláviai Bánát magyar nyelvjárási atlasza*. Kanizsa, 1995. 106. o.

³¹ Vö. PENAVIN Olga idézett műveivel

³² BENKŐ Loránd főszerk.: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I.*, Bp. 1984. 189. o.

³³ VERES Péter: *Jobb : bal :: férfi : nő*. In: VOIGT V., SZÉPE Gy., SZERDA-HELYI I. szerk.: *Jel és szemiotika*. Budapest, 1975. 84. o.

³⁴ „A II. század második feléig visszanyúló hagyomány – nem ellentmondás nélkül – János apostolnak tulajdonítja az evangélium szerzőségét. Napjainkban a közvetlen jánosi szerzőség erősen vitatott” (Gecse–Horváth 1978:104).

³⁵ MOLNÁR József–SIMON Györgyi i. m. 31.

³⁶ Tarnai Andor hivatkozik Závodszy Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai (Bp. 1904) könyvére, amely szerint: „A rendelkezés, mely szerint minden templomos falu papjának a Miatyánkot és a Hitvallást magyaráznia kellett, egészen nyilvánvalóan magában foglalja, hogy a megfelelő magyar szövegeknek már akkor meg kellett lenniük” (Tarnai 1984:239). A miatyánk papírra vetésének Tarnai által meghatározott idejével nem értek teljesen egyet, hiszen csak a meglelt iratok származnak a XV. századból. A fenti idézet szellemében az az állítás is megkockáztatható, hogy valószínűleg, sőt bizonyára korábban is leírhatták magyarul a Pater nostert, csak éppen nem maradt fenn korábbi lejegyzés.

³⁷ MOLNÁR József–SIMON Györgyi i. m. 69.

³⁸ Bibliai nevek és fogalmak. Budapest, é. n. 185. o.

³⁹ Juhász Ferenc: *Imák, apokrif mámorok*. Új Írás, 1970

⁴⁰ Az *őriz valamitől, őriz tűztől* vonzat állandó határozónak is vélhető, de a Bencédy J.–Fábián P.–Rácz E.–Velcsov M.-féle *A mai magyar nyelv* (1974) című grammatika szerint akár okhatározónak is minősíthető: „A vonzatszerű határozók között vannak olyanok is, amelyeknek jelentése beillik valamelyik más csoportba (például a *fél valakitől* szerkezetben okhatározóként . . . elemezhetjük a vonzatszerű determinánst)” (i. m. 290). Természetesen az imádságokban épp arról van szó, hogy az imádkozó ember *fél* az említett veszedelmektől, ámbár az említett nyelvtankönyv nem mondja ki kategorikusan, hogy e vonzat okhatározó. Az A. Jászó Anna (főszerk.)-féle *A magyar nyelv könyve* (1997) pedig így fogalmaz az állandó határozóval kapcsolatban: „Közülük jónéhány más mondatrészi funkciót is hordoz, de a *minimális szerkezetbe tartozása* miatt állandó határozónak is tekinthetjük” (a kiemelés a szerzőtől; i. m. 365). Ennek a követelménynek pedig messze eleget tesz a tárgyalt vonzat.

- ⁴¹ Bokor József (In: A. Jászó Anna főszerk. 1997) már következetesen *személyjelnek* nevezi a korábban *személyragnak* tartott toldalékot: „Sokáig ragnak tekintették őket. Tény, hogy paradigmatiszma jellegűek, azaz a két nyelvtani számnak és a három-három személynek megfelelően hasonlóan használatosak, mint az igei személyragok. Újabban jeleknek minősülnek, minthogy nem zárják le a szó hangtestét, és nem jelölik ki mondatbeli szerepét” (i. m. 261–262). Meg kell jegyezni, hogy ezt a nyelvtani definíció-változást a vajdasági magyar (akár középiskolai, akár általános iskolai) nyelvtankönyvek nem regisztrálták. Fábíán Pál, az ismert nyelvész 1998. II. 22-én, a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk című rovatában a névutókról tartott előadást, amelyben szintén a *birtokos személyrag* megnevezést használta az *útja-útján* névutó elemzése kapcsán. Tehát e toldalék megnevezésében még a magyarországi vezető nyelvészek között sincs teljes megegyezés.
- Jegyzetkészítésem után, 1998-ban jelent meg a legújabb nyelvtankönyv, É. Kiss Katalin–Kiefer Ferenc–Siptár Péter munkája, az *Új magyar nyelvtan* (Osiris Kiadó, Budapest, 1998), amelyben újfent csak *birtokos személyragozásról* beszélnek (i. m. 204–7). Tehát valóban nincs megegyezés a nyelvészek között e toldalékok funkcióját, s ebből eredően nevét illetően sem.
- ⁴² A nyugati palóc nyelvjárás elemeit őrző és a közvetlen környezetből átvett szláv hatásoktól sem mentes kupuszinai nyelvjárás egyik jellemző sajátossága az *ő, ő, ű, ű* labiopalatális magánhangzók hiánya. Ennek már szinte minden kupuszinai ember tudatában van, s ezt leginkább a más településekről való magyarokkal való kommunikáció során tapasztalta, de az elektronikus sajtóból is észlelhette, s ezért bizonyos szituációkban (hivatalban, tanultabb személlyel való beszélgetéskor) a köznyelvi norma felé igyekezne. Ilyen alkalmak szülik azután a hiperkorrekciós torzulásokat. A köznyelvűsödésre példa a vizsgált ima utolsó sora is, amelyből már hiányzik a palóc illabiális *ä* és a labiálisabb *ā* magánhangzó is.
- ⁴³ Penavin Olga: *Népi imádságok* (Magyar Szó, Kálátó, 1998. II. 21. 8.). Igaz, Penavin Olga a szenvedéstörténet-központú imagyűjteményemről (Silling, 1997) írta kritikáját, de megállapításai a jelen fejezet szövegeire is értelmezhetők.

A szenvedéstörténet motívumkörének nyelvi kifejezői

- ¹ Ezzel szemben például a Bibliában csak tizenkét alkalommal szerepel, s mindenkor Péter apostol árulása kapcsán.
- ² „A tartós-huzamos ige kategóriája magába foglalja a gyakorítás . . . , a mozzanatosság pedig a kezdés és a bevégezés jelentésmozzanatát is . . .” (Bokor József 1997 In: A. Jászó Anna főszerk. 1997:203)
- ³ „Ha az állítmányban mondottak hordozóját nem tudjuk vagy nem akarjuk határozottan megjelölni, határozatlan alanyról beszélünk” (Kálmánné Bors 1997:340). Imádságainkban a *nem akarjuk megjelölni* meghatározás az érvényes. Épp az előzőek, a határozott, a megnevezett alanyú példák a bizo-

nyítékok erre. Az imádkozók – vallási ismereteik alapján – ezt az alanyt már amúgy is odaértik.

⁴ Vö. Szarvas Gábor: *A magyar igeidők*. Pest, 1872; Rajsli Ilona: *Az Apor-kódex igeidőinek alaktana* (In: Rajsli 1994a:6–30.)

⁵ Rajsli Ilona: *Az elbeszélő prózastílus nyelvi alapjai a XVI. századi magyar szépprózában*. Szeged, 1994. 221. o.

⁶ I. m. 218. o.

⁷ „A -t jeles egyszerű igealak már ebben a korban (a XVI. században – betoldás tőlem, S. I.) előretör, főleg azokban a szövegtípusokban, ahol kevesebb a folyamatos elbeszélés, leírás . . .” – állapítja meg Rajsli Ilona (1994b:220) a XVI. századi elbeszélő prózastílus kapcsán, s itt rokon vonást látok az ugyancsak késő középkori eredetűnek tartott/vélt archaikus népi imádság-szövegek nyelvi sajátosságaival.

⁸ Ennek kapcsán Gálffy Mózes a következőkre hívja fel a figyelmet: „A történés befejezettsége azonban nem tévesztendő össze az ige múlt idejű alakjával kifejezett tartalommal. Az ige múlt ideje ugyanis valamely múltbeli vagy egy másik cselekvést időben megelőző tartalmat jelöl. Ez pedig nem azonosítható a . . . befejezett jelleggel” (Balogh D.–Gálffy M.–J. Nagy M. 1971:144).

⁹ A *folyat* ige nyelvjárási változata.

¹⁰ Erről a főnévnek tűnő igeről lásd a *Nyelvjárási elemek a népi imádságok szövegeiben* című fejezet 143–144. oldalát.

¹¹ „Az igefajták több nyelvhasználati kérdést vetnek fel. Van eset rá, hogy a *szenvedő ige* vált cselekvővé. Legjobb példa erre a *születik*. Ma már nem igen gondolunk arra, hogy ebben a szóban tulajdonképpen azt akarjuk mondani: a gyermek az anyától *születik*, azaz az anya *szüli* a gyermeket. A mai ember már így társít: a gyermek *születik* : *megszületik*, azaz a világra jön. Tehát cselekvő értelemben használja e szót” (Gálffy 1971:146–147). Imádságunkban talán mégis a korábbi, a *szenvedő* értelemben vett jelentést fogadhatjuk el. Ebben támaszunk az archaikus igeidő lehet.

Nyelvjárási elemek a népi imádságok szövegeiben

¹ Zártabbá válás eredményének is tulajdoníthatnánk a fenti s a nyelvjárásokra jellemző é-k megjelenését. Bárczi Géza véleménye sem teljesen biztos ez ügyben: „A zártabbá válási folyamat megítélésében az is nagy nehézséget okoz, hogy sokszor alig lehet eldönteni, vajon megőrzött régiségről, tehát a konzervatív tendencia hatásáról van-e szó, vagy valóban zártabbá válásról”, majd épp az általam meglelt egyik szó, a *kén* esetét is taglalva a következőket írja „ . . . külön fejlődésnek kell felfogni, nem pedig zártabbá válásnak az é – í váltakozást (< ě – i) a *sír, hír, kín – sér, hér, kén* . . . példákban” (Bárczi 1958b:75).

² A ponyvairodalom, mai meghatározás szerint „értéktelen, rendszerint kalandos tárgyú prózairodalom” (MÉKSz 1975:1115). Azonban irodalomtörténeti vonatkozásairól is megemlékezik a Magyar Értelmező Kéziszótár:

„Régebben vásárokon (ponyván) árult kiadványok összessége” (i. m. 1115.), s ezáltal jelzi, hogy csupán a könyvespolc, könyvespult gyanánt használt ponyvaszőnyegről van szó, melyről a régi korok nyomdászai az általuk nyomtatott könyveket, füzeteket a piacokon, de főleg a vásárokon, a nagyobb búcsúban árusították. Jelentésátvitelről és jelentésbővülésről tehát egyaránt beszélhetünk a *ponyva* szó esetében. Tudnunk kell azonban, hogy a ponyván árult művek között nem kisebb irodalmi műalkotások is előfordultak, mint például Shakespeare Rómeó és Júliája – valószínűleg a világhírű dráma szomorú, tragikus végkifejlete miatt adhatta ki valamely nyomdász, némi anyagi haszon reményében.

Az ilyen ponyvafüzetek művelődéstörténeti szerepe sem elhanyagolható, hiszen sokszor ezek jelentették az írásos műveltség egyetlen (könnyebb) terjesztési lehetőségét, vagy pedig némely irodalmi műfaj egyedüli megnyilatkozási formáját.

Vajdasági népi vallásosságunk kutatása szempontjából is fontosak ezek a pár lapos füzetkék, hiszen a híres kegyhelyekre való zarándoklatokról ilyeneket hoztak a búcsújárók emléke az otthonmaradottaknak, avagy a maguk lelki igényeit kielégítendő. Néhány krajcárért árulták őket ott, leginkább a szerzők, esetleg a nyomdászok. Ezeken az úgynevezett vallásos vagy szent ponyvákön a buzgó hívők adták közre „új és legújabb, szép és szépséges” énekeiket, imádságaikat, melyeket leginkább ők maguk szereztek, s valamely helyi vagy környékbeli nyomdásziparosnál nyomtattak ki. Többször a környezetükben ismert, a régről tudott vagy valakitől már hallott s hasznosnak tartott imádságokat is közreadták, jó szolgálatot téve így az archaikus népi imádságok terjesztésében a népi kultúra népszerűsítésének. Ugyanis az ilyen ponyvafüzetek közkedveltségét mi sem bizonyítja jobban, mintsem hogy a múlt század közepétől máig megmaradtak vidékünk falvainak vallásos és hagyománytisztelő családjainál kegyes olvasmányokként, esetleg a dédszülők hagyatékaként.

A néprajzkutatók előtt nem ismeretlenek ezek az aprónyomtatványok, hiszen a laikus szakralizmus és a hiedelemvilág vizsgálói több érdekes és értékes népköltészeti szöveget fedeztek fel a megsárgult, töredezett lapokon, melyek régi imakönyvekben lapultak, esetleg más, hasonló kiadványok mellett, cérnával összevarrva, imádságos könyvvé váltak. Ezeken olvashatjuk a nagyerejűnek tartott hét mennyei szent zárók imádságait; imádságot a radnai csudatevő Szűzhöz; az isteni Üdvözítő Jézus legszentségebb nevének rózsakoszorúját; hasznos imát szemfájás ellen, és még sok, általában szépnék nevezett éneket.

S lám, most a nyelvjárásokkal foglalkozó kutató sem kerülheti meg e ponyvák nyelvezetének hatását a népi, illetve azzá lett archaikus imádságok nyelvi sajátosságainak vizsgálata közben.

A vajdasági sajtó-, illetve nyomdatörténet, könyvészet kutatói is hasznos információkat szerezhetnek az ún. „szent” ponyvákrol, hiszen jó néhányon szerepel a nyomdatulajdonos neve, székhelye és a kiadás évszáma. Épp ezért tudunk Wágner András zombori nyomdájáról. Wágner 1859-ben kért nyomdaalapítási engedélyt Zombor szabad királyi város magisztrátusától.

Ugyanilyen nyomtatványok kerültek vásári ponyvára Székely Simon szabadkai nyomdájából. A bajmoki Kiss Teréz is szerkesztett hasonlóakat. De az akkori ország más városaiban működő nyomdászok híré is megörökítették a vallásos ponyvafüzetek: a budai Bagó Márton, a pesti Bucsánszky Alajos, az aradi Réthy Lipót, a budapesti Bartalis Imre nevét, vagy az Egri Nyomda Részvénytársaságét.

Köszönettel tartozom Polner Zoltán szegedi néprajzkutatónak, akitől néhány szabadkai keltezésű ilyen ponyvát kaptam.

Külön köszönöm Németh Ferenc újvidéki művelődéstörténésznek a hozám eljuttatott imaponyvákat, melyek között a szakkutatás körében is nagyon ritka, és a Vajdaságban is csupán Kupuszinán meglelt *Vasárnap hajnalban harmat szállt* kezdetű ima olvasható (a Függelékben 303. és 304. sz.) az *Istenes énekek* című ponyva első szövegeként (Budán. Nyomatott Bagó M. betűivel. 1850).

- ³ Bárczi Géza véleménye erről: „Lehetséges reciprok fejlődésként az ö>ē delabializáció is, noha e jelenség vizsgálatban nem részesült” (Bárczi 1958b:155). Sajnos, később sem. Pusztán az MNYA kutatásai során rögzítették aényt, hogy Kupuszinán ilyen hangmegfelelés létezik. Imre Samu is erre alapozza rövid ismertetőjét a kupuszinai nyelvjárásról. (Vö. Imre S. 1971:369.; Benkő 1961:401–413.)

Ugyancsak Bárczi mutatott rá az ē>ö labializációs tendencia egyik előzményére. Ennek régisége érdekes számomra: „Van azonban egy másik ē>ö változás, mely általában régiebb, mégpedig az *l*+ dentális vagy palatális zárhang, illetőleg affrikáta előtt bekövetkező labializáció. Így pl. *fēld>föld* (1086/XII–XIII. sz.): *felduuar* . . .” (Bárczi 1958b:59) – vagyis a labializációt megelőző alak a korábbi. Ez az archaikus *fēld* alak hallható a 303. (kupuszinai) imában.

- ⁴ Bárczi Géza szerint a nyíltabbá válás *i>ē* vonatkozásában történt „ez kétségtelenül az ősmagyar korban, minden valószínűség szerint még a honfoglalás előtt megkezdődött . . . a XI–XIII. században mind szélesebb hullámokat vet . . . A tendencia hatóereje a XIV. század közepe tájáig kimerül. Az alakok harca még nem ült el teljesen (vö. ma is *děák* – *diák*; és nyelvjárási különbségek: . . . *vělæg* – *világ* . . .” (Bárczi 1958b:39). A nyelvtörténeti kutatások is korábban jegyzik az *i*-s alakot (vö. 1195-ből a HB *vilagbele* alakját – TESz III. 1144). Esetünkben tehát csak egy nyelvjárási szórványemlék előfordulásáról lehet szó.

- ⁵ Szarvas Gábor–Simonyi Zsigmond: *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig I–III*. Budapest, 1890–1893.

- ⁶ A. Jászó Anna véleménye a teljes hasonulásról, többek között a zöngéesség szerinti teljes hasonulásról: „Az általános vélemény szerint a részleges hasonulás lényege, hogy egyetlen képzési mozzanatban változik meg a hasonuló mássalhangzó, s ez valóban így is van; ezzel szemben áll a teljes hasonulás, melynek során – sokak szerint – több képzési mozzanatban változik meg a hasonuló mássalhangzó. Ez azonban nincsen mindig így. A teljes hasonulás esetében is előfordul, hogy a hasonuló hang csak egyetlen képzési mozzanatban változik meg, pl. az *egészség* szóban az *sz* hang *s*-sé

változott: csak a képzés helye tolódott hátrább a dentiveoláris területől az alveoláris területre. Felfoghatjuk ezt a változást képzés helye szerinti részleges hasonulásnak is, mely a kategorizálási hagyományokat ismerve, még meglepőbb volna. Úgy döntöttünk, hogy felhagyunk a képzési mozzanatok számlálgatásával, s a hallható végeredmény szerint csoportosítottunk . . .” (A. Jászó Anna főszerk. 1997:126)

⁷ Siptár Péter a zöngésségi hasonulás szabálya kapcsán a következőket írja: „Két olyan mássalhangzó is van, amely a szabály működése szempontjából felemásan viselkedik. Az egyik a *v*, amelyen végbemegy a hasonulás (szívtől [ft]), de amely nem zöngésíti az előtte álló zörejhangot: *hatvan* [tv] . . .” Ez teljesen érvényes a vajdasági népi imádságok nyelvére is: *ötvenét* (267.), *hetvenhéd bin* . . . (103., 318.) (Siptár Péter: Hangtan. In: É. Kiss K.–Kiefer F.–Siptár P. 1998:333). Ugyancsak Siptár Péter hívta fel a figyelmet arra, hogy a zörejhang-kapcsolatot tartalmazó **jövevényszavak** (kiemelés tőlem – S. I.) közül a *v*-re végződő kapcsolatokban nem történik meg a zöngésségi hasonulás (i. m., 332.), amelynek szövegeinkben is előfordul példája a *pitvarajtóba* (58.), *pitvarába* (121.).

⁸ Láncz Irén: *A csantavéri nyelvjárás*. 1982; Silling István: *Kupuszinai tájszótár*, 1992; Penavin Olga–Matijevics Lajos: *A jugoszláviai székelytelepek nyelvatlása*. 1978

⁹ Penavin Olga vajdasági nyelvjárási atlaszai (vö. Penavin 1988., 1995., 1978., 1972.).

¹⁰ E változás nyelvtörténeti vonatkozásáról lásd Benkő L. (főszerk.) 1991–1995. I:184–5., II/1:263–5.

¹¹ Imre Samu 1971:307.

¹² Az előzőekben már szóvá tettem, hogy nincs közmegegyezés a magyar nyelv tudósok között a főnevekhez járuló s a birtokost jelölő toldalékok lehetőségeit és nevét illetően. Jómagam most az A. Jászó Anna főszerkesztésében publikált *A magyar nyelv könyve* (Trezor Kiadó, Budapest, 1991. évi kiadás 4. kiadásának, az 1997-ben megjelentnek) meghatározásaihoz tartom magam. Figyelemmel kísértem azonban az 1998-ban az Osiris Tankönyvek sorozatban legújabban, 1998-ban megjelent É. Kiss Katalin–Kiefer Ferenc–Siptár Péter-nyelvtankönyv, *Az új magyar nyelvtan* című meghatározásait is.

¹³ Penavin Olga 1988:162.

¹⁴ TESz I. 1984:738.

¹⁵ TESz I. 1984:674.

¹⁶ B. Lőrinczy Éva (főszerk.) II. 1988:1151.

¹⁷ Benkő Loránd (főszerk.) 1992. II./1:273

¹⁸ Szimbolikusan Krisztus és a Nap ekvivalenciáját olvashatjuk éppen az arannyal kapcsolatban a következőkben: „Az időtállósága miatt tisztelt arany a Nap, az isteni megvilágosodás, a tisztaság, a férfiasság, a halhatatlanság és a bölcsesség egyetemes szimbóluma” (Fontana, D. 1995:119).

¹⁹ Több népi imádságot is az *arany* jelzővel illettek az európai folklórban: a magyaroknál Aranymiatyánk (Erdélyi Zsuzsanna 1978), Arany Miatyánk (Quotidián Lajos szerk.: Lurdi Aranykincs, 1930-as évek), a németeknél

Goldene Vaterunser (Névtelen szerző: Das Goldene Vaterunser. Deutsche Gaue – Kaufbeuren, 31., 1930.), a szlovénknél Zlati Očenaš (Novak, Vilko 1983), s szlovák megfelelésekről is van tudomásunk (Zsilák Mária 1986), a bunyevácoknál más szövegtípus, de szintúgy népi imádság a Zlatan kokot (Prčić, Ive, 1929).

- ²⁰ A *héthalálos* melléknév teljesen alkalmi szókapcsolatból jött létre. Alkotóelemei a *hét* tőszámnév és a *halálos* melléknév. A népi imádságok záradékában szereplő bűnbocsánati ígéret leginkább megnevezi az imádság elmondásának jutalmát, vagyis bizonyos számú bűn elbocsátását, megbocsátását az Úristen vagy más imaszereplő részéről. *Hét* a bűnök száma a keresztény tanításban – a Tízparancsolat előírásait megsértőéken kívül –, ezek a bűnök, vagyis a három isteni és a négy sarkalatos erénnyel szembeni vétés a Cornides-kódex (1514–19) szerint a: „keuelseg, jryigseeg, harag, restseg, fesuenseg, torkosság, paraznasak” (Tarnai 1984:296), avagy egy XX. századi egyházi imakönyv szerint a kevélység (gög), fősvénység, bujaság (tisztátalanság), irigység, torkosság, harag, jóra való restség (lásd: Lelki kincs. Imádságos- és énekeskönyv a keresztény kath. ifjúság számára. Budapest, 1929, 21.; vö. Hoppál M.–Jankovics M.–Nagy A.–Szemadám Gy. 1990:195). Ezért a maga erejének hangsúlyozására az imádság gyakorta ezt a hét legsúlyosabb bűnt ígerte eltörölhetőnek. A két szó számos közös előfordulása révén összetapadt, s egy új szó keletkezett, a *héthalálos*. Hogy elemei néha teljesen elveszíthetik önálló jelentésüket, azt a következő ima-sor is bizonyítja: *három héthalálos büntű mögmenekszik* (185.).

- ²¹ Ormánysági Szótár. Kiss Géza szótári hagyatékából szerkesztette Keresztes Kálmán. Budapest, 1952

- ²² Grétsy L. és Kovalovszky M. főszerk., 1983:643

- ²³ I. m. 641–642.

- ²⁴ I. m. 643.

- ²⁵ Kiefer szerint „Az *-An* elemet nyelvtanaink általában a ragok között tartják számon. Márpedig az *-An* egyértelműen képző, melléknévből képez határozószót . . . meleg+en, . . . magas+an . . . gögös+en . . . a képző a tömelékneveken kívül többféle képzett melléknévhez is járulhat” (Kiefer 1998:247).

- ²⁶ „A határozók sok esetben hasonló kérdései, azonos kifejezőeszközei már felhívják a figyelmet arra a problémára, hogy esetenként a határozófajták nem különíthetők el tisztán, több körülményt együttesen fejezhetnek ki, azaz komplex határozók . . . A komplexitás . . . oka az általuk tükrözött valóság komplexitása; a helyzetek, körülmények a valóságban is sokszor elválaszthatatlanul összefonódnak. A komplex határozókra az jellemző, hogy besorolásuk két, három, esetleg négy határozói csoportba egyaránt helyes.” (Kálmánné Bors Irén: Az egyszerű mondat. In: A. Jászó Anna főszerk., 1997:367).

- ¹ Imre Samu a következőket írja: „A szókincsgyűjtésnek új, elsősorban a Csűry-tanítványok által művelt, viszonylag rövid életű változata volt a *tárgykör-monográfia*. A szó szorosabb értelmében véve nem is nyelvészeti munkák ezek, hanem tárgyi néprajzi leírások, amelyek már a leírásban is igen nagy gondot fordítanak a tágabb értelemben vett műszóhasználatra, s a leíró részhez gazdag, gondosan összeállított, példamondatokban bővelkedő szótári rész csatlakozik” (Imre S. 1971:23). Jőmagam e fejezetben ezt a szótári részt igyekszem elkészíteni a meghatározott tárgykör keretein belül. Ilyen tárgykör-monográfia a vajdasági magyar nyelvjáráskutatásban Beszédes Valéria: *A ház. A lakóház szókincse*. Szabadka, 1991
- ² A nyelvjárási szavak kategóriáiról lásd: Király Lajos: *A mai magyar nyelvjáráások*. In: A. Jászó Anna főszerk. 1997; H. Tóth Tibor 1993; Silling István 1992b; Penavin Olga 1986; Szabó József 1986; Kiss Jenő 1979; Kálmán Béla 1971
- ³ Lásd: Bokor József 1992
- ⁴ Mészöly Gedeon: *Az ugorkori sámánosság magyar szókincsbeli emlékei* (Magyar Nyelv, XLVIII. évf. 46–49) közleményében írt róla, ahol, Pais Dezső szerint, „a *kajált* . . . igét az ugorkori *kaj!* indulatszó rokonságába vonja” (Pais D. 1975:43–44). Pais viszont az *A kaját : kiált jelentésköréhez c.* írásában ekképpen nyilatkozik: „Én nem merném olyan határozottan állítani, hogy éppen az idézett igék beletartoztak ugor vagy egyéb jellegű sámánosságunk műszókészletébe” (i. m. 62.). Jőmagam – egyetlen megjelenés után – természetesen nem foglalhatok állást ilyen ügyben. Adatközlőm, akitől e szöveg származik, analfabéta, s az imádságot „szájról” tanulta, és imádságának más nyelvi romlásait is figyelembe véve valószínűbbnek tartom, hogy ilyen folyamat eredménye a *kaját* ige létrejötte és megjelenése.
- ⁵ Vö. *kajabál* (Penavin Olga: *Szlavóniai [kórógyi] szótár K–P*, 1975:11)
- ⁶ A 303. imában szereplő *meringeből* és a 304. ima *milínekből* szavának előképét megtaláltam egy 1850-ben kiadott imaponyván, amelyet Németh Ferenc művelődéstörténész a bánáti Bókán kapott. Címe: ISTENES ÉNEKEK. ELSŐ. Vasárnap hajnalban harmat szállt ‘s a t.’ Budán. Nyomatott Bagó M. betűivel. 1850. Ebben a ki tudja hányadik kiadásban is *milínekből* szó szerepel a tárgyalt helyen. A bókaiak kedvelt és közelebbi búcsújáráshelye Máriaradna volt. Lehetséges, hogy búcsús emlékként, hitbuzgalmi segédletként onnan került a faluba. Az általam gyűjtött imádság kupuszínai. A kupuszínaiak is jártak a máriaradnai kegyhely búcsújára, azonban gyakrabban s tömegesebben a közelebbi Baranya megyei Máriagyűd kegytemplomába. A két imádságbeli egyező adat azonos forrást feltételez.
- ⁷ Az archaikus népi imádságok első hivatalos promóválásakor (1970. február 11-én a Magyar Tudományos Akadémián) Erdélyi Zsuzsanna korreferensei megállapításaiból a következőket emelte ki erről a szóról, illetve motívumról: „A szövegekben előforduló mustorfa motívum (változatai: mustárfa, mustraf, mutrumfa, nuntrunfa, citromfa, édenfa stb. stb., sőt ortronckő is) szóképét Mezey László Pais Dezsővel egyetértésben nem a monostor-

monasterium szóból származtatta, hanem az egyház parabolája: mustárfa szóból kiindulva egyház–köegyház–templom evangéliumi jelképsorral azonosította, annál is inkább, mert szövegeink mustromfája kápolna–templom funkcióban szerepel, amelyben misét mondanak” (Erdélyi 1978:271). Vö. Márk evangéliuma 4:30–32. Az idézett *mustárfá* vajdasági változatai tehát a *mutrumfa* és *muturfá*.

⁸ Erről az Erdélyi Zsuzsanna által Kozmikus Genezisnek nevezett motívumról a tudós kutató ezt írja: „Az Ézsaiás látomásában (»És származik egy vesszőszál Isai törzsökéből s gyökeriből egy virágszál emelkedik«, 11:1) megjelent gyökér–vessző–virág (Anna–Mária–Krisztus) képsor kísért e típusú szövegekben . . .” (Erdélyi 1978:183). Csakhogy ezeknek a -fa utótagú szavaknak az etimológiájával nem foglalkozik, sőt a 28. sz. imájának *gáljfa* szavát ő is csak esetleg a *gallyfa*? szóval próbálja magyarázni. A vajdasági imádságokban ez a motívum a következő alakokban szerepel: ága fa (55.), ámánfa (56.), pálmánfa (57.), májfa (58.), almafa (138.), rózsafa (139.), pálmafa (140.), pálma fa (141.), anyafa (144.), ánafaterepe (311.). Amellett, hogy a Kozmikus Genezis fája, más, pontosabb jelentését és alakváltozatok létrejöttének lehetséges menetét nem tudtam kideríteni.

⁹ A szóbeli átadás torzulási lehetőségeinek bemutatására Erdélyi Zsuzsanna más példát idéz (Erdélyi 1978:212–3), a magam gyűjteményében az idézett imasorokat tartom ilyen szempontból példaértékűnek. „Jézus szenvedésének állomásait sokszor már szinte értelmetlenné vált szavak elevenítik meg, melyet maga az adatközlő sem ért, nem tud megmagyarázni, hiszen a halás utáni tanulás sok évszázados kopásának eredményei . . . Az évszázados nyelvjárási változások és sajátosságok ismerete vezet el csupán az igazi jelentéshez, a bibliai eseményhez, a Pilátus-jelenet megfogalmazásához: *Öljed, öljed az embert! De nem ölöm az embert*” (Silling 1992a:16). A kupuszinai nyelvjárás releváns eleme a labiopalatális *ö, ő* helyett szereplő *ë, é* magánhangzó. Csakhogy az évszázadokon átívelő hagyományozódás során, amelyben természetesen szerepe volt a gyors, a hadaró imamondásnak, beszédnek is (ennek szövegtorzító eredményéről már szóltam), az *ëjjed, ëjjed az embert, denemëlëm az embertől* előbb *ëjed, ëjed* és *denemëlëm* lett. Majd az első rész jelentést keresett, s lett belőle *ijed, ijed*, míg a második – egy az *ë*-t kiiktató hiperkorrekciós „javítással” – teljesen elvesztette eredeti jelentését, s így tűnhet ma jelentés nélküli mellérendelésnek. Valójában így nincs is lexéma értéke.

IRODALOM

ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna–HANGAY Zoltán

1995 *Nyelvi elemzések kézikönyve*. Szeged

ÁGOSTON Mihály

1990 *Rendszerbomlás? Nyelvhasználatunk zavarai*. Újvidék

1993 *A magyar halmaznevek*. Újvidék

ANTAL László

1976 *A tartalomelemzés alapjai*. Budapest

ANTONIĆ, Dragomir–ZUPANC, Miodrag

1988 *Srpski narodni kalendar*. Beograd

BACHER Vilmos

1998 *Szentírás és zsidó tudomány*. Budapest

BAGI Ferenc

1995 *Egy mondóka gyűjtemény szókincséről*. Tanulmányok. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének kiadványa. 28. füzet, 5–23.

BAKRÓ-NAGY Marianne

1997 *Boldogasszony*. In: Kiss G. és Zaicz G. (szerk.) 1997:13–23.

BALÁZS ART Valéria

1987 *Az i/f-zés a jugoszláviai magyar népmesékben*. Hungarológiai Közlemények. 19. évf. 4. 361–376.

BÁLINT Sándor

1937 *Népünk imádságai*. In: Regnum Egyháztörténeti Évkönyv II. 19–47.

1942 *A magyar néphagyomány és a katolikus liturgia*. Kalangya XI. évf. 258–262.

- 1980 *A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete.* Harmadik rész. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79-2. Szeged
- 1989 *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából.* Budapest
- 1998 *Ünnepi kalendárium 1–3.* Szeged
- BÁLINT Sándor–BARNA Gábor
- 1994 *Búcsújáró magyarok.* A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Budapest
- BALOGH Dezső–GÁLFFY Mózes–J. NAGY Mária
- 1971 *A mai magyar nyelv kézikönyve.* Bukarest
- BALOGH Lajos és KONTRA Miklós (szerk.)
- 1990 *Élőnyelvi tanulmányok.* Studia et dissertationes, 3. Budapest
- BALOGH Lajos
- 1974 *A népköltési (folklór) alkotások dialektológiai szöveggondozásának kérdései.* In: Voigt Vilmos 1974:89–113.
- 1993 *Útmutató a regionális nyelvi kutatásokhoz szükséges szöveganyag magnetofonszalagról történő lejegyzéséhez.* In: Balogh L. (szerk.) 1993:9–19.
- BALOGH Lajos (szerk.)
- 1993 *Szöveggyűjtemény a táji nyelvváltozatok köréből.* Budapest
- BANDIĆ, Dušan
- 1990 *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko. Ogledi o narodnoj religiji.* Beograd
- 1991 *Narodna religija Srba u 100 pojmov.* Beograd
- BÁNHIDI Zoltán
- 1957 *A magyar összetett igealakok jelentéstörténete.* Budapest
- BÁNKI Judit
- 1997 *Az Isten vére áldja mög!* (Frazémák a készülő Akadémiai Nagyszótárban). In: Kiss G. és Zaicz G. (szerk.) 1997:44–48.
- BÁRCZI Géza
- 1958a *A magyar szókincs eredete.* Egyetemi Magyar Nyelvészeti Füzetek. Budapest
- 1958b *Magyar hangtörténet.* (Második, bővített kiadás) Budapest
- 1975a Erdélyi Zsuzsanna „*Hegyet hágék, lőtöt lépék . . .*” című műve kapcsán. Vigilia 40. évf. 2. sz. 80–81.

- 1975b *A magyar nyelv életrajza*. Budapest
 1980 *A magyar nyelv múltja és jelene*. Budapest
 1992 *A Halotti beszéd nyelvtörténeti elemzése*. Budapest
 1994 *Magyar szövegtípus szótár*. Budapest
- BÁRCZI Géza–BENKŐ Loránd–BERRÁR Jolán
 1967 *A magyar nyelv története*. Budapest
- BÁRDOS István és BEKE Margit (szerk.)
 1991 *Egyházak a változó világban*. Esztergom
- BÁRDOS Lajos és WERNER Alajos (szerk.)
 1991 *Hozsanna. Teljes kottás népénekeskönyv*. Budapest
- BARNA Gábor
 1998 *A búcsújáró helyek tájszervező szerepe a Dél-Alföldön*. Üzenet (Szabadka), XXVIII., 1–2., 148–156.
- BARNA Gábor (szerk.)
 1995 *Vallásos népelet a Kárpát-medencében. Népismereti tanulmányok és közlések*. Budapest
- BÁRTH János
 1990 *A katolikus magyarság vallásos életének néprajza*. In: Dömötör T. (főszerk.) 1990:329–424.
- BARTHA Elek
 1980 *A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban*. Debrecen
 1990 *A görög katolikus magyarság vallási néprajza*. In: Dömötör T. (főszerk.) 1990:425–442.
 1992 *Vallásökológia. Szakrális ökoszisztémák szerveződése és működése a népi vallásosságban*. Debrecen
- D. BARTHA Katalin
 1992 *Az igeképzés*. In: Benkő L. főszerk. 1992. II/1. 55–119.
- BATINIĆ, M. V.
 1881 *Djelovanje Franjevaca*. Zagreb
- BEGOVAC, Ruža
 1993 *„Idem spati Boga zvati i Mariju milovati . . .”* Pečuh
- BELLOSICS Bálint
 1908 *Áldozati szobrocskák*. Ethnographia. 96–99.

BENCZÉDY József–FÁBIÁN Pál–RÁCZ Endre–VELCSOV Mártonné
1974 *A mai magyar nyelv.* Budapest

BENKŐ Loránd

1961 *Új módszerbeli lehetőségek a magyar nyelvjárástörténeti vizsgálatokban.* Magyar Nyelv. LVII., 401–413.

1980 *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegeimlékei.* Budapest

BENKŐ Loránd (főszerk.)

1967–1976 *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III.* Budapest.
(I. 1967., II. 1970., III. 1976.)

1991–92–95 *A magyar nyelv történeti nyelvtana I., II/1., II/2.* Budapest

BENKŐ, Loránd (Herausgeber)

1992–1995 *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen.* Lieferung 1–6.
Budapest

BESENCZI Sándor

1988 *Népi imádságok Kalocsa vidékéről.* Debrecen

BESZÉDES Valéria

1991 *A ház. A lakóház szókincse.* Szabadka

1994 *Emberek és otthonok. Néprajzi tanulmányok.* Szabadka

1995 *Örökség. Kis magyar bácskai néprajz.* Szabadka

é. n. (1988) *Bibliai nevek és fogalmak.* Budapest

BOHÁR András

1996 *Az emberélet útjának felén: az előtt és után között.* Pannon Tükör. 4. sz. 6–11.

BOKOR József

1992 *A tájszókészlet egységeinek egy minősítési rendszere.* In: Szabó Géza (szerk.), 1992:35–43.

1997 *Szótan.* In: A. Jászó Anna (főszerk.) 159–300.

BOLGÁR Ágnes

1934 *Magyar bájoló imádságok a XV–XVI.. századból.* Budapest

BORI Imre

1971 *Idő, idő, tavaszidő. A jugoszláviai magyarság népköltészetéből.* Újvidék

1975 *A népi imádságokról. Szabadversek a szó modern értelmében.* Magyar Szó (Újvidék), 1975. I. 18., 13.

- 1993 „*Boldogasszony ablakában*”. (Silling István könyvéről). 7 Nap (Szabadka), 1993. I. 1., 17.
 1996 *Emlékeinkről*. Híd. LX., 5–7., 549–557.

BORNEMISZA Péter

- 1575 *Ördögi kísértetek*. Budapest 1955 (A kiadványt gondozta és jegyzetekkel ellátta Eckhardt Sándor)

BORSA Iván–TÓTH István György

- 1989 *Benlich Máté belgrádi püspök jelentése a török hódoltság katonikusairól, 1651–1658*. Levéltári Közlemények. 60.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja

- 1983 *Usmena književnost nekad i danas*. Beograd

BOSNYÁK Sándor

- 1980 *A moldvai magyarok hitvilága*. Folklór Archívum 12. Budapest
 1982 *A gyimesvölgyi magyarok hitvilága*. Folklór Archívum 14. Budapest
 1984 *A bukovinai magyarok hitvilága II. Orvosolás, a születéstől a halálig, történelmi emlékek*. Folklór Archívum 16. Budapest

BOZÓKY Edina

- 1972 *A Grál-legenda eredete. Problémák, elméletek és viták*. Világosság. 663–669.

BRATIC, Dobrila

- 1993 *Gluvo doba. Predstave o noći u narodnoj religiji Srba*. Beograd

BURA László

- 1999 *Egyházi ünnepek és vallási fogalmak helyesírása*. Nyelvünk és Kultúránk. 108. sz., 153–155.

BURÁNY Béla, dr.

- 1973 *Hej, széna, széna*. 120 vajdasági magyar gyermekjátékdal. Zentai Füzetek 8/E. Zenta

CSEH Márta

- 1995 *E-t ö-vel váltó köznyelvi alakváltozatok Bárczi Géza nyelvében*. Hungarológiai Közlemények. XXII–XXVII. évf. 3–4. (új) sz. 19–26.
 1996 *Homonímák és az azonosalakúság más esetei Ács Károly verseiben*. Híd. LX., 12., 1021–1042.

- 1997 *Különös szavak Mikszáth Kálmánnak A Noszty fiú esete Tóth Marival című regényében.* Hid, LXI. évf. 7–8. 544–551.

CSORBA Béla

- 1988 *Temerini néphagyományok.* Újvidék
1998 *Mit mondott Bodó Ferenc a töröknek?* Magyar Szó (Újvidék),
április 4., 10.

DEDINSZKY Gyula

- 1991 *A Biblia néprajza.* Budapest

DIÓS István, dr. (szerk.)

- 1990 *A szentek élete.* Budapest

DIÓSZEGI Vilmos

- 1958 *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben.* Budapest
1978 *A pogány magyarok hitvilága.* Budapest

DÖMÖTÖR Tekla

- 1981 *A magyar nép hiedelemvilága.* Budapest
1983 *A népszokások költészete.* Budapest
1990 *Boszorkányperek.* In: Dömötör T. (főszerk.) 1990:518–524.

DÖMÖTÖR Tekla (főszerk.)

- 1990 *Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság.*
Folklor 3. Budapest

ELEKFI László

- 1997 *Békesség.* In: Kiss G. és Zaicz G. (szerk.) 1997:94–98.

EPERJESSY Ernő–KRUPA András (szerk.)

- 1986 *A III. békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségtudató
Konferencia előadásai. I–III.* Budapest–Békéscsaba

ERDÉLYI Zsuzsanna

- 1970 *Hegyet hágék, lőtőt lépék.* Új Írás, X. 9. sz. 75–100.
1971 *Archaikus és középkori elemek népi szövegekben.* Ethnographia, LXXXII. 3. sz., 343–363.
1974 *Hegyet hágék, lőtőt lépék . . . (Archaikus népi imádságok).* Somogyi Almanach 19–21. (szerk. Kanyar József) Kaposvár
1976–78 *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok.* Budapest
1980 *Archaikus szövegemlékek a nógrádsipeki néphagyományban.*
In: Szemerényi Ágnes (szerk. és a bevezetőt írta): Nógrádsipek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórjához. Budapest. 183–234.

- 1984 *Későközépkori közköltészeti emlékek a hazai interetnikus – délszláv – szakrális hagyományban.* In: Kiss Mária (szerk.): *Folklor és tradíció I.* 43–105.
- 1985 *Az archaikus népi imádságok középkori összetevői.* In: Béládi M.–Jankovics J.–Nyerges J.: *A magyar vers.* Budapest. 303–310.
- 1988 *Archaikus népi imádságok.* In: Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar néprajz V. Magyar népköltészet.* Budapest. 692–748.
- 1990a *A szóbeliség szerepe az irodalomtörténeti kutatásban.* Szegedi Műhely, 29. évf. 1–4. sz. 57–62.
- 1990b „Csokolya Egész Magyarországot Juliskanéni”. Vallásos hagyományaink mentése külszói magyarjaink között. In: Fejős Zoltán–Küllös Imola (szerk.): *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl.* (Vallási néprajz 4.) Budapest, 9–57.
- 1991a *Az archaikus népi imádságzáradékok történeti kérdései.* In: Erdélyi Zsuzsanna (szerk.): 51–142.
- 1991b *Közös sorsok – „szépelemek” I–III.* Új Írás. XXXI. (I. 10. sz. 99–107.; II. *Román szent szövegek.* 11. sz. 92–110.; III. *Szent szövegek a hazai szláv hagyományból.* 12. sz. 71–80.)
- 1993 *Archaikus népi imádságok.* In: Magyar Katolikus Lexikon I. Budapest, 388–396.
- 1997 *Az archaikus népi imádságok interetnikus kapcsolatai.* In: S. Laczkovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II.* Veszprém–Debrecen. 16–25.

ERDÉLYI Zsuzsanna (szerk.)

- 1991 *Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből.* Budapest

FÁBIÁN Pál–SZATHMÁRI István–TERESTYÉNI Ferenc

- 1974 *A magyar stilsztika vázlata.* Budapest

FEHÉR Zoltán

- 1975 *Bátya néphite.* Folklor Archívum 3. Budapest
- 1996 „Kapufélfa ne mozdulj!” *Pogánykori bálványaink nyomában.* Forrás. XXVIII. 4. 41–56.

FEJŐS Zoltán

- 1985 *Hiedelemrendszer, szöveg, közösség.* (Esettanulmány Karancseszi példáján). Néprajzi Közlemények XXVII. Budapest

FEJŐS Zoltán–KÜLLÖS Imola (szerk.)

- 1990 *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl.* (Vallási néprajz 4.) Budapest

- FEKETE Antal
1992 *Keresztneveink, védőszentjeink*. Budapest
- FETTICH Nándor
1971 *Vallásos jellegű varázsszövegek a magyar néphitben*. Ethnographia, LXXXII. 44–69.
- FONTANA, David
1995 *A Szimbólumok Titkos Világa*. Jelképek, jelképrendszerek és jelentéseik.
- FRANKOVIČ, Đuro (szerk.)
1993 *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj* 10. Budapest
- FREGE, Gottlob
1980 *Logika, szemantika, matematika*. Válogatott tanulmányok. (h. n. Gondolat)
- GECSE Gusztáv
1995 *A vallási kultusz szimbolizmusa*. In: Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor (szerk.): „Jelbeszéd az életünk”. A szimbolizáció története és kutatásának módszerei. Budapest. 500–506.
- GECSE Gusztáv–HORVÁTH Henrik
1978 *Bibliai kislexikon*. Budapest
- GEROLD László
1997 *Legendák és konfliktusok. Tanulmányok, esszék a 20. századi magyar irodalomról*. Újvidék
- GERSTNER Károly
1997 *Tájszóetimológiák*. In: Kiss G. és Zaicz G. (szerk.) 1997: 105–112.
- GOMBOCZ Zoltán–MELICH János
1914–1944 *Magyar etymologiai szótár*. I–XVII. füzet.
- GRÁFIK Imre
1992 *Jel és hagyomány. Etnozemiotikai tanulmányok*. Debrecen
- GRÉTSY László (szerk.)
1976 *Mai magyar nyelvünk*. Budapest
- GRÉTSY László és KOVALOVSKY Miklós (szerk.)
1983 *Nyelvművelő kézikönyv I*. Budapest

- GRÉTSY László és KEMÉNY Gábor (szerk.)
1996 *Nyelvművelő kézisztár*. Budapest
- GRKOVIĆ, Milica
1998 *Imena bogova i ljudi*. In: Veselinović Šulc, M. 1998: 10–16.
- GRUBAČIĆ, Bratislav–TOMIĆ, Momir
1988 *Srpske slave. Narodni običaji i verovanja. Narodne pesme i zdravice. Slavska jela i pića*. Beograd
- GUTTMANN Miklós
1992 *Összehasonlító szociolingvisztikai vizsgálat a paraszti gazdálkodás szókincsében*. In: Szabó Géza (szerk.), 1992:19–33.
- GYETVAI Péter
1992 *A Tiszai korona-kerület telepítéstörténete I–III*. Kalocsa
- GYÖRGY HORVÁTH László
1997 *Hét kereszt alatt*. In: P. Punykó Mária (szerk.): „Hét kereszt alatt felkelek”. *Kárpátaljai néprajzi és honismereti dolgozatok*. Budapest–Beregszász, 104–107.
- HAAG, Herbert
1989 *Bibliai lexikon*. Budapest
- HAHN István
1998 *Naptári rendszerek és időszámítás*. (1983) Budapest
- S. HÁMORI Antónia
1995 *Az alárendelő szerkezetek. A főnévi szerkezetek*. In: Benkő L. főszerk.
- HARANGOZÓ, Imre
1992 *Anyám, anyám, Szép Szűz Máryám. Régi imádságok a moldvai magyaroktól*. Újkígyós
1998 „Krisztusz háze arangyos . . .”. *Archaikus imák, ráolvasások, kántálók a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából*. Újkígyós
- HERBUT Ildikó
1995 „Föltekinték a magos mennyekbe”. *Tanulmányok. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének kiadványa*. 28. füzet. 129–146.

HETÉNY János

- 1994 *Nagyasszony napja. Távolatok Szűz Mária magyar népi ünneplésében.* Vigilia. 59. évf. 8. 582–584.

HITÉLET

- 1960 *Hitélet. Katolikus imakönyv.* Szubotica

HOLL Béla

- 1971 *Hozzászólás Dobozyné Erdélyi Zsuzsanna „Archaikus és középkori elemek népi szövegekben” című előadásához.* Ethnographia, LXXXII. 3. sz. 371–374.

HOPPÁL Mihály

- 1980a *Népművészet és etnoszemiotika.* Budapest
1980b *Hiedelmek és hagyományok.* Híd, XLIV. évf. 241–254.
1983 *Jelrendszerek a népművészetben.* In: Népi kultúra – Népi társadalom XIII. Budapest
1990 *A gyógyító hagyomány és a nyelv.* In: Dömötör T. (főszerk.) 1990:698–699.

HOPPÁL Mihály–JANKOVICS Marcell–NAGY András–SZEMADÁM György

- 1990 *Jelképtár* (h. n.)

HORVÁTH János

- 1969 *Rendszeres magyar verstan.* Budapest

HORVÁTH Vera–REMÉNYI Andrea Ágnes

- 1990 *Az ikés ragozásról.* In: Balogh Lajos és Kontra Miklós (szerk.): 9–19.

HORVÁTH Pál

- é. n. *Vallásismeret.* Budapest (Calibra)

IMRE Samu

- 1971 *A mai magyar nyelvjárások rendszere.* Budapest

JAKOBSON, Roman

- 1972 *Hang–Jel–Vers.* Budapest

JANKOVICS József

- 1981 *Négy archaikus ima.* Irodalomtörténeti Közlemények, LXXXV. 3. 329–331.
1990 *Archaikus betegségelhárító imádságok.* Lymbus-füzetek 13. sz., Szeged, 105–109.

JANKOVICS József–MONOK István–NYERGES Judit–SÁRKÖZY Péter
(szerk.)

- 1998 *A magyar művelődés és a kereszténység. A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai. Róma–Nápoly, 1996. szeptember 9–14. Budapest–Szeged*

JANKOVICS Marcell

- 1991 *A fa mitológiája. Debrecen*

A. JÁSZÓ Anna

- 1992 *Az igenevek. In: Benkő L. főszerk. 1992. II/1. 411–454.*

A. JÁSZÓ Anna (főszerk.)

- 1997 *A magyar nyelv könyve. Budapest*

JELENIĆ, dr. fra Julijan

- 1912–1915 *Kultura i Bosanski Franjevci I–II. Sarajevo*

JUHÁSZ Kálmán

- 1954 *Mária-tisztelet a Délalföldön. Vigilia, 6. 283–287.*

JUNG Károly

- 1978 *Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások. Újvidék*
1985 *Táltosok, ördögök, garabonciások. (Bevezetés népi hiedelmek – babonáink – világába). Újvidék*
1990 *Hiedelemmondák és hiedelmek. Adatok Gombos népi hiedelemvilágához. Újvidék*
1992 *Köznapiak és legendák. Tanulmányok a népi kultúra köréből. Újvidék*
1993 *Az emlékezet útjain. Ötvenöt olvasmány a néphagyományról. Újvidék*
1994 *Őrszerek könyve. Szent levelek, golyó ellen védő imádságok; amulettek a magyar néphagyományban. Újvidék*
1995 *Az archaikus (apokrif) népi imádságokról. In: Barna Gábor (szerk.): 39–43.*
1997 *Összefüggések és kapcsolatok. Esszék, tanulmányok a peremvidék népi kultúrájáról. Újvidék*

JUNG Károly (szerk.)

- 1983 *Jugoszláviai magyar folklór. Újvidék*

KAČANOVSKIJ, Vladimir

- 1881 *Apokrifne molitve, gatanja i priče. „Starine”. Sveska XIII, JAZU, Zagreb*

KÁLMÁN Béla

1971 *Nyelvjárásaink*. Budapest

1973 *A nevek világa*. Budapest

KÁLMÁNNÉ BORS Irén

1997 *Az egyszerű mondat*. In: A. Jászó Anna főszerk. 1997

KÁLMÁNY Lajos

1881–1882 *Szeged népe I–II*. Arad

1885 *Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya*. Budapest

1887 *Mythológiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. A hold nyelvhasználmányainkban*. Budapest

1891 *Szeged népe III. Szeged vidéke népköltése*. Szeged

KAPITÁNY Ágnes–KAPITÁNY Gábor

1995 *Mennyiben beszél más nyelven falu és város . . . ? Falu–város különbségek a viselkedésben, a szemléletben és a nyelvhasználatban*. In: Kapitány Á. és Kapitány G. (szerk.) 1995. 592–602.

KAPITÁNY Ágnes és KAPITÁNY Gábor (szerk.)

1995 *„Jelbeszéd az életünk”*. A szimbolizáció története és kutatásának módszerei. Budapest

KATONA Imre

1979 *Verselés*. In: Ortutay Gy. (szerk.) 1979:560–570.

1997 *Magyar népköltészeti-népzenei kalauz. Népi líránk táji tagolódása*. Forrás, 29. évf. 8. 88–96.

KATONA Lajos

1982 *Folklor kalendárium*. Budapest

KEMÉNY Gábor és KARDOS Tamás (szerk.)

1994 *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. Linguistica Series A Studia et Dissertationes, 16. Budapest

KESZEG Vilmos

1993 *A tartalom szerveződése a beszéd szokásokban*. Korunk (Kolozsvár), 8. sz. 23–30.

KIEFER Ferenc

1998 *Alaktan*. In: É. Kiss K.–Kiefer F.–Siptár P. 1998:187–289.

- KIEFER Ferenc (szerk.)
 1994 *Strukturális magyar nyelvtan*. 2. kötet. Fonológia. Budapest
 1995 *Strukturális magyar nyelvtan*. 1. kötet. Mondattan. Budapest
- KIRÁLY Lajos
 1997 *A mai magyar nyelvjárások*. In: A. Jászó Anna (főszerk.) 1997
- KISS Gábor (főszerk.)
 1998 *Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára*. Budapest
- KISS Gábor és ZAICZ Gábor (szerk.)
 1997 *Szavak–nevek–szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára*. Budapest
- KISS Géza
 1952 *Ormánysági szótár*. Kiss Géza szótári hagyatékából szerk. Keresztes Kálmán. Budapest
- KISS Jenő
 1979 *Mihályi tájszótár (Rábaköz)*. Budapest
 1997 *Etimológiai kalandozások*. In: Kiss G. és Zaicz G. (szerk.) 1997:221–227.
- KISS Jenő és SZÜTS László (szerk.)
 1988 *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest
- É. KISS Katalin–KIEFER Ferenc–SIPTÁR Péter
 1998 *Új magyar nyelvtan*. Budapest
- KLEUT, Marija
 1998 *Ime i žanr u narodnoj poeziji*. In: Veselinović Šulc, M. 1998: 22–31.
- KM (Kovács Mária)
 1998 *Szent levél. Új Kanizsai Újság*. V. évf. (98.) 5. sz. 8. o.
- KOKOVIĆ, Dragan
 1996 *Sociologija religije i obrazovanja*. Sombor
- KÓSA László
 1990 *Protestáns egyházas szokások és magatartásformák*. In: Dömötör T. (főszerk.) 1990:443–481.

KÓSA László–FILEP Antal

1975 *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest

KOVÁCS Endre

1982 *Doroszló hiedelemvilága*. Újvidék

KOVÁCS Ilona–MATIJEVICS Lajos

1975 *Gombosi népballadák*. Újvidék

KOVALOVSZKY Miklós

1977 *Nyelvfejlődés–nyelvhelyesség*. Budapest

S. LACZKOVITS Emőke (szerk.)

1991 *Népi vallásosság a Kárpát-medencében I.* Veszprém

1997 *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II.* Veszprém–Debrecen

LADÓ János

1998 *Történelmünk a nyelvben*. Édes Anyanyelvünk. XX. 1. sz. 8.

LÁNCZ Irén

1982a *A csantavéri nyelvjárás*. In: Penavin O. (válogatta . . .) 1982: 91–124.

1982b *Nyelvjárás és köznyelv viszonya a csantavéri közéletiség nyelvhasználatában*. In: Penavin O. (válogatta . . .) 1982: 43–53.

1987 *Az új ortológia korának általános nyelvészeti nézetei*. Újvidék

1994 *Szó, szöveg, jelentés. Szövegtani és stilisztikai elemzések*. Újvidék

1995 *A magyar nép hiedelemvilága az értelmező szótárakban*. Tanulmányok. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének kiadványa. 28. füzet, 81–92.

1996 *Nyelvünk–nyelvhasználatunk*. Budapest

1997a *A nyelvi rendszerteremtés útjain*. Becse

1997b *Bácskai beszélt nyelvi szövegek néhány mondattani és szövegtani sajátossága*. Tanulmányok. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének Évkönyve. 30. füzet, 40–52.

1997c *A megszólítás nyelvi eszközei Mikszáth Kálmán műveiben*. Hid, LXI. évf. 7–8. 535–543.

LENGYEL Ágnes–LIMBACHER Gábor

1997 *Népi vallásosság a Palócföldön*. Balassagyarmat

LENGYEL Balázs

1979 *Rimbaud és a költészet nyelve*. In: Közelképek. Válogatott tanulmányok. Budapest. 54–64.

B. LŐRINCZY Éva (főszerk.)

1979–1992 *Új magyar tájszótár. I–III.* Budapest (I. 1979., II. 1988., III. 1992.)

LÜKŐ Gábor

1942 *A magyar lélek formái.* Budapest

MÁNDICS Mihály

1995 *A bácskai bunyevácok hitélete.* In: Bárh János (szerk.): Dunáninnen–Tisáninnen. A kecskeméti Katona József Múzeum Közleményei 7. Kecskemét. 155–161.

MARTINKÓ András

1988 *Az Ómagyar Mária-síralom hazai és európai tükörben.* Budapest

MARTON József

1998 *Férfi szerzetesrendek a középkori Erdélyben.* In: Benczédi Sándor (szerk.): A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései. Sepsiszentgyörgy

MATIJEVICS Lajos

1981a *Tíz, tíz, tiszta víz. Jugoszláviai magyar népi mondókák.* Újvidék

1981b *Egy jellegzetes nyelvi betét a Halálra táncoltatott lány balladájában.* Hungarológiai Közlemények. XIII. 46–47. sz. 129–148.

MÉSZÖLY Gedeon

1926 *A Halotti Beszéd hangtörténeti és alaktani sajátosságai.* Szeged

1956 *Ómagyar szövegek nyelvtörténeti magyarázatokkal.* Budapest

1982 *Népünk és nyelvünk. Válogatott tanulmányok.* Budapest

MEZEY László

1971 *Korreferátum Erdélyi Zsuzsanna előadásához.* (Archaikus és középkori elemek népi szövegekben). Ethnographia, XXXII. 3. sz., 367–370.

MOHAY Tamás

1993 *„Megszenteltessék áldott szent neved . . .”* Magyar imádságok Moldvából. Pannonhalmi Szemle, I./2. 53–66.

1994 *„ . . . Virág Jézus benne van . . .”* Magyar imák Moldvából. In: Zakariás Erzsébet és Keszeg Vilmos (szerk.): Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2. Kolozsvár. 244–261.

MOLNÁR CSIKÓS László

- 1988 *A melléknévi igeneves szerkezet transzformjai a magyarban.* Újvidék
1993a *Hogy is mondjam?* Újvidék
1993b *Böngészések nyelvhasználatunk eszköztárában.* Újvidék
1994 *A nyelvi norma alkalmazhatósága.* In: Kemény G. és Kardos T. (szerk.): 27–30.
1997a *Az egyszerű mondat korlátai.* Tanulmányok. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének Évkönyve. 30. füzet, 53–59.
1997b *Mennyire vált európaivá a magyar nyelv?* Híd, LXI. évf. 5. sz. 358–366.

MOLNÁR József–SIMON Györgyi

- 1976 *Magyar nyelvemlékek.* Budapest

MUNKÁCSI Bernát

- 1893 *A vogulok pogány ősvallása.* Ethnographia, IV. 32–54.

O. NAGY Gábor

- 1982 *Magyar szólások és közmondások.* Budapest

O. NAGY Gábor és RUZSICZKY Éva (szerk.)

- 1978 *Magyar szinonimaszótár.* Budapest

CS. NAGY Lajos

- 1997 *A szóalkotás módjai.* In: A. Jászó Anna főszerk. 1997

NAGY Olga

- 1998 *Poraiból újraéledő fönix.* Budapest

NEDELJKOVIĆ, Mile

- 1991 *Slava u Srba.* Beograd

NIŠEVLJANIN SOFRIC, Pavle

- 1912 *Glavnije bilje u narodnom verovanju i pevanju kod nas Srba. Skupio i sastavio.* Beograd

NOVAK, Vilko

- 1983 *Slovenske ljudske molitve.* Ljubljana

NYIRKOS István

- 1997 *Szóeleji hangok eltűnése a magyarban.* In: Kiss G. és Zaicz G. (szerk.) 1997:256–263.

- OLASZ Ferenc
1989 *Dicsértessék.* (h. n.)
- OROSZ György
1998 *Az ádám siralmai orosz vallásos népekekről. Néprajzi Látóhatár.* VII. évf., 1–2., 58–60.
- ORTUTAY Gyula (főszerk.)
1977–1982 *Magyar néprajzi lexikon I–V.* Budapest (I. 1977.; II. 1979.; III. 1980.; IV. 1981.; V. 1982.)
- ORTUTAY Gyula (szerk.)
1979 *A magyar folklór.* Budapest
- PAIS Dezső
1971 *Korreferátum Erdélyi Zsuzsanna előadásához.* Ethnographia, XXXII. 3. sz., 364–367.
1975 *A magyar ősvallás nyelvi emlékeiből.* Budapest
- PAIS István
1996 *Bibliai érdekességek, történetek, aforizmák.* Budapest
- PAP Mária és SZÉPE György (a válogatást készítette)
1975 *Társadalom és nyelv.* Szociolingvisztikai írások. Budapest
- PAPP György
1987 *A nyelv vízszintes tagolódásának hatása a jugoszláviai magyarok kiejtésére.* Hungarológiai Közlemények. 19. évf. 73. 307–311.
1994 *Betlehemnek nyissunk ajtót!* Szeged
- PAPP György (szerk.)
1987 *Az élőnyelv művelése.* Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, 1987. Újvidék
- PATÓ Imre
1997 *A beszédhelyzet mint a szövegszerkezet alkotóeleme mondókáinkban.* Hungarológiai Közlemények. XXIX. évf. 3. 95–97.
- PAVLOVIĆ, Leontije
1959 *Beogradske rukopisne molitveni svitci.* Glasnik Etnografskog instituta SANU. VIII, 117–135. Beograd

PENAVIN Olga

- 1966 *A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza*. Gyűjtötte és összeállította. Budapest
- 1969 *A jugoszláviai Baranya magyar tájnyelvi atlasza*. Gyűjtötte és összeállította. Újvidék
- 1972 *A szerémségi magyar szigetek nyelve*. Budapest
- 1977 *Halotti búcsúztatók, imák, koldusénekek, gyógyító ráolvasások Gomboson*. Hungarológiai Közlemények. 32. sz. 5–22.
- 1982 *A kórógyi nyelvjárás ígető-rendszere*. In: Penavin O. (válogatta . . .) 1982:215–252.
- 1983 *Néprajzi tanulmányok*. Újvidék
- 1984 *A folklór nyelve és a nyelvjárás*. Folklór és tradíció I. Budapest, 145–152.
- 1986 *Nyelvjárás és köznyelv*. (A nyelvjárás hatása a köznyelvre.) Újvidék
- 1988 *Bácskai magyar nyelvjárási atlasz*. Újvidék
- 1995 *A jugoszláviai Bánát magyar nyelvjárási atlasza*. Kanizsa
- 1998 *A telepítések és a nyelvjárások*. Üzenet (Szabadka), XXVIII., 1–2., 23–37.

PENAVIN Olga (válogatta, az előszót írta, a bibliográfiát és névmutatót készítette)

- 1982 *Jugoszláviai magyar nyelvjárások*. Újvidék

PENAVIN Olga–MATIJEVICS Lajos

- 1978 *A jugoszláviai székelytelepek nyelvatlasza*. Újvidék

PENAVIN Olga tiszteletére

- 1996 *Adatok Penavin Olga bibliográfiájához*. Különnyomat a Hungarológiai Közlemények 1996/4. számából. Újvidék

PÉNOVÁTZ Antal

- 1975 *A pacséri földművelés és állattartás szótára*. Újvidék

PILIPKÓ Erzsébet

- 1992 *Népi imádságok Salánkon*. Honismeret, XX. 6. 76–79.

PIŽURICA, Mato

- 1998 *Zaštitno ime (iz lokalne perspektive)*. In: Veselinović Šulc, M. 1998:70–73.

PLÉH Csaba

- 1980 *A pszicholingvisztika horizontja*. Budapest

- 1990 *A stigmatizáció és a hiperkorrekció dinamikájáról.* In: Balogh Lajos és Kontra Miklós (szerk.): *Élőnyelvi tanulmányok.* Budapest. 55–75.
- 1998 *A mondatmegértés a magyar nyelvben.* Pszicholingvisztikai kísérletek és modellek. Budapest

PÓCS Éva

- 1979 Ima. *Magyar Néprajzi Lexikon II.* Budapest, 626–627.
- 1985–1986 *Magyar ráolvasások I–II.* Budapest
- 1990 *Néphit.* In: Dömötör T. (főszerk.) 1990:527–692.

PÓCS Éva (válogatta, összeállította, a jegyzeteket és az utószót írta)

- 1986 *Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások.* (Helikon, h. n.)

POLNER Zoltán

- 1978 *Föld szülte fáját. Szeged környéki ráolvasások és népi imádságok.* Szeged
- 1981 *Arany fának arany ágán. Archaikus népi imádságok.* Békéscsaba
- 1984 *Ráolvasások és archaikus népi imádságok Deszken.* In: Deszk története és néprajza. Szerk.: Hegyi András, Szeged–Deszk, 817–831.
- 1985a *Koronával koronázzák. Makó környéki népi imádságok és Krisztus-legendák.* Makó
- 1985b *Egy kupuszinai népi imádság Szegedről.* Hungarológiai Közlemények, 17. évf. 62. sz. 135–137.
- 1996a *Bábakeresztység. Népi szövegek Szeged környékéről.* Szeged
- 1996b *Népi imádságok, ráolvasók Röszkén.* In: Röske földje és népe. Szeged
- 1996c *Aranygyűrű pecsétje. Pannon krónika,* 4. sz. 29–33.
- 1997 *Mén a Jézus kinnak kínhelyére. Népi imádságok a Temesközből és a Vajdaságból.* Euro-Trio (Szeged), I. évf. december, 54–58.
- 1998 *Az Ember Fia a Golgotán. Szeged környéki archaikus népi imádságok.* Szeged

POZSONY Ferenc

- 1994 *Szeret vize martján. Moldvai csángómagyar népköltészet.* Kolozsvár

POZSONY Ferenc (szerk.)

- 1997 *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5.* Kolozsvár

PRČIĆ, Ive

- 1929 *Bunjevačke narodne pisme.* Subotica

RADENKOVIĆ, Ljubinko

1982 *Narodne basme i bajanja*. Niš, Kragujevac, Priština

1998 *Lična imena mitoloških bića*. In: Veselinović Šulc, M. 1998:60–68.

RAJSLI Ilona

1994a *Délvidéki nyelvemlékeink I. Nyelvtörténeti tanulmányok*. Szeged

1994b *Az elbeszélő prózastílus nyelvi alapjai a XVI. századi magyar szépprózában*. Szeged

1995 *A XVI. század nyelvfejlődési tendenciái*. Tanulmányok. Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének kiadványa. 28. füzet, 93–115.

1998a *Átmeneti széttagolódás a XVI. századi magyar írásbeliségben*. Kétnyelvűség, V. évf. 2–3. sz. 11–16.

1998b *Pázmány Péter szövegeinek frazeológiai vizsgálata*. Hungarológiai Közlemények, XXX. évf. 3. sz. 7–26.

RAPCSÁNYI László (szerk. és a bevezetést írta)

1978 *Beszélgetések a Bibliáról. Mítoszok és legendák a Bibliában*. Budapest

Dr. RÓHEIM Géza

1925 *Magyar néphit és népszokások*. (Universum reprint, Szeged, 1990)

RUFFY Péter

1977 *Bujdosó nyelvemlékeink*. Budapest

SALAMON Anikó

1987 *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*. (Helikon, h. n.)

SERFŐZŐ Szabolcs

é. n. *Az archaikus népi imákban megnyilvánuló ikonográfiai jelképek*. Kézirat

SILLING István

1982 *Táji ejtés és regionalitás kupuszinai középiskolások nyelvében*. Hungarológiai Közlemények, 14. évf. 3. (52.) sz. 371–379.

1992a *Boldogasszony ablakában. Népi imádságok és ráolvasások Kupuszináról*. Újvidék

1992b *Kupuszinai tájszótár*. Újvidék

1994 *Templomok, szentek, imádságok. Tanulmányok a vajdasági népi vallásosság tárgyköréből*. Újvidék

- 1995a *Kínján esék esete. Vajdasági archaikus népi imádságok.* Újvidék
- 1995b *Szerb archaikus népi imádságok interetnikus jegyeinek vizsgálata.* Létünk (Újvidék). XXV. 1–2. sz. 69–81.
- 1996a *A nyugat-bácskai Jézus Szíve-kultusz és társadalomtörténeti vonatkozásai.* Hid. LX. 2–3. 220–226.
- 1996b *A bácskai népi vallásosság szent szövegei és a ferencesek.* Hungarológiai Közlemények. XXVIII. évf. 4. sz. új folyam II. évf. 4. sz. 76–80.
- 1997a *Szent Anna tisztelete és ábrázolásai a Bácskában.* Üzenet (Szabadka), XXVII. 1–2. 65–72.
- 1997b *Kakasok szólnak, Máriát kiáltanak. Adalék a vajdasági magyar archaikus népi imádságok variálódási vizsgálatához.* Tóthfalu
- 1997c *Apokrif szövegek kapcsolata egyéni imarepertoárban.* Hid. LXI. 11. 824–833.
- 1998 *Magyar és délszláv népi imádságok párhuzamai.* Üzenet (Szabadka), XXVIII. évf. 1–2. 157–170.

J. SOLTÉSZ Katalin

- 1979 *A tulajdonnév funkciója és jelentése.* Budapest

SOLYMOSSY Sándor

- (1943) *A nép lírája.* In: Viski K. (sajtó alá rendezte) 1943:17–72.

SVEJCER, A. D.

- 1975 *A szociolingvisztika néhány időszerű kérdése.* In: Pap Mária és Szépe György (a válogatást készítette): *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások.* Budapest, 65–90.

SZABÓ Géza

- 1992 *Az élőnyelvi nyelvföldrajzi kutatások néhány kérdése.* In: Szabó Géza (szerk.), 1992. 5–17.
- 1994 *A nyelvi norma néhány dialektológiai-szociolingvisztikai kérdése a mai magyarban.* In: Kemény G. és Kardos T. (szerk.): 23–26.

SZABÓ Géza (szerk.)

- 1992 *Magyar dialektológia, Stilisztika.* Szombathely

SZABÓ József

- 1983 *A mondatszerkezet nyelvészociológiai vizsgálata a nagykönyvi nyelvjárásban.* Budapest
- 1986 *A nagykönyvi nyelvjárás.* Szekszárd
- 1990 *Magyarországi és jugoszláviai nyelvjárásszigetek.* Békéscsaba, Kecskemét, Szeged

- SZABÓ T. Attila
1988 *Nyelv és település*. Budapest
- SZARVAS Gábor
1872 *A magyar igeidők*. Pest
- SZAUDER József (szerk.)
1971 *A magyar irodalom története 1849-ig*. Budapest
- SZÉKELY László
é. n. (1997) *Csíki áhítat. A csíki székelyek vallási néprajza*. Budapest
- SZELI István
1997 *Nyelvünk, kultúránk, nyelvi kultúránk*. Újvidék
- SZEMERKÉNYI Ágnes
1977 *Archaikus népi imádság*. Magyar Néprajzi Lexikon 1. 134–136. Budapest
- SZEMERKÉNYI Ágnes szerkesztette és a bevezetőt írta
1980 *Nőgrádsípek. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu mai folklórához*. Néprajzi Tanulmányok. Budapest
- SZENT BIBLIA
é. n. (1969) *Szent Biblia azaz: Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás*. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Budapest
- SZIGETI Jenő
1990 *A protestáns kisegyházak népi vallásossága*. In: Dömötör T. (főszerk.) 1990:482–497.
- TAKÁCS György
1994 „Fogadj magadhoz Úristen . . .”. In: Jászkunság, XL. évf. 6. sz. 15–17.
1996a „Imádkozik vala véres könnyhullatásokkal”. *Hárompataki csángó imák*. Mandorla füzetek 1. (Miskolc), 74–82.
1996b „Magam megyek, még angyalom se’ küdöm”. *Hárompataki csángó pénteki imák*. In: Az Éltető Írás (Debrecen), 4. sz. (1996. március), 37–40.
1998 „Menyországba’ csenditénék . . .”. *Hárompataki csángó imák*. In: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve (Kolozsvár) 6. 219–258.
2001 *Aranykertbe’ aranyfa. Gyimesi, hárompataki, úz-völgyi csángó imák és ráolvasók*. Budapest

TÁNCZOS Vilmos

- 1993 *Egyház, vallás – népi kultúra*. Korunk (Kolozsvár), 8. 9–22.
1994 „*Feltekintek napkeletre*”. *Moldvai archaikus imádságok*. Néprajzi Látóhatár (Debrecen), III. évf. 1–2., 217–243.
1995a *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus népi imádságok*. Csíkszereda
1995b *A nyelvváltás jelensége a moldvai csángók egyéni imarepertoárjában*. Kétnyelvűség. III. évf., 2., 51–68.
1997 *A Szent megnyilatkozásai a moldvai és gyimesi népi imádságokban*. In: Pozsony Ferenc (szerk.): 224–239.
1999 *Csapdosó angyal. Moldvai archaikus imádságok és életterük*. Csíkszereda

TARNAI Andor

- 1984 „*A magyar nyelvet írni kezdik*”. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*. Budapest

TEKEI Erika

- 1995 „*Nem tudsz énekelni, gyónni, anyád nyelvén imádkozni*” *Imaszövegek és vallomások*. In: Barna Gábor (szerk.): 168–180.

TOMPA József

- 1972 *A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv*. Budapest

TÓTFALUSI ISTVÁN

- 1992 *Vallási vademecum*. Budapest–Szeged

TÓTH Ferenc

- 1972 *A nap, a hold és a csillagok népdalainkban*. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei. IV. 11–12. sz. 85–117.

TÓTH Imre

- 1987 *Ipoly menti palóc tájszótár. Bernecebaráti és vidéke tájnyelve az 1930–1940-es évek fordulóján*. Budapest

H. TÓTH Tibor

- 1993 *Félegyháza népnyelvének palócos gyökerei*. Kiskunfélegyháza

TÜSKÉS Gábor szerkesztette

- 1986 „*Mert ezt Isten hagyta . . .*”. *Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Budapest

UJSZÁSZI Kálmán, dr.

- 1936 *A falu. Útmutatás a magyar falu tanulmányozásához*. Sárospatak

UNYI Bernárdin, P. OFM

1943 *A mohácsi ferencesek története*. Gyöngyös

1947 *Sokácok és bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*. Budapest

VANYÓ László

1988 *Az ókeresztény művészet szimbólumai*. Budapest

VARGA József

1998 *Nyelvjárási sajátosságok Hetésben*. Muratáj (Lendva), '98/1. 169–175.

VASS László–BOLDIZSÁR Klára

1995 *Vallásos szövegek szemiotikai textológiai megközelítése*. Szeged

VESELINOVIĆ ŠULC, Magdalena (glavni i odgovorni urednik)

1998 *Folklor u Vojvodini*. Sveska 10. Novi Sad

VISKI Károly (sajtó alá rendezte)

(1943) *A magyarság néprajza. III. kötet. Szellemi néprajz*. Budapest

VÍZKELETY András

1994 *Boldogasszony anyánk . . . Mária-tematika a magyar irodalomban a 19. századig*. Vigilia. 59. évf. 8. 579–581.

VOIGT Vilmos

1972 *A folklór alkotások elemzése*. Budapest

1974 *A szájhagyományozódás törvényszerűségei*. Budapest

1974b *A népköltési (folklór) alkotások kritikai kiadásának szabályzata*. Budapest

1975 *Kishegyesi fonorejtvények*. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, VII. 23–24. sz. 169–187.

1977 *Bevezetés a szemiotikába*. Budapest

1983 *Fonetika és fonológia egy folklór műfajban*. In: Jung Károly (szerk.): 320–326.

1990 *Szemiotikai kultúra – a kultúra szemiotikája*. Debrecen

VOIGT Vilmos (sajtó alá rendezte)

1974 *A szájhagyományozódás törvényszerűségei*. Budapest

VOIGT Vilmos–SZÉPE György–SZERDAHELYI István (szerk.)

1975 *Jel és közösség. Szemiotikai tanulmánygyűjtemény*. Budapest

VOJNOVIĆ, Tadeja

- 1998 *Pojam i značenje imena u Bibliji*. In: Veselinović Šulc M. 1998:17–21.

VOLLY István

- 1982 *Karácsonyi és Mária-énekek*. Budapest

VÖÖ István

- 1975 *A bánsági magyar nyelvjárások magánhangzó-rendszere*. Bukarest

ZLINSZKY Aladár

- (1943) *A népi előadás stílusa (próza és vers)*. In: Viski K. (sajtó alá . . .) 1943:385–399.

ZSILÁK Mária

- 1986 *Szlovák népi imádságok sajátosságai a magyar és a szlovén népi imádságokkal való összevetésben*. In: Eperjessy Ernő–Krupa András (szerk.): 317–330.

ZSÓK Béla

- 1995 *A halálra való felkészülés világi és vallásos megnyilvánulásai a dévai (bukovinai székely) csángó telepen*. In: Barna Gábor (szerk.): 181–190.

FÜGGELÉK

VÉDEKEZŐ, BAJELHÁRÍTÓ SZÖVEGEK

1.

Én lefekszek én ágyambá,
Mind Úrjézus koporsómbán,
Fényes csillák fölöttem,
Boldogásson mellettem,
Jézus, Mária, légy velem.

Elmondta Szekeresné Janovics Mária, 76 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

2.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Őriz anygyal éfélig,
Mária őriz virattik,
Krisztus Urunk mindétig.

„... este . . . az édesanyámtól . . . mikor? Nem most . . . má én is hatvanéves vagyok . . .”

Elmondta Tóthné Mészáros Anna, 60 éves. Torda
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

3.

Én lefekszek én ágyamban
Mind Úrjézus koporsóba
Őrizz, anygyal, éjfélig,
Szűz Mária viradtig,
Édes Jézus halálom óráig. Ammen.

Elmondta Pátrikné Curnovics Jusztina, 68 éves. Csantavér
Gyűjtötte Horváth Erika 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

4.

Én lefekszek én kis ágyamba,
Mind egy testi koporsóba.
Három angyal fejem fölött,
Kettő angyal a szememet zárja,
A harmadik vigyáz reám.

Elmondta Deákné Sebők Etel, 76 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Djanić Ljubiša 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

5.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mint Úrjēzus koporsóba,
Három anygyal őriz engēm,
Ėggyik őriz,
Māsik vigyáz,
Harmadik testēmet, lelkēmet őrzi. Ammēn.

„... őreganyámtú, még fēsüt bennünket, mer szüleink mēntek dógoznyi, oszt akkó
köllöt mondanyi, mer akkó nem húzza úgy . . . Nagy Samuné Buzási Erzsébet vót . . .
80 éves vót, mikó mēkhalt, 1953-ba . . .”

Elmondta Horváthné Szittyai Anna, 63 éves. Doroszló
Gyűjtötte Silling István 1993-ban.

6.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind a Jēzus koporsóba.
Három angyal fejem fölött,
Ėgyik megőriz,
Māsik a szēmem bēzárja,
A harmadik a lelkēm várja.

Elmondta Ambrus Katalin, 85 éves. Verbica (Egyházaskér)
Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

7.

Én lēfekszem kis ágyamba,
Mind ēty testi koporsóba,

Három anygyal fejem fölött,
A zëggyik megőriz engemet,
A másik szömömet bezárja,
A harmadik a lelkemet várja.

„. . . még kislán vótam . . .”

Elmondta Petőné Ágoston Piroska, 81 éves, Rábén született. Oroszlámos
Gyűjtötte Silling István 1996-ban.

8.

Én lëfekszem én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsómba,
Három anygyal fejem fölött,
Ëggyik mëgőriz engëmet,
Másig bëzárja szëmëmet,
Harmadik a lelkëmet várja. Ammën.

„. . . az édesanyámtól . . . Baranyai Margit . . . 86 évig élt, 1986-ba (halt meg) . . .
én este szoktam, én csak este szoktam . . .”

Elmondta Szarapkáné Fodor Mária, 63 éves, Törökbecse
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

9.

Én lefekszem én ágyamba
Holtig való koporsómba
Három anygyal megőrizzen
Egyik őrzi testemet
Másik őrzi lelkemet
Harmadik örökkön való életemet.

Elmondta Suhajdáné Loboda Matild, 63 éves, Gombos
Gyűjtötte Német Eszter 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

10.

Én lëfekszëk én āgyāmbā,
Mind ā Jëzus koporsóbā,
Hārom ānygyāl āl mellettem,
Ëggyik érzi testëmet,

Másik érzi lelkemet,
Hármadik érzi utolsó órámat. Ámmën.

„... este . . . a zén öreganyámtú. Az én öreganyám vót Szentes Králi néni, Kis Králi néni . . .”

Elmondta Molnárné Siplika Mária, 85 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

11.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Jézus a koporsóba.
Három angyal fejem fölött,
Eggyik vigyáz éfélig,
A másik vigyáz virradtig,
A harmadik mindig.

Elmondta Szőke Katalin, 92 éves. Mohol
Gyűjtötte Szabó Novák Eszter 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

12.

Én lefekszek én ágyambá,
Testem, lelkem koporsóba,
Három anygyál fejem félöt,
Eggyik éröz éfélig,
A második hájnalig,
A harmadik halálom óráig.

Elmondta Horváthné Buják Erzsébet, 85 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1981-ben.

13.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsójába,
Fejem fölöt három anygyal,
Eggyik öröz éfélig,
A másik öröz hajnalig,
A harmadik halálom óráig. Ámmën.

„... leginkább minden ima után, este, regge, délbe, amikor van . . . rózsafüzér után . . . eszt még az én anyámtól . . . harminc évvel ezelőtt . . . Mamuzsics Mária . . . még mindig él, 87 éves . . .”

Elmondta Mernyákné Mamuzsics Mária, 63 éves. Topolya
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

14.

Én lēfekszēk én āgyāmbā,
Testēm, ā lelkēm ā koporsóbā,
Hārom ānygyāl ā fejem fēlēt,
Ēggyik ērēz ēfélīg,
Ā māsik ā hājnalīg,
Ā hārmādik utolsó órāmīg. Ammen.

Elmondta Szurapné Hodovány Katalin, 85 éves. Kupusztina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

15.

Én lēfekszēk én āgyāmbā,
Mint Ūrjēzus koporsóbā,
Hārom anygyāl āl fōlōttem,
Az ēggyik ēfélīg,
A māsik hājnalīg,
A harmadik halálom órājājīg.

Elmondta Gregussné Kovács Teréz, 63 éves. Szenttamás
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

16.

Én lēfekszēm én āgyāmbā
Ūgy mind Jēzus koporsóbā
Hārom anygyāl ōriz
Ēgyik ēfélīg,
Māsik hājnalīg,
Harmadik halálom órājājīg, āmen.

Elmondta Sáfrány Erzsébet, 78 éves. Martonos
Gyűjtötte Bózsó Ildikó 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

17.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Három anygyal ál körülöttem,
Ěggyik őriz éjfélig,
A másik hajnalig,
A harmadik halálom órájáig.

Elmondta Szabó Amál, 83 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

18.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Ěggyik anygyal fejem fölött,
Ěggyik vigyáz rám éfélig,
A másik hajnalig,
A harmadik halálom órájáig. Ammēn.

Elmondta Bajzákné Dávid Veronika, 59 éves és Törtelyiné Dávid Viktória, 63 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

19.

Én lēfekszēm én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Három anygyal a fejem fölött,
Ěggyik vigyáz rēggelig,
A másik hajnalig,
A harmadik mēg utolsó órámig.

Elmondta Kávainé Dávid Szabina, 65 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

20.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind Űr Jēzus koporsóba,
Három anygyal fejem fölött,

Ěgyik őřőz éfélig,
Másik éfél után,
Harmadik meg halálom órájáig.

Elmondta Szabó Rozália, 86 éves. Topolya
Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

21.

Ěn lefekszem én ágyamba,
Mint Űrjėzus koporsóba,
Három anygyal mellettem,
Ěgyik őřiz éfélig,
Másik rėggelig,
A harmadik a koporsóm zartájig.

„. . . hát, még aszt hiszem a mamámtól, boldogult mamámtól, anyukámtól . . . kilencvenbe (halt meg), hetvenkilenc (ėves volt) . . . Pósa Borbála . . .”

Elmondta Nógrádi Ferenc, 58 éves, Oromon született, Moholon él.
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

22.

Ěn lefekszek én ágyamba
Mint Űrjėzus koporsóba
Fejem fölöt három anygyal
Ěgyik őřiz éfélig,
A másik hajnalig,
A harmadik koporsóm bėzartájig.

„. . . nevelőanyámtú hallottam . . .”

Elmondta Csizsófnė Surján Piroska, 67 éves. Zenta
Gyűjtötte Burány Béla 1978-ban.

23.

Ěn lefekszėk én ágyomba,
Testi-lelki koporsómba,
Űristen a fejem fölöt,
Szűz Mária lábom elött,
Asz tericcse be az ágyomat,
Ěs az egész hajlékomat. Ámen.

„... kizsgyerekkoromban ... ötéves lehettem ... Darázson tanultam a nagymamától, Burjáné Csapó Erzsébettől ... 1919-ben születtem, és 1995-ben halt meg ...”

Elmondta Kontra Ferenc, 38 éves, Darázson (Baranyában) született, Újvidéken él. Gyűjtötte Silling István 1996-ban.

24.

Én lefejszek én ágyambá,
Mind a Jézus koporsóbá,
Jop felí álítom boldokságos Sziz Mārijāt,
Bál felí Szent Józsefēt,
Hātām mēgē érzē anygyáломāt,
Elibem ātkárolom mēkfesztītēt Jēzusomāt. Āmmen.

Elmondta Baloghné Bality Verona, 88 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1983-ban.

25.

Én lefejszek én ágyamban,
Mint Úrjēzus koporsóba,
Anygyal őriz éfélig,
Mária virattig,
Krisztus Jēzus megőrzöt,
Szent vérével megváltot,
Szent keresztem megjegyzet,
Most és mindörökké. Ammen.

Elmondta Figura Anna, 64 éves. Zombor
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

26.

Én lefejszem én ágyamba,
Virágos szép koporsómba.
Hozzád emelem lelkemet,
Kérlek, nézd el vétkeket.
Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja,
Megnyílik előtte a menyország kapuja.

Elmondta Guzsvány Éva, 82 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Horváth Diána 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

27.

Én lefekszék én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Szent anygyal a fejem fölöt,
Három anygyal a fejem fölött,
Ěggy őriz,
A másik vigyáz,
Harmadik a lelkem várja.

Elmondta Kovácsné Remete Marcella, 93 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1994-ben.

28.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Fejem fölött arāköröszt,
Azon lebeg három anygyal,
Ěggyik őriz éfélig,
A másik hajnalig,
Harmadik halálom órájáig.

Elmondta Beszédesné Vörös Mária, 87 éves. Tóthfalu
Gyűjtötte Silling István 1993-ban.

29.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Nehéz álom el nē nyomjon,
Gonosz kísérő távozzon,
Őrizz, anygyal, éfélig,
Mária virrattig,
Krisztus Jézus halálom órájáig. Ammēn.

Elmondta Gulyásné Csorba Franciska, 60 éves. Kevi
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

30.

Én lefekszék én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,

Nehéz álom el nē nyomjon,
Az ellenség mēg nē csáljon,
Őrizz, anygyal, éfélig,
Szüz Mária virattig,
Aggyon Isten jóéccakát édēsapámnak, édēsanyámnak,
minnyájunknak. Ammēn.

„. . . édēsanyámtól . . . kiskoromba . . . Siposné Paróci Étēlkának hívták . . .
esténként . . .”

Elmondta Sáros István, 52 éves. Kishegyes
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

31.

Én lefekszem én ágyamban,
Mind Úrjēzus koporsóban,
Három angyal vigyáz reám,
Az egyik éfélig,
A másik hajnalig,
Harmadik utolsó órámig.
Aki ezt az imáccságot este lefektében, reggel fölkelésben elmondja,
Az száz napi búcsút nyer.

Elmondta Tóthné Tóth Katalin, 73 éves, Szilágyi
Gyűjtötte Molnár Zoltán 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

32.

Én lefekszék én āgyāmbā,
Mind Úrjēzus koporsóbā,
Nehéz ālom el nē fogjon,
Ērdēkcsālās mēg nē csāljon,
Krisztus kīdēt hārom ānygyālt,
Egyik vezér,
Māsik vigyāz,
Hārmādik vārjā ā lelkēmet.

Elmondta Marosné Lukácsévics Erzsébet, 73 éves. Kupusztina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

33.

Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Kerülj köröszt,
Őrizz angyal,
Serkents ördög,
Három angyal fejem fölött,
Egy őriz éjfélig,
Másik hajnalig,
Harmadik utolsó órámig.

Elmondta Szálné Fejős Veronika, 85 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Papp Zsuzsanna 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

34.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsómba,
Keríjd körű házomat,
Őrözd, angyal, lelkemet,
Nyosztaj, Jézus, Mária,
Két kar angyal két vállamon,
Két őrzőangyal két karomon,
Eggyik őröz,
A másik vezéről,
Harmadik az Úrjézus előtt beköszönt. Ammen.

Elmondta Csikósné Bata Ilona, 63 éves. Tóthfalu
Gyűjtötte Silling István 1993-ban.

35.

Én lefekszem én ágyamba
Mint Jézus a koporsóba
Fejem fölött két angyal
Egyik őriz éjfélig
Másik éjféli után öt óráig
Hajnal keltje ha megzendül
Virágos torony a harang

Imára kel fel a nap
Megköszöntlek szép Szűz Mária.

Elmondta Kriksz Vituska, 83 éves. Szabadka
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

36.

Én lefekszek én ágyamba
Mint Úr Jézus koporsóba.
Nehéz álom el ne nyomjon
Csanád ördög meg ne csaljon.
Számba szent kenet
Fejem fölött szent kereszt.
Örizz angyal éjfélig
Szép Szűz Mária virradtig,
Názárad Béli Jézus minéltig
Halálunk óráján Ámen.

Elmondta Sípos Verona, 79 éves. Ada
Gyűjtötte Pajor Szabolcs 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

37.

Én lefekszek én ágyambá,
Mind a Krisztus koporsóba,
Három anygyál fejem fölét,
Eggyik ériz,
Másik vigyáz,
Hármádik lelkem várja.
Szent kereszt eléstem,
Fákerezt mellettem,
Három anygyál fölöttem,
Eggyik ériz,
Másik vigyáz,
Hármádik lelkem várja.

„... áttú régi Sálamony Ęrzsze nénití . . . régén, mā régén mēkhált . . . az nēkink
tētānk vót, osz mindég, mikó mēgimātkosztām, ákkó erre tānitot, hogy esztet ké
mondāni . . .”

Elmondta Kajáriné Váci Katalin, 59 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

38.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Nehéz álom el ne nyomjon,
Minden gonosz eltávozzon.
Szájj be Jézusom szívembe,
Lakozzál lelkemben,
Mint ahogyan az est eljött.
Három angyal fejem felett,
Egyik őriz éfélig,
Mária virrattig,
Urunk Jézus mindéltig.

Elmondta Krizsánné Stampfer Erzsébet, 55 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Djanić Ljubiša 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

39.

Én lēfekszēk én ágyamban,
Mind Úr Jézus koporsóba,
Nehéz álom ē nē nyomjon,
Gonosz sātány ētávozzon,
Három anygyal sörken hozzám,
Ēggyik őriz éfélig,
A másik őriz hajnalig,
Ó, szépségös hajnal,
Kibe Mária nyugodik,
Eleven színü ostya, Úristen,
Neköd adom lelkömet,
Fekete földé a testömet,
Tetüled várom örök üdvösségömet. Ammen.

„... . édosanyámtú . . . gyerekkoromba . . . Szabó Teréz, 48-ba halt még . . . 40 éves
(volt) . . .”

Elmondta Barát Valéria, 60 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Silling István 1996-ban.

40.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsómba,
Fejem fölöt három anygyal,

Éggyik öröz éfélig,
Mária virattig,
Krisztus Jézus mindéltig. Ammen.
Köröszöt vetek öt újjammal,
Öt anygyalom segícésígyivel,
Mária tejivel,
Szen Benedek keresztyivel,
Jézusom erejével. Ammen.

Elmondta Erdősiné Szöllősi Etelka, 63 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

41.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind Úrjēzus koporsóba,
Kerūd, körösz, a házamat,
Örizd, anygyal, a lelkēmet,
Paradicsomkertýében csōndítēnek,
Az anygyalok örvendēznek,
Úr kitētte koporsóját,
Rá zū szente keresztfáját,
Két vállamon két anygyal,
Aki ezēket lēvēszi,
Az árthasson nēkēm.
Számba szent kereszt,
Szivemēn szent kenet,
Fejem fölött Úrjēzus,
Hátam mögöt Szent József,
Előttem boldokságosz szent szűsz,
Két vállamon két anygyal,
Aki ezēket lēvēszi,
Az árthasson nēkēm.

Elmondta Vargáné Balogh Ilona, 57 éves. Zenta
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

42.

Én lēfekszēk én āgyāmbā,
Testi-lelki koporsómbā,

Három anygyal ériz engem,
Ěggyik fejtí,
Māsik lāptú,
Hārmādik a lelkēm vārjā.
Jėzus, Māria, Szent József, légy velem,
Segíccsetěk mēg tísztí, vísztí,
Hirteleny hāláltú,
Gonosz embēr szāndékātú,
Aggyon Isten jóéccākāt éđēsāpāmnek, éđēsānyāmnek,
minnyājunknak.

„. . . esztet este . . . ānyāmtú . . . huszonkét éve hālt mēg . . . hetvenkét éves vót . . .
Császār Ěvā . . .”

Elmondta Ladányiné Polgār Ěva, 66 éves. Kupuszina.
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

43.

Ěn lēfekszēk én āgyamba,
Mint Űrjėzus koporsóban,
Három anygyal űriz engem
Egy a szememet lefogja,
Māsik a lelkemet várja,
Harmadik a testemet űrzi,
Tűsztú, vísztí,
Hirtelē hāláltú,
Gonosz ember szāndékātú,
Kéccsēgbeeséstú,
Űrizzé, édes Jėzusom,
Ězēn a sitét éccakán, āmmen.

„. . . a szūleimtú . . . mēg a szūleimtú tanútam . . .”

Elmondta Hanák Dėnes, 56 éves. Jázova (Hódegyháza)
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

44.

Ěn lēfekszēk én āgyamba,
Min Űrjėzus koporsóba.
Kerűj, köröszt,
Űriz, anygyal éfélig,

Éfél után mindétig.
Boldokságosz Szüzanyám, mindég légy velem,
Në haggy e,
Őrözz, oltalmasz tüssztű, vísztű,
Hirtelen haláltú,
Kéccségbeeséstű,
Ördög gonosz csalártságátú,
Távosttazsd e túllem édës lelkēm, Jézusom. Ammën.

Elmondta Prágainé Selymes Mária, 70 éves. Oroszlámos
Gyűjtötte Burány Béla 1975-ben.

45.

Aggyon Isten jóéccakát édësapámnak, édësanyámnak,
őregapámnak, öreganyámnak, minnyájunknak,
Mekholt híveknek örök nyugodalmat,
Nyúgoggyanag békességbe,
Jézus, Mária szent nevébe.
Én lëfekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsómba,
Fejem fölött ëty szent köröszet,
Ammellet ál három anygyal,
Eggyik őriz,
Másik vigyáz,
Harmadik a lelkēm várja,
Atyaisten fölöttem,
Fijúisten mellettem,
Szentlélek Úristen, légy velem,
Jézus, Mária, Szent József szent nevibe fekszek lë.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

„. . . szülénk tanítot rá . . . Vatkerti (Vadkerti) Teréz . . . 66 vót . . . kis súdó lány
vótam . . .”

Elmondta Püspökné Holló Etel, 73 éves. Martonos
Gyűjtötte Silling István 1996-ban.

46.

Én lëfekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,

Kerülj körű,
Őrizz angyal,
Őrizz szép Szűz Mária,
Akár élők, akár halok,
Úrjézuskám a tied vagyok,
Dicsértessék a Jézus,
Van szerencsés jó estét kívánni,
Mindent téérted, Jézus szénséges szive,
Éljen Jézusnak, a mi királunknak,
És atyánknak szívű köröttünk szèretvű,
Dicsérve és magasztava,
Jézuskám szeretlek,
Nem bántom meg szívűdet, ámen.

Elmondta Börcsök István, 81 éves. Martonos
Gyűjtötte Bózsó Ildikó 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

47.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Nehéz álom el ne nyomjon,
Pokol túled eltávozzon,
Serken hozzád három anygyal,
Eggyik őriz,
Másik vigyáz,
Harmadik a lelkem várja.
Ó, szép, piros hajnal,
Kibe Mária nyugodik,
Nap tetűlet támadik,
Pokol túle tűletik,
Eleven Úristennek adom lelkemet,
Fekete földnek testemet,
Tőled várom lelkemet az örök üdvösségbe.
Dicsértessék.

Elmondta Sárkányiné Huszár Erzsébet, 83 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

48.

Én lőfekszők én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba.
Kerüdd köröszt a házamat,
Őrizd angyal a lelkömet.
Paradicsom kertjébe csöndítenek,
Az angyalkák örvendőznek.
Úgy kitette koporsóját,
Rá ző szent körösztfáját.
Két vállamon két szárnyas angyal ül.
Egyik őriz, másik vigyáz,
Harmadik a lelkömet várja.
Szent köröszt az ablakomba,
Szüz Mária az ajtómba.
Serkenyj fő, Krisztus urunk,
Nehéz vállam el ne nyomja.
A rosszak távozzanak el tüllem. Ammën.

„Tanulta édesanyjától (»édësszülémtű«) . . . Balázs Andrásné Glemba Zsófi . . .
1877–1947.”

Elmondta Tóthné Balázs Piros, 59 éves. Csóka
Gyűjtötte Kónya Sándor 1979-ben. A szöveget írásban kaptam.

49.

Sátány menny előlem
Ne kísértgess engem
Mert van nekem fejem
Fejem az Úristen
Átlépem az Istent
Ez a három angyal
Egyik őriz,
Másik vigyáz
A harmadik Isten markában tartsa az én lelkemet,
Most és halálom órájába. Amen.
Őrizz meg engem Uram
Tűztű, víztű,
Gonosz emberek szándékjátú. Amen.

Elmondta Cser Ferenc, 73 éves (református). Tiszakálmánfalva (Budiszava)
Gyűjtötte Pásztor Árpád ft. 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

50.

Dicsértessék a teljes Szentháromság!
Százezerszer dicsérlek és áldalak.
Atyaisten légy velem,
Fiúisten mellettem,
Szentlélek Úristen felettem,
Szen Miháj arkanygyal jop felől,
Szent Antal bal felől,
Két karomba anygyal,
Két vállamon Krisztus teste,
Számban Krisztus teste és vére,
Őrizzenek engem az örök életre,
Akik ezeknél erősebbek,
Azok árthassanak nekem. Ammen.

„... Akinek ojan a sorsa, hoty foháskodik, azok (imádkozzák ezt az imádságot) . . .”

Elmondta Harmat Franciska, 61 éves. Adorján
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

51.

Őrző angyalom, őriz meg
Tűztől, víztől,
Hirtelen haláltú,
Rosz ember szándékátú,
Égi háborútú és mindenféle bajtol.

Elmondta Tóth Kálmán, 76 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Szórádi Károly 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

52.

Ó szerelmes Jézusom,
Szent szivedbe zárkódom,
Őriz tűsztől, vísztől,
Hirtelē haláltol,
Rossz ember szándékátú,
Kéccségbeeséstől,
Mencs meg minket, Jézus!

„... az uramtú . . . negyvenégybe, mikó mégesküttünk . . .”

Elmondta Nagyné Gyömrei Mária, 76 éves. Zenta

Gyűjtötte Silling István 1995-ben

53.

Este, ha lefekszem,
Tizennégy angyal őrizzen engem!
Kettő a fejemnél,
Kettő a lábaimnál,
Kettő jobb oldalon,
Kettő bal oldalon,
Kettő takargasson,
Kettő ébresztgessen,
Kettő vezetgessen a Mennyei paradicsomban. Amen.
Aki ezt az imát elmondja,
Angyalok őrzik álmát.

„... Ezt a nagymamámtól hallottam, aki Doroszlón született. Neve Kró Katalin, 66 éves. Ő is a nagymamájától tanulta . . .”

Elmondta Pintér Attila, 13 éves. Szilágyi

Gyűjtötte Pintér Attila 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

54.

Nánánfa szüli bimbóját,
Bimbója szüli Szent Annát,
Szent Anna szüli Máriját,
Márijja szüli kis Jézust,
Az árthasson ennek a háznak,
Aki Betlehemből hozot szénát. Ammën.

„... nagyanyámtú . . . 1882-ben született . . .”

Elmondta Pósáné Kocsis Ibolya, 61 éves. Kevi

Gyűjtötte Bodor Anikó, 1995-ben.

55.

Ága fa születte ágát,
Ága születte bimbóját,
Bimbója születte Szentannát,

Szentanna születte Máriát,
Mária születte világ megváltóját.
Addig a rossz ember ide ne jöhessen,
Még abból a szalmából, szénából nem hoz,
Akiben a Krisztusurunk feküdt Betlehemben.

Elmondta Bünné Barsi Eszter, 45 éves. Kevi
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben. A szöveget írásban kapta a gyűjtő.

56.

Ámánfa neveli ágát,
Ága neveli bimbóját,
Bimbója neveli virágját,
Virágja neveli Annát,
Anna nevelte Máriát,
Mária neveli a Jézust,
Aki miértünk mekhát.

Elmondta Kovácsné Remete Marcella, 93 éves. Völgyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1994-ben.

57.

Föld szülte pálmánfát,
Pálmánfa ágát,
Ága bimbóját,
Bimbója virágját,
Virágja szülte szüz Szent Emérenciát,
Szüz Szent Emérencia szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte szent Fiát,
E szélös világ Megváltóját.

Elmondta Juhász Julianna, 80 éves. Csantavér
Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

58.

Kiállok a pitvarajtóba,
Látok egy májfát,

Májfának levelit,
Levelinek ágát,
Ágának bimbóját.
Bimbójábú lett a Mária,
Máriábú lett a Jézuska.
Aki ezt az imádságot
Ėvés előtt, Ėvés után ěmondja,
Az jut a mĕnnyországba. Ammĕn!

„. . . Kapok három dinárt! . . . Gyerĕkkoromba anyámtú tanútam. Gyütt ěgy oan öreg vándorló kúdús, oszt ezt imádkozta mindĕn kapuba. Nem vĕtte észre sĕnki se, hogy ez nem szent imádság. Ez ěgy huncut kúdúsimádság vót.”

Elmondta Mészáros „Kabács” József, 70 ěves. Temerin
Gyűjtötte Csorba Béla 1976-ban. (Forrás: Csorba Béla: *Temerini néphagyományok*. Újvidék, 1988)

59.

Ėn kimĕgyĕk ěn házambul,
Föltekintĕk magas mĕnybe,
Ot mĕglátom mĕnyországot,
Mĕnyországba kis kertĕt,
Kis kerbe pálmafát,
Pálma szűlte virágját,
Virágja szűlette Szent Annát,
Szent Anna szűlette Máriját,
Márijja szűlette szent fíját,
A világ mĕgváltóját.
Aki eszt az imáccságot este-rĕggĕ ěmonygya,
Vélem lĕszen paradicsom kertyĕbe. Ammĕn.

Elmondta Kalmárnĕ Gere Julianna, aki az 1890-es ěvek végĕn született. Zenta-Orompart
Gyűjtötte Bodor Géza 1972-ben.

60.

Kerűjj kĕrĕszt kis házamba,
Mária ájjon ajtómba,
Jézus ablakomba.
Ėn kimĕgyĕk kisházambul,

Föltekinték magos mennybe,
Ott meglátom menyországot
Menyországba kiskertet,
Kiskertbe pálmafát,
Pálma szülte virágját,
Virágja szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte szent fiát,
Világ megváltóját.
Aki eszt az imádságot este réggel elmongya,
Vélem leszen a paradicsom kertjében. Ammen.

Elmondta Burányné Kaszás Klára, 70 éves. Zenta

Gyűjtötte Burány Béla 1972-ben. (Forrás: Dr. Burány Béla: *Hej, széna, széna*. Zenta, 1973)

61.

Kerűjj, köröszt házamba,
Isten (vagy Jézus) álljon ajtómba,
Mária ablakomba!
Én kimegyek én házamból,
Föltekintek magos mennybe,
Ott meglátom mennyországot,
Mennyországba kis kertet,
Kis kertbe pálmafát,
Pálma szülte szent Annát,
Szent Anna szülte Máriját,
Márija szülte szent fiját,
A világ megváltóját.
Aki ezt az imádságot este-réggel elmondja,
Vélem lészén Paradicsom kertjébe,
Jézus szent nevébe,
Örökkévaló örömbe,
Dicsőségbe elnyerhessük,
Úgy engedje a Jó Isten!

„... Kész . . . (Édesanyjától, Bodor Péterné Kalmár Teréztől – sz. 1881 – tanulta.)”

Elmondta Burányné Bodor Julianna, 82 éves. Zenta

Gyűjtötte Burány Béla 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

62.

Fehér rózsza, Mária,
Én szívem nē rettegi,
Én lelkēm nē remēgi,
Mert Krisztus Urunk áldozik fejünk fölött,
Szent vérével,
Szent arany keresztyével. Ámēn.

(Nagyanyjától, a 63 éves Kling Margittól tanulta – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Csapó Judit, 8 éves. Bezdán

Gyűjtötte Kecskés Maconkai Ferenc ft. 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

63.

Mencs még ēngēm, Uram,
Tűsztől, vísztől,
Véletlen haláltól,
Rossz emberek szándékától,
Gonosz gondolattól,
Gonosz erejétől,
Édēs, üdvözítő Jēzusom.

„... Surjánné Pinter Erzsébettől hallottam Szilágyon. A néni 1907-ben született.”

Elmondta Buják Teréz, 54 éves. Szilágyi

Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

64.

Hálát adunk szent felségednek,
Hogy megőriztél, megtartottál ezen a szent napon.
Kérlek őrizd meg ezen a sötét éjszakán,
Tűztől, víztől,
Hirtelen haláltól,
Kétségbe eséstől,
Pogányoknak markától,
Gonosz ember szándékától,
Az ördög csalárdságától.
Mencs meg uram minket.
Szent kezedbe ajánlom életemet, halálomat,
Testemet, lelkemet,

Szómat, szándékomat,
Ezt a kevés imádságomat
Ajánlom a Krisztus Jézus legkeservesebb kínszenvedése
És keresztje által,
A föltámadás dicsőségébe vitessük,
A mi urunk Jézus Krisztus által. Ámen!

Elmondta Pósa Katalin, 84 éves. Völgyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1994-ben. A gyűjtő írásban kapta a szöveget.

65.

Ájānlom eszt ā kevés imāccsāgom ēdēs Jēzuskāmñāk,
Érzē ānygyālkāmñāk,
Āki mēgérzēt ezēn ā māi szent nāpon,
Érezzēn mēg most is,
Ezēn ā sētēt éccākān,
Tísztl, vísztl,
Hirteleny hālāltú,
Rosz embēr szāndékātú,
Kéccsēgbeeséstí,
Ērdēg csallānyšāgātú,
Mindēn rosztú, ā gonosztú,
Mencs mēg, Uram, minket.
Édēs Jēzusom, āt, hogy egēsž ēletēmēn āt
Mindēnt ā tē nāgyob dicsēsšégēdre szentēljek,
Āld mēg mindēn munkānkāt!
Hālā tēnēkēd, ammen.

„Ēregāpāmñtú, Kis Istvāntú . . ., 1941-be hālť mēg és 91 éves vót . . .”

Elmondta Guzsvány Lukācsevics Kati, 65 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

66.

Édēs Jēzusom,
Hālākat adok szent Fōlségednek,
Szent Istenségednek,
Hogy mēgőrzōttē, mēktartottā a mai dicsősēges szent napon.
Kérlek, őrizz, oltalmaz a sōtēt éccākānā idejin,
Tűsztl, vísztl,

Hirtelen haláltól,
Kéccségbeeséstü,
Az ördögnek csalártságátú!
Édes Jézusom,
Szent kezedbe ajállok lelkem, testem,
Életem, halálom,
Eszt a kevés imáccságom,
A boldokságosz Szüz Máriának hét fájdalmáé,
Édesapámé, édesanyámé,
Úton, vizën járóké,
Őrzőanygyalomé,
Nevemën való szentémé,
Magam bünös lelkémé,
Nyugoggyanag békességbe,
Krisztus Jézus szent nevibe.

Elmondta Dukai Erzsébet, 68 éves. Tóthfalu
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

67.

Uram, Jézus Krisztusom,
Ahogy kitártad a keresztfán karjaidat,
Úgy tárd ki felénk is,
És ölelj magadhoz bennünket.
Adj nekünk nyugodalmas éccakát,
Bocsáss álmot a szemeinkre,
Hogy a tē szent segítségével birjunk pihenni.
Őrizz meg bennünket
Mindēn bajtú, betegségtú,
Mindēn rossz szándékú embertül.
A négy ēvangélistádat
Állítsd a házunk négy sarkára,
Az a vasszég, amivel fōlszēgesztek a kērēszztfára,
Az lēgyēn a kapunk zāvárja,
Hogy a sátán kézzel be ne jōjjön rajta.
Uram, Jézusom,
Adj minēkünk nyugodalmas jó éccakát.

Elmondta Petrovicsné Rózsa Erzsébet, 81 éves. Topolya
Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

68.

Uram, Jézus Krisztusom,
Hálákat adok a szent Fölségednek,
Hogy megőrzötté, mektartottá e sötét éccakának idejin.
Mégis kérlek, édes Jézusom,
TarcS meg, őriz meg e mai szent napon,
Tűstű, visztű,
Hirtelen haláltú,
Kéccségbeeséstű,
Gonosz ember szándékátú,
Ördögnek csalártságátú,
Pokolnak a kínnyátú,
Kártú, kárvallástú,
Egyép féle veszedelmektű!
Ajánlom testemet, lelkemet,
Életemet, halálomat,
Az én imáccságomat
Nevemén való szentémé,
Boldokságos Szüz Máriájé,
Minnyájunké,
Mekholtaké,
Örök nyugodalmat,
Nyugoggyanak békességbe,
Jézus, Mária, Szent József szent nevébe.

Elmondta Ladóckiné Csengő Mária, 89 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

69.

Mivel . . . mivel már besötétédet,
Kérink, Teremtőnk tégedet,
Hozzánk kegyelmességédet,
Mutazsd szokot érzésidet,
Gáz álmok távol essenek,
Rút látásink elvesszenek,
Sātányok mékkéttessenek,
Hoty testink nē fertézzenek!

„ . . . az én anyámtú . . . anyámtú . . . az is még öreg vót ám, mikó mékhált . . .
nyócvánhárom éves . . . ”

Elmondta Dubacné Dienes Mária, 82 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

70.

Mivel már besötétedett,
Kérünk, Teremtőnk, tégedet,
Hozzánk kegyelmességedet,
Mutasd szokott őrzésedet.
Buzalmatásból lessenek,
Látásuk elvesszenek,
Sátányok megköthessenek.
Szent lélek egyesülve léven
Örök dicsőségben,
Látogasd meg, Uram, ezt a házat,
Szent angyalok lakóznak e házban,
Minden békességben megőriznek a mi Urunk által.

Elmondta Nagy József, 75 éves. Muzsla
Gyűjtötte Juhász Béla 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

71.

Mivel már besötétedött,
Kérünk teremtmőm tégedet.
Hozzánk kegyelmességédet,
Mutasd szokott őrzésedet.
Igaz álmunk távol essenek,
Rut látásunk elvesszenek,
Sátányok megköttessenek,
Hogy testünk ne fertőzzenek.
Engedd ezt nekünk kegyessen,
Atya, fiú fölségesen,
Szentlélekkel egyetemben,
Élvén örök dicsőőségben,
Tarts meg uram vigyázásunkba,
Őrizz minket alvásunkba,
Hogy Krisztussal viradjunk,

Békességbe nyugodjunk,
Őrizz Uram minket,
Mind szemeid fénnét,
Szárnyad árnyékában,
Oltalmaz meg minket.
Méltóztassa minket ez éjszakában megőrizni.
Uram irgalmaz,
Krisztus kegyelmezz,
Uram légy velünk irgalmassan,
Mink tebenned bízunk. Amen.

„... Ezt is édesanyámtól ... még gyermekkoromban ...”

Elmondta Pósa Katalin, 84 éves. Völgyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1994-ben. A gyűjtő írásban kapta a szöveget.

72.

O Dicsőséges teljes szent háromság
ezerszer dicsérlek áldlak és fel magasztalak.
atya Isten légy velünk
fiu Isten meletünk.
szent lélek úr Isten fölölünk.
Bóldósgásos szűz mária előtünk
szentjános evangalista hátunk meget
szent mihál arkangyal job felől
pádvai szent antal bal felől
két koronás angyal két valúnkón
Krisztus kenetje szánkón
Krisztus teste szívünkön
Krisztus teste és vére gyógyítja meg lelki sebeinket.
aki enél erősebb vagy hatalmasabb az árthatón nekünk csak. amen.

Elmondta Körmöcziné Gyémánt Viktória, aki 1902-ben született. Majdán
Gyűjtötte Bodor Anikó az 1990-es évek elején. A gyűjtő írásban kapta a szöveget.

73.

Ablakomon Mária,
Ajtómon szentbenedek,
Jőj be, jőj be, szent Péter, szent Pál
Házamba van szentoltár,

Szentoltáron szentabrosz,
Azalatt van három őrző angyalom,
Egyik őriz,
A másik vigasztal,
A harmadik héthalálos bűnömtől feloldoz.
Menny el, menny el, gonosz sátán,
Necsalogass engem!
Vanénnékem fejem,
Fejem fölött az úr Jézus,
Aki megfelel az én bűnös lelkemnek.
Én léfekszők ényágyamba,
Mind úrjézus koporsóba.
Álom engem megne csaljon,
Gonosz túllem eltávodzon
Számból szentkenet,
Fejem fölé szentköröszt.
Őrizz angyal éfélig
Mária virattig.

Elmondta Deák Anna, 70 éves. Magyarcsernye
Gyűjtötte Német István 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

VÉDEKEZÉS, BAJELHÁRÍTÁS + ARCHAIKUS IMAMOTÍVUM

74.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Krisztusnak hajlékába,
Magas menybe föltekintek,
Ot meglátom menyországnak szent kapuját,
Kívül aranyos, belül irgalmas,
Abba vagyon szép Szüz Mária,
Szent fiát kipójázza, bepójázza,
Szent jászajba lefekteti,
Szent keresztet veti rá,
Mink is vessünk mink magunkra. Ámen.

„Én még régi szüleimtől . . . Én is öreg vagyok . . . s mindig aszt imátkozom reggel, este . . . Templomba nem hallottam, it nem monták sose . . .”

Elmondta Faragóné Kladek Mária, 80 éves, Bajmok
Gyűjtötte Erdélyi Zsuzsanna 1992-ben. Az elmondásnál magam is jelen voltam.

75.

Én lefekszék én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Nehéz álom el nē nyomjon,
Csalás ördög mēg nē csajjon,
Számba szent kenet,
Fejem fölöt szent köröszet,
Őrizz, anygyal éfélik,
Szép Szüz Mária virrattik,
Krisztus Jézus halálom órájáig.
Kimegyek a házam elébe,
Föltekintek a mennyégbe,

Ot látok ety kis kápolnát,
Kibe Krisztus Jézus misét mond,
Mellette Szent József,
Feje mekhajtva,
Két orcája elhervadva.
Mária aszt monygya,
Aki este lēfektébe, rēggē fōkeltébe ēmonygya,
Annak nyitva lēs a menyország ajtaja.
Elmondta Ladóckiné Csengő Mária, 89 éves, Oromhegyes
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

76.

Én lēfekszek én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Feltekintek magas mennybe,
Nyitva látom mennyország ajtaját,
Ott látom szép Szűz Máriát,
Mellette szent fiát,
Háromat lép,
Három csepp vére elcsöppent,
Az angyalok fōlszōdték,
A kehejbe öntötték.
Aki ezt lēfektibe, fōlkeltibe elmondja,
Az megszabadul hét halálos büntű.

Elmondta Kónya István, 36 éves, Csóka
Gyűjtötte Kónya Sándor 1977-ben. A szöveget írásban kaptam.

77.

Kis kakasok szóllanak,
Szűz Márijának kiáltanak,
Kej fō, kej fō, Mária,
Jézuskát mēkfokták,
Vasszōgekkel szōgeszték,
Ety csep vére elcsöppent,
Szűz Mária elébe vitték,
Szűz Mária aszt monta,
Aki eszt a kevés imáccságot rēggel-este elmonygya,

Annak a mēnyország ajtaja ki lész nyitva,
A pokol ajtaja be lész csukva.

„Valamikó a szüleimtú tanútam . . .”

Elmondta Csizmadiáné Borsos Erzsébet, 54 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

78.

Kakasok szóllanak,
Máriját kijáltanak,
Kej fel, Mária, kej fel,
Mer mekfokták a te szencséges szent fijadat,
Viszik feszíteni magas keresztfára,
Három csep vére lehullott,
És az anygyalok felszették,
Krisztus Urunk elébe tették,
Krisztus Urunk asz monta,
Aki eszt a zimáccságot elmonygya,
Az hét büntül és a pokol tüzétöl mekszabadul.

Elmondta Szabó Vicu néni, 69 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

79.

Kakasok szóllának,
Máriját kijáltanak,
Kēj fő, kēj fő, szép Szűz Márija,
Mer mekfokták az ártatlan Jézust a zsidók,
Három szöggē főszögēték,
Piros vére hullaték,
Az anygyalok főszették,
Szent kehőjbe beletötték,
Krisztus Urunk elébe vitték,
Krisztus Urunk sem szólt, sem beszél,
Aki jesztet este-röggē ěmonygya,
Hét halálos vétéktül mëgmënekszik. Ammën.

Elmondta Prágainé Selymes Mária, 70 éves. Oroszlámos
Gyűjtötte Burány Béla 1975-ben.

80.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kēj fő, Szűz Mária,
Szent fiadat mēkfokták a zsidók,
Körösfára feszítették,
Három szöggē fősözgették,
Piros vére kicsordút,
Az anygialok fősözgették,
Fehér tányérba tették.

„... tovább nem tudom . . . nagynénémről . . . hát, mikor oán öt-hat éves vótam . . .
este . . .”

Elmondta Vörös Lajos, 73 éves. Oroszlámos
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

81.

Kakasok szólnak,
Máriát kurjantanak,
Kej fél, Márija,
Elfokták az Urunkat, Jézus Krisztusunkat,
Éccsēp vére porba lēhullott,
Az anygialok pohárba felszették,
És mondom nektek,
Aki eszt az imát háromszor elimátkozza,
Hoty három halálozs bűne megbocsátatik.

Elmondta Halász Mária, 63 éves. Sajkásalak
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

82.

Kej fel Mária! –
Szól a kakas –,
Mert megfokták a kis Jézust.
Keresztfára feszítették,
Piros vérét csöppentették,
Oda mentek az anygialok,
Cinkanállal fel merték,

Krisztus színe elé vitték.
Krisztus Urunk azt parancsolta,
hogy ezt a kis imádságot este lefektében, reggel felkeltében
imádkozzátok el. Ámen.

Elmondta Ambrus Ildikó, 32 éves. Szabadka
Gyűjtötte Ambrus Loránd 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

83.

Kely fel Mária
Szól a kakas
Mert megfogták szent fiadat.
Zsidok pitarjában viték
Egy csöpp vérét el csöppentették
Szentangyalok felszették
Krisztus elé vitték.
Krisztus nem szólt, nem beszélt a nagy fájdalomtól.
Aki ezt az imádságot este lefektében, reggel felkeltében elmondja,
Halála óráján nyitva lesz a menyország kapuja.

Elmondta Miskolci István, 37 éves. Szabadka
Gyűjtötte Miskolci Viktória 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

84.

Kakasok szállanak,
Máriját kiáltyák,
Kēj fő, kēj fő, szép Szüz Márija,
Szent fijadat megölték,
Ëty csöp vére elcsöppent,
Az anygyalok fölszették,
A kehejbe bevítették,
Az Úristen elé tették,
Az Úristen aszmonta,
Aki esztet lëfektébe, fölkeltébe háromszor elmonygya,
Hét halálozs büntü meggyógyul.

„ . . . még az én édesanyám annyától . . . több mint húsz éve mekhalt. Juhász Teréz volt.”

Elmondta Bíróné Dudás Piroska, 63 éves. Szenttamás
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

85.

Szól a kakas éfélben,
Máriát kiáltja,
Máriának szent fiát elfogták,
Keresztre feszítették.
Három csepp vére földre esik,
Az angyalok szent kehelybe szedik.
Aki ezt az imát este-reggel elmondja,
Annak kinyitják a menyország kapuja.

Elmondta Kőváriné Véman Ágnes, 50 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Breznyák Igor 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

86.

Kej fő, Mária,
Szól a kakas,
Mekfokták a szent fiadat,
Keresztfára feszítették,
Ólomtányérba csöppentették,
Aki eszt a kis imáccságot reggel-este elmonygya,
Annak a bűne elválík a halottaitól.

„Esz szoktam mindén este . . . anyámtól, még lány vótam . . . eszt jó elmondani
midén este még reggel.”

Elmondta Péterné Léman Mária, 60 éves. Szonta
Gyűjtötte Silling István 1990-ben.

87.

Kakasok szóllanak,
Szép Szüz Máriát kiáltanak,
Kej föl, kej föl, szép Szüz Mária,
Mer mekfokták szent fijadat,
Kúláphosz kötöszték,
Három szöggel fölszögelték,
Három csöp vért csöppentöttek,
Az angyalok fölszették,
Arákehejbe tették,
Menyországba föl vitték.

Istenem, segícs, hogy az én lelköm is holtom után menyországba
jusson!

„Én eszt mindön este elmondom.”

Elmondta Sósne Törköly Erzsébet, 77 éves. Törökkanizsa
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

88.

Kely föl, Mária,
Szól a kakas,
Mefogták Krisztus Jézust.
Keresztfára feszítették,
Három csep vért elcsepettett
Őrangyalok összeszeték
Mária elébe vitték
Mária sem szólt sem beszélt
Drága Jézusom. Ámen.

Elmondta Muciné Kecsenovics Teréz, 71 éves. Csantavér
Gyűjtötte Homolya Herman 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

89.

Kēj föl, Mārijā,
Kākās szól,
Viszik ā fiādād dārdārā,
Dārdāvā dārdāzzāk,
Koronāvā koronāzzāk,
Hét csēp vérit elēntētték,
Krisztus elejibe vitték,
Krisztus Jézus aszt tālātā mondāni,
Hogy āki eszt ā kis imāccsāgot elmonygyā,
Hét bīne bocsānāttýā.

„ . . . Eszt is a nāpāmtú . . . úgy, a gyērēkēket tānītottā, ā Pālit mēg ā Āgnist . . .
én is mēktānútām . . . ”

Elmondta Szekeresné Janovics Mária, 76 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

90.

Megszólalnak kakasok,
Keltik Máriát:
Kelj föl, kelj föl, szép Szüz Mária.
Mefogták a zsidók az ártatlan Jézuskát,
Dárdával dárdázták,
Koronával koronázták
Egy csepp vérét csöppentettek.
Cintányérba szedték
Krisztus Jézus elé vitték.
Aki ezt a kis Jézuskát este bepólyázza,
Reggel kipólyázza,
Magára veti a körösztöt.
Én is vetem énmagamra. Amen.

(Édesanyjától, Ságity Katalintól tanulta – a lejegyző megjegyzése.)

Elmondta Ozsvár Ilona, 54 éves. Csantavér

Gyűjtötte Veréb Brigitta 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

91.

Kakasok szállának,
Máriját kijáltanak,
Kēj fő, szép Szűzmárika,
Mert szent fijadat mekfokták,
Szent körösztre feszítették,
Három csöp vér kifojt a testéből.

Elmondta Kenderesiné Ábrahám Etel, 40 éves. Oroszlámos

Gyűjtötte Burány Béla 1975-ben.

92.

Kerüly kereszt,
Menny el sátán,
Mert mefogták Krisztus urunkat,
Kőoszlophoz kötötték,
Egy csöpp vére csöppent,
Arra möntek az angyalok,
A kehhöbe tötték.

Aki ezt rögg-e-este emonygya
Az velem lössz a paradicsomba.

Elmondta Dorombér Piroska, 50 éves. Magyarcsernye
Gyűjtötte Nagy Edit 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

93.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kejföl Mária, kejföl,
Mert mög fogták szent fiad,
Kő oszlophoz kötözték,
Kereszt fára szögezték,
Egy csöpp vére el csöppent,
Az angyalok felszedték,
A kehőjbe öntötték,
Mária azt kiáltotta:
Aki ezt az imádságot elmondja
Mög mönekszik a két halálos pokol büntől.

Elmondta Berta Piroska, 72 éves. Magyarcsernye
Gyűjtötte Kurunci Andrea 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

94.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kelj föl, kelj föl Mária,
Meg fogták szent fiadat,
Keresztre feszítették,
Három szöggel megszögezték,
Ahány csöpp vére efojt,
Anygyalok felszedték,
Kehejbe tették,
Az Úr Jézus elébe így vitték,
Az Úr Jézus azt felelte,
Aki eztet este, reggel elmondja,
Hét halálos büntől megszabadul.

Kónya Valériától kaptam levélben Magyarcsernyéről 1992-ben.

95.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kēj föl, kēj föl Szüz Mária,
Szent fiadat elfokták,
Oszlophosz kötöszték,
Mëgostoroszták,
Ëty csëp vére elesëtt,
Az anygyalok fölszëtték,
Fölvitték Krisztus Urunk elejire,
Krisztus Urunk eleje asz monygya,
Mennyégbe lësz jutalma.

„ . . . este, az Úranygyala után . . . ”

Elmondta Sárkány Ferenc, 69 éves és neje, Faragó Margit, 66 éves. Martonos
Gyűjtötte Silling István 1996-ban.

96.

Kákások szónák,
Mārijāt és kiáltyák,
Kēj fé, ó, szép Szüz Mārijām,
Mer mekfokták az ārtátlān Jézust,
Hārom szeggē leszegeszték,
Ety csep vére kicseppent,
Āz anygyálok felszették,
Krisztus elejébe vitették,
Mondā Jézus,
Sem szólok, sem beszélek,
Ki eszt ā imāccsāgot elmonygyā
Reggē fëlkëtibe, este lëfektibe,
Hét hālālozs bintil mëgmenekëdik, āmmën.

Elmondta Dubacné Fridrik Erzsébet, 60 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

97.

Szól ā kákás,
Kelj fel Mária,
Mer mëkfokták ā szent fiadat,

Mos kötözik szent kezit, szent lábát,
Fol a piros vére,
Menybél az anygyálok lészáltak,
Ólomtányérbá szétték,
Krisztus Urunk eleibe vitték,
Krisztus Urunk ászt feléte,
Hogy eszt a imáccságot áki elmonygya este lefektibe, réggē
fékētibe,

Hét hálálozs bintēl mēg lész mentve.

Elmondta Soódné Péter Rozália, 77 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Soód Edit 1992-ben és Silling István 1996-ban.

98.

Kakasok szólnak,
Máriát kiátcsák,
Kej föl Szüz Mária,
Mert elfogták az ártatlan Jézust,
Három szöggel keresztre feszítették,
A köröszöt felemelték,
Öt csepp vére kicsöppent,
Angyalok fölszedték,
Elvitték a Mennyországba,
Aki ezt az imáccságot este lefektibe, reggel felkeltibe elmongya,
Megmenekül héthalálos büntű.

Elmondta Molnárné Soód Erzsébet, 88 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Ifj. Szakál Tibor 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

99.

Szól a kakas,
Kēj fél, Mária,
Mékfokták a Jézust,
Körülmetélték, megostoroszták,
Tövisékkal koronászták,
Magas kérésztfára szégeszték,
Rajta mēg is halt,
Lécsēppent csēp vére,
Odajöttek az anygyalok,

Korontálba fêlszêtték,
Elejbe vitték,
Aszt felelte Jêzus,
Sê nem szólok, sê nem beszélêk,
Aki eszt a imâccsâgot rêggel-este elmonygya,
Száz halâlos bîntêl mêgmenekêdik. Ammen.

Elmonda Guzsványnê Koleszâr Rozâlia, 62 êves. Kupuszina
Gyûjtötte Domorád József 1992-ben és Silling István 1997-ben.

100.

Szól â kâkâs,
Kej fel, ânygyâl,
Krisztus Urunkat mêkfoktâk,
Dârdâvâl dârdâsztâk,
Têvisêkkel koronâsztâk,
Hét csêp vérit elejtêtték,
Gâlîjâbâ elvitték,
Krisztus szîne elô letették,
Krisztus Urunk âszt monygyâ,
Hogy âki eszt â imâccsâgot rêggel-este elimâtkozszâ,
Hét hâlâlozs bîne mêg lêz bocsâjtvâ.

Elmonda Kupkovicsnê Sôta Mária, 82 êves. Kupuszina
Gyûjtötte Silling István 1980-ban.

101.

Szól â kâkâs,
Kêj fêl, Mârijâ,
Mos viszik â szent fîjâdât,
Dârdâzzâk, koronâzzâk,
Âhân csêp vérit elejtette,
Ânygyâlók fêlszêtték,
Ólomtânyêrbâ tették,
Krisztus elé vitték,
Krisztus Urunk âszt ítêlte,
Âki este-rêggê elimâtkozszâ,
Mek fogjâ bocsâjtâni hét hâlâlozs bînit.

Elmonda Nagygellêrtnê Buják Mária, 68 êves. Kupuszina
Gyûjtötte Silling István és Tadiân László 1980-ban.

102.

Szól a kákás,
Kēj fël, ánygyál,
Mekfokták a Krisztus Jézust,
Dárdával dárdászták,
Koronával koronászták,
Ëty csëp vérit kiontották,
Áz ánygyálok fëlszëtték,
Glóriumban elvitték,
Isten színe elébe tették,
Krisztus Urunk ász monygyá,
Ki eszt a imácságot este-rëggë elmonygyá,
Hét hálálozs bine mëg lësz bocsátvá.

„Eszt imátkozom mindën rëggel. Hát, én nem is tudom, mos mã, kití, nem tom.
Rëgën vót ez mã . . .”

Elmondta Gábor József, 92 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1990-ben.

103.

Kēj fël, Mārijá,
Szól a kákás,
Mer mëkfokták szent fijádát,
Dárdával dárdászták,
Koronával koronászták,
Hét csëp vérit elejtëtték,
Áz ánygyálok fëlszëtték,
Dārombā bevitték,
Krisztus Urunk elejébe tették,
Bizony, bizony, mondom nektek,
Áki eszt a imácságot ëmonygya este lëfektébe, rëggë fëkeltébe,
Hetvenhéd bineji megbocsājtatik,
Ákirí a Jëzus Krisztus számot nem kér.

„Eszt is mëg kis korombā tánútám . . . a édesányāmtú . . .”

Elmondta Balogné Guzsvány Erzsébet, 82 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

104.

Szól a kákás,
Kēj fël, Mária,
Mer mēkfokták az ärtätlän szent fiädät,
Kílāphosz kētésztek,
Väsostorrā ostorosztāk,
Csēpēgnek az é szencségēs vérei,
Äz anygyálok fëlszették,
Aräntányérba tették,
Isten elejbe vitték,
Isten äszt päräncsoltä,
Äki este-rēggē elmonygyä eszt ä kevés imäccságomät,
Vélem lészen ä pärädicsombän. Ämmën.

Elmondta Polgár Klára, 70 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

105.

Éjféltre szól a kakas,
Kelj fel Mária, ne aludj,
Szent Fiadat a zsidók megfokták,
Hét csöpp vérét kicsöppentették,
Az angyalok fölszedték,
Jeruzsálembe vitették,
Ki ezt a imádságot elmondja,
Hét bűne megbocsáttatik. Amen.

„. . . Ezt az imádságot Igrácski öregapámtól tanultam . . .”

Elmondta Ábrahám György, 79 éves. Kucora
Gyűjtötte Juhász György ft. Kúlán. A szöveget írásban kaptam.

106.

Szól a kakas hajnalban,
Máriját kijáltja,
Márijának szent fiját el fokták,
Keresztre feszítették,
Három szeggel meg szegezték,
Három csep vére le csepent a földre,

Az angyalok fel szeték,
Szent kehejben öntöték,
És a szent oltárra hejezték,
Aki ezt az imádságot este le fektében és reggel fel keltében el mondja,
Annak meg nyitatik a Menyórszág kapuja.

Elmondta Toldi Katalin, 80 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

107.

Àz esthájnál lënyugvān,
Kákások mëkszólān,
Kej fël, Mārijā,
Nāgy bāj tërtënt,
À mi kizsded Jézuskānkāt ēfoktāk,
Hārom csëp vérit lëejtëtték,
Odājëttek āz ānygyālok,
Ārāntānyérbā tëtték,
Isten ölibe vitték,
Isten eszt montā,
Āki ezën imācsšāgot rëggel és este ēmonygyā,
Hët hālālozs bine mëg lëszsz bocsājtā. Āmmën.

Elmondta Buják Anna, 83 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Toldi Szende és Silling István 1992-ben.

108.

Kakasok szóllanak,
Máriāt kiālcsák,
Kēj fõ, kēj fõ, szép Szűz Mária,
Mer ellopták szent fijad,
Kioszlophosz kötöszték,
Piros vére kiömlött,
Az anygyalok fõlszëtték,
Máriához fõlvitték,
Mária aszt monta,
Aki eszt este-rëggë ēmonygya,
Hët hālālozs büntõl magát megóvjā.

Elmondta Balogh Erzsébet, 67 éves. Kishegyes
Gyűjtötte Virág Gábor 1995-ben.

109.

Megszólaltak kakasok,
Ketik Máriát,
Kelj föl, kelj föl, szép Szüzmária,
Megfogták a zsidók az ártatlan Jézuskát,
Dárdával dárdázták,
Koronával koronázták,
Egy csepp vérit cseppentettek,
Az Angyalok oda mentek,
Cintányérba szedték,
Krisztus Jézus elébe vitték.
Aki ezt a kis Jézuskát reggel kipójázza, este bepójáza,
Magára veti a keresztet.
Én is vetem én magamra. Ammen.

Elmondta Bün Imréné Barsi Eszter, 45 éves. Kevi
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben. A szöveget a gyűjtő írásban kapta.

110.

Szóll a kakas,
Kēj fő, Mária,
Mëkfokták a zsidók az ártatlan Jézust,
Körösztfára fölfeszítették három vasszëggë,
Három csep vére lëcsöppent,
Három anygyal lëszállot,
Három aranytányérkába tették,
Krisztus szine elé vitték,
Aszt felelte,
Sëm szólok, sëm beszëllëk,
Aki eszt az imáccságot este-rëgge elmonygya,
Hét halálozs büntöl mëgbocsáttatik.

„... Öreganyámtu . . . Nagy Samunë Buzási Erzsébet . . . 80 évet élt . . . 1953-ba
halt mëg . . .”

Elmondta Horváthné Szittyai Anna, 63 éves. Doroszló
Gyűjtötte Silling István 1993-ban.

111.

Kakas, szólalj mög,
Kej fő szép Szüz Mária,
Zsidók verik Krisztusunkat,
Körösztfára főfeszítik,
Kénnya miatt egy csöpp vére csöppenik,
Az angyalok főszödik,
A kehejbe betöszik,
Krisztus Urunk elébe viszik,
Azt feleli Krisztusurunk,
Sem szólok, sem beszélök,
Aki ezt az imádságot este-rögge háromszó emondja,
Az a hét halálos büntü mönekszik.

Elmondta Piriné Bakondi Annus, 80 éves. Hódegyháza (Jazovo)
Gyűjtötte Borsos Mária 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

112.

Kakasok kakasok mögszólaltak,
Háromszor kiáltottak,
Kelj föl, kelj föl szép Szüzmária,
Mert mögfogták szentfiadat,
Három szöggel fölszögelték a keresztre,
Három csöpp vér kicsöppent a szivéből,
Az angyalok fölszödték,
Kehejbe tötték,
Az Úr Jézus Krisztus elébe vitték,
Jézus Krisztus azt felelte,
Nem szólok sem beszélek,
Aki az imádságot este röggel elmondja,
Annak tárva áll a menyország kapuja.

Elmondta Szabóné Katona Erzsébet, 66 éves. Csóka
Gyűjtötte Keszég Anna 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

113.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kej fel, kej fel, szép Szüz Mária,

Mert megfogták Szent fiadat,
Kőoszlophoz kötözték,
Máriához elvitték.
Erre Mária azt mondta,
Aki ezt az imát reggel-este elmondja,
Boldog Menyországba jut.

Elmondta Kocsisné Bicók Anna, 62 éves. Csóka
Gyűjtötte Gázsó Tibor 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

114.

Szól a kakas,
Kej fel, Mária,
Mer mēkfokták szent fiadat,
Magas keresztfáro feszítették,
Három csep vére ēcseppent,
Āra mēntek a zanygyalkák,
Arantányérba fōlszētték,
Krisztus Urunk elejbe vitték,
Sēm szót, sēm beszēt,
Aki eszt a kevés imáccságot elmonygya rēggel és este,
Velem lēs az paradicsomkerbe. Ammēn.

„Idēsanyāmtu . . . Mágocsi Apollōnia . . . mēkhalt 1972-be, hetven éves vót . . .
Mindēnnap rēggel-este . . .”

Elmondta Samuné Mógor Anna, 73 éves. Doroszló
Gyűjtötte Silling István 1993-ban.

115.

Szól a kakas éfélre,
Kelti Szűz Máriát,
Kejj föl, Szűz Mária,
Megfogták az ártatlan Jézust,
Keresztfához vitték,
Fel is feszítették,
Három csepp vére lecseppent,
Angyalok felszedték,
Úrjézus azt monta:

Aki ezt este-regge elmondja,
Hét halálos bűne megbocsájtódik.

(Bácsalmási születésű, és az édesanyjától tanulta.)

Elmondta Franciáné Szalma Erzsébet, 77 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Szórádi Károly 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

116.

Kakasok szólának,
Máriát kiáltának,
Kēj fő, Mária,
Viszik szent fiad,
Ëty csöp vér ěcsöppent,
Az anygyalok főszötték,
Keelbe tették,
Krisztus Urunk elébe vitték,
Krisztus Urunk mondá,
Biző, biző, mondom néktek,
Sem szó, sem tréfa,
Aki eszt a kis imáccságot este-röggē ěmonygya,
Sem pokolba, sem purgátoriumba,
Velem lesz paradicsomba.

„Még a szülejim . . . minden este eszt énněkěm el köllöt imátkozni . . .”

Elmondta Czifráné Szűcs Margit, 78 éves. Telecska
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

117.

Kakasok szólának,
Máriát kiáltnak,
Kelj fel, Mária,
Mert Úrjézust elfogták,
Kőoszlophoz kötözték,
Megverték,
Piros vére földre folyt,
Angyalok felszedték,
Mária elé vitték,
Mária azt mondta,

Aki eztet elmondja,
Hét halálos büntől szabadítja.

(Adorjánon, dolgozás közben egymásnak mondták, lányok, fiatalok voltak.)

Elmondta Bicskei Matild, 71 éves. Adorján
Gyűjtötte Vörös Imre 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

118.

Szól a kakas,
Kejfel Mária,
Meg fogták a szent fiadat,
Keresztfára feszíteték,
Szent oldalát megnyitoták,
Három csep vére el csöpent,
Az angyalok föl szedték,
Krisztus urunk elébe vitték,
Krisztus urunk azt monta,
Aki ezt a kis imát este regel elmondja,
Hét büne megbocsátodik.

Ismeretlen bezdáni adatközlőtől írásban kaptam.
Gyűjtötte Kecskés Maconkai Ferenc ft. 1992-ben.

119.

Szól a kakas,
Kelj fel, Mária,
Mert megfogták Szent Fiadat,
Kő lábához kötözték,
Vas vesszővel veretették,
Csöpögnek Szent vérei,
Oda mennek az Angyalok,
Arany tányérba szedték,
Krisztus elejibe viszik,
Krisztus urunk azt feleli,
Se nem szólok, se nem beszélek,
Aki ezt a kis imádságot elmondja,
Vélem lészen a Paradicsomban. Amen.

Elmondta Suhajdáné Loboda Matild, 63 éves. Gombos
Gyűjtötte Kis Kornélia 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

120.

Kelj fel, Mária,
Szól a kakas,
Mer mekfokták szent fiadat,
Dárdával dárdászták,
Tövisekkel koronászták,
Hét csöp vérét elejtették,
Az anygyalok összeszették,
És Krisztus Urunk elébe vitték,
Aki eszt az imát minden este elmonygya,
Az följut a menyországba.

„Nagymamámtól . . . hát, talán 38–39-be . . . Gurics Mihájnén, születét Szegedi Kovács Katalin . . . 63-ban (halt meg) . . . minden este.”

Elmondta Bánhegyiné Gurics Katalin, ismeretlen életkorú. Bezdán
Gyűjtötte Silling István 1995. szept. 7-én a doroszlói Szentkútnál, a Kisasszony
napi búcsúban.

121.

Kakasok szólának,
Máriát kiáltának,
Kēj föl, kēj föl, szép Szüz Mária,
Mer mekfokták szent fiadat a kegyetlen zsidók,
Pilátus pitvarába vitték,
Magas keresztre feszítették,
Három szöggel szegelték,
Három csöp vére lécsoppt,
Három anygyal fölszötte,
Szent kehejbe tette,
Szent oltárra vitte.

„. . . ennyit tudok . . . Öregapámtú, még kislán koromba . . . Este, mikó lőfekünni
akartunk, akkó esztet elmontuk.”

Elmondta Búsné Simon Piroska, 65 éves. Feketető (Crna Bara)
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

122.

Kakasok szóllanak,
Máriát kiáltanak,
Kej fő, kej fő, szép Szüz Mária,

Mer szent fiadat mekfokták,
Oszlophosz kötözték,
Vaskorbácsál vagdalták,
Piros vére kicsordult,
Az anygialok fösztették,
Kelevibe öntötték,
Aki eszt az imáccságot elmonygya este-röggē,
Úgy mén föl a mēnyországba,
Mind a mai szülöt gyermek.

„Nagyanyámtul . . . még egisz kicsi vótam.”

Elmondta Kanászné Karácsondi Margit, 70 éves. Zsablya
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

123.

Szól a kakas,
Kelj fel, Mária,
Mert meg fogták a te szent fiadat,
Kő ószlóphóz kötöték,
Marok veszöl sanyargaták,
Csepegtek az ő szent vérei,
Az angyalok felszedték,
Arany tányérba teték,
Kristus úrunk elébe viték,
Kristus úrunk azt parancsolta,
Aki ezt a kis imát elmondja este lefekvésben, regel felkeltében,
Vele lesz a paradicsóm kertben, amen.

Elmondta Séfer Erzsébet, 75 éves. Zombor
Gyűjtötte Silling István 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

124.

Kakasok, kakasok szólanak,
Máriát kálltanak,
Kelj fel, kelj fel, szép szűz Mária,
Mert megfogták a Te Szent fiadat,
Szent haját szaggatták,
Szent szakállát tépázták,
Az angyalok meglátták,

Összeszedték és fehér gyolcsba betakarták,
A jó Istennek bemutatják,
A jó Isten azt mondta,
Aki eztet este, reggel elmondja,
Kinyillik előtte a menyország kapuja.

Elmondta Juhász Rozália, ismeretlen korú. Feketető (Crna Bara)
Gyűjtötte Simon Teodóra 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

125.

Kakasok szállának,
Máriját kijálnak,
Kej fő, kej fő, szép Szűzmárijja,
Mer mēkfokták szent fijadat,
Kűjoszlophon kötötték,
Vasustorral ustoroszták,
Szent vérét csöppentötték,
Szent anygyalok főszötték,
Kehőjbe öntötték,
Márijáhosz föl vitték,
Márijja asz monta,
Aki esztet este-röggel elmonygya,
Hét halálos bűneji mēg lösznek bocsájtva.

Elmondta Karácsonyiné Horváth Ilona, 71 éves. Egyházaskér (Verbica)
Gyűjtötte Tripolsky Géza 1972-ben.

126.

Szól a kakas,
Kej fel Mária,
Mekfokták a szent fiadat,
Kőoszlophó kötöszték,
Vasustorral ostoroszták,
Piros szent vérit fojtatták,
Ārá mēntek a szent anygyalok,
Arātányérba fölszötték,
Krisztus Urunk elejbe vitték,
Krisztus Urunk asz monta,
Aki eszt a kis imáccságot elmonygya

Este lefektébe, réggē fölkeltebe,
Velem lészén az örök dicsősségben. Ammën.

„... . nagymamámtól még édesanyámtól, körülbelül hetven éve . . .”

Elmondta Nagy Ilona, 70–80 év közötti. Doroszló
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

127.

Kakasok megszólalnak,
Kej fel, Mária,
Mert megfogták az ártatlan Jézust,
Felső Betlehembe vitték,
Kőtáblához kötöztették,
Sanyar vesszővel sanyargatták,
Tövis koronáva koronázták,
Csöpögnek a szencséges szent vérei,
Az angyalok aranytányérban vitték,
Aki ezt a kevés imádságot este-reggel elmondja,
Velem lesz a paradicsomban ammen.

Elmondta Misinszkiné Lendvai Ilona, 65 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Molnár Árpád 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

128.

Szól a kákás,
Kēj fël, Márijä,
Mëkfokták a Krisztus Jézust,
Vezették a Pilátus udvarábä,
Vasláncokkal kötöszttették,
Vasustorokkal ustorosztátták,
Vasvesszékkal csäbdosták,
Az é drägalätös szent vére szétfojik, kicsëppenik,
Az anygyälok fölszëdik,
Apostolok mëkkëtik,
Äki eszt a imäccsägot elmonygyä este lëfektibe, réggē fëkeltibe,
Äzé hét hälälözs bine bocsäjtätik, ammen.

Elmondta Pécsicsné Marások Katalin, 68 éves. Kupusztina
Gyűjtötte Pécsics Mária és Silling István 1983-ban.

129.

A kakasok szólanak,
Jézus, Máriát kiáltanak,
Kēj föl, Mária, kēj föl,
Mekfokták szent fiad zsidók, pogányok,
Kűoszlophoz mekkötöszték,
Vasustorral ustoroszták,
A szent vére elcsöppent,
Az anygialok fölszötték,
A kehölbe öntöszték,
Jézus, Mária színe elébe vitték,
Krisztus Urunk aszt monta,
Aki eszt este-röggel elmonygya,
Velem lössz a paradicsomba.

Elmondta Baliné Biczók Gizella, 84 éves. Hódegyháza (Jazovo)
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

130.

Kákások szólának,
Máriát kiáltának,
Kej fel, Mária,
Krisztus Urunkát elfokták,
Kéoszlophosz kötöszték,
Vasseprével sepríszték,
Drága vérét hullajtotta,
Az anygialok fölszették,
Ólomtányérbá Máriához bevítették,
Mária aszt montá,
Áki reggel félkeltébe eszt az imát elmonygya,
Pokol kapuját pecsételik,
És a menyország ájtájá kinyittátik.
Jézus, Mária, szent kezetegbe ájállom lelkemet. Ammen.

„. . . édésányāmtú . . . má régēn . . . má férné vótām.”

Elmondta Guzsványiné Antalovics Erzsébet, 70 éves. Kupuszlina
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

131.

Hajnal két óra,
Kakasok szolálnak,
Máriját kijáltanak,
Kejfel, szép Szűz Mária,
Mefogták szent fijad,
Szent haját tipázzák,
Szent szakálát szagatják,
Öt szent vére szétfutott,
Az angyalok fölszeték,
Fehér gyorzsba betakarták,
Marijának bemutaták,
Azt monta a Mária,
Aki eztett este regel elimátkoza,
Anak nyitva lesz a menyország kapuja.

Elmondta Mengyi Katika, 63 éves. Oroszlámos
Gyűjtötte Vörös Imre 1991-ben. A szöveget már a gyűjtő is írásban kapta.

132.

Szól a kakas,
Kej föl, Mária,
Elfogták a tē szent fijadat,
Kezejit mēgkötöszték,
Pilátushoz vezették,
Vasustorral ustoroszták,
Marok vesszőkkel sanyargatták,
Csöpögtek a szentségēs szent véreji,
Odamēntek az angyalok,
Fölszēdték az aranytálba,
Krisztus Urunkhoz vezették Felső-Betlehembe,
Krisztus Urunk aszt parancsolta,
Aki eszt az imáccságot elmondja este lēfektébe,
Rēggel felkeltében,
Vélem részen a Paradicsombol.

Elmondta Csapó Judit, 8 éves. Bezdán
Gyűjtötte Kecskés Maconkai Ferenc ft. 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

133.

Kakasok szólának,
Máriját kiátanak,
Kej fő, Márija, kejj,
Evitték zsidók szen fíjadat,
Kőoszlophosz kötözték,
Kérősfára feszítették,
Éty csöp vére ěcsöppent,
Aszt az anygyalok fölszötték,
Eszt kehejbe töltötték,
Krisztus Urunk elébe vitték,
Krisztus Urunk asz mondotta,
Bizony, bizony, mondom, Márija,
Aki eszt este lefektibe, réggē fölkeltibe háromszor ěmonygya,
Měgmenekszik hét halálozs büntöl.

„Nagymamámtól, Tordán, Rontóné Sándor Ilona . . . 1924-ben született.”

Elmondta Rontó Gabriella, 17 éves. Torda
Gyűjtötte Silling István 1996-ban.

134.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kejfő, kejfő, szép szűz Mária,
A teszent fiad meg fogták,
Magas keresztfára feszítették,
Vass szögekke szent kezét, szent lábát átszurták,
Szent fejét tövissel megkoronázták,
Lecsordult szentvére a körösztfá tövire,
Szent angyalok fölszették,
Arany kehelybe öntötték,
Az Úr Jézus Krisztus elé úgy vitték,
Az Úr Jézus Krisztus azt mondta,
Aki ezt az imát este, röggē elmondja,
Velem lészen a paradicsomba,
Hét féle büntöl megszabadítva.

Elmondta Nagy Erzsébet, 81 éves. Magyarcsérnye
Gyűjtötte Megyeri Valéria 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

135.

Szól a kakas,
Kēj föl, Mária,
Mekfokták a Jézust,
Kőoszlophosz kötöszték,
Vasostorral ostoroszták,
Hosz dárdával szurdosták,
Tövissel koronászták,
Szent haját, szent szakállát kiszették,
Piros vére hullaték,
Az anygyalok fölszették,
Aszt kehejbe öntötték,
Aszt monta Krisztus Urunk,
Aki eszt az imáccságot elmonygya este lefektében, reggel fölkeltében,
Vélem lészen a paradicsomkerdben,
Az örök dicsőségben. Amen.

Elmondta Vajda Károly, 28 éves. Tóthfalu
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

136.

Kakas szólamlik,
Máriát kiáltja,
Kelj fel, Mária,
Mer megfokták az ártatlan Jézust,
Keresztfáro feszítették,
Három szeggel főszegezték,
Három csöpp vér elcsöppent,
Arra mentek Szent Angyalok,
Arany tányérba szedték,
Krisztus elejibe vitték.
Ezt a kis imádságot megillik hallgatni,
Térdet, fejet hajtani,
Aki regge, este ezt a kevés imádságot elvégzi,
Azt nem viszem sem pokolba, sem purgatóriumba,
Hanem Atyának országábo,
Emelett örök dicsőségbe. Amen.

Elmondta Béresné Bogyó Erzsébet, 86 éves. Gombos
Gyűjtötte Kis Kornélia 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

137.

Kēj fé, Māriá,
Szónák à kákások,
Jézusnák rózsápiros szent vére
Huljon le à mekhalt hívek lelkére,
Mossá meg iket hófehérre,
Kēj fé, Māriá,
Szónák à kákások,
Jézusnák hārom csöp áranyvére
Lehullot à fēldre,
Áz anygyálok felszēggyék hārom áranyedénybe.

„... . ěregmamám tú . . . mā mēkhált régēn . . . mikor iskolās vótám . . .”

Elmondta Antalovicsné Deák Verona, 74 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

138.

Almafa szülte ágát,
Ága szülte levelét,
Levele szülte bimbóját,
Bimbó szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte szent fiát,
Akit a magas keresztre fölfeszítettek,
Piros vérét kiontották,
Az angyalok fölszödték,
Arany kehelybe tették,
Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja,
Hét mártéromságtól megmentetődik,
Édes Jézusom. Ámen.

Elmondta Tóth Erzsébet, 68 éves. Nagybecskerek
Gyűjtötte Sárkány Zoltán 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

139.

Parton terem rózsafa,
Rózsafa szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,

Mária szülte Szent Fiát,
Éjfél tájban szólnak a kakasok,
Máriát kiáltanak,
Kejfel, kejfel szép Szűz Mária,
Mert megfogták szent fiadat,
A zsidók keresztrefeszítették,
Három csepp vére elcseppent,
Az angyalok fölszedték,
S Krisztus Urunk elébe vitték,
Krisztus Urunk azt felelte,
Aki ezt az imátságot elmogya,
Hét féle bűnét megbocsátta.

Elmondta Torma Irénke, 49 éves. Ada
Gyűjtötte Holló Csilla 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

140.

Pálmafa szülte ágát,
Ága szülte virágját,
Virágja szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriját,
Márija szülte Krisztus Urunkat,
Kakasok szólnak,
Kēj föl, szép Szűz Márijám,
Mökfokták szent fíjadat,
Keresztfára feszítették,
Három szöggel mökszögelték,
Három csöp vére elcsöppent,
Az anygyalok fölszöötték,
Szent kehejbe öntötték,
A Márija elébe vitték,
Márija aszt kiáltotta,
Aki eszt az imáccságot este, röggel, délbe háromszó emonygya,
Hét halálos vétke megbocsájtatik.

Elmondta Szücs László, 70 éves. Hajdújárás
Gyűjtötte Bodor Anikó 1992-ben.

141.

Pálma fa szülte ágát,
Ága szülte levelit,
Levele szülte bimbóját,
Bimbója szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte szentfiát,
Eredj, nyizsd meg az egeket,
Amott jön a Márkos,
Hoz nekünk kenetet,
Papi méltóságot,
Benedek, Benedek, Szent Benedek háza,
Kő kapuja,
Vas ajtaja,
Tömjén az ablaka,
Négy sarkában négy kar angyal,
Közepében boldog anya,
Amott jön az édesanya,
Kérdik Mit sírsz, mit rísz?
Hogyne sírnék, hogyne rínék,
Meg fogták szent fiamat,
Keresztre feszítették,
A dárdát az oldalába ütötték,
A szent vére mind elfolyt,
Három angyal felszedte,
A kehejbe öntötte,
Krisztus Urunk azt mondta,
Aki ezt az imát este reggel elmondja,
Vélem léssen a paradicsom kertbe.

Elmondta Mészárosné Kapusi Julianna, 67 éves. Csóka
Gyűjtötte Horváth Csaba 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

142.

Föld szülte gyökerit,
Gyökere szülte ág,
Ága szülte levelit,
Levele szülte bimbóját,
Bimbója szülte rózsáját,

Rozsája szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte Jézuskát,
A világ megváltóját,
Én lefekszem az ágyamba,
Mint Jézus a koporsóba,
Melém teszem két karomat,
Mise mondó két gyertyámat,
Köröszt kerüje házunkat,
Egy őrizzen éjfélig,
Másik meg hajnalig,
Harmadig utolsó végórámig,
Beteg a test a bűn miat,
Ha gyónt ember lehetnék,
Mária kapura mehetnék,
Ahol Jézus született,
Piros vére hulatott,
Az angyalok felszeték,
Máriának elviték,
Mária azt felelte,
Ki ezt az imátságot elmondaná este lefektével,
Reggel felkeltével,
A hét halálos vétektől, kérlek, szabadítsd meg.

Elmondta Rác Erzsébet, 65 éves. Beodra

Gyűjtötte Virág Dániel 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

143.

Szól a kakas, szól,
Kēj föl, Mária,
Gonozs zsidók mekfokták az ártatlan Jézust,
Dárdáva dárdászták,
Koronáva koronászták,
Hét csöp vére elcsordult,
Az anygyalok felszették,
Szent kehelbe öntötték,
Aki eszt az imáccságot este lefektében,
Reggel fölkeltyébe elmonygya,
Annak megmutatatik a menyország kapuja.
Ák szülte virágát,

Virák szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Sziz Máriát,
Sziz Mária szülte szent fiát,
Fijam, fijam, kis Jézusom,
Hoszt ki a kenetet,
Az oltári szencséget,
Márkus márkáját,
Mozsd meg az utakat,
Számba szent kenet,
Két vállamon két őrző anygyal,
Akik engem őriznek ezeken a sötét éccakákon. Ammën.

„Eszt nagyon régën, még lány vótam, akkó tanútam. Apatinba jártunk a strikërgyárba, ahun a harisnyákat gyártották . . . este is még régge is.”

Elmondta Bálityné Rapcsák Verona, 66 éves. Kupuszina. Az adatközlő Katymáron született.

Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

144.

Szólnak a kakasok,
Máriát kiáltanak,
Këj föl, Mária,
Viszik a szent fiadat,
Oszlopokhoz kötötték,
Vasostorrā ustorozták,
Ëgy csëpp vére ëcsöppent,
Az angyalok fölszëtték,
A kehëjbe öntötték,
Ott nőtt az anyafa,
Anyafa szülte bimbóját,
Bimbója szülte Máriát,
Mária szülte szerelmes szent fiát, ammën.

Elmondta Barna Katalin, 86 éves. Topolya

Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

145.

Ën kimék én házam elébe,
Föltekintëk a magas menyegbe,
Ot látok szent oltárt,

Szent oltárba szent papot,
Szent misét monygya,
Pálfa szülte ágát,
Ága szülte bimbóját,
Bimbója szülte szent fiát,
Szólnak a kakasok
Máriát kiáltván,
Kēj föl, Mária, kēj föl,
Viszik szent fiad,
Oszlophó kötötték,
Vasustorra mēgverték,
Ēccsēp vére ēcsēppent,
Az anygialok fölszētték,
Kehejbe öntötték,
Jézus Krisztus elejbe vitték,
Jézus Krisztus aszt felelte,
Aki ezt az imáccságot este-rēggē elmonygya,
Hét halálozs büntöl mēgmenekszik.
Ēn lēfekszēk én ágyamba,
Mind Űr Jézus koporsóba,
Fejem fölöt fényēs csillag,
Mellettem Mária,
Mēnny ē, sátán, mēnny ē,
Nē kísérgess ēngēm,
Mer van nēkēm fejem,
Fejem az Űristen,
Jőjj el, Jézus, és szentőd mēg lelkēmet, testēmet,
Ájj szivembe, ájj lelkēmbe,
Ēggy igaz hidbe.

„. . . még az ovodába . . . az apáca néniktől . . .”

Elmondta Végeli Leporic Éva, 90 éves, Becse
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

146.

Fehér rózsza, Mária,
Kejj föl, szép Szűz Mária,
A kakasok megszólaltak már,
Az Űr Jézust megfógták már,

Szent keresztfára fölfeszítették már,
Három csöpp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszedték,
Aranytányérra tették,
Se nem szólt, se nem beszélt,
Szent lelkét kiadta már.

Elmondta Pintér Mária, 67 éves. Szabadka
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

147.

Fehér Rózsa, Mária,
Életünk táplálja,
Szól a kakas,
Kej föl Mária,
Mefogták a Kis Jézuskát,
Keresztfára feszítették,
Egy csepp vérit elcseppentették,
Az angyalok felszedték,
Ólom tányérkára tették,
Krisztus Urunk elébe vitték,
Mind Úr Jézus koporsójába tették,
Fejünk fölött szent körösz,
Azon áll három angyal,
Egyik öroz éjfélíg,
Másik öroz hajnalíg,
Harmadik halálunk óráján. Ammen.

Elmondta Angyalné Bagi Erzsébet, 66 éves. Csantavér
Gyűjtötte egy csantavéri tanuló 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

148.

Fehérrózsa Mária,
Ki lelkünket táplálja,
Szóljatok kakasok,
Kis Jézuskát mefogták,
Három szögre fölszögezték,
Három csepp vérit kieresztették,
Kehelbe öntötték,

Krisztus Jézus elébe vitték,
Erre Krisztus Jézus azt mondta,
Aki eztet este-reggel elmondja,
A hét halálos büntől megmentetődik.

Elmondta Tóthné Bagi Mária, 71 éves. Csantavér
Gyűjtötte egy csantavéri tanuló 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

149.

Fehér rózsza, Mária,
Ki lelkünket táplálja,
Kakaskák szólalnak,
Kejj fel, kejj fel, szép Szüz Mária,
Megfogták szerelmes szent fiad,
Keresztfára szegezték,
Három csepp vére elhullatott,
Azt is az angyalok felszedték,
Szent kehejbe öntötték,
Krisztus Urunk azt mondta,
Aki ezt az imádságot elmondja este lefektébe,
Reggel felkeltében,
Hét halálos büntől megmenekszik,
Áll a rózsza mezők között,
Szüz Mária kis Jézuskát karján tartja,
Kipójázza, bepójázza,
A jászolba lefekteti,
Ráveti a szent keresztet,
Mink is vessük magunkra.

Elmondta Szántóné Kovács Ilona, 81 éves. Višnjevac (Csantavér mellett)
Gyűjtötte Szedlár Enisza 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

150.

Fehér rózsza, Mária,
Forogjatok szent keresztye felé,
Felkel kakas,
Aszt kiáltya,
Mária, Mária, kelj fel, Mária,
Mos kínozzák Krisztus Urunkat,

Dárdával dárdázik,
Vasvesszővel vesszőzik,
Tövissel koronázik,
Aranygyűrűvel pöcsétezik,
Három csöp vérit elcsöppentették,
Az anygyalok fölszették,
Szingtányérba tették,
Krisztus Urunk elejibe vitték,
Krisztus Urunk eszt mondotta,
Szent szó, szent beszéd,
Aki eszt a kis imácsságot elmonygya,
Velem leszen a paradicsomba,
Paradicsom fényébe,
Örök dicsőségébe. Ammën.

„. . . mamámtú tanútam . . . az én lányaimat tanítottam erre imácsságra. De mikó iskolába mënnek, a plébános aszt monta, hogy eszt nem köll imátkozni, inkább a tisz-parancsolatot . . .”

Elmonda Heroldné Fridrik Borbála, 77 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Péter Erzsébet és Silling István 1980-ban.

151.

Hófehér Mārijá,
Jézus ájtómbá,
Boldogásszony áblákimbá,
Kizsded Jézust mēkfokták,
Hārom szēggel lēsžēgeszték,
Hārom csēp vér lēcšēppent,
Odajöttek āz anygyalok,
Hārom csēp vérit fēlszették,
Ólomtányérba tették,
Jézus elébe vitték,
Jézus āszt mondottá,
Aki ezen imácsságot este lēfektibe,
Rēggel fēlkeltibe elimātkozzá,
Ānnák mēg lēsž bocsājtvá két hālālozs bűne. Āmmën.
„. . . ēdēsányāmtú”.

Elmonda Lukácssevicsné Antalovics Verona, 62 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1991-ben.

152.

Fehér rózsá, ó, Mária,
Krisztus engem ot talál,
Házam előtt egy apostol,
Házam közepin az Úr Jézus,
Éty csöp vére elcseppent,
Anygialok fölszötték,
Keblükbe betették,
Jézus elébe bevitték,
Jézus Krisztus aszt hatyta,
Ki eszt az imáccságot este-réggel elmonygya,
Úgy ezén a világon, mind a másikon
hét halálozs büne mögbocsájtatik,
Piros színű szép hajnal,
Kibe Mária nyugodik,
Úty tüle születik,
Vilák tüle kezdetik,
Eleven ostya Úristen,
Nékéd adom lelkem,
Fekete földnek testem,
Tölled várom lelkemnek üdvösségét. Ammen.

Elmondta Lénárdné Varnyú Verona, 72 éves. Becse
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

153.

Fehér rózsá, Mária,
Én beléptem Isten ájtájába,
Boldogásszony áblákába,
Néty sárok négy anygyál,
Egyik anygyál engem ériz,
Még a Mária megnyukszik,
Kej fel, Mária,
Kakasok mekszólálták,
Már Jézuskát elfokták,
Három szeggel leszegeszték,
Három csep vérét lecseppentették,
Élemtányérrá tették,
Krisztus elejéhez vitték,
Krisztus Urunk íty felelt,

Áki eszt az imáccságot elimátkozzá este lefektébe,
Régge félkeltében imátkozza,
Hálálozs bintél meg le . . . el lész bocsájtva.

„. . . édesanyámtól tanultam . . .”

Elmondta Guzsvány Terézke, 8 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

154.

Fehér rózsá, Mária,
Jézus ajtómba,
Boldogasszony ablakomba,
Légy, angyal,
Érizz, érizz,
Kelj fel, Mária,
Kakas szóla,
Kisded Jézust megfogták,
Három szeggel leszegezték,
Három csepp vér kicseppent,
Odajöttek az angyalok,
Három csepp vért felszedték,
Ólomtányérba tették,
Jézus elébe vitték,
Jézus azt mondotta,
Aki ezen imáccságot este lefektibe,
Reggel felkeltibe elmondja,
Annak meg lesz bocsájtva a hét halálos bíne ammen.

Elmondta Szikoráné Antalovics Katalin, 50 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Péter Mária 1983-ban. A szöveget írásban kaptam.

155.

Fehér rózsá, Mária,
Engem Jézus találja,
Engem szent lelkive szeretett,
Szent halálával megváltott,
Uram Jézus ablakomba,
Boldog asszony házam szegetibe,
Négy szép őrangyal kerüljetez keresztet,
Őrözzetez angyalok,

Asszonyunk Szűzmáriába,
Az Úr Jézus Krisztus,
Külábakhoz kötötték,
Vasustorral ustorozták,
Föddelel, földdelel füstülték,
Menjel, menjel a fekete földnek,
Menjel, menjel színire,
Hirdettesd ki ezt az imádságom,
Aki ezt este regge elmondja,
Paradicsomba és az örök dicsőségbe. Amen.

Elmondta Molnárné Bence Zsuzsanna, 80 éves. Gombos
Gyűjtötte Oláh Izabella 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

156.

Kakasok megszólaltak,
Máriát kiáltottak,
Kelj fel, Mária, szép szűz Mária,
Krisztus urunkat megfosztották,
Kí oszlophoz kötötték,
Egy csöpp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszedték,
Fehér liliomba tették,
Krisztus urunk elibe vitték,
Krisztus urunk azt mondta,
Aki eztet este, reggel elmondja,
Annak héthalálos bűne megbocsájtatódik.
Fehér rózsza Mária,
Engem Jézus találjon,
Szent ígérete szent seregének,
Az én házam négyszögletes,
Négy őrzőangyal őrzi,
Kereszt, nyugodj!
Mária, légy velem!
Úristen, légy segítségemben ügyembe, bajomba,
Minden mozdulatomba!
Fent felettem szent kereszt,
Szívembe, számba Istennek szent teste.

Elmondta Hornyákné Gligor Etel, 70 éves. Csóka
Gyűjtötte Mészáros Krisztina 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

157.

Ajtómon Jézus,
Ablakomon Mária,
Házam közepén a kakas így szól,
Kelj fel, szép Szűzmária,
Krisztus Jézus megszületett,
Egy csepp vére elcseppent,
Az angyalok fölszették,
Az Atyaisten elé vitték,
Az Atyaisten azt monta,
Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja,
Hét halálos bűne meglesz neki bocsátva.

Elmondta Kemény Mária, 80 éves. Mohol
Gyűjtötte Kemény Ágota 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

158.

Jézus, Jézus, lelkem váltó Jézus,
Beteg testemen át,
Gyónt ember lehetnék,
Mária kapun bemehetnék,
A zsidók által verték,
Piros vére hulladék,
Az angyalok fölszedték,
A kehelybe öntöték,
Krisztus Jézus elébe vitték,
Aki ezt az imádságot elmondja este lefektébe,
Reggel fölkeltebe,
Hét bűne megbocsájtaték.

Levélben kaptam a csantavéri iskolából 1995-ben.

159.

Áz égben ván kismádár,
Nem kismádár, szárnyás anygyál,
Szárnya álát szent oltár,
Szent oltárba Benedik,
Benedik álát mennejeji rózsá,
Kēj föl, szüzeknek szent szüze,

Mer mēkfokták az ārtátlān Jēzuskāt,
Koronāvāl koronāszták,
Dārdāvāl dārdāszták,
Hārom csēp vérēt elcsēppentētték,
Āz ānygyālok fēlszētték,
Ārānytānyérbā tētték,
Jeruzsālēm templomābā elvitték,
Āki eszt āz imāccsāgot elmonygyā este lēfektibe,
Rēggel fēlkeltibe,
Āz lēsз velem örök dicsősségbe,
Pārādicsom kertyébe. Āmmēn.

Elmondta Molnár István, 64 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Buják Mónika, Dujmovics Rita és Silling István 1992-ben.

160.

Oh āldot szūzanya,
Menyei széprōzsa,
Krisztūs keretye, ōriz engem ējfēlig,
Ūrangyala viratig,
Jēzuskrisztus mindētig,
A kakasok megszōlaltak,
Kegyes Māriāmkialtā,
Kelj fel kegyes Māriām,
Mostszūletik a kised Jēzus,
Egy csep vére elcsepent,
Az angyalok odamentek felszedték,
Ēs a kehelybe ōntōték,
Krisztus Urunk elejbe vitték,
Krisztus Urunk szent lelke azt mondotā,
Āki ezt az imādsāgot este reggel el mondja,
Hēthalālos bűne megbocsājtatik. Amen.

Elmondta Vreckóné Krizsán Katalin, 68 éves. Ada
Gyűjtötte Vreckó Ferenc ft. 1993-ban. A szōveget írásban kaptam.

161.

Ēn kilēpek hajlékomból,
Föltekintek a magas égre,
Ott látom a Szūz Mārijāt,

Térdig vérbe, könyékig könnyben,
Kej föl Márja,
Szól a kakas,
Mert megfogták szent fiadat,
Hét csöp vérét elejtették,
Az angyalok mind fölszedték,
Ólom tányérra tették,
Krisztus Urunk elejbe vitték,
Krisztus Urunk azt felelte,
Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja,
Hét halálos bűne meg lesz bocsátva.

Elmondta Sóta Anna, 71 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Kovács János 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

162.

Kiáltam a ház elébe,
Föltekintők a magas égbe,
Ott látom aranyos kis kápolnát,
Benne láttam szép Szűz Máriát,
Szent könyekével szent térdére térdel,
Szent olvasót imádja,
Szent misét halgassa,
Aki ezt az imát este, reggel elvégzi,
Hét halálos büntől megszabadul.
Kej föl Mária,
Krisztus urunkat megfogták,
Három csöpp vérét csöppentették,
Elment Mária az angyalokhoz
Három csöpp vérét felszették,
Arany tányérba tették,
Krisztus urunk elébe vitték,
Krisztus urunk se nem szólt, sem beszélt,
Csak azt mondta,
Aki ezt az imádságot este reggel elvégzi,
Hét halálos büntől megszabadul.

Elmondta Táncosné Huber Rozália, 88 éves. Kelebia
Gyűjtötte Szklenár Izabella 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

163.

Kimék ajtóm elejébe,
Föltekintek a magas égre,
Nytva látom menyország kapuját,
Benne látom boldogságos Szűz Máriát,
Szent térdén térbetyül,
Szent könyökén könyököl,
Szent miséket halgasa,
Gloriákat olvasa,
Szól a kakas, szól,
Máriát kiáltja,
Kelj fel Mária,
Mefogták a Kis Jézuskát,
Magas fára feszítették,
Három csepp vér el cseppent,
Angyalok oda mentek felszették,
Kehelybe tették,
Krisztus Jézus elébe vitték,
Krisztus Jézus azt monta,
Aki ezt az imádságot este lefektibe regge fölkeltibe elmondja,
Meg adatik az áldott menyország.

Elmondta Kovácsné Szecsei Mária, 55 éves. Kevi
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben. A szöveget az adatközlő írásban küldte.

164.

Én kiállok én ajtómba,
Föltekintek magos égre,
Ott látok egy szép aranyos kápolnát,
Kívül aranyos, belül irgalmas,
Benne térdel boldogságos Szűz Mária,
Szent térddel térdepel,
Szent könyékkal könyököl,
Szent könyv a kezébe,
Szent imáját olvassa,
Aki ezt az imádságot elvégzi,
Az vélem lészen a Paradicsomkertben örökké.
Kelj föl szép Szűz Mária,
Megszólaltak a kakasok,

Elfogták a Krisztusunkat,
Magos keresztre feszítették,
Három szöggel kiszögezték,
Három csöpp vér kicsöppent a szívéből,
Az angyalok felszedték,
Aranykeretbe vitték,
Krisztus elé tették,
Krisztus sem szólt, sem beszélt,
Csak egy szóval azt mondta,
Aki ezt az imádságot elvégzi,
Az velem lesz a Paradicsomkertbe. Ámen.

Elmondta Bicókné Radics Irén, 52 éves. Szabadka
Gyűjtötte Bálint Zsolt 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

165.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kelj fel Mária! kelj fel!
Megfogták a Krisztust,
Kő oszlophoz kötötték,
Vas ustorral meg verték,
Sok vére hulladékát az angyalok fölszedték,
Szép Szüz Mária elébe vitték,
Erre Szüz Mária így szólt,
Aki ezt a kevés imádságot el mondja reggel, este,
Az meg menekszik a hét halálos büntől.
Jézusomnak drága neve légy mindenkor szívemmel,
Jézus, Mária, Szent József nevében. Ammen.

Elmondta Holibán Ilona, 61 éves. Ürményháza
A szöveget 1996-ban levélben kaptam az adatközlőtől.

166.

Kelj föl Mária,
Megfogták a zsidók a te szent fiadat,
Föl a vére,
Arra mentek az angyalok,
Aranytányérba szedték,

Fölvitték az Úristen elejibe,
Az Úristen azt monta:
Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja,
Vélem léssen a Paradicsom kertbe.
Uram Jézus, Mária, Szent József, szent őrzí angyalom,
Te vagy az én édes pátramosom.
Dicsértessék a Jézus Krisztus.

(A dályai hegyekben született . . . az imát az anyjától tanulta – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Baloghné Kiss Katalin, 74 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Udvardi Elvira 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

167.

Kákások szállának,
Máriját kiáltának,
Kēj fel, Márijá,
Krisztus Urunkát elfokták,
Kőoszlophosz kötöszték,
Vasseprével seprézték,
Drágá vérét hullajtottá,
Az anygyálok fělszětték,
Ólomtányérba Márijához bevitték,
Márijá aszt monta,
Aki reggel felkeltében eszt á imát elmonygyá
Pokol kapui pecsételtetnek,
És á menyorszāg kápui kinyittatik.
Jézus, Márijá, szent nevetegbe ajánlom életemet és hālālomāt,
Eszt á kis imāt nektek ajánlom fel,
És utolsó órámat. Ámmen.

Elmondta Novicsné Guzsvány Erzsébet, 58 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1983-ban.

168.

Kakasok szállanak,
Mária kaját,
Kej föl, Mária,
Mėkfokták a kis Jézust,

Oszlophó kötöszték,
Sok vére éfojt,
Anygialok fölszették,
Kelbe öntöszték,
Aszt monta Mária,
Három anygyal a fejemnél,
Eggyik öröz,
Másik vezér,
A harmadik a szent kérésztén jegyez.
Gyűjj el, Uram, Szent Lázára,
Hozzá nekēm kényékēt,
Amivel az Úr Jézust mēkfenyēgetted,
Fenyēges mēg ēngēm is,
Tetűtül fogvást talpig.

Elmondta Filipoviczné Mészáros Vera, 66 éves. Nemesmilitics. (Ma Kupuszinán él.)
Gyűjtötte Guzsvány Zoltán és Silling István 1992-ben.

169.

Szól a kakas hajnalba,
Kelj föl szép Szűz Mária,
Most feszítik az Úr Jézust magas keresztfára,
Három szeggel megszegezik,
Három csepp vér elcsöppen,
Jönnek az angyalok,
Fölszedik cintányérba,
Odaviszik Jézushoz,
Jézus azt feleli:
Aki ezt az imádságot este lefektébe, reggel felkeltébe elimádkozza,
Hét halálos büntől megmenekül.
Ajánlom kevés imádságom Krisztus Urunk szent vééréert.
Örangyalom örözz meg tűztől, víztől,
Hirtelen haláltól,
Gonosz ember szándékától. Amen.

„Édesanyámtól tanultam, aki 1903-ban született.”

Elmondta Papajcsik Jolán, 66 éves. Kúla
Gyűjtötte Juhász György ft. 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

170.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak,
Kej fő, kej fő szép szűz Mária!
Mert megfogták szent fiadat,
Kereszfára feszítették,
Három szöggel leszögezték,
Három csöpp vér elcsöppent,
Máriához elvitték.
Mária azt mondta,
Aki eztet este röge elmondja,
Menyország kapuja ki lészen nyitva,
Pokol kapuja be lészen pöcsételve.
Uram, hálákat adok szent fölségednek,
Hogy megőrizté tűztű, vitztű,
Hirtelen haláltól,
Gonosz ember szándékától,
Ördögnek csaláságátú
Öriz, oltalmaz a mai napokon is édes Jézusom. Amen.

Elmondta Sziveriné Molnár Mária, 72 éves. Kanizsamónostor (Banatski Manastir)
Gyűjtötte Mészáros Csongor 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

171.

Kakasok szóllanak,
Máriát kiáltanak,
Kej fel, Mária, kej fel,
Mekfokták a Jézust,
Oszlophosz kötötték,
Szent vére elcseppent,
Az anygialok fölszették,
Mária elébe vitték,
Mária asz monygya,
Aki esztet este-reggel elmonygya,
Annak megnyittatik a menyország ajtaja.
Minden szavam, minden tettem,
Jézus, neked szentelem,
Élve, halva tied vagyok,
Maragy velem szüntelen,
Szerecc engem, Jézusz Szíve,

Érttem ontád véredet,
Szerelmedér hõn szeretlek,
És áldalak tégedet.

Elmondta Fehérné Soós Mária, 86 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

172.

Szól a kakas,
Kēj fê, Mārijā,
Mëkfokták a Krisztus Jézust,
Vezették Pilátus udvárābā,
Vāslāncokkā kêtészttették,
Vasustorokkā ustorosztāk,
Az í drāgālātos szent vére kicsëppenik, szétfojik,
Anygialok fêlszëdik,
Apostolok mëkkëtik,
Aki eszt a imāccsāgot ëmonygyā este lëfektibe, rëgge fëkëtibe,
Annak hét hālālozs bïne mëg lësz bocsājtā.
Ājānlom én eszt ā kevés imāccsāgom
Krisztus Jézuskāmnāk ët mëltségës szent sebejjé,
Szencségës vére kihullāsājé,
Māgos kërésztfārā fêlfeszítették,
Az é kinszenvedésée áltāl āmmen.

„Az én ëregānyāmtú, aki nyócvannëgy éves vót, mikó mëkhált . . . osz akkó hált
mëg, negyenëdbë . . . Guzvāny Éva vót . . .”

Elmondta Fontányiné Kiss Mária, 65 éves. Kupusztina
Gyűjtötte Silling István 1991-ben.

173.

Szól a kakas,
Kelj föl, Mária,
Mert megfokták szent Fiadat,
Keresztfára feszítették,
Egy csepp vére kicsöppent,
Az angyalok fôlszedték,
Arany tányéra tették,
Krisztus Urunk elé vitték.
Krisztus Urunk azt felelte,

Én nem szólhatok, sem nem beszélhetek,
Aki ezt a kevés imádságom este lefektében,
Reggel fölkelteben elmondja,
Velem lessz a paradicsomban,
Hét bűne bocsájtatik.
Fölajánlom ezt a kevés imádságom
Boldogságos, szép Szűz Máriának,
Őrző angyalomnak,
Isten Anyjának,
Szent Anna asszonynak,
Vigasztaló Szentlélek Úristennek,
Hogy vigasztaljon és őrizzen meg bennünket.
Adjon erőt, egészséget, szerencsét, békességet nekem, feleségemnek,
Gyerekeimnek, mindnyájunknak mind közösségessen,
A megholtaknak örök nyugalmat,
Nyugodjanak békességben. Amen.

„... én ezen szép imát gyerekkorom óta imádkozom, öregmamám tanított rá . . .”

Elmondta Szabó Julianna, 84 éves. Zombor

Gyűjtötte Silling István 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

174.

Kakasok szolanak,
Máriát kiáltanak,
Kejfel, Mária,
Mert megfogták Krisztus Urunkat,
Oszlopokhoz kötöszték,
Három szöggel szögezték.
Azt mondja az Istenek szent lelke,
Aki ezt az imát este-reggel egyszer elmondja,
Heje lesz a Paradicsom kertben
És az örök Dicsőségben,
Halála után nyitva lesz a Menyország ajtaja,
Kívül aranyos, belül kegyelmes,
Hét oltár van bene,
Szent Péter és Szent Pál az áldot misét mondja,
Ekor Krisztus azt mondja:
Jöj az igaz, örök dicsőségben. Amen.

Elmondta Bazsó Borbála, 64 éves. Szenttamás

Gyűjtötte Silling István 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

175.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Fejem fölött Szent Köröszt,
Azon vagyon három angyal,
Egyik őröz éfélig,
Másik őröz hajnalig,
Harmadik őröz halálom óráig.
Ehon gyün a Jézus,
Lelkem váltó Jézus,
Lelkem szállásadó Jézus,
Beteg a test a bűn miatt,
Elmúlt órák, jeles napom,
Ha én gyovont ember lehetnék,
Mária kapuja megnyína,
Zsidók átalverték,
Piros vére hulladéka
Az angyalok föszedték,
Kehelybe tötötték. Amen.

Elmondta Sörösné Tóth Ilona, 58 éves. Budiszava
Gyűjtötte Pásztor Árpád ft. 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

176.

Ehun jön a Jézus,
Lelkünk megváltó Jézus,
Beteg a test bűnnek miat,
Ha én meggyónhatnék,
Gyónt ember lehetnék,
Mária-kapu nyittaték,
Aszt zsidók átverték,
Piros vére hullajték,
Az anygyalok föszették,
Aszt kehejbe öntötték,
Bizony, bizony, mondom nektek,
Aki este lëfektibe, rëggë főkeltibe elmonygya,
Rëszesül velem a paradicsomba.

Elmondta Ladóckiné Kiss Amália, 79 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

177.

Készülj, lelkem, szent orvoshoz,
Értem meghalt szép Jézushoz,
Boldogságos Szűz Máriához,
Glória, glória!
Kelj fel, Mária,
Megszólalt a kakas,
Három csepp vérit cseppentették,
Az angyalok felszedték,
Ólomtányérra tetették,
Krisztus elejibe vitették,
Aki eztet este-reggel elmondja,
Megmenekszik hét halálos bűntől.

Elmondta Bakosné Pataki Katalin, 59 éves. Budiszava
Gyűjtötte Pásztor Árpád ft. 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

178.

Mária, Mária, Boldogságos Szűz Mária
Esedez könyörögi a Te Szent Fiad előtt
A Krisztus Jézus előtt,
Hogy őrizen meg az éjszakának idején.
Tűztől, víztől,
Hirtelen haláltól
Kétségbeeséstől,
Az ördögnek csalárdságától
Rossz embernek szándékától.
Őrizz meg édes Jézusom.
Szent kezedbe ajálom testemet, lelkemet,
Életemet halálomat
Szómat szándékomat,
Ezt a mostani kevés imádságomat.
Ajálom a Krisztusnak keserves kinszenvedésért,
Boldogságos Szűznek hétszeri fáradságáért,
Nevemen való szentért,
Minden szentekért
Hogy könyörögjenek az Úr Isten előtt,
Hogy bocsássa meg a megholtaknak is a bűneit.
Fehér Rózsa Mária

Krisztusnak Szent Anya
Kakasok szólanak
Máriát kiáltják
– Kelj fel, kelj fel szerelmes szép Szűz Máriám.
Mefogták a Te szerelmes szép Szent Fiadat
Keresztfára feszítették,
Három csepp vér kicseppent
Olom tányérra teték.
Az angyalok felszedték,
Aki ezt az imádságot este lefektibe reggel fölkelte elmondja
Hét halálos büntől megszabadul.
Én örző szent angyalom
Örizz elenségeim ellen,
Éjjel nappal minden helyet,
Hogy lelkem dicsőségbe véled részesüljön. Amen.

„... . nagymamájától tanulta . . .”

Elmondta Szűgyi Teréz, 50 éves. Kevi
Gyűjtötte Silling István 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

179.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsójába,
Kerűj, körösz, éfélig,
A Mária virasztig.
A kakasok szóláját,
Máriát kiáltják,
Kejfő, kejfő, Mária,
Elfogták szentfiadat,
Oszlophoz kötöték,
Egycsöpvére elcsöpent,
Az angyalok felszeték,
Gyódsba betakarták,
Krisztus Urunk elébe viték.
Krisztusurunk azt mondta,
Aki ezt háromszor naponta elmongya,
Megszabadul a tűztől, víztől, a hirtelen haláltól,
A gonosz elenségtől. Amen.

Elmondta Török Erzsébet, 44 éves. Tóba
Gyűjtötte Török Tibor 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

180.

Én lefekszem én ágyamba,
Mint kis Jézus koporsóba,
Három angyal fejem felett,
Egyik őriz, másik vigyáz,
A harmadik menybe felvisz,
Három csep vér elcseppent,
Az angyalok felszedték,
Kertbe beöntötték,
Krisztus elébe vitték,
Krisztus urunk azt szólotta,
Aki ezt az imádságot este reggel elmondja
Hét halálos büntől megmenekszik.

Elmondta Dudás Sándor, 78 éves. Zentagunaras (Novo Orahovo)
Gyűjtötte Tari Endre 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

181.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind Ūr Jēzus koporsóba,
Három anygyal āl fōlōttem,
Ēggyik őriz éfélig,
Māsik őriz hajnalig,
Harmadik őriz halálom órájáig.
Kakasok szōlanak,
Mārijāt kijāltanak,
Ēty csōp vére csōppenék,
Az anygyalok fōlvették,
Krisztus elejibe vitték,
Mirhāt, kenetēt, szent sebejit kenēgetik.

Elmondta Sótiné Beszédes Etelka, 65 éves. Zenta
Gyűjtötte Bodor Anikó 1990-ben.

182.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind Ūr Jēzus koporsóba,
Fejem alá kōrōsztōt vetēk,
Három anygyal fejem fōlōtt,

Éggyik vigyáz, másik öröz,
A harmadik a bűnös lelkemet várja.
Kēj fő, kēj fő, szép Szüz Máriám,
Mëkfokták Krisztus Urunkat,
Keresztfára feszítették,
Három csöp vért csöppentettek,
Az anygialok mint főszëtték,
Kehelbe vitték,
Krisztus Urunk elejbe vitték,
Krisztus Urunk mëgåldotta,
Ki szent szót, szent imáccságot elimátkozza,
Hét hathatós bűnnë mëgbocsájt a jó Isten néki.

Elmondta Klucsovszkiné Erdösi Viktória, 82 éves. Kupuszina. (Szlavóniában, Csákovácon született.)

Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

183.

Én lefekszek én ágyamba
Mint Úrjézus koporsóba
Kelj fel Mária
Kakasok szólának
Kristus urunkat megfogták a zsidók
Kűoszlophon kiláncolták
Vas kesztyűvel szent szakálát kiszaggatták
Két csöp vére elcsöppent
Az angyalok fölszödték
Kristus urunk elébe vitték
Aki ezt elmondja este lefektibe reggel fölkeltibe
Hét halálos bűne mëgbocsátatik. Ámen.

Elmondta Kazán Mária, 80 éves. Nagybecskerek
Gyűjtötte Hanák Flórián 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

184.

Én lefekszek én ágyamba
Testi lelki koporsómba
Három angyal ériz engöm
Egyik érzi testemet

Másik érzi lelkemet
Harmadik érzi világ életemet
Néma kakas megszólal
Éjfél tájba meg kavalik
Kejfel boldogságos sziz Mária
Mert meg fogták szent fiadat
Dárdáva dárdásztak
Koronava koronásztak
Három csep vérét elejteték
Az angyalok mind fel szeték
Krisztus urunk elébe viték
Krisztus urunk aszt taláta mondani
Aki esztet este rége elmondja
Hetven és hét bűne meglesz bocsátva nékije.

Elmondta Bazsantikné Sulc Katalin, 60 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Sulc László 1992-ben. A szöveget az adatközlő írta le.

185.

Én léfekszők én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Három angyal ágyam fölött,
Egyik őriz, másik vigyáz,
Harmadik a lelkömet várja.
A kakasok szónak,
Máriát kiáltanak,
Kej fő, kej fő Szűz Mária,
Mer mögfogták a té szentfiadat,
Viszik a magas körösztfára,
Három csöpp piros vérit elcsöppentötték,
Az Úrjézus elébe vitték,
Úrjézus azt felelte,
Sem szólok, sem felelek,
Aki ezt az imádságot este, röggel elmondja,
Három héthalálos büntű mögmenekszik.

Elmondta Ugriné Katona Piroska, 65 éves. Csóka
Gyűjtötte Fehér Kornélia 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

186.

Ha lőfekszek én ágyamba,
Mind Úr Jézus koporsóba,
Három anygyal fejem fölött,
Eggyik őriz, másik vigyáz,
A harmadik a bínös lelkem várja,
Kēj fel, kēj fel, Márijám,
Mer szólt a kakas,
Mer mekfókták a szent fijadat,
Keresztfára feszítették,
Három szeggel kiszegelték,
Hét csep vérit cseppentették,
Az anygyalkák fölszötték,
Oltárodba eresztették,
Krisztus Urunknak bemutatták,
Krisztus Urunk asz mondotta,
Aki este-rēggē elmonygya . . . (kész).

„. . . még az édesanyámtú, asz tanítot bennünket imátkozni . . . nem szabad vót ad-
dig lőfekünni, még nem imátkosztunk . . .”

Elmondta Kapásné Balogh Mária, 83 éves. Völgyes (Doline)
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

187.

Én lőfekszék én ágyambá,
Mind Úr Jézus koporsóba,
Nehéz álom el nē fogjon,
Ērdēkcsálās mēg nē csáljon,
Krisztus kildēt hārom anygyált,
Ēggyik vezér,
Māsik vigyáz,
Ā hārmādik lelkēm várja,
Kákāsok szóllánák,
Māriāt kiāltýāk,
Kej fel, kej fel, ó szép Sziz Mária,
Mer mekfókták āz ārtátlān Jézust,
Három szēggel szēgeszték,
Ety csep vére eleset,
Āz anygyálok fēlszētték,

És Jézus elébe vitték,
Áki eszt a imáccsāgot elmonygyā rēggē fēlkeltébe,
Este lēfekvébe,
Szász hālálózs bīntēl mēg lēs mentve.

Elmondta Ujlakosné Guzsvány Mária, 55 éves. Kupuszinga
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

188.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóbā.
Őröz angyal éjfélig,
Krisztus Jézus mindéltig.
Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak.
Kelj fel Mária, kelj fel,
A te Szent fiadat megfogták,
Oszlophoz kötözték,
Szögekkel átszögezték.
Sok csepp vére elcseppent,
Az angyalok fōlszedték,
Kehelybe öntötték,
Mária elébe vitték.
A Mária azt felelte:
Aki eztet este reggel elmondja
Megszabadul hét bűnös haláltól. Amen.

Elmondta Takácsné Juhász Etel, 90 éves. Káty
Gyűjtötte Pásztor Árpád ft. 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

189.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóbā,
Fejem felett arany kērészt,
Azon űl három anygyal,
Az ēggyik őriz éjfélig,
A másik hajnalig,
A harmadik halálom órájáig.
Kēj fōl, kēj fōl, Szűz Mária,

Krisztus Urunkat elfokták,
Keresztfára feszítették,
Három vércsöpp elcsöppent,
Az anygyalok fölszették,
Aki eszt este-réggel elmonygya,
Hét halálozs bűne mek fog üdvözúni.

Elmondta Rukavina Rózsa, 58 éves. Kishegyes
Gyűjtötte Virág Gábor 1995-ben.

190.

Én lefekszék én ágyamba,
Mind Úr Jézus koporsóba,
Három anygyal fejem fölött,
Egyik öröz, másik vezör,
Harmadik a lelkém várja.
Kukurikol a kis kakas,
A Máriját kiáccsa,
Mer pogány zsidók ártatlan Jézuskát mőkfokták,
Három széggē mőkészēgeszték,
Dárdává dárdászták,
Koronáva koronászták,
Három csöp vért csöppentettek,
Az anygyalok odamēntek,
Arantányérba főszették . . . összeszették . . .

„. . . mos má nem tudom . . . Kelebia . . . anyukámtú, mikó gyerē-kēk vótunk, három
man vagyunk testvérēk, eszt mindēn este elimátkosztuk, és asztán, mikó má íty
főnőtem, mēk férhőmentem, asztán úgy ēmarat . . .”

Elmondta Balkó Mácsainé Huber Teréz, 46 éves. Kelebia
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

191.

Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Fejem fölött egy szent köröszt,
Azon van három angyal,
Egyik őriz éjfélig,
A másik hajnalig,

A harmadik halálom órájáig ammen.
Kakasok szollanak,
Máriát kiáltanak,
Kelj fel Mária,
Jézust megfogták,
Vas söprűvel meg söprűzték,
Egy csöpp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszedték,
Aranytányérra tették.
Aki ezt minden reggel, este, elmondja,
Annak a menyország kapuja meglessz nyitva,
A pokol kapuja be lessz csukva.

(Apjától, Körmöczi Miklóstól tanulta, aki Adorjában született 1897-ben – a gyűjtő jegyzete.)

Elmondta Losonczné Körmöczi Borbála, 66 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben. A gyűjtő a szöveget írásban kapta.

192.

Én lőfekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Kerűjj, kereszt, három anygyal,
Egy öröz éfélig,
Másik hajnalig,
Harmadik halálom óráján.
Kakasok szólanak,
Máriját kiáltanak,
Kej fel, Márija,
Szent fijad mēkfokták,
Oszlopfáhosz kötötték,
Vaslándzsává átverték,
Piros vére hulladék,
Az anygyalok fölszötték,
Jézus elébe vitték.
Jézus asz monta,
Aki eszt az imát este-rēggē ēmonygya,
Velünk lössz a paradicsomba.

Elmondta Nagyné Apci Franciska, 63 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Silling István 1996-ban.

193.

Én lefekszem én ágyamba
Mint Úr Jézus koporsóba,
Kerűjj köröszt, őriz(z) angyal,
Mária vigasztal,
Serkencs föl szép Szűz Mária,
Fejem fölött a kis Jézus,
Hátam mögött az angyalok (. . .)
Kakasok szöllanak,
Máriát kiáltanak,
Kejj föl szép szűz Mária,
Mert mekfokták szent fiadat,
Keresztfára feszítették,
Három szöggē megszőgeszték,
Valamennyi csöpp vér ěsöppent,
Angyalokkal fölszēdették,
Jézus, Mária színe elé vitették.
A Krisztus asz feleli,
Már én sem szólok, sem beszélek,
Aki az én halálomról mindennap megemlékezik,
Se pokolra, se purgátériumba nem vettetik,
Velem együtt a Paradicsomba! . . .

Elmondta Magócsiné Varga Etel, 59 éves. Horgos
Gyűjtötte Burány Béla 1972-ben.

194.

Én léfekszék én ágyamba,
Mint a Jézus koporsóba,
Három anygyal őriz,
Ěggyik őriz ěfélig,
Másik őriz hajnalig,
Harmadik őriz utolsó órámig. Ammēn.
Szól a kakas,
Kej fel, Mária,
Mer mēkfokták a tē szent fijadat,
Magos keresztfára fölfeszítették,
Ěty-két csöp vére lēcsöppent,
Szent anygyalok fölszētték,
Krisztus elejbe vitték,

Krisztus Urunk asz monta,
Aki eszt az imát mindēn este elmonygya,
Velem lēs a paradicsomba. Ammēn.

„Öreganyámtú . . . , ahogy mēktanutam beszēni . . . mindōn nap, este . . . Cséplōné
Tancsik Erzsébet vót . . . 72 éves vót . . . 1929-be halt mēg . . . ”

Elmondta Diósiné Polák Margit, 82 éves. Doroszló
Gyűjtötte Silling István 1993-ban.

195.

Ēn lēfekszēk én ágyamba,
Mind Ūrjēzus koporsóba.
Három anygyal fejem fölött.
Ēggyik ōrōz, másik vezérōl,
Harmadik a lelkēm várja.
Kakas kijáltya,
Kej fő, szép Szūzmárija,
Mer mēkfokták a zsidók a zártatlan Jēzuskát,
Dárdával dárdázzák,
Lándzsává szurkájják,
Harapófogóvá csipkoggyák,
Tōvissē koronázzák,
Két csēp vérit ēcsēppentettek,
A zanygyalok odamēntek,
Arantányérba főszētték,
Krisztus Urunk elejibe vitték.
Krisztus Urunk asz mondotta,
Aki jeszt az imáccságot ēmonygya este lēfektibe,
Rēggē főkeltibe,
Hét bocsánatot nyer a kis Jēzustú.

„. . . öreganyámtú, biztossan . . . ”

Elmondta Sándorné Kovács Margit, 72 éves. Kevi
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

196.

Ēn lefekszek én ágyamba,
Mint Ūr Jēzus koporsóba,
Körül kereszt,
Ōriz angyal!

Serkenj fel, szép Szűz Mária,
 Kakasok szólalnak,
 Máriát kiáltanak,
 Kelj fel, kelj fel, Szűz Mária,
 Úr Jézusunknak szent anyja,
 Megfogták a zsidók szent fiadat,
 Szívét lándzsával áttörték,
 Az Olajfák-hegyére tették,
 Harmadnap keresztre feszítették,
 Három csepp vér elcsöppent,
 Az angyalok cintányérra felszedték,
 Szent kehelybe töltötték,
 Mária elé vitték.
 Aki ezt az imát este-reggel elmondja háromszor,
 Megmenekszik hét halálos bűntől.

Elmondta Csúszóné Kazi Etel, 66 éves. Kisorosz

Gyűjtötte Kardos Jolán tanárnő ismeretlen tanítványa 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

197.

Én lőfekszők én āgyāmbā,
 Lelki-testi koporsómbā,
 Hārom ānygyāl āl fēlēttem,
 Ēggyik ā fejemtī,
 Māsik ā lābomtū,
 Hārmādik āz utolsó ōrāmāt vārjā.
 Kēj fē, Māriā,
 Mekfoktāk āz ārtātlan Jēzust,
 Ki īl ā pokol ostorozzāk,
 Mār ét vesszék sānyārgāttyāk,
 Ety csep vérét elēnték,
 Ānygyālok elejibe fēvitték,
 Krisztus āszt felēte
 Szent Lukācs ēvāngélistā,
 Āki eszt āz imāccsāgot este lēfektibe,
 Rēggē fēkētibe ēmonygyā,
 Hét hālālozs bīne meg lesz bocsājtvā.

„. . . eszt én mā nāgyon régēn tănūtām, ā Krivdā Jāni ānnyātū . . .”

Elmondta Szklenárné Veszelity Anna, 87 éves. Kupuszina

Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

198.

Én lőfekszék én āgyāmbā,
Testēm, lelkēm koporsóba,
Hārom ānygyāl āl mellettem,
Ēggyik fejemné,
Māsik lābomnā,
Hārmādik ā lelkēm vārjā.
Kēj fē, Mārijā,
Mer mēkfokták āz ārtátlān Jézust,
Ki īl ā pokol ostorozzāk,
Mārēk vesszével sānyārgássāk
Āz ē szent vérēt,
Odāmēnnēk āz ānygyālok,
Főlszētték ārāntānyērbā,
Visszék Krisztus Urunk elejbe,
Krisztus Urunk Szent Jobotinusnāk āsz pāráncsoltā,
Vid el eszt ā imāccsāgot ā szélēs vilāgbā,
Szēgénynek, boldognāk,
Āki eszt ā imāccsāgot mindēn nāp elimātkozzā,
Hét hālālozs bintī mēgidvezil.

Elmondta Péter Pálné Szurap Ilona, 80 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Bodor Anikó 1972-ben.

199.

Én lőfekszők én āgyāmbā
Mind Ūr Jēzus koporsó āgyba
Hārom ānygyāl főlöttem,
Egyik őriz éfélig
A māsik rōggelig
A harmadik mindōrōkkōn ōrōkkē amen.
Kakasok szōlanak
Māriāt kiāltanak
Kejj fōl Māria,
Mōgfogták Szent Fiad
Kūoszlophon kötötték
Magas kōrōsztfāra feszítotték
Hārom szōggel fōszōgezték
Egy csōpp vére kicsōppent

Az angyalok fősződtek
Kehölybe tötték
Jézus elibe vitték
Jézus nem szót semmit.
Aki ezt az imádságot este, röggel elmondja
Hét halálos büntű szabadul.

Elmondta Mészáros Ilona, 78 éves. Magyarcsernye
Gyűjtötte Mészáros Elvira 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

200.

Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba.
Három angyal áll mellette:
Eggyik őrzi, másik vigyázza,
Harmadik a lelkem várja.
Kelj fel Mária,
Szólal a kakas,
Mert megfogták szent fiadat,
Keresztre feszítették,
Három csepp vért cseppentett,
Angyalok összeszették,
Aranytálba tették,
Krisztus urunk elé tették.
Krisztus urunk azt mondotta,
Aki ezt a rövid imádságot elmondja este lefektében,
Reggel fölkelésben,
Az megszabadul halál torkából.

Elmondta Tóthné Koncz Ilona, 64 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Szakál Mónika 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

201.

Én lefekszék én ágyamba,
Testi-lelki koporsómba,
Három angyal fejem fölött,
Eggyik őröz,
Másik vigyáz,
Harmadik a bűnös lelkemet várja.

Kěj fő, Mária,
Měkfokták a szent fijadat,
Körösztfáro feszítették,
Szent vérit ěcsöppentették,
Cintányérba főszették,
Krisztus Urunk elejbe vitték.
Krisztus Urunk aszmondotta,
Aki eszt az imáccságot este-rëggē ěmonygya,
Része lësz a paradicsomba.

Elmondta Szelingerné Asztalos Rozália, 70 éves. Szilágyi (a szlavóniai Dály-hegységben született)

Gyűjtötte Silling István 1983-ban.

202.

Ěn lëfeksžék ěn āgyāmbā,
Testi-lelki koporsómbā,
Hārom ānygyāl āl fëlëttëm,
Ěggyik fejemtī,
Māsik ā lābomtū,
Hārmādik ā lelkëmet vārjā.
Kěj fël, Mārijā,
Mer mēkfokták āz ārtātłān Jēzust,
Kit oszlopokhó këtësztek,
Vāsostorokkāl ostorosztāk,
Mārëk vesszëvë sānyārgāttāk.
Csëpëg neki ā szent vére,
Odamennek ā ānygyālok,
Fëlszëdik ārantānyérbā,
Fëlviszik Krisztus Urunk elejibe,
Krisztus Urunk āszt pāráncsojjā,
Szent Lukācs ěvāngëlistā,
Vid eszt ā imāccsāgot,
Este lëfëktëbe, rëggel fëlkeltëbe āki elmonygyā,
Hët hālālozs bīne megbocsājātātik. Āmmën.

Elmondta Karlicsekné Molnár Verona, 86 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1983-ban.

203.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Fejem fölött aranykereszt,
Azon van három anygyal,
Eggyik őriz éfélig,
Másik őriz hajnalig,
Harmadik őrizzen halálom órájáig!
Kakasok szólnak,
Máriát kiáltják,
Kej fel, Mária, kej fel,
Jézust mekfokták,
Kúoszlophosz kötötték,
Ety csep vére elcseppent,
Az anygyalok fölszették,
Ólomtányérra tették,
Máriához elvitték,
Mária is asz monta,
Aki eszt az imát este-reggel elmonygya,
A pokol ajtaja be lesz pecsételve,
A menyország ajtaja ki lesz nyitva előtte.

Elmondta Vörös Attila, 12 éves. Zenta
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

204.

Én lefekszek én ágyamba
Testi lelki koporsómba
Körül kereszt, őrizz angyal
Serkenye fel Szűz Mária
Kakasok szólnak
Máriát kiáltanak
Kelj fel, kelj fel Mária
Megfokták a zsidók Krisztus urunkat
Három csöpp vér elcsöppent
Az angyalok cintányérba fölszödték
Szent helybe töltötték
Mária elébe vitték.

Elmondta Kósó Anna, 62 éves. Magyarcsernye
Gyűjtötte Kósó Kornélia 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

205.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Fejem fölött Szent Köröszt,
Szent köröszt fölött három angyal,
Egyik őröz éfélig,
Másik őröz virrattik,
Harmadik halálom órájáig.
Paradicsomba csendítenek,
Az angyalok tündöklenek.
Kelj fő, Mária, kelj fő,
Elfogták a te Szent Fiadat,
Körösztfára feszíték,
Elcsöppent három csepp vére,
Az angyalok fölszették,
Kehelybe öntötték,
Isten elébe vitték.
Isten se nem beszét, se nem szót,
Aki ezt este lefektibe, regge főkettibe elmondja,
Az megmenekül a hét halálos büntű.

Elmondta Dömötör Margit, 71 éves. Péterréve
Gyűjtötte Péter Roland 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

206.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba.
Nyitva látom menyországot,
Abban látok egy kis házat.
Kívül aranyos, belül irgalmas.
Három angyal fejem fölött,
Az egyik őröz éfélig,
A másik hajnalig,
Harmadik halálom óráig.
Aki ezt az imáccságot este lefektében,
Reggel fölkelésben elimátkozza,
Az hét halálos büntől szabadul fel.
Kakasok szólnak,
Máriát kiáltanak.

Kej fel, Mária, kej fel,
Mert megfogták szent fiadat,
Kőoszlophoz kötötték és ott megostorozták.
Ahány csepp vére elcsöppent,
Az angyalok fölszették,
Aranytányérba rakták,
Krisztus színe elé vitték.
Aki ezt az imáccságot elimátkozza este lefektében, reggel fölkelében,
Az teljes búcsút nyer.

Elmondta Sebőkné Horvát Mária, 73 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Djanić Ljubiša 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

207.

Én lefekszem kiságyamba
Mint Úr Jézus koporsójába
Máriának képibe
Angyalkának ruhájába
Szónak a kakasok
Máriát kiáltanak
Kejj fő, Mária, kejj fő
Most viszik a szent fiadat
Most szögeznek szent kezét, szent lábát
Most teszik fejére a tüskös koronát
Krisztusom, Jézusom.

Elmondta Tóthné Ádám Margit, ismeretlen korú adatközlő. Szabadka
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

208.

Én ágyamba én lefekszék,
Mindén testi koporsómba,
Éhűn gyün a Jézus,
Lelkünk váltó Jézus,
Beteg a test bűnnek miat,
Ha én gyónt ember lehetnék,
Mária kapuja megnyílna,
Zsidók által verték,

A kehőjbe öntözték,
Mária színe elébe vitték.

Elmondta Baliné Biczók Gizella, 84 éves. Hódegyháza (Jazovo)
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

209.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úr Jézus koporsóba.
Az angyalok csöngetnek,
Ménysországba tündökölnek.
Kēj föl szép Szüz Mária,
Mer megfogták szent fiadat,
Keresztfára feszítették,
Három szöggel megszőgeszték,
Három csëpp vér lëcsöppent,
Az angyalok fölszëtték,
Krisztus elébe vitték, ammën.

(vagy: Aranytányérba tették,
Krisztus színe elébe vitték, ammën.)

Elmondta Vikáné Sipos Anna, 71 éves. Topolya
Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

210.

Én lefekszek én ágyamba
Mint Úr Jézus koporsóba
Három angyal mellettem áll
Egyik őriz, másik vigyáz
A harmadik a lelkemet várja.
Ehun jön a Jézus Krisztus,
Beteg a test a bűn miatt
A zsidók által verték
Piros vére hullajték
Az angyalok föl szették
A kehébe öntötték
Aki ezt az imádságot reggel-este elmondja
Jelen legyen a paradicsom kertbe és az örök dicsőség által. Amen.

Elmondta Hoffmanné Pátrik Verona, 68 éves. Csantavér
Gyűjtötte egy ismeretlen tanuló 1995-ben. A szöveget írásban kaptam az iskola tanárától.

211.

Én lefekszek én ágyamban
Mind Úr Jézus koporsóba
Három angyal mellettem áll:
Egyik őriz, másik vigyáz
Harmadik a lelkem várja.
Ehun gyün a Jézus,
Lelkem látó Jézus,
Beteg a test bűne által,
Zsidók verték,
Piros vérrel hullajték,
Az angyalkák föszedték,
Ólomtányérba tették,
Krisztus elébe vitték.
Krisztus Jézus ezt feleltette:
Aki ezt az imádságot elmondja reggel és este,
A Jóisten megáldja. Amen.

Elmondta Pátrikné Curnovics Jusztina, 68 éves. Csantavér
Gyűjtötte Horváth Erika 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

212.

Én lefekszem én ágyamban
Mint úr Jézus koporsóban
Meletem van szent oltár
Paradicsomban csöngetnek
Bizok Istenben
Isten engem megőrizék
Szent körösztel meg jegyözék
A kakasok szólalnak
Máriát kiáltanak
Mária kejjfel
Meggfoták úr Jézust
Oszlophoz kötötték
Csöp vére hullott
Angyalok felszedték
Krisztus urunk elé elvitték
Krisztus urunk egy szólást mondott

Aki eztet este röge elmondi
Az hét halálos büntől menekszik. Amen.

Elmondta Bulyákné Bugyi Mária, ismeretlen korú. Kikinda
Gyűjtötte Gönci Zsolt 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

213.

Én lőfekszök én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsómba,
Kerűj, körösz,
Őrizz anygyal,
Nehéz álom meg ne nyomjá,
Sörkencsé fő, szép Szűz Mária,
Menny ē, sátán, menny ē,
Ne kísérgess engem,
Fejem vagyon nékem,
Fejem az Úr Isten,
Menny el őhozzá,
Mekfelel még ő énért,
Jőjj el, jőjj el édes Jézusom,
Száj szivemben,
Tarcs meg az igaz ety hitben.
Kakasok szállanak,
Máriát kiáltanak,
Kēj föl, Mária, kēj föl,
Mer mökfokták a szép Jézust gonosz zsidók,
Oszlophon kötötték,
Ety csöp vérit elcsöppenték,
Ólomba öntötték,
Krisztus Urunk asz mondotta,
Szöm szólok, szöm beszélők,
Aki eszt a kevés imáccságot este-röggel elmonygya,
Hét halálozs büntől menekszik mēg. Ammēn.

„... a nagymamám tú . . . negyvennyoldzba mēkhalt . . . Sági Ilona, Mészáros Ilo-
na vót . . . mindēn este, mēg rēggel is, mikó van idóm . . . ő nagyon szeretēt . . . még
egész kicsik vótunk és ő, a patkán útünk, oszt imátkozot mindig velünk . . .”

Elmondta Szántóné Sági Erzsébet, 61 éves. Törökbecse
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

214.

Én lefekszök én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Kerüj körül, őrizz anygyal,
Sátán nē késérges,
Mer van nekem,
Felel az Úristen mellettem.
Kakasok szólának,
Máriát kiáltanak,
Kēj fő, Mária, kēj fő,
Szent fiad mekfokták,
Keresztfára feszítették,
Ety csep vére elcsöppent,
Szent anygyalok fölszötték,
Kehejbe öntötték,
Mária elébe vitték,
Mária íty szól,
Aki eszt az imáccságot este lefektibe,
Röggē főkētibe elmonygya,
Velem lészen a paradicsomba.

„Este . . . szülémtől . . .”

Elmondta Szabóné Barna Katalin, 63 éves. Egyházaskér (Verbica)
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

215.

Én lefekszem én ágyamban,
Mint Úr Jézus a koporsóba.
Nehéz álom fel ne nyomjon,
Családi ördög meg ne csaljon.
Amikor a kakas megszólal,
Kelj fel Mária
Az angyalok visznek,
Mária se nem szól, se nem beszél,
Valaki ezt az imádságot elmondaná esti lefektében,
Reggel felkeltében,
Hét féle büntől megmenekülne. Amen.

Elmondta Márton Piroska, 70 éves. Bajsa
Gyűjtötte Méhes Angéla 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

216.

Én lőfekszék én ágyamba,
Mind a Krisztus koporsójába,
Nőkém vagyon három őrző őranymalom,
Ėggyik fektet,
Māsik nyuktat,
A harmadik feloldosztat,
Uram, Istenem, ves kőrsztőt fejem alá
Ėt újaddal,
Ezēr anygyaloddal,
Tőbb imátoroddal,
Nehéz ālom mēg nē nyomjon,
Gonosz tőlem eltāvozzon.
Szól a kakas,
Kēj fē, Māria,
Mekfokták a szent fiadat,
Magos keresztfāra fōlszōgesztők,
Elcsōppent őt csōp vére,
Az anygyalok fōlszōtték,
Krisztus elejibe elvitték,
Krisztus Urunk aszt felēte,
Aki eszt ā imāccsāgot este lōfektēbe,
Rēggē fōlkeltibe elmonygya,
Mēg lēs mēntve ēt halālozs bűntől.
Dicsértessék a Jēzus Krisztus.

„. . . öreg, öreganyāmtú . . .”

Elmonda Baloghné Fiser Māria, 78 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

217.

Én lőfekszék én āgyāmbā,
Mind ā Krisztus koporsóbā,
Nekem vāgyon hārom őrző anygyalom,
Ėggyik fektet, māsik nyuktāt,
Hārmādik felāldoz,
Nehéz ālom meg ne nyomjon,
Gonosz tilem tāvozzon,
Uram, Istenem,

Ves keresztet fejem alá,
 Öt újaddá,
 Öt csép vérredde,
 Ezér anygyaloddá,
 Téb imátoroddá!
 Szól a kákás,
 Kelj föl, Mária,
 Mekfokták a Krisztus urunkát,
 Mágas keresztfára felfeszítették,
 Öt csöp vére lécseppent,
 Az anygyalok felszették,
 Krisztus Urunk elejibe vitték,
 Krisztus Urunk ászt feléte,
 Ki tuggya eszt a imáccságot elmondáni
 este lēfektibe, rēggē fēkētibe,
 Öt hālālozs bīnei elbocsājtnák az Úristen élet.

„... este még réggē ... végin ... édésányāmtú ... nyócvánhét éves vót ... hátván-nyódzsbā hālt még ...”

Elmondta Cselyuszkáné Molnár Katalin, 70 éves. Kupuszina
 Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

218.

Én fekszek én āgyāmbā,
 Mind a Jēzus koporsóbā,
 Vān nēkēm hārom érze anygyalom,
 Ēggyik áltāt,
 Māsik nyuktāt,
 A hārmādik fēloldoz,
 Hogy a nehéz ālom még nē fogjon,
 Gonosz tőlem tāvosztāsson.
 Urām, Jēzus Krisztus,
 Ves keresztet fejem alá,
 Ēt újaddāl, ēt csép vérrel,
 Ezér anygyalokkāl,
 Mindēn mārīrokkal.
 Szól a kákás,
 Kej föl, Mārjā,
 Mēkfokták a Krisztus Urunkāt,
 A māgos keresztfára felfeszítették,
 Ēt csép vérit elēntették,

Áz anygyálok fēlszētték,
Krisztus elejibe vitték,
Krisztus Urunk ászť felēte,
Áki á zén imāccsāgomāt este lēfektibe,
Rēggē fēlkeltēbe hāromszor elimātkozza,
Mēg lēsť ēť hālālozť bīntēľ bocsātva.

„. . . eszt, tudod, áz én ēdēsānyāmtú tănútām, áki mēg nem tuttā sē ā nevit lēirni,
áki . . . Kārlicsēk Magdolna, mēkhált 1934-be, hetvenhēt éves vót . . . hāt, este is, mēg
rēggē is . . .”

Elmondta Pópénē Pavlik Verona, 82 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

219.

Én lőfekszők én ágyamba,
Mint Jézus a koporsóba,
Szűzanyám, vigyáz rám,
Őrizz engem,
Három anygyal őrizzen reggelig,
Két anygyal röggeltül napestig.
Hajnal hasadása,
Piros hajnal virulása,
Az bátorít engem,
Aki eszt minden pénteken röggel elmonygya,
Annak menyországba nyitva van a kapuja.
Kakasok szólának,
Máriát kiáltanak,
Kēj fel, Szűz Mária,
Mer mekfokták szent fiadat,
Kűoszlophon kötöszték,
Vaskorbáccsa mögverték,
Piros vérit csöppentötték,
Az anygyalok fősztötték,
Mária elébe vitték,
Mária ászť monta,
Aki eszt este-rōggē ēmonygya,
Boldog menyországot nyer vele.

„. . . nagyanyāmtú . . . jaj, huszonhadba mēkhált . . .”

Elmondta Ároknē Gera Erzsébet, 82 éves. Egyházaskér (Verbica)
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

220.

Én lefekszem én ágyamban
Mint Úr Jézus koporsóban
Számban szent kenet
Fejem felett szent kereszt
Örizz angyalom éjjfélig
Szűz Mária hajnalig
Jézus Krisztus mindétig
Ha még egyszer gyont ember lehetnék
Márk kapuján mehetnék
Ahol Jézust elfogták
Vérét csepegtették
Az angyalok felszedték,
Jeruzsálembe vitték
Ott is azt mondták
Aki ezt az imát reggel este elmondja
Velem léssen a paradicsomban. Amen

„... édesanyámtól tanultam . . .”

Elmondta Katona Borbála, 41 éves. Kevi
Gyűjtötte Silling István. A szöveget írásban kaptam.

221.

Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind Úr Jézus koporsóba,
Fejem fölöt három anygyal,
Ėggyik őriz, másik vigyáz,
Harmadik a lelkem várja.
Ėgbe van ěty kis madár,
Ha nem kismadár, szárnyas anygyal,
Szárnya alat Benedek,
Benedek alat szent oltár,
Szent oltár alat kinyílt rózsa,
Kinyílt rózsa alat mēkszólal a kakas,
Kej fel, szép Szűz Mária,
Mer elfokták az ártatlan Jézust,
Keresztre feszítették,
Három csep vérje elcseppent,
Az anygyalokkal fölszēdették,

Aranykehejbe tetették,
És Isten elé vitették.
Aki eszt az imáccságot minden este elmonygya,
Hét féle büntől megmenekszik.

„... kizsgyerék koromba az édesapámtú tanútam . . . ötet is Szabó Andrásnak hív-
ták . . . 1972-be halt meg, 73 éves volt . . . én mindén este, kizsgyerék korom óta . . .”

Elmondta Szabó András, kb. 60–70 év közötti. Péterréve
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

222.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Három anygyal ál felettem,
Éggyik vigyáz éjfélig,
A másik hajnalig,
Harmadik halálom órájáig. Ámmén.
Égen repülő madár,
Nem madár,
Szárnyas anygyal,
Szent oltár,
Krisztus Urunk térdig vérben, könyökik könyben,
Aki este-réggé elmonygya,
Hét halálozs büntől megmenekedik.
Fehér rózsa, Mária,
Az én lelkem táplájja,
Szól a kakas,
Kēj fel, Mária,
Mekfokták szencségesz szent fiadat,
Magas keresztfára feszítették,
Szent anygyalok odamentek,
Ólomtányérba összeszették,
Krisztus Urunk elejbe vitték,
Krisztus Urunk aszt mondotta,
Zenyim vagy Jézusom,
Én mők tized vagyok,
Aluszig bár testem,
Ébren van lelkem,
Szüz Mária édesannya,
Te minnyájunk annya vagy,

Oltalmaz meg minden bajtol,
Kisértésben el ne haggy. Ammën.

Elmondta Janoviczné Novák Ilona, 78 éves. Kupuszina (Doroszlón született)
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

223.

Én lefekszem én ágyamba,
Mind Úrjézus koporsóba,
Nyitva látom menyországot,
Abba látok egy kis házat,
Kívű aranyos,
Belű irgalmas,
Fejem fölött három angyal,
Egyik őriz éjfélig,
Másik őriz hajnalig,
A harmadik halálom órájáig,
A kakasok kukurékolnak,
Kejj fő Mária,
Mer megfogták szentfiadat,
Oszlopokhoz kötötték,
Vasláncokkal megostorozták,
Valahány csepp vére cseppen,
Aranykehelybe öntötték,
Aranytányérra tették,
Fölvitték a mennyekbe,
Krisztus színe elébe. Ammen.

Elmondta Zabosné Geleta Piroška, 62 éves. Horgos
Gyűjtötte Burány Béla 1972-ben.

224.

Én lefekszek én ágyamba,
Szűzmárijának árnyékába,
Föltekintek magas menybe,
Ot látok ety kis kápolnát,
Kívül kincses,
Bévül irgalmas,
Benne látom a szép Szüz Máriát,
Szent könyökin könyökül,

Szent térgyein térbetyül,
Szend glóriáját olvassa,
Szent miséket halgassa,
Kej föl, kej föl, szép Szüz Mária,
Mer mekfokták a te fiadat,
A te ártatlan Jézusodat,
A pogány zsidók keresztfára feszítették,
Három szöggē átszegeszték,
Három csöpp vérét hullajtotték,
Az anygialok fölszették,
Krisztus Urunk eleibe vitték,
Krisztus Urunk aszt felelte,
Aki eszt az imáccságot reggel-este elmonygya,
Héthálózs bűne megbocsájtatik.

„... nagymamától, Bosnyákné Bognicsár Judittól . . . 1995-ben halt meg . . . hetvenegy éves volt . . .”

Elmondta Bosnyák Teodóra, 18 éves. Csonoplya
Gyűjtötte Silling István 1997-ben.

225.

Én lēfekszēm én ágyamba
Mint Jēzus a koporsóba
Három angyal fejem fölött
Égyik őriz, másik vigyáz
Én fölkelēk én ágyambu
Kimēgyēk ház elejibe
Föltekintēk magos menybe
Benne a szép Szüz Mária
Szent térgyül térdepül
Szent könyökül könyökül
Szent olvasót imádja
Ó, Szent Pētēr, hármát léptem
Három csēpp vérēm ēcsōppent
Krisztus Urunk elejibe vitte
És ezt mondta
Aki ezt a kis imádságot este-rēggē ēmondja
Hét halálos bűntű bocsánata lēs. Ammēn.

Elmondta Gulyásné Oldal Mariska, 81 éves. Szabadka (Vermesföld)
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

226.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint az Úr Jézus koporsójába,
Felnézek a magas égre,
Nyitva látom a menyország kapuját,
Benne látom a boldogságos Szűz Máriát
Szent térdein térdepelni,
Szent könyökén könyökölni,
Szent misét halgassa,
Szent zsoltárt olvassa.
Kej fel, kej fel Szűz Mária,
Meggfogták az Úrjézust a pogány zsidók,
Oszlophoz kötözték,
Marok veszővel veszözték,
Szent vérit a földre szórták.
Az angyalok kehelybe gyűjtötték,
Fölvitték a menyországba
És azt mondta az úr Jézus:
Aki ezt az imátságot este lefektében,
Reggel fölkelésében elmondja,
Megbocsájtatik minden bűnei.

(Édesanyjától, Tóth Teréztől tanulta – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Misinszki Ferenc, 65 éves. Szilágyi

Gyűjtötte Zorić Miroslav 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

227.

Én lefekszek én ágyamba,
Mind Úr Jézus koporsóban,
Föltekintek magos menybe,
Nyitva látom a menyország ajtaját,
Benne látom a szép Szűz Máriát,
Szent térgyin térbetyül,
Szent könyökén könyököl,
Szent oltárán olvassa,
Szent misét halgassa.
Kelj föl, szép Szűz Mária,
Kakasok mekszólaltak,
Jézusunkat mekfokták,

Keresztre feszítették,
Három vére kicsöppent,
Az anygialok fölszötték,
Aranytányérba tették,
Jézus elibe vitték.
Jézus se nem szót, se nem beszét,
Aki e imát elmonygya,
Hét halálozs büntü megmenekedik.

„. . . az én anyukámtú tanútam kiskoromba. Ő Galac Pálné Szalma Gizella volt, nyolcvanéves korában halt még 1875-ben . . . Esztet lehet így is reggel: én fölkelek én ágyamból . . .”

Elmondta Klinecné Galacz Magdolna, 59 éves. Csonoplya
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

228.

Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba.
Föltekintek magas mennybe,
Nyitva látom mennyországot,
Kívül aranyos, belül gyémántos,
Benne látom Szűz Máriát,
Szent könyökén könyököl,
Szent térgyén térbetyül,
Glóriákat olvasván,
Evangéliumokat hirdetvén.
Kej föl Mária,
Mert megfogták szent fiadat!
Magas keresztfára feszítették,
Három csöpp vérét csöppentették.
Aki ezt az imádságot este-reggel elmondja,
Hét halálos bűne megbocsájtatik.

(Csonoplyán tanulta a szüleitől – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Franciáné Csobán Etel, 85 éves. Szilágyi lakos (Csonoplyán született)
Gyűjtötte Szórádi Károly 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

229.

Én lőfekszöm én ágyamba,
Mind Úr Jézus koporsóba,
Fejem fölött aranköröszt,
Azon vagy három angyal.
Egyik őriz éfélig,
A másik hajnalig,
Harmadik halálom órájáig.
Kiállok az ajtóm elé,
Föltekintek a magos műnyekbe,
Nyitva látom a műnyország ajtóját,
Benne látom a kegyes szép Szűz Máriát.
Fél térgyén térbetyűl,
Fél könyökön könyököl,
Glóriákat olvas,
Szentmiséket hallgat.
A paradicsomba csöngetnek,
A kakasok énekőnek,
Kegyes Máriát kajbának.
Kēj föl, kēj föl, szép Szűz Mária,
Egy csépp vére écsöppent,
Az angyalok fölszették,
Kehejbe öntötték,
Krisztus Urunk elébe vitték.
Krisztus Urunk szent lelke
Azt mondta Szent Jánosnak,
Eriggy, hirdesd, kövesd ezt az imáccságot,
Aki este-régge emongya,
Vére lész a Paradicsomba
És a zörök boldogságba, ammen.

Elmondta Balázs Ilona, 64 éves. Topolya
Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

230.

Én fölkelek én ágyamból
Mint Úr Jézus a koporsójábú
Föltekintek a napos égbe
Nyitva látom menyország ajtaját

Kívül aranyos, belül irgalmas,
Benne látom szép Szűz Máriját
Szent könyököül könyököül
Szent oltalmát oltalmazza
Glóriákat hallgasson
Kelj fő, kelj fő szép Szűz Mária
Mert megfogták szent fiadat
Kioszlophoz kötözték
Három szent vért elcsöppentett
Az angyalok fölszedték
A kehelybe tették
Krisztus Urunk elő vitték
Sem szót, sem beszét
Aki ezt az imádságot este-réggē elmondja
Mégnyeri az örökké való dicsősséget.

Elmondta Óvári Ilonka, 84 éves. Szabadka
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

231.

Én lefekszek én ágyamba
Mint Úr Jézus hajlékába
Föltekintek a magasba
Ott látom Menyország kapuját
Kívül aranyos belül irgalmas
Ott térbetyül a boldogságos Szűz Mária
Szent térgyén térbetyül
Szent kezén könyököl
Szent misét halgassa,
Glóriát mondogatja
Evangéliumot hirdet
Szóll a kakas
Kelj fel kelj fel szép Szűz Mária,
Mert megfogták szent fiadat
Fölvitték a magasba és keresztre feszítették
Három csepp vére elcseppent
Oda mentek az angyalok és fölszedték
És Krisztus elé vitték.
Krisztus urunk azt mondta
Sem szólok sem beszélek

Csak ezt az imát felajánlom Krisztusnak sebeiért.
Krisztus Urunk fáradságáért és a bűnösök bocsánatáé
És a purgatéliumból lelki szabadulásáé
Szabadulhasson a mi Urunk Jézus Krisztus. Ámen.

(Dédőreganyjától tanulta nyolcéves korában – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Vlasity Pál, 68 éves. Mohol
Gyűjtötte Silling István 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

232.

Én lefekszek én ágyamba
Én Szűz Máriám hajlékába
Fölnézek a magas menybe
Nyitva látom a menyország ajtaját
Kívül aranyos, belül irgalmas
Benne látom szép Szűz Máriát
Szent térden térdepel,
Szent könyökön könyököl
Szent olvasót imádkozzák
Glóriájuk hallgassák.
Kejj fő, kejj fő szép Szűz Máriám!
Megfogták a pogány zsidók Jézus Krisztust.
Három csepp vérit elcsöppentették,
Az angyalok fölszedték
Jézus Krisztus elibe vitték.
Aki ezt a kis imádságot egy nap kétszer elmondja,
Hét halálos büntől menekszik meg.

Elmondta Pletikoszityné Oláh Jusztna, 86 éves. Csantavér
Gyűjtötte Dvorácskó Lilla 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

233.

Feltekintek magas menybe
Nyitva látom menyországot,
Kívül aranyos, belül kegyelmes,
Benne látom Szüzmáriát,
Szent térgyén térbetyül,
Szent könyökén könyököl,
Glóriákat olvasva,

Evangéliumokat hirdetvé.
Kelj föl, Mária,
Mert megfogták szent fiadat!
Magos fára felfeszítették,
Három csepp vérit kicsöppentöték
Az angyalok összeszették.
Aki ezt az imát este lefektében, reggel fölkelésében elmondja,
Hét halálos bűnét megbocsájtja.

Elmondta Kanyóné Francia Erzsébet, 72 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Tekenyös Tünde és Tompa Viktor 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

234.

Reggel kimék ajtóm elébe,
Föltekintek a magas égre,
Meglátom mennyországnak arany ajtaját,
Kívü aranyos, belü irgalmas,
Ot van a szent szűz,
Szent térgyin térgyél,
Szent könyökén könyököl,
Szent olvasót olvazgat,
Szent misét halgatgat,
Szólanak a kakasok,
Kej föl, Mária,
Elfokták fijadat,
Keresztre feszítették,
Három csep vére kifojt,
Aranytányérba tették,
Mária elébe tették,
Aki eszt minden nap háromszor elmonygya,
Annak megnyílik a mennyország kapuja.

Elmondta Kávainé Dávid Szabina, 65 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

235.

Szent úton mén szent asszony,
Szent asszonynál szent Gyerek,
Szent Gyereknél szent köröszt,

Menj el tőlem sátány!
Ne késérgess, van aki énértem sír és örvendez.
Napkeletre tekintek,
Ott látom a Boldogságos Szüzanyám s Máriám,
Hozá az ő szent Fiát.
Ha én gyónt ember lehetnék,
Mária kapuján bemennék,
Ahol a zsidók Jézus Krisztust megölték,
Vérét elcsöpögtették,
Az angyalok fölszedték,
Jeruzsálembe vitték,
Ott is azt kiáltották:
Aki ezt a kis imádságot este s reggel elmondja,
Hét halálos vétkétől megmenekszik. Amen.

Elmondta Szabó Imre, 80 éves. Kúla
Gyűjtötte Juhász György ft. 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

236.

Énlefekszek én ágyaba
Testilelki koposoba
Három agyal fejem felt
Egyik őróz egem
Másik bezári a szememet
Harmadik vári a lelkemet
Kakasok szólanak
Máriját kiáltanak
Kejfe kejfe szép szüzmária
Mert meg fokták a szépjéjut
Gonoszizsok fesziteték
Három szegel felszegeszték
Valahá csepvére elcsepet
Szet agyalok feszeték
Kirsztus kejibeteté
Nyitogas kapukat
Mosogas utakat
Mit hoznak kenetet
Oltári szent séget
Akiesztel mogya háromszo
Anak nem a dok sem poklot sem porgtérumot

Igenyest viszem az atyaházabo
Énlefekszek én ágyaba
Mindurjézus koparsoba
Nyitvalátja menyország ajtaját
Kívű aranjós belüli irgalmas
Aba van egykisjézus
Szetkönyekin könyéköl
Szet térdin térbetyül
Szet miséket halgatja
Szet golját olvasa
Aki elmogya háromszor
Anak nemadok sempokot
Sem porgátérumt
Ígyenesen viszem
Az a tyámházába.

Elmondta Tóth Mária, 70 éves. Szentmihály
Gyűjtötte Silling István 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

237.

Én fölkeltem én ágyamból,
Mint Úr Jézus koporsóbol,
Számba szent kereszt,
Fejem felett szent kereszt,
Őrizz angyal éjfélig,
Mária virattig,
Mint Úr Jézus értelmet,
Szent őrző angyalom,
Ki őrzésed alá fogadtá,
Anyám méhébe,
Ma fényeddel látogass,
Őrizz vezörölj és támogass,
Minden jóra igazgass, minket uram,
Jézus, Mária, szent József,
Könyörögj a te áldott szent fiadhoz,
Jézus Krisztushoz értünk. Ámen.
Kakasok, kakasok azt kiáltják, Kejjünk fel,
Mégfogták a szépjézusát,
Elcsöppentették a vérit,
Szent angyalok fölszedték,
Mária elébe vitték,

Mária azt mondta,
Aki ezt a kis imádságot reggel, este elmondja,
Se tisztító helyre, se pokolra nem kell jutnia. Amen.

„... esztet a férjemtől . . . harmindezba . . .”

Elmondta Pósa Katalin, 84 éves. Völgyes (Doline)
Gyűjtötte Bodor Anikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

238.

Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba.
Fejem fölött három angyal,
Egyik őriz, másik vigyáz,
A harmadik a lelkem várja.
Kelj föl, kelj föl, szép Szűzmária,
Mert megfogták kis Jézuskát,
Keresztfára feszítették,
Három vasszöggel fölszögezték,
Lecseppent három piros szent csepp vére,
Odamentek az angyalok, fölszedték,
Ólomtányérba tették,
Menyeknek dicsőségébe föl vitték.
Én kilépek én ajtómon,
Nyitva látom menyország ajtaját,
Kívül aranyos, belül irgalmas,
Benne látom szép Szűzmáriát,
Szent térgyin térbetyül,
Szent könyökin könyököl,
Szentírást olvassa,
Szentmisét hallgassa.
Körül kereszt engemet,
Őrizd, angyal, lelkemet,
Őrizz, angyal, éjfélig,
Mind Úr Jézus mindéltig,
Szeplőtelen Szűzmáriának. Ammen.

(Az adatközlő a nagyanyjától, néhai Samu Rozáliától – szül. 1892-ben – tanulta a szöveget – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Ádám István, 22 éves. Temerin
Gyűjtötte Csorba Béla 1983-ban. (Forrás: Csorba Béla: *Temerini néphagyományok*. Újvidék, 1988)

239.

Én lefekszem én ágyamban
Mint Úr Jézus koporsóban
Három angyal fejem felett
Egyik őriz, másik vezérel
Harmadik a lelkem várja
Kakas kiálcsa, kiálcsa
Kelj fel szép Szűz Mária
Meggfogták a zsidok az ártatlan Jézuskát.
Dárdával dárdázták
Lándzsával szúrják
Harapófogóval csipkodikják
Tövissel koronázzák
Két csepp vérit elcsepentették.
Az angyalok oda mentek
Aranytányérba szedték
Krisztus Urunk elébe vitték
Krisztus Urunk sem szól sem beszél
Csak azt mondta
Aki ezt az imádságot elmondja,
Este lefektibe, reggel fölkelibe
Hét bocsánatot nyer a Kis Jézustól.
Kis Jézust ki pojázza be pojázza
Szent keresztet rá vetette,
Én is vete ön magamra és Ő rája. Amen.

„... .. édesanyjától tanulta . . .”

Elmondta Kőrösi Éva, 93 éves. Kevi
Gyűjtötte Silling István 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

240.

Én lefekszék én ágyamba,
Mind Úr Jézus koporsóba,
Három angyal a fejem fölött.
Egyik őriz, másik vezérőz,
Harmadik a lelkem várja.
Mekszólal a kakas,
Máriját kijáltya,
Kēj fő, szép Szűzmárijja,

Mékfokták a zsidók az ártatlan Jézusunkat,
Keresztfára feszítették,
Dárdává dárdászták,
Koronává koronászták,
Ëty csep vérit cséppentettek,
Az anygialok odaméntek,
Arátányérra szették,
Krisztus elébe vitték.
Krisztus Urunk sem szót, sem beszét.
Aki eszt a kis imáccságot este lëfektyibe,
Rëggë föketyibe háromszó ë monygya,
Nem lësz a heje.
Hét büne bocsánatot.
A kis Jézust kipójásztá, bepójásztá,
Szent jászolba beletette,
Szent körösztot rávetette.
Ën is veték én magamra.

Elmondta Lajkóné Majoros Verona, 44 éves és Böröcsné Lajkó Mária. Kispiac
Gyűjtötte Bodor Anikó 1972-ben.

241.

Ën lëfekszerk én ágyamba
Mint Úrjézus koporsóba,
Három angyal mellettem áll,
Ëgyik őriz, másik vigyáz,
A harmadik a lelket várja.
Kejj föl Mária,
Kejj föl Mária
Szónak a kakasok,
Me Krisztus urunkat mëgfogták,
Körösztfára feszítették,
Dárdávā átszúrták,
Három csöpp vérét hullajtották,
Az angyalok fölszödték,
Kehöjbe tötötték,
Krisztus urunkhoz vitték,
Krisztus urunk aszmongya,
Aki eszt az imáccságot elmongya,
Halálos bünbü mökszabadíjja.

Híjjuk segítségre a mi Jézus megváltónkat,
Ki miérettünk kénthalált szenvedett
A magas körösfán.
Uram Jézus, Jézus!
Légy irgalmas, légy kegyelmes,
Mindön möktérő bűnös fíjadnak, lányodnak,
Énnekem is édes Jézusom.
Ajánlom az én imáccságom a Krisztus Jézusnak,
Kénszenvedésijé,
Nevemén való szenté,
Szent őrző angyalomé,
Purgatérijumbeli lelkék mēkszabadulásájé,
Az én drága Jézusomé. Ammēn.

Elmondta Harkainé Jaksa Erzsébet, 68 éves. Padé
Gyűjtötte Burány Béla 1972-ben. (Forrás: Dr. Burány Béla: *Hej, széna, széna*.
Zenta, 1973)

242.

Én felkeltem én ágyamból
Mint úr Jézus koporsóból
Fejem fölött arany kereszt
Azon van három angyal
Egyik őroz éfélig
Másik őroz hajnalig
Harmadik őrozzön
Halálom órájáig
Kakasok szónak
Máriát kijáltják
Kelj föl Mária
Kelj föl
A Krisztust megfokták
Kőoszlophoz kötözték
Vass söprűvel söprűzték
Egy csepp vére elcseppent
Az angyalok főszették
Ólom tányérra tették
Máriához bevitték
Mária is aszt monta
Aki esztet este reggel

Elmondja
Pokol ajtaja előtt
Belessz peszételve
Menyország ajtaja
Előtte kiléssz nyitva.
Názárai úr Jézus
Krisztus nevében
Fölkelted ő legyen ma
És mindenkor velem
Őrözzön és oltalmazzon
Engem minden gonosztól
Kivált képen a bűntől
Áldott legyen a megosz-
hatatlan szent háromság
Egy Isten most és
Mindörökre
Örökké. Ammen.
Édes Jézusom
Hállákat adok ate
Szent fölségednek
hogy megőriztél e
sötét éjszakán
Őrizd meg a mai szent
napon is
Tűztől víztől hirtelen
haláltól, gonosz ember
Szándékától
Kétségbe eséstől
Ördögnek incselkedésétől
Minden féle veszedelemtől
Édes Jézusom.
Édes Jézusom följajlok
ezta kevés imádságomat
Édes apámé édes anyámé
Öreg apámé öreg anyámé
Hetediken való nemzetsé-
gemé a Krisztusnak ött
mélséges sebeiért a Bol-
dagságos Sűz Máriának
hét fájdalmáé az én őrző

angyalomé. Nevemen
való Szentemnek tiszteliér
Purgatórium
béli lelkeknek kiszabadulásuké
szabadícsd
ki Édes Jézusom.
Midőn fölébredek, halál-
kat rebegek dicsértessék
Jézus Krisztus most és
Mindörökké, amen.

Gyűjtötte Vörös Imre Zentán 1994-ben. A gyűjtő írásban kapta a szöveget. A lejegyző ismeretlen.

A szöveg felett: *Esteli és reggeli ima fohászok* cím.

243.

Én lefekszők én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Három angyal őrizz engem,
Egy a szömöm lefogja,
Másik a lelkemet várja,
Harmadik a testemet őrzi,
Tüsztyül, vísztül,
Hirtelen haláltul,
Gonosz embör szándékátú,
Kőccségben eséstül,
Őrizzél még, édes jó Istenem.
Kakasok szólának,
Máriát kiántának,
Kēj fel, Mária,
Mėkfokták szent fiadat,
Oszlophon kötöszték,
Köröszfára feszítették,
Sok vére ēhullott,
Az angyalok fölszötték,
Atyaisten elibe vitték,
Aki eszt az imáccságot este-röggel elmonygya,
Bűnei mėgbocsájtatnak.
Názáreti Jézus!
Zsidóknak kirája,

Veszedelēmben forgóknak Istene,
Méktestesült szent ige.
Nē haggy a bűnben elveszni.
Szent Isten,
Szent, erős Isten,
Szent, halhatatlan Isten,
Könyörűj rajtam!
Hét kereszt alatt lēfekszünk,
Hét kereszt alatt fölkelünk,
Őrizz, anygyal éfélig,
Boldokságos Szűz Mária virattig,
Jézus Krisztus mindétig,
Gyarló testünk nyugoggyék,
Szívünk el nē aluggyék,
Tégēd, Jézus, mindōnkó lāsson,
Minden gonosz távótasson,
Sátányok mökkōtessenek,
Hogy testünk ne fōrtōzzenek,
Engedd, Uram, naty kegyesen,
Atya, Fiú fōlségēsen,
Őrvén örök dicsőségben,
Most és mindörökké.
Eszt az imát felajállom
Az én csalággyaimé,
Testvérōmé, onokájaimé,
Mindēn hozzátartozójaimé, jóbaráttyaimé,
Az én bűnös lelkōmé,
Őrző anygyalomé,
Krisztus Jézus kinszenvedéseijé,
Oldala megnyitásáé,
Piros vére lehullajtásáé,
Szent feje lehajtásáé,
Öt mélségős szent sebei érdemei által
Ajállom hétfájaldalmú Szűzanyámnak
Hét fájaldalmának tiszteletire.

„. . . az én szüleimtű, kicsi koromba . . . nyócéves vótam . . .”

Elmondta Igrizsánné Bajusz Piros, 78 éves. Egyházaskér (Verbica)
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

244.

Szól a kakas,
Kej fel, Mária,
Elfokták szent fiadat,
Kőláphosz kötöszték,
Vasostorral ostoroszták,
Csepeg az ő szent vére,
Anygialok fölszötték,
Aranytányérba tették,
Asztá Isten elé vitték.
Isten asz parancsolta,
Aki eszt az imát elmonygya,
Vélem lészen a paradicsomkerben.
Én lőfekszem én ágyamba,
Lelki-testi koporsómba,
Három anygyal őriz engem,
Ėggyik fejtől,
Másik láptol,
A harmadik pedig a lelkemet várja. Ámen.

„... . apai nagymamámtól, Vargáné Császár Annától tanultam . . . mēkhalt 1938-
ba, ötvenkilenc éves vót . . .”

Elmondta Diósiné Varga Erzsébet, 65 éves. Doroszló
Gyűjtötte Silling István 1993-ban.

245.

Már a kakas kukorékol,
Kej fel, Mária,
Mer szent fiad mekfokták,
Ės keresztre feszítették,
Három szeggel mekszegeszték,
Három csep vére kicsordút,
Az anygyalok odamentek és felszették,
Szent kehejbe öntötték,
Az Úr Jézus elé vitték,
Az Úr Jézus aszt felelte,
Ki eszt a kis imát reggel-este ēmonygya,
Nem engedem a pátránkák tűzébe,
Hanem a menyorszák kapujához utasítom. Ammēn.

Én lefekszek kis ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Egyik öröz réggeltől estig,
Másik öröz estétől reggelig,
Harmadik halálom órájáig. Ammen.

Elmondta Romné László Rózsa, 57 éves. Kishegyes
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

246.

Kakasok szólnak,
Máriát kialtanak,
Kej fel szép Szűzmária,
Zsidók fiadat megfogták,
Fa oszlophoz kötötték,
Vérit csöpögtették.
Az angyalok fölszedték,
Kehøjbe töték,
Az Úr Jézus krisztus anya ölébe töték.
Az Úr Jézus anya azt mondta,
Aki ezt az imát röggel este elmondja,
Annak nyitva lessz az Úr Jézus Szent anya kapuja.
Én lefekszem én ágyamba,
Minden napi koporsómba,
Három angyal fejem fölött,
Egyik öríz engemet,
A másik a lelkömet,
A harmadik becsukja a szömemet.

Elmondta Ábrahámné Fehér Mária, ismeretlen korú. Egyházaskér (Verbica)
Gyűjtötte Lackó Róbert 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

247.

Kakasok szólnak,
Máriját kijáltanak,
Kej fő, Mária, kej fő,
Krisztus Urunkat mēkfokták,
Oszlophón kötötték,
Két csep vére elcsöppent,

Az anygyalok főszétték,
Máriának elvitték,
Mária aszt felelte,
Aki réggē-délbe-este az imáccságot elvégzi,
Teljes búcsút nyer.
Én lēfekszek én ágyamban,
Mind Úr Jēzus koporsóba,
Álon ēngēm mēg nē csaljon,
Gonosz tőlem ētávozzon,
Mönny el, sátán, mönny el,
Van má nekēm fejem,
Az Úr Jēzus Krisztus.

Elmondta Csipakné Törtelyi Erzsébet, 66 éves. Völgyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1994-ben.

248.

Fehér rózsa Márja
Életünk táplálja
Szól a kakas, Márja
Megfogták a kisjēzuskát,
Keresztfára feszítették,
Egy csepp véret elcseppentették,
Az angyalok felszedték,
Ólomtányérkába tették,
Krisztusurunk elébe vitték,
Mind Úrjēzus koporsójába tették.
Fejem felett három angyal,
Egyik öröz éjfélig
Másik öröz hajnalig
Harmadik halálunk órájáig, ámen.

Elmondta Baginé Jurca Ilona, 65 éves. Csantavér
Gyűjtötte Csernetity László 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

249.

Keljfel Mária
Szól a kakas,
Megfogták a szent Fiadat.

Keresztfára feszítették,
Három szöggel leszögezték.
Piros vére kifutott,
Az angyalok felszedték,
Aranytányérba tették,
És Jézus elébe vitték.
Jézus erre azt felelte,
Aki ezt az imádságot elmondja este, reggel,
Vélem lessz a paradicsomba.
Én lefekszek én ágyamba
Mint Úr Jézus kopórsoba.
Az angyalok csenditenek,
Paradicsomba tündöklének.
Kerits kereszt házamat,
Örizd angyal lelkemet,
Mint hétig,
Mária viradtig.

„Én ezt az imát így tanultam. Becsén tanultam az imát az édes apámtól. 1934–35-ben ez volt az első imám, amit megtanultam.”

Elmondta Gálfi Ilona, 66 éves. Becse
Gyűjtötte Silling István 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

250.

Szól a kakas,
Kelj fel, Mária,
Mert megfogták kis Jézuskát.
Keresztfára feszítették,
Három csepp vérét elcseppentették.
Az angyalok felszedték,
Aranytányérba tették,
Krisztus Urunk elé vitték.
Krisztus Urunk azt mondta,
Ki ezt este lefektében, reggel felkeltében
Elmondja a halálos óráján. Amen.
Én lefekszek ágyamba,
Mint Úr Jézus kopórsóban,
Három angyal legyen mellettem.
Egyik őriz, a másik vigyáz,
A harmadik az én bűnös lelkem vigasztalja.

Én kimentem én ajtómon,
Feltekintettem,
A magas mennyország ajtaját nyitva láttam,
Kívül aranyos, belül irgalmas,
Ott láttam a mi Krisztus Urunkat meghalva.
Őrizd angyal, őrizd éjfélig,
Mária virradtig.
A mi Krisztus Urunk halála óráján. Amen, amen, amen.

Elmondta Muciné Szabó Pirokska, 58 éves. Csantavér
Gyűjtötte Muci Attila 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

251.

Kakasok szólnak,
Máriját kiátanak,
Kēj föl, Mária, kēj fel,
Fölfeszítették a Jézust,
Ety csep vére elcsöppent,
Az angyalok fölszették,
Kehejbe töltötték,
Szüz Mária elébe vitték.
Szüz Mária aszmondotta,
Aki eszt este-réggē elvégzi,
Hét bűnibű mēktisztul.
Elmúni, elmúni, el a Zakariás Jézus,
Ithatta a szállást,
Édesanyánk, vigyáz reánk,
Jézus szenved a keresztfán.
Én lēfekszék én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Három angyal fejem fölött,
Eggyik öröz, másik vigyáz,
Harmadik a lelkem váttya.
Kerúj, kēreszt, házam körű,
Sarkancs fő, szép Szüz Mária,
Ablakomon Mária,
Ajtómon Jézus,
Ház közepin szent oltár,
Szent oltáron Szent János,
Szent János kezébe a zarankereszt,

Azon van az Úr Jézus.
Az árcson, az véggyén a sötét éjszakának idején
Tűsztű, vísztű, hirtelen haláltú,
Rossz embér szándékátú.
Nevemén való szentéké,
Szent mártíroké, konfesszoroké,
Napé, holdé, csillagoké.
Ma és mindenkoron légy velem,
Uram, Jézusom!

„... eszt a nagymamámútú, régén . . . hát, harminchadba, ödbe . . . Mélykúti Nagy
Rozália vót, 1873-ba született, 1954-be halt még . . . mindén este . . . általába . . . itt
tanútam Völgyesen . . .”

Elmondta Tóthné Mélykúti Anna, 69 éves. Völgyes
Gyűjtötte Bodor Anikó és Silling István 1995-ben.

252.

paradicsomba csenditenek
tik angyalok minot legyetek
kő küszöbje
vas ajtaja
tömeny az ablakja
harom angyal a fejem fölöt
egyik örzi lelkemet
masik testemet
harmadik a világba ki mulasomat
szent oltarba szent körösz
szent köröszbe igaz szív
őröz angyal ejfelig
szüz marja viratig
Jezus krisztus mindetig
mindörökön öröke Amen
kakasok szolanak
marjat kialtanak
kej főszep szüz marja
meg fotak a kis jezust
körösz faho ot föl feszítetek
oki eszt este rege el mongya
hét halalos büne meg bocsajtatik
Őrző angyalomnak

nevem való szentemnek
vigasztalo ur isten vigasztaljon meg
örözőn meg tüztü vitzü
hirtelen halaltol
ketcsegbesestöl
gonosz ember szandekatul
o edes jezusom
szent kezedbe ajalom
testemet lelkemet
szoma szandekomat
eszt a keves imacsagomat
Jezus krisztus nak haron csep vere
szüz marjanak harom csep teje
fusa kőrü hazunk környeket
hogy ne legyen semi gonosznak hele
kerü körösz
öröz angyal
nyugosztalj marja
elmeny tölem te kísértő satany
nekisirges engem
van en nekem fejem
fejem az Ur Jezus
aki en meletem felel.

Leírta Keményné Bognicsár Rozália, aki 1924-ben született. Csonoplya
Gyűjtötte Bosnyák Teodóra 1997-ben. A szöveget írásban kaptam.

253.

Ehu jön a Jézus
Lelkünk váltó Jézus
Beteg a test
Ha én bűnös nem volnék
Gyont ember lehetnék
Urunk Jézus születék
A zsidók általverték
Egy csöpp vér leesett
Az angyalok fölszedték
Kehelybe tették
Azt monta Krisztus
Aki este-rögge elmondja

Hét halálos bűnbe volna és megbocsátaték.
Én lefekszem én ágyamba
Mind Úrjézus koporsóba
Fejem fölött szent kereszt
Azon van három angyal
Egyik őriz hajnalig
A másik őriz éfélig
A harmadik mind étig
A halálom óráján dicséjék a Jézust mind étig
Fönt marad dicsőségibe
Halálom órájáig és az örök életbe. Amen.
Vedd jó két hálákat adok néked jó Istenem
Bocsánatot kérek,
Add, hogy jöjjön a szömemre nyugodalmas álom.
Hónapig ígérem, hogy majd megszolgálom.

Elmondta Lajos Veronika, 78 éves. Töröktopolya
Gyűjtötte Lajos Gizella, 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

254.

Égő mén a mädär,
De nem mädär,
Szárnyás anygyál,
Szárnya alat szent oltár,
Szent oltárba igaz hit,
Igaz hidbe Boldogasszony
Kitekint a napkeletre
Ot lát egy aranyos házat,
Kívil aranyos, bellül irgalmas,
Néty sarkába négy oltár,
Közepibe Krisztus Urunk
Térdig vérbe, könyékik könybe,
Ott olvassa a szent könyvejit,
És parancsojja az Ádám fijajinak,
Ménnyeték a fekete feld színe alá,
És hirdesséték eszt a kevés imáccságomat,
Aki eszt elimátkozza réggē, débe, este,
Az velem lessz a paradicsomkerbe.
Szóll a kakas,
Kej föl, Márija,

Mer mēkfokták szent fíjadat,
Magozs Betlehembe vezették,
Kőláphosz kötöszték,
Vasostorral ostoroszták,
Vasvesszőve sanyargatták,
Piros vérét ēhullasztották,
Odamēntek a szent anygyalok,
Arantányérba fölvitték,
És az ég . . .
Fölszētték,
Az égbe fölvitték,
Aki eszt elimátkozza rēggē, débe, este,
Velem lēssz a paradicsomkerbe.

„. . . Ezēk estēli imáccságok, az a Szóll a kakas, mēg a . . . ez a Égēn mēn a madár, ez mos, mikó hogy . . . esztet nagyon szeretēm . . . Mondom, mēg iskolās vótam én, nem tudom, mer mā tizenkét éves koromba szógátam, hogy mījen kicsi, hány éves lēhettem . . . hát négy osztált kijártam, talán oan harmadikos . . . mondom, akkó ēgy ēregembērtü esztet tanútuk . . . Az az ōregembēr vót, Gyurgyovics István bácsinak hítták, s az oan rosszú látot, a fíja az kocsmáros vót ott a doroszlaji izéná, állomásnak szēmbe, s akkó az onnan szint mēnt . . . a Márijáhó, mindēn rēggē, no hát nyáridő vagy ōszidőkó, nem vót tél vagy ojan nagy hó, mindēn rēggē, mikó négyet harangoszták, oda mēnt a Sziz Márijáhó imátkozni, az ojan istenfēlő embēr vót . . . Akkó mink gyittünk haza iskolábu: – Pista bácsi, hun vót? Monygya, hogy vót ēre. Hát, akkó ēmēnt ēty kicsit beszēgetnyi valahova, valakikhē, ugyē, az ű korbelijūhő. No, és akko, mit? Imátkosztam! – Mit imátkozot, kē? – Mēktanítalak bennetēket is! – De nē a Miatyánk-ra! – minygyá kimontuk. – Nem, ojanra, amijent mēg nem hallottatok. No, akko keszte tile, hogy Égēn mēn a madár . . . Őregembēr vót . . . ojan hetvenēn jó föllū vót . . . Zsíros Vērka . . . 1923-ba Doroszlón . . . asztán gyüttünk ide, negyvenhédbe gyüttünk ide, azúta it vagyunk Kupuszinán.”

Elmondta Marosné Zsíros Verka, 72 éves. Kupuszinai lakos, Doroszlón született.
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

255.

Emitt gyün Jézus,
Lelkēd látta Jézus.
Hol vótá, szép Jézusom?
Aratók városába,
Szēgínyēket látogatni,
Betegeket gyógyítani.
Kész a lélēk,
Hosszú, betēg a tēst,

Halálunk óráján,
Számos jelés napjain,
Ha én ē tanálok alunni,
Kakasok szólanak,
Máriát kiáltanak,
Kelj fel, kelj fel, szép Szűz Mária,
Mért megfogták szent fiadat,
Azt valóságos keresztfára felfeszítették,
Valahány vére ěsöppent,
Angyalok főszették,
Kehejbe tötték,
Krisztus Urunk színe elébe tötték.
Krisztus Urunk azt felěte:
Nem szólok és nem beszélěk,
Aki ezt az imátságot este-rőggē ěmogya,
Az nyitva lösz neki a mēnnyország kapuja.

Elmondta Makra Rozália, 78 éves. Rábé
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1989-ben. A szőveget írásban kaptam.

256.

Jézus az ěn szép kőronám
Midőn eljőn végső órá
Bár a Krisztusé ěn meghalnék
Űr Jézusért szenvednék
Még itt élek ővé leszek
Ha meghalok ővé leszek
Jőjj el jőjj el lelkem láto Jézus
Az ěn tisztitom
Ehol jön a Jézus
Szálás ado Jézus
Űr Jézus az ěn tisztitom
Űr Jézus
Bizon bizon mondom
Bár csak egy óráig jó ember lehetnék
Űr Jézus kapuja meg nyilnék
A zsidok által verték
Szent vére hulajték
Az angyalok felszeték
Kehelben töltöték

Az Úr Jézus szava azt mondja
Aki ezt az imadságot elmondja
Velem lesz a paradicsomba. Amen.

Elmondta Rukavina Rózsa, 58 éves. Kishegyes
Gyűjtötte Virág Gábor 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

257.

Én kimenék ajtóm előtt,
Ott látok egy kápolnát,
Kivő aranyos, belől irgalmas,
Tekints, Jézus Krisztusom!
Amot jön két korona béli gyerek.
Hol jártál, te két korona béli gyerek?
Betegeket gyógyítani,
Szegényeket segíteni,
Öregeket gyámolítani,
Szenvedőket megvigasztalni,
Imacsügedőket felemelni,
Békétleneket kibékíteni.
Krisztus Urunk azt mondja,
Aki ezt a cselekedetet meg teszi minden nap a nevembe,
Velem lesz a paradicsom kertbe.

Elmondta Mészárosné Kapusi Julianna, 67 éves. Csóka
Gyűjtötte Horváth Csaba 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

258.

Názáreti Jézus,
Zsidóknak királa,
Győzedelmes titok,
Oltalmaz minden gonosztól!
Szent Isten,
Szent, erős Isten,
Szent, halhatatlan Isten,
Könyörűj rajtam,
Világosítsd meg, Uram, az én szemeimet,
Hogy a gonosz halálba el ne aludgyak,
Hogy az ellenség ne dicsekeggyen bennem,

És hatalmat ne vegyen rajtam!
A te kezedbe ajánlom lelki fegyverkezésemet.
Ó, boldokságos Szűz Mária,
Kit méhedbe fogattá,
Názáreti Jézus,
Bocsássa meg a bűneimet,
Kit vétettem egész életembe,
Kiváltképpen szent napon is.
Ó, édes Jézuskám,
Hálát adok neked,
Hogy megőrzötté, mektartottá szent napon,
Tüszű, visztű,
Hirtelē haláltú,
Kéccségbeeséstű,
Nehéz nyavajátú,
Rossz embërnek szándékátú,
Kártú, kárvallástú,
Mindenféle veszedelemtől. Ammen.

Elmondta Sárkányiné Huszár Erzsébet, 83 éves. Kanizsa
Gyűjtötte Silling István 1994-ben.

259.

Ma van a péntek,
Krisztus Urunk napja
Krisztus Urunkat negyven zsidó megfogta,
Pilátushoz vezették,
Vassöprüvel söprűzték
Epével etették,
Ecettel itatták.
Egy csepp vére elcseppent,
Az angyalok felszedték,
Aranytányérra tették,
Krisztus Urunk elé vitték.
Krisztus Urunk azt mondta:
Aki ezt az imádságot este reggel elmondja,
Hét halálos bűne megbocsájtatik neki. Amen.
Szól a kakas,
Kelj fel, Mária,
Megfogták a kis Jézust,

Keresztfára feszítették,
Egy csepp vére elcseppent,
Krisztus Urunk azt mondta:
Aki ezt az imádságot este reggel elmondja,
Úgy beveszi a menyországba,
Mint a ma született gyermeket.
Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Engem őriz három angyal,
Egyik éfélig,
A másik viradtig,
A harmadik halálom órájáig.

Elmondta Borbásné Galusz Katalin, 70 éves. Budiszava
Gyűjtötte Pásztor Árpád ft. 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

260.

Péntek, Péntek, szent aranyos Péntek,
Krisztus mene kínjának,
Kínján esék esete
Öt mélységes sebeje,
Kiből kifolyt
Drágalátott Szent Vére hullása.
Orgonának három ága,
Magas mennynek hangossága,
Nyisd kaput, Arkangyal,
Nyújts kezet, Mária,
Mert most megyek Űrszínt látni,
Örök vendég fogadni,
Békesség szerezni.
Ki elmondja ezt az imádságot este lefektibe, reggel felkeltibe,
Az Úr Jézus megsegíti minden lépésibe.

Leírta László Erzsébet Mária 92 éves korában. Székelykeve
Gyűjtötte B. Vargáné Dani Anna 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

261.

Istennek őrszent angyala,
Engem őrzésed alá az Úr kegyelmességétől bízott anyám méhéből
Világoddal ma látogass!

Segéjj, vezéjj és támogass, Uram!
Halgasd meg imádságomat,
Jusson szent színed elé!
Álgjuk az Urat!
Hálákat adunk neki,
Isten irgalmasságából bizott anyám méhéből,
Hívlak segítségül.
Az áldott Jézus,
Békesség-, szállásadó Jézus,
Beteg a test bűnök miatt.
Elmult órán,
Által verték a zsidók,
Piros vére hullaték,
Az angyalok fölszették,
Kehelybe töltötték.
Azt mondta, halják meg,
Drága Jézus, Mária, Szent József, kínjaid közt, halják meg,
Boldogságos Szűzanyámnak kebelibe nyugodjak meg,
Drága Jézusomnak öt mélységes szent sebibe rejtezzek el,
Mind azokba nyugodjak meg mindörökké. Ammen.
Istennek őrszent angyala,
Engem őrzésed alá az Úr kegyelmességétől bizott anyám méhéből
Világoddal ma látogass!
Ha valaki ezt az imádságot este-reggel elmondja,
Véle léssen a paradicsomkertben,
Örök dicsőségben. Ammen.

Elmondta Ódriné Tóth Erzsébet, 78 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Stuparić Marianna 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

262.

Ehol jön a Jézus
Lelkem látó Jézus
Örök dicsőséget mondó Jézus
Békesség szállásostul
Bizony vendég,
Akitől beteg a test
Kész a lélek véled elmenni.
Ó, én elmúlt óráim,
Rövid számos napjaim,

Ha még egyszer gyónt ember lehetnék!
Urak akarnak hozzám venni.
Jöjj el hozzám Jézus Krisztusnak Szentteste és Vére,
Lakozzál énbenem, mint Jézus Krisztus Názáretben.
Bízok Istenben,
Áldott legyen az az óra, amelyikben felkeltem (vagy lefeküdtem)!
Én lefekszek én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Mellém teszem két kezemet,
Két mise mondó gyertyámat.
Paradicsomba csendítenek,
Szangyalok lövének,
Názáretbe felvinnének,
Názáretből Betlehembe,
Bízok Atya Jó Istenben.
Az égen megy egy madár,
De nem madár,
Szárnyas angyal Szent Oltárban,
Boldogasszony kitekintett
Ott látott egy aranyos házat,
Kívül irgalmas,
Belül van Krisztus Urunk,
Térdig vérbe, könyékünkbe,
Előtte áll két próféta
Menjetek el két próféták
Fekete föld színére
Számból származott Szent Igéket hirdessétek:
Ki kell a világból múlni,
Krisztus Urunk elébe állni.
Krisztus Urunk azt mondta,
Sem szólok, sem beszélek,
Aki ezt az imádságot este lefektében, reggel felkeltében elmondja,
Hét halálos bűnétől megmenekül.

Elmondta Rencsényiné Albert Teréz, 85 éves. Szabadka
Gyűjtötte Gyivánovity Róbert 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

263.

Jöjj el én Istenem én hivatalomra.
Üdvözítője lelkem
Kegyelmes király,

Mert most érzem testem gyarlóságát.
Testem, tagjaim mind el nehezednek,
Óráim napjaim mind meg rövidülnek.
Jöjjetek el én nemzetségeim én jóakaroim
Mert ma nyilván szállok számadasomra.
Akkor nektek egyet se szólhatok,
Szélességnek bölcsen formálója
Mennjei seregnek tündöklő zászlója
Vedd be az én lelkem kegyes áldozatban.
Törd el azt a vesszőt melyel sújtogatnál.
Az én csontom izzé porrá eltördelnéd
Ha bűneim szerint sújtanál.
Hotfölkának himes hámos kápolnája
Kívül aranyos belül irgalmas
Abba megy a Szent Péter
És szenteli az ő miséjét.
Tégy háromszor egy lépést térdepelve,
Tekincs fel a magas égnek márvány kapujára,
Látod huzák a kegyetlenek egy zsidót
Kegyes Jézust.
Húsa száradva,
Vére hullajtva
Kezében misegyertya
Korozsma gyerek a hóna alatt.
Aki ezt az imátságot nemhogy minden nap,
Csak minden pénteken és szombaton elmondja,
Nem viszik le a pulgatóriumba. Amén.

(Imáccság a Petkov Vica Nényi atya 1979-I-28-án. 1982-XII-2-án halt meg a Pétkov Vica néni – a küldő megjegyzése.)

Elmondta Petkov Vica, ismeretlen korú asszony. Újvidék
Gyűjtötte a *Hitélet* című katolikus folyóirat 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

264.

Ehin gyün Jézus,
Lelkünk látó Jézus
Békeség szállásodra Jézus
Kész a lélek,
Beteg a test.
Minden múlt órákra napokra meggyonhatnék,

Halálom óráján gyön ember lehetnék.
Mária kapuja megnyílna.
Krisztus Urunk születése,
Zsidok által vett szent vére hulladéka.
Az angyalok fölveszik,
Kehelybe teszik
Krisztus Jézus elejibe visszük.
Krisztus Jézus azt mondta
Aki ezt az imádságot elmondja
Hét halálos büntől megszabadul
És megadatik néki az áldott menyország.
Angyalok királynéja
A mi Urunk Jézus Krisztusnak anyja
Megnyitotta bűnös szemeinket,
Felébredtünk ujabban felviradtunk.
Ó hányan szenderültek át a jobb életre,
Kik a Szűzanyám pártfogását meg nem vetették.
Milijon mint boldogok
Aki a menyország kapuján Jézus vére
Festett keresztje számunkra. Amen.
Mikor az Úr Jézuska a fekete földön járt.
Elindult a Gecemányi Kertbe,
Leülve az olajfák tövére.
Arra mentt a szép Szűz Mária – kérdezte
Mit szomorkodsz szerelmes szép Fiam?
Hogyne szomorkodnék,
Mikor a vér elborította szememet.
Eregy le a Szűz Mária kertjébe,
Szakajcs három szál virágot.
Egyiket vérrű,
Másikat hájogrú,
Harmadik termésrül.
Vér, héjog, termés szakadozzon le, az Úr Jézuska szemirű.
A mi szemünket is gyógyítsa világosítsa meg. Amen.
Ki mék ajtom elejébe.
Föltekintek a magas égre.
Nyitva láttom a menyország kapuját,
Benne láttom a Boldogságos Szűz Máriát.
Szent térgyin térbetyül,
Szent könyökén könyökül,

Szent miséket hallgassa,
Gloriákat olvassa.
Szól a kakas szól
Máriát kiáltsa
Kelj fel Mária,
Megfogták a kis Jézuskát,
Magos fára feszítették,
Három szöggel megszögezték,
Három csepp vér elcseppent.
Oda mentek az angyalok,
Felszedték,
Kehelybe tették.
Krisztus Jézus elejibe vitték.
Krisztus Jézus sem szól sem beszél.
Aki ezt az imádságot elmondja este lefektibe, reggel fölkeltibe
Megadatik néki az áldott menyország.
Angyalok Királynéja Mária
Isteni magzatod megnyitotta az én bűnös szemeimet
Fölébredtem.
Kegyes királyom, kérlek mindenkor légy velem.
Szívem el ne aludjon,
Gyarló testem az éjjel békében nyugodjon,
Hogy én Téged mindenkor lássalak.
Minden gonosz távozzon.
Áldást mondunk az Urnak,
Hálákat az Istenek.
Ki háza, háza
Szent Benedek háza,
Ostyá az ajtaja
Tömjén az ablakja
Négyszögletes szent oltár
Azon van a szent kereszt.
Kerülj köröszt
Örizzen a sörkentyüs Szűz Mária.
Anna szülte Szűz Máriát.
Mária szülte Szent Fiát.
Fiam, fiam fényes Jézus,
Kérlek mindenkor légy velem.
Nyisd meg a kapudat,
Mosd meg az utadat.

Öt-hat ezer év múlva,
Gyünek szentek, szent angyalok,
Hoznak kenetet mirhát
Amivel az Úr Jézus szent sebeit kenegetik.
Mondom mondom néktek
Aki ezt az imádságot elmondja
Hét halálos bűntől megtisztul. Amen.

Elmondta Katona Szabina, 71 éves. Kevi
Gyűjtötte Silling István 1996-ban. A szöveget írásban kaptam a *Hitélet* című kató-
likus folyóiratban közzétett felhívásra.

EGYÉRTELMŰEN KERESZTÉNY TUDATFORMÁJÚ-FUNKCIÓJÚ SZÖVEGEK

MÁRIA KERESI KRISZTUST

265.

Amoda van ety szép fehér kápolna,
Kívül aranyos, bellű irgalmas,
Arra mén a Márta,
Kérdi tüle: Mér sírsz, Mária?
Hogynē sírnék, keseregnék,
Mikó az én szent fijamat elvitték a Sinai naty hegyre,
Dárdává szurkáták,
Tövisékkal koronászták,
Hét csöp vérit elejtették,
Krisztus Urunk elejibe vitték.
Aki eszt az imáccságot réggel-este elmonygya,
Hét halálozs bűnnel mēg lēs bocsájtva.

Elmondta Orosznē Csőke Erzsébet, 52 éves. Szilágyi
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

266.

Amoda van egy szép, fehér kápolna,
Abba van a Szüz Mária,
Arra megy a Márta,
Kérdi tölle,
Mért sírsz, ó, Mária?
Hogyne sírnák, keseregnék,
Mikor az én szent fiamat elvitték Sinai nagy hegyre,
Dárdával szurkálták,
Tövisekkel megkoronázták,

Hét csöpp vérit elejtették,
Az angyalok mind fölszették,
Krisztus Urunk elejbéje vitték.
Aki eztet este-reggel elmondja,
Annak nyíva lessz a Menyország kapuja.

Elmondta Szalmáné Lendvai Erzsébet, 81 éves és Breznyákné Szalma Ilona,
77 éves. Szilági

Gyűjtötte Varga Anikó és Šorgić Szabina 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

267.

Ět újámmál vetek keresztet,
Ötvenět anygyálommál,
Māriā tejével,
Szent Benedek keresztyivē.
Āmodā vān ety kis kāpolnā,
Kívī irgālmās, bellī kegylmes,
Ābbā tērbetyīl šēp Sziz Māriā,
Ā rā mēn tizenkēt tānītvā,
Kérđi téle: Mit kesereksz?
Hogynem keseregnék,
Szent fijāmāt mos vitték,
Dārdāšztāk, koronāšztāk,
Hét csep vērēt elejtették,
Āz anygyālok felszették,
Krisztus Urunk elejébe bevítették.
Krisztus Urunk āšzt ígérte,
Āki eszt āz imāccsāgot reggel-este elmonygyā,
Holtyā utān nyitvā lesz ā menyorszāg ājtājā.

„Eszt én ěty kis bēzdányi lāntú tanútam, aki vigyāsza a Ěršit, mikó kicsike vót,
negyenbe.”

Elmondta Dienesné Urbán Mária, 66 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

268.

Amot látok egy aranyos kápolnāt,
Külseje aranyos, belseje kegylmes,
Abba űl mi Szüzanyānk, Māriānk,
Ki van eresztve szent haja,

Kezébe van szent könyve,
Sírva-ríva imátkozik belőle.
Arra mēnt Szent Péter,
Kérdi tőle: Miér sírsz, Szűzanyánk, Máriánk?
Ó, hogynē sírnék,
Három napja mióta szent fijamat nem láttam,
A zsidók mekfokták,
Szent haját szaggatták,
Szent szakálát tépászták,
A piros vére fojamodott,
Az anygyalok fölszették,
Fehérbe, gyoldzsba betakarták,
A Jóistennek bemutatták. Ammēn.

Elmondta Kávainé Dávid Szabina, 65 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1995-ben.

269.

Esti és reggeli ima.

Amoda látok egy aranyos kápolnát.
Kívül aranyos, belül kegyelmes.
Abban ül a mi szép szűz anyánk, Mária.
Ki van eresztve szent haja.
Kezébe van szent könyve.
Sírva-ríva imádkozik belőle.
Ara mēn szent Péter.
Kérdi tőle: Ó, Szűzanyánk, Máriánk, miért sírsz?
Ó, hogyne sírnék,
Mikor három napja elvesztettem szent fiamat!
A zsidók megfokták,
Szent haját szaggatták,
Szent szakállát tépázták.
Piros vére fojamodik.
Az angyalok felszedték.
Fehérbe, gyócsba betakarták,
A jó Istennek bemutatták.
Aki eztet elmondja este, regel,
Anak nyitva leszen Menyország Kapuja.

Leírta Cérnáné Horvát Viktória, 62 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Bodor Anikó 1994-ben. A szöveget írásról másoltam.

270.

Amoda látok egy aranyos kápolnát,
Külszeje aranyos, a belseje kegyelmes,
Abban ül a szép Szűzanyánk, Máriánk,
Ki van eresztve szent haja,
Kezébe van szent könyve,
Sírva-ríva imátkozik belőle,
Arra ment a Szent Péter,
Kérdi tőle: Ó, anyám, Máriám, mért sírsz?
Ó, hogyné sírnék,
Mikor három napja szent fiamat nem láttam,
A zsidók mēkfokták,
Szent haját szaggatták,
Szent szakállát tépászták,
Piros vére fojamodott,
Az anygialok felszették,
Fehérbe, gyoldzsba betakarták,
A jó Istennek bemutaták.
Aki eszt az imáccságot este-reggel elmonygya,
Annak nyitva lészen a menyország kapuja.

Elmondta Apróné Horváth Mária, 78 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

271.

Ó, anyám, Máriám, hol vagy,
Hol szomorkodsz?
Áll a tenger közepén a boldokságos Szűz Mária,
Arra ment a Szent Péter,
Kérdi tüle: Ó, anyám, Máriám, mér sírsz,
Mér szomorkocc?
A mēgváltó Krisztusomat három nap óta nem láttam.
Ó, te, Szent Pétér, mēnny el a széles nagy világba,
Mond mēg az öregeknek, az ifjaknak,
Aki eszt az imáccságot este lefektébe, reggel fölkeltebe elmonygya,
Beviszem atyámnak országába,
A paradicsomkertyébe.
Jézus, Mária, Szent József, legyetek énvelem,
Kiváltképpen halálom óráján. Amen.

„ . . . esztet mind a kettőt, a negyvenégyes háború idő alatt . . . ottan egy nővérnek jelent meg a Szűzanya . . . Szëgedën történt . . . Ki lëttek üldözve ja templombú, és kint ëgy fëre hejën ùk összejöttek imátkozni, és ot mëgjelënt ëjjë ja Szűzanya neki, és kërte, hogy eszt hirdessék mindën felé, és otan, atú a nővérkëtü tanútam . . . ”

Elmondta Apróné Horváth Mária, 78 éves. Oromhegyes
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

272.

Fehér rózsá, Mária,
Engem Jézus találva,
Máriának tejével,
Jézusnak vérével.
Én kiállok én ajtómbá,
Látom menyországot,
Kívi fényës, bellí irgalmas,
Látom a boldokságosz Szüz Máriát,
Lëeresztëtte aranyhaját,
Mëgoldotta aranyövét,
Tërdën tartya szent könyvét,
Ára mëgy á szeretettel való Szent János,
Kërdi téle: Mër sírsz, mër kesereksz, boldokságosz Szüz Mária?
Hogynem sírnék, keseregnék,
Mikor már három napja nem láttam Jézus Krisztus szent fijamat,
Ez világ urát,
Akinek job válán szent kereszt,
Szent keresztén szülögyermek,
Aki eszt az imáccságot elmonygya este lëfektébe,
Rëggel fölkeltébe,
Hét halálozs bine elbocsájtódik a Jézus Krisztus elël. Ammen.

Elmondta Kollárné Pécsi Anna, 54 éves. Kupuszlina
Gyűjtötte Holpert Ágnes és Silling István 1992-ben.

273.

Ó, hajnal, hajnal,
Szép, piros hajnal,
Ki Márija nyugodik,
Pokol tüze tületik,
Ó, eleven ostya,

Neked adom lelkem,
Tőled várom üdvösségem.
Én ki lépek én ajtómon,
Abban látom szüz szent Pétert,
Azt mondja térdig való vérben,
Könyékig való könyben:
Asszonyunk, mit hallotál,
Szép, szerelmes, szent fiadat ostromozák,
Vaskestyűvel csapkodják,
Mély gödörbe taszítják,
Meg szakad a piros vére,
Futamodik.
Aki ezt az imádságot elmondja este reggel,
Része léve a paradicsomban.

Elmondta Kovács Teréz, 80 éves. Bajmok
Gyűjtötte Fridrik Eszter 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

274.

Ó, hajnal, hajnal,
Szép, piros hajnal,
Kibe Mária nyugodik,
Úr tőle születik,
Pokol tőle töretik.
Eleven ostya, Uristen,
Neked adom lelkemet,
Tőled várom üdvösségemet.
Amoda látom egy szép rózsán póstya ostyát,
Kibe Szent Péter és Szent Pál az új miséjig mongya.
Ó, asszonyunk, Szűzmária,
Mért halgatod a mi új misénket?
Hogy ne halgatnám,
Mikor ma teljes harmad napja,
Mióta nem látom szent fiam,
Az ártatlan Jézust,
Ki térgyig van vérbe,
Könyéktől könyűbe,
Szent szakálát szagatják,
Szent haját tippázzák,
Tövis koronával koronázzák,

Lándzákkal átverik,
Három szöggel felfügesztik kínos körösztfára.
Ki ezt az imátságot elmondaná este lefektével, reggel felkeltével,
A hét halálos vétektől, kérlek szabadítsd meg.

Elmondta Rác Erzsébet, 65 éves. Beodra
Gyűjtötte Virág Dániel 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

275.

Amottan van egy aranyos kápolna,
Kivülről aranyos, belülről kegyelmes,
Abban ül a boldogságos Szüz Mária,
Szenthaja be van eresztve,
Szent könyve ki van előtte terjesztve,
Sírva és zokogva imátkozik belőle.
Arra megy Szent Péter és Szent Pál apostol,
Kérdik tőle: Mért sírsz, szerető Szüz Anyánk?
Ó, hogyne sírnék,
Mikor három teljes szent napja
Szerető szent fiamat sehol nem lelem.
Ne sírj, szerető Szüz Anyánk,
Szentfiad a zsidók elfogták,
Szent haját tépték, szaggatták,
Vassöprűvel csapdosták,
Vérét kiontották,
Az angyalok felszedték,
Kehelybe tették,
Az Atya Isten azt mondotta,
Aki ezt az imát este-reggel elimátkozza,
Halála óráján nyitva lesz előtte a menyország kapuja.

Elmondta Hallai Ilonka, 74 éves. Szaján
Gyűjtötte Sörös Róbert 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

276.

Hiszek egy Istenbe,
Bízunk egy Istenbe.
Abba van egy arany kápolna,
Kívü irgalmas,

Belű kegyelmes.
Abba van a boldogságos szüzanyám, Máriám.
Szent könyv előttte,
Szent haj leeresztve,
Sírva és zokogva
Imádkozik belőle.
Ára mén a szent Péter és szent Pál,
Kérdi tülle:
Mér sírsz szüzanyám, Máriám?
Hogynē sírnék,
Teljes három napja szent fiamat elvesztöttem.
Ó, szüzanyám, Máriám,
Tekints föl az égbe.
Zsidók megfogták,
Szent haját szaggatták,
Arcul csapdosták,
Gödörbe taszigálták.
Három piros csepp vére elcsöppent.
Szent angyalok fölszedték,
Fehér gyócsba tekerték,
Krisztus urunk elejbe vitték.
Krisztus urunk asz mondta néki:
Aki ezt az imádságot este, réggē ěmondja,
Úgy visszük Menyországba,
Mind kisdéd lélek, korozsmávā,
Hét bűneink megbocsájtódik. Ammēn.

Elmondta Tóth (Szanda) Istvánné Balázs Piros, 59 éves. Csóka
Gyűjtötte Kónya Sándor 1979-ben. A szöveget írásban kaptam.

277.

Ěn lefekszek ěn ágyamba,
Mint Űr Jézus koporsójába,
Három angyal fölöttem,
Egy viraszt ěfélig,
A másik virattig,
A harmadik halálom óráig. Ammen.
Magas menyországba lakozik egy ékes kápolna,
Abba űl asszonyunk Szűz Mária,
Szent feje vállára hajtva,

Szent szíve szomorodva,
Ára meg Lukács evangélista,
Kérdi tőle: Mit sírsz, mit rísz?
Hogyne sírnék,
Harmadnapja nem láttam a Jézusomat.
Menny, csugd be az oltári könyvecskédet,
És menny a Kálvária-hegyére,
És ot meglátod,
Hogyan kínozzák a kegyetlen zsidók.
Aki esztet este-réggē elmonygya,
Vélem lessz a menyei paradicsomba. Ammen.

„... hát, tanútam még gyermekkoromba az édesapámtú . . . Barna János . . . 92 évet
élt az apám . . . hatvanba (halt meg) . . . hát, én este szoktam mindég ēvégezni . . .”

Elmondta Serfőzőné Barna Teréz, 76 éves. Zenta
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

278.

Názáretbe van egy muturfa,
Kívű aranyos, belű kegyelmes,
Abba mondanak hétszer hét szent misét.
Én ott állottam
Szerelmes szent fijammal,
Ártatlan Jézuskámmal.
Ēgyszēr csak elkapták mellőlem a kegyetlen zsidók.
Fölfeszítették magas keresztfára.
Keresēm utcárol utcára,
Sēhol nem találom.
Ēgyszercsak előtaláltam szent Lukács evangélistát.
Kérdžēm: – Nem-ē látta szerelmes szent fijamat,
Ártatlan Jézuskámat?
– Ő, anyám, anyám, boldogságos Szűzmárijám,
Mēnj el, mēnj el a fekete föl színe alá,
Ádám magvai közé,
Kijáltva hirdesd lēfektünkre, fölkelünkre!
Én mondom, a Teremtő, aki mēgváltotta a világot.
Aki ezt az imádságot háromszor lēfektibe,
Háromszor fölkelibe elmondaná,
Megüdvözülne.

(Nagyanyjától tanulta, Százi Etelkától – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Bicskeiné Balázs Ida, 64 éves. Oromhegyes

Gyűjtötte Bodor Anikó 1990-ben. A szöveget írásban kaptam.

279.

Nāzāredbéli Jézus,
Zsidóknak kirājja,
Veszedelembe forgók Istene,
Megtestesilt szent Ige,
Ne hāggy ā bínben elveszni.
Szent Isten,
Szent, erés Isten,
Szent, hálhátátlán Úristen,
Kēnyērj rájtām!
Hét kereszt ālát lēfekszek,
Hét kereszt ālát fēlkelek,
Ériz, ānygyāl, éfélig,
Boldoksāgosz Sziz Mārijā virāttig,
Jézus Krisztus mindétig,
Hogy gyārló testem nyugoggyék,
De szívem el nē āluggyék,
Hoty téged mindenkor lāsson,
Minden gonoszt tāvosztāsson,
Sātānok mekkōtessenek,
Hogy testeink nē fertēzzenek,
Eszt engeggyed meg nekem kegyessen,
Ātyā, Fiú felségesen,
Élvén ērēk dicsésségben
Ā Szentlélekkel mindērēkké ērēkké āmmen.
Mā válā péntek,
Ānnāk nāpjā válā,
Méne Jézus kinnāk színhelére,
Meglāttāk ā zsidók,
Fēlfeszítették mágās keresztfārā,
Foj a szent vére,
Szomorkodik szent lelke,
Hervād ā szent színe,
Szól ā boldoksāgosz Sziz Mārijā:
Ó, fijām, fijām,

Szerelmesz szent fijám,
Én az gondoltám, te leszel bús,
Lātod, fijú, én lészék bús.
Ki eszt a imāccsāgot elmondānā.
Nāzāredben vān egy mutrumfā,
Kívil áranyozs, bellí kegyelmes.
Ábbā mondānāk héccer hét szentmisét.
Én ot hālgátom szerelmesz szent fiámmāl,
Ártátlān Jézusommāl.
Etsyszer elkāpjāk melélem ā kegyetlen zsidók.
Keresem uccākrol uccākra,
Sehol sem tālālom.
Elétālālom Szent Lukācs ēvāngélistāt,
Kérdem: Nem láttād-ē szerelmesz szent fijámāt,
Ārtátlān Jézusomāt?
Szólā: Ó, ānyām, ānyām, szép Sziz Mārijām,
Menny el, menny el ā mágās Kālvāriā-hegyére!
Ot vāgyon ety szent keresztfā,
Āzon vāgyon fēlfeszítve,
Vāzsdārdākkāl nyitogāttyāk,
Ārcul verik,
Vérrel verejtékezik,
Ecettel, epével itássāk,
Tēvisekkel koronāzzāk.
Ó, ānyām, ānyām, szép Sziz Mārijām,
Menny el, menny el ā fekete fēlt szín ālā,
Ādām mágbāi kēzé,
Kiālzsd, hirdezsđ,
Lefektekre, fēlkeltekre,
Hogy āki elmonygyā hāromszor lēfektébe,
Hāromszor fēlkeltébe,
Megidvezítēm, āmmēn.
Dicsésség āz Ātyānāk és Fiúnāk és Szentlélek Istennek,
Miképpen kezdedben válā, most és mindenkoron,
És mindērēkkēn ērēkkēn āmmēn.

Elmondta Karlicsekné Molnár Verona, 86 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Silling István 1983-ban.

280.

Hiszünk egy Istenben.
Bizunk egy Istenben.
Amoda van egy aranyos kápolna
Kívül aranyos,
Belül kegyelmes,
Eben van szűz Anyánk, Máriánk,
Haja leeresztve,
Könyv a kezébe,
Könyves szemel olvas belőle,
Arra mén szent Péter és szent Pál apostol,
Kérdik tőle
Miért sírsz szűz Anyánk, Máriánk?
Hogy ne sírnék,
Hogy ne rínék,
Teljes harmad napja
Miota szent fiam elvesztettem.
Oh szűz Anyánk Máriánk
Tekíncs fel az égre
A zsidok megfogták,
Gödörbe taszítják,
Szent haját tépázák,
Szent szakálát szagatják.
Piros vére folamodik,
Az angyalok felszedik,
Fehér gyolcsban betakarják
Az Ur Istennek be mutatják.
Az Ur Isten aszt hatta
Aki esztet regel este elmondja,
Nyitva lesz részére a menyország kapuja. Amen.

Leírta Csuka Rozália, 78 éves. Ürményháza
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

281.

Hiszünk egy istenben.
Bízzunk egy Istenben
Amoda van egy aranyos kápolna
Kívül aranyos, belül kegyelmes.

Abban van Szűzanyánknak Máriának haja leeresztve
Könyv a kezében
Könnyes szemmel olvas belőle
Arra megy Szent Lukács evangelista
Kérdi tőle miért sírsz, Szűzanyánk Mária?
Hogyne sírnék, hogyne rínék,
Telyes három napja amiota szent fiam elvesztettem.
O Szűz Anyánk Máriánk
Tekints fel az égre.
Zsidok megfogták
Gödörbe taszítják.
Szenthaját tépázák
Szakállát szagatják.
Piros vére folyik
Az angyalok felszedik
Fehér gyolcsban betakarják
Úr Istennek bemutatják
Úr Isten ezt látta.
Aki eztet reggel este elmondja
Nyitva lessz részére a menyország kapuja.
Én lefekszem én ágyamban
Mint Úr Jézus a koporsóba
Álom engem meg ne csaljon
Gonosz tőlem eltávozzon
Számbol szentkenet
Fejem alá szentkereszt
Őriz Angyal éfélig
Mária virattig
Jézus Krisztus mindig.
Kakasok szólanak
Máriát kiáltanak
Szentfiadat megfogták
Kőoszlophoz kötötték
A keresztfára feszítették.
Egy csöp vére elcseppent
Mind felszették az angyalók
Kehelybe öntötték
Szűz Mária elébe vitették.
Aki reggel este ezt elmondja
Hét halálos büntől megszabadul a lelke. Amen.

Én lefekszem én ágyamban
Mind Úr Jézus koporsoba
Mellém rakom két karomat
Meggyújtottam két gyertyámat
Három angyal van mellettem
Egy őriz éfélig
A másik hajnalig
Harmadik halálom óráig amen.

Elmondta Jenei Magdolna, 83 éves. Magyarcsernye
Gyűjtötte Gyermán Ervin 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

PILÁTUS-JELENET

282.

Kakasok mēkszólaltak,
A Máriának kiáltottak,
Szent fiadat ēfokták,
Három csēp vér elcsēppt,
Az anygialok fōszētték,
Ólomtányérba tētték,
Kehejbe öntötték,
Krisztus elejbe vitték,
Krisztus Urunk sē nem szót, sē nem beszēt,
Csak aszt monta,
Öld az embēr fiát, öld.
Én nem ölöm, csak itélem . . .

„. . . én csak így tudom, de máskéb van ez . . . apámtól . . . mikó még én kislán
vótam, akkó fōkēt, osz mēnt dolgozni, osz mindég, akkó ēkeszte imátkozni . . . és én
asztán elfelejtētem . . .”

Elmondta Borovicsné Zsivity Margit, 74 éves. Topolya
Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

KRISZTUS–MÁRIA-PÁRBESZÉD

283.

Kákások szónák,
Mārijāt kijāccsāk,
Kel fel, kel fel,

Mer mekfokták,
Ety csep vérit kicséppenték,
Anygialok felszötték,
Krisztus elibe vitték,
Mondā Jézus,
Sem szólok, sem beszélek,
Valaki eszt à imāccsāgot elmonygyà este lēfektibe,
Rēggē fēlkeltibe,
Hét hālālozs bīne mēgbocsātátik.
Ijed, ijed àz ember,
Tene-mene àz ember,
Tekincs Mārijārā,
À mennyei szent fijārā,
Ó, fijām, fijām,
Ārtátlān Jézus,
Kiben Mārijāt szilēd,
Pokol tilet tāvozik,
Eleveny ostyā,
Neked ājānlom lelketem,
Fekete fēdben testemet,
Hívunk, Jézus, segiccséginkre, āmmen.

„Ēregānyāmtú mēg ēregāpāmtú. Mēg à anyāmtú is tānútām. À anyām, mikor mēkhált, ākkó én vótām tizennégý éves. Anyām hārminchēt, fijátálon hált mēg . . .”

Elmondta Balogné Vigh Anna, 68 éves. Kupuszinga
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

284.

Piros színű szép hajnal
Kiben nyugszik Mária
Úr túle született
Világ túle terjedett
Pokol túle megtöretett
Neki adjuk a mi lelkünk üdvösségét
Mert mikor az Úr Jézust elfogták
És nehéz kereszt alatt huncóták
Arra mēnt a szép Szűz Mária
És aszt monta:
– Fijam ne . . . az anyának a fiát mēghalni
Az Úr Jézus aszt monta:

– Küld el Szent Jánost a fekete földnek színére
Hogy hirdesse számbol származott szent ígémet
Aki ezt az imádságot este-rëggë ěmondja
Az velem lësz az örök boldogságban. Ammen.

Elmondta Karó Mária, 80 éves. Szabadka
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben. A szöveget írásban kaptam.

285.

Piros színü szép hajnal,
Miben Mária nyugszik,
Úr töle született,
Velág töle terjedt,
Neki adjuk mi lelkünkett,
Tőle várjuk üdvöségünket,
Mert mikor az Úr Jézuskát elfogták,
Ěs fakeresztett hurcolták,
Arra ment a szűz anya Mária,
Azt mondta:
Fiam, fiam, nem lehetne az anyának fia helyet meghalni?
Küld el Szent Jánost,
Fekete föld,
Hirdese számbol szarmazot szent ígékett!
Aki ezt az imát este reggel elmondja,
Velem jösz az örök boldokságra.

Elmondta Bosnyák Ilonka, 59 éves. Szabadka
Gyűjtötte Mészáros Zoltán 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

286.

Fehér rózsa Mária
Engem Jézus találá
Szent lelkével szeretett
Szent halálával megváltott,
Ajtómban van uram Jézus,
Ablakomban Boldogasszony
Házom szögletében négy szép őrző angyalom
Kerüljetek keresztet
Őrizzetek Angyalok

Hagyj nyugodjak Szűz Mária ölében,
Szűz Mária született,
Szent székébe ültetett.
Föltekintek magas menybe,
Ott látok hét oltárt,
Hetediken Szent Péter és Szent Pál
Misét szolgált
Szűz Mária szent térdin térdepel
Könyökén könyököl
Kakasok szólnak
Az angyalok ébredének
Kelj fel Mária
Mert megfogták világ váltót
Csapdosták,
Szent fejét tövisekkel koronázták
Epével ecettel itatták.
Akkor mondja boldog anya:
Ó fiam, fényes Jézus
Halnék a te halálodban,
A te keserves kinszenvedésedben. Ammen.

Elmondta Lobodáné Szabó Julianna, 75 éves. Gombos
Gyűjtötte Mezei Melinda 1993-ban. A szöveget írásban kaptam.

287.

Názáreti Jézus!
Zsidóknak királya,
Veszedelemnek forgolevő Istene.
Megtestesült ige.
O, ne hagy a bűnben elveszni.
Szent Isten,
Szent erős Isten,
Szent, hallhatatlan Úr Isten!
Ma vala péntek,
Anak napja vala,
Megy az Úr Jézus a kin hellére.
Ezt meglátták a kegyetlen zsidók,
Felfeszítették magas kereszt fára,
Húll a szent vére,
Hervadt szent színe.

Szóll a Boldogságos Szűz Mária:
O, fiam, fiam, szerelmes szent fiam,
Az gondoltam én leszek bus,
Látom, fiam, teleszel bús.
Aki ezt az imádságot háromszor lefektében,
Háromszor fölkelteben elmondja,
Megüdvözől.

Leírta Lipai Etelka, 66 éves. Nagybecskerek
Gyűjtötte Silling István 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

288.

Piros hajnal hasadán,
Mária benne nyugodán,
Úr tüle születött,
Világ tülle támadott,
Eleven ostya,
Ténéked adom lelkemet,
Tülled várom örök üdvösségemet.
Ma pinték,
Hónap napja.
Készülj, Jézus, kínairedra!
Fognak zsidók, visznek,
Vasoszlophó oszlopónak,
Vaslánccā mēgláncónak
Tüves koronāvā koronáznak.
Ó, fíjam, fíjam,
Fényēs csillag,
Ha én tēeretted hét halált ēszenvedhetnék!
Ó, anyám, Máriá,
Menyj el fekete földnek színire,
Hirdesd ezt az én imádságomat.
Aki ezt az imádságot ēmondja,
Nyitva előtte Menyország ajtaja. Ammēn.

Elmondta Tóthné Balázs Piros, 59 éves. Csóka
Gyűjtötte Kónya Sándor 1979-ben. A szöveget írásban kaptam.

289.

Piros hajnal hasadása
Mária benne nyugoda
Úr tüle született
Világ tüle származott
Ma pínék, hónap napja
Készűjj, Jézus kinnaidra,
Mert a zsidók elfognak
Piros posztón mekkötöznek
Vasláncokkal megláncolnak
'sustorral megustoroznak
Nagyséprűvel meksöprűznek.
Ó, anyám, anyám, Mária anyám
Ménny el fekete föld szélire
Hirdesd el eszt a kis imáccságot.
Aki eszt az imáccságot este-réggel elmongya,
Úgy viszik bē a mēnyországba,
Mint kizsdedvén korozsmába.
Kérészt a zén kérészt üdvösségem
Köröszt a Jézus körösztje
Vénem köröszt az én mēnedékem.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!

(A szolgálójuktól, Julis nénitől tanulta kislány korában – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Szöllősiné Péter Erzsébet, 83 éves. Becse

Gyűjtötte Sáta Andrea 1992–93 telén. A szöveget írásban kaptam.

290.

Ěün gyün a Jézus.
Ó, lelköm, szállásadó Jézusom,
Beteg a test a büntül.
Ó, elmútt óráim,
Rövid, számos napjaim,
Ha én gyovont embör löhetnék,
Jézus asztaláhon járhatnék.
Járok, uram, teremtöm, szent asztalodhon,
Szent véröd fölvételire.
Ma péntök,
Krisztus urunk fogása napja,

Pogán zsidók mögfogták,
Zsina högyére félvitték,
Szent kezit, szent lábát egybe szegezték,
Epével, mérőggel itatták,
Tövissel megkoronázták.
Mögszólalt a Jézus:
Fekete fődshint.
Ó, anyám, magzat,
Aki ezt a szép imádságot elmondja péntökő röggē,
Szombaton délbe, vasárnap misekó,
A pokol ajtoja betövődik,
Menyország ajtoja mönyitódik.
Mondom, mondom,
Mai születött kisded.
Ó, hajnal, hajnal,
Szép, piros hajnal,
Kibe Mária nyugszik,
Úr tüle születik.
Eleven ostya, Jézus, Mária,
Néköd ajánlom testöm, lelköm, életöm, halálom,
Az én szép imádságom. Ammën.

Elmondta Bisztrickiné Berák Annus, 77 éves. Terján
Gyűjtötte Kónya Sándor 1981-ben és Simon Teodóra 1991-ben. A szöveget írás-
ban kaptam.

291.

Piros hajnal hasad,
Mária benne nyugszik,
Úr töle született,
Pokol tűzre vontatott,
Készül Jézus,
Itt jönnek a zsidók,
Tövisekkel töviseznek,
Koronával koronáznak,
Vasszegekkel kiszégeznek,
Ki hullik a szentvéred,
Az angyalok felszedik,
A kehejbe töltik,
Ara ment a Szűzanya,

Meny el Anyám, meny el,
Fekete földnek színére,
Hirdezd el az én szent nevem.
Krisztus Jézusnak szent teste és vére kihullása.
Aki ezt elmondja pénteken reggel, vasárnap mise alatt,
Úgy megy a menyországba, mint a megszületett gyermek!

Elmondta Árokné Gera Erzsébet, 82 éves. Egyházaskér (Verbica)
Gyűjtötte Pacsa Szilvia 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

292.

E szép, piros hajnal,
Kibe Mária nyugoszik,
Kitől világ terjed,
Kitől pokol töretik.
Eleven Úr Jézus,
Neked adom lelkem,
Tőled várom lelkem üdvőségét,
Mert megfoglák Urunkat,
Elvezették ahoz a csonka fához,
Kő oszlophoz kötözték.
Arra ment a Boldogságos Szűz Mária,
Kérdi tőle:
Óh, fiam, kié szenveded ezt a nagy kínt?
Szegényeké, boldogoké,
Úton, vízen járóké.
Aki ezt a kis imádságot elmondja este lefektében,
Reggel felkeltében,
Nem fogom a lelkét a purgatórium tüzében megégni,
Felviszem a lelkét a mennyekbe,
Ott fog örvendezni.
Minden lélek az Urat dicsérje
És áldja mindörökké.

Elmondta Bariné Nagy Julianna, 77 éves. Csóka
Gyűjtötte Horváth Csaba 1991-ben. A szöveget írásban kaptam.

Kitekinték napkelet felől,
 Ottan látok egy aranyos szentélyházat,
 Ablakjába ezer anygyal,
 Körülötte őrző anygyal,
 Éfélik Krisztus Jézus,
 Hajnalik Szüz Mária,
 Virattik Krisztus Urunk mindaddig.
 Péntéken volt annak napja,
 Amikor a Krisztus Urunkat mēkfokták,
 Töviskoronával mēkkoronászták,
 Ármél asszonyunk, szép Szüz Márija,
 Kérdi tőle:
 Fiam, fiam, finyēs Jézus,
 Kiért szenvedēd tē ezēket?
 Özvegyékē, árvákē,
 Úton, vizön járókē,
 Mēgnyomorodot rabokē,
 Uram vélő jótévōnkē.
 Ó, én Uram, Teremtőm,
 Ves körösztt, ó, énrám,
 Egy újjaddal, ety kar anygyaloddal.
 Péntéken volt annak napja,
 Amikor a Krisztus Urunkat mēkfokták,
 Oszlophosz kötösztték,
 Marok vesszővel vesszősztték,
 Áldot lēgyēn az ő szent vére,
 Ki e földre lēcsöppent,
 Az anygyalok fölszētték,
 Krisztus elejbe vitték.
 Az Isten is csak asz monygya,
 Ki eszt péntéken háromszor elmonygya,
 Mēgbocsájtatik nēki héd bűne.
 Kertye, kertye, paradicsomkertye,
 Kű kapuja, vas ajtaja,
 Tömény az ablakja,
 Kívül aranyos, belül irgalmas,
 Nétý szögibe nétý kar anygyal,
 Ęggyik lássa, másík hajja,
 Ó, Évának fiai,

Kit még illik hallani,
Isten előtt állani,
Térget, fejet hajtani,
Mer ki köll e világból múllani.
Első asszony Szent Anna asszony,
Szülte Máriát,
Mária szülte a Krisztus Jézust,
És méhébe fogadá Szentlélektől szent fiát.
Üdvözlégy, Mária, malasztal teljes . . . (háromszor)

(Nagyanyjától, Wölflné Vinkó Margittól [1914–1991] tanulta, aki a Madaras-szál-
lásokon nevelkedett Bajmok mellett, a magyar határ felé – a gyűjtő megjegyzése.)

Elmondta Wölfl Angéla, 24 éves. Bajmok
Gyűjtötte Jano Aleksandar és Silling István 1996-ban.

GOLGOTA-SZENVEDÉSKÉP

294.

Én lefekszek én ágyamba
Mind Úrjézus koporsóba
Fejem fölött arankérészt.
Azon van egy három angyal.
Egyik őriz éfélig,
A másik világos virrattig
Harmadik halálom órájig.
Ha kimegyék udvaromba,
Széttekinték az egekre,
Ott látok egy kápolnát
Kívü aranyos
Belü Krisztus fekszik,
Szent oldala még van nyíva
Szent orcája meghervadva
Piros vére kicsordulva
Az a mi Tuturusunk oltalma.
Szóll a kakas
Kelj föl, Márija
Viszik Jézust keresztfára
Középmező áll a rózsa
Tészi szent oldalára
Szent sírja szent kezit rája

Aki ezt az imádságot mindén este elmondja,
Paradicsomkerbe lészen véllem égyütt, ámmën.

„. . . Este . . . Édësanyámtú tanútam, Toldi Franciskátú, Kevibe . . .”

Elmondta László Péter, 62 éves. Kevi
Gyűjtötte Bodor Géza 1972-ben. A szöveget írásban kaptam.

295.

Én lëfekszëk én ágyamba,
Mind Úr Jëzus koporsójába,
Fejem fölött három angyal,
Ëgyik öroz éfélig,
A másik hajnalig,
A harmadik halálom órájáig.
Ha kimëgyëk kapum elé,
Föltekintëk a csillagos égre,
Ott látok egy kápolnát,
Kívül aranyos,
Belül irgalmas,
Benne fekszik a Názárëti Jëzus.
A kakasok kiáltják,
Këj föl, szép Szüz Mária,
Mëgfogták szent fiadat,
Magos körösztre fesztëtték,
Három csöpp vér érte ëcsöppent,
Az angyalok fölszëtték,
Kehejbe öntötték,
Jëzus elé vitték.
Ki ezt az imádságot este-rëgge elmongya,
Velem lësz a mënyországba.

Elmondta Sípos Julianna, 66 éves. Topolya
Gyűjtötte Herbut Ildikó 1994-ben. A szöveget írásban kaptam.

296.

Szól a kakas,
Këj föl, Mária,
Vezetik a Jëzus Krisztust a Poncius Pilátus alá,
Vasostorokkal ostorosztassák,

Vasláncokkal kötösztetik,
Aki eszt az imáccságot elmonygya este lēfektibe,
Rēggel fōlkeltibe,
Jēzuska hét halálozs bűnit mēgbocsájsa.
Ēn lefekszēk én ágyamba,
Krisztus Jēzus koporsóba,
Ēngēm ōriz három anygyal,
Ēggyik éfélig,
Másik éfél után,
Harmadik mikor a mēnyországban a harangot mēgvoníccsák.
Ēn kilépēk ajtó elelben,
Ot mēglátom napkelet kapuját,
Abban van ēgy Názáreti Jēzus Krisztus,
Térdig vérbe, könyékik könyben,
Arra mēnnek tizenkét tanítványok,
Nē nézzetēk, nē csodálkozzatok,
Mēnnyetēk a földnek színére,
Pokolnak rabságára,
Ot hirdessētēk,
Hogy aki eszt az imát elmonygya este lēfektibe,
Rēggel fōlkeltibe,
Jēzuska hét halálozs bűnit mēgbocsájsa.

„... dēdōreganyámtol, Molnárné Anitics Máriától tanultam . . . mēkhalt 73–74-ben . . . Kupuszinán . . .”

Elmondta Magóné Buják Verona, 37 éves. Szilágyi lakos. Kupuszinán született.
Gyűjtötte Magó Blanka 1995-ben és Silling István 1997-ben.

297.

Piros hajnal hasad,
Mārijā benned nyukszik,
Űr téled sziletik,
Pokol tize tēretik,
Készíj, Jēzus,
It jēnnek ā zsidók,
Vāsszegekkal kiszegezik,
Kihullik ā szent véred,
Āz anygyálok fōlszedik,
Szent átyād elejébe fōlviszik,
Szāny meg engem Lukācs evangelistā,

Vidd el eszt az imāccsāgot széles ez vilāgra,
 Szegénynek, boldognāk,
 Āki eszt az imāccsāgot elmonygyā pēntēken rēggel,
 vásārnāp mise elēt,
 Āz úgy mēn be ā menyorszāgbā,
 Mind ā mā sziletet gyermek.
 Ēn kimék az ajtó elejēbe,
 Föltekintēk ā mágās egegbe,
 Ot lātok egy āranyos kertet,
 Aranyos kerdbe széket,
 Azon fekszik Krisztus Urunk,
 Szent fejét lehajtván,
 Szent szemejit lehűvān,
 Ēt sebejit kinyitván,
 Szāny meg engem Lukācs evāngelista,
 Vidd el eszt az imāccsāgot széles ez vilāgrā,
 Hirdezd, kiālzd szegényneg, boldognāk,
 Āki eszt az imāccsāgot elmonygyā pēntēken dére,
 Vásārnāp mise ālāt,
 Hārom lelket mekszabadít ā purgátériom tizibēl.
 Egyiket ā āpjājē,
 Māsikāt ā ānnyājē,
 Hārmādikāt mājājē.

„. . . ez ēgy, ēgybe tartozik . . . ěregānyāmtú . . . lān koromba . . .”

Elmondta Krivdáné Molnár Anna, 88 éves. Kupuszina
 Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

298.

Krisztus szava.
 Ēn kimenek ajtóm elébe,
 Föltekintek a magas menybe,
 Látok aranykertet,
 Aranykerben széket,
 Azon fekszik Krisztus Urunk,
 Szent fejét lehajtván,
 Szent szemeit lehunyván,
 Őt sebēt kinyitván,
 Nē szānny engem, Szent Lukács evāngelista,

Vidd el eszt az imáccságot széles e világra,
Mond meg szegénynek, boldognak,
Aki elmonygya pénteken délelőt, vasárnap mise előtt,
Három lelket mekszabadít a purgatoriumbol,
Egyiket attyáér,
Másikat annyáér,
Harmadikat pedig magáér.
Menyország ajtaja ki lesz nekünk nyitva,
Pokol ajtaja le lesz nekünk zárva mindörökre.

Elmondta Árokné Gera Erzsébet, 82 éves. Egyházaskér (Verbica)
Gyűjtötte Pacsa Szilvia és Silling István 1992-ben.

299.

Il való Krisztus urunk az é siralmas kékertyében,
Szent áranyosz székében,
Szent feje lēhajtva,
Sárga haja lebocsājtvā,
Kedve könyörölve,
Szíve szomorodva,
Térdig víz és vérrel verítékezvén.
Odamegy a szísz szereté Szent Lukācs evangélistā,
Kérđi téle: Mi dolog ez, Krisztus Urunk,
Hoty te it sírsz, kesereksz
À te siralmas kékertedben,
Szent áranyosz székedben,
Szent fejed lehājtvā,
Sārgā hajad lebocsājtvā,
Kedved könyörölve,
Szívet szomorodva,
Térdig víz és vérrel verítékeзве?
Ó, hogyne sírnék, szísz szereté Szent Lukācs evangélista,
Mikor nékem meg van készítve a nehész keresztfā,
Aszt nékem föl köl vinni Kālvāria hegyére,
Ot ēngēm tēvisēkkel tēvisēznek,
Vaskesztyīkkel csābdosnāk,
Az én hét mélséges sebejimet erés ecettel és epével ēntēzik.
Bizony, bizony, mondom nēkēd,
Àki eszt a kis imáccságot hāromszor napjābā elmonygyā,
Pokolnak ajtaja bezārātik,

Menyország ajtaja megnyillik,
Felvitetem lelkét fényes menyországba,
Mind a mai gyermeket,
Most és mindenkoron és mindörökkén ammën.

Elmondta Pécsics István, 70 éves. Kupuszina
Gyűjtötte Pécsics Mária 1983-ban.

GYÁSZ

300.

Én kilépek kapu elejemben,
Ot vān ěgy āranyos kāpolnācskā,
Benne vāgyon Nāzāredbēli Jēzus,
Tērdig vērben, kēnyēkik kēnnyegben,
Odāmēn ā tīsz tānítvány,
Szóvāl monygyā:
Ne nézzetēk rejām,
Ne csodālkoggyātók,
Hānēm mennyetek el ā fōlt szine ālā,
Hirdetjētēk ki eszt ā kis imāccsāgocskāmāt,
Āki elmondānā este lefektēbe, reggē felkeltēbe,
Nem mēnne ā purgātēriom tizēben.

„. . . zēn ěregānyāmūtū, Lovāsz ěregānyāmūtū . . . mā ěn ěreg vāgyok . . . este-
rēggē . . .”

Elmondta Koleszárné Anitics Mária, 82 éves. Kupuszina. (A baranyai Laskón szü-
letett kupuszinai szülőktől.)
Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

301.

Én léfekszőm kis āgyamban,
Mint Uj Jēzus koporsóba.
Nēgy angyal, nēgy szōglet
Ötödik a Boldogsāgos Szūzz Māria.
Ugy hārasztgatnak
Nap kōre tētetik
Pokol kōre vētetik
Eleven Uristen

Ott látok a magas égbe egy magas kápolnát
Belül kegyes, belül aranyos
Benne fekszik Úrbéli Názáret
Szent keze kivan terjesztve
Szent lába kivan nyujtva
Szent orcája mégvan hervasva.
Szólj kakas szólj
Vas ustorral ustorozzák fiadat
Égy csepp vére elesik
Az angyalok fölszödik
Fölviszik Krisztus Urunk elejibe.
Krisztus Urunk eleje azt mondja,
Aki ezt az imádságot este regge elmondja
Mennyekbe lész jutalma.

Leírta Sárkány Ferenc, 69 éves. Martonos
Gyűjtötte Silling István 1996-ban. A szöveget írásban kaptam.

302.

Fehér rozsa, Mária,
Jézus engem találja,
Szent lelkében megszeretet,
Szent igékkal megfenyítet,
Antamona Jézus,
Ablakomon Mária,
Házamközepén a krisztus Jézus.
A kakas is megszolal,
Kegyes, szép Szüzmáriához szola,
Kelj fel, szép Szűz Mária,
Megszületet a kisdéd Jézus,
Egy csep vére elcseppent,
Az angyalok felszedték,
Szent kehejbe öntötték,
Urunk Jézus elejbe vitték.
Urunk Jézus azt mondota,
Aki ezt az imádcsaót elmondota este lefektében,
reggel fölkeljtében,
Annak hét halálos bűnét megbocsátok.
Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsoba,

Család ördög meg ne csaljon,
Az ellenség meg ne gyózzön,
Úr kitette koporsoját,
Szűz Mária ugy siratja,
Ó, fiam, fényes Jézusom,
Eleven ostya Úr Isten,
Neked adom lelkemet,
Fekete földnek testemet,
Tőled várom lelkemet most és mind örökké.

Elmondta Sarnyai Teréz, 64 éves. Törökfalu (Utrine)
Gyűjtötte Solymosi Miklós 1992-ben. A szöveget írásban kaptam.

FELTÁMADÁS

303.

Vásárnáp hájnalbá hármát szāl á fēldre,
Ázon mēnt két lélek,
Hármádik á bínēs.
Igēnyēssen mentek fel á menyorszāgbā.
Kopogták āz ājtón.
Jāj, senki sem szōl.
Mekhállottā Urām, Teremtēm,
Mondā Pētērnek:
Mēnny el, Péter,
Nézd mēg,
Ki kopog āz ājtón!
Jāj, Urām, Teremtēm,
It vāgyon két lélek,
Hármádik á bínēs.
Mēnny el, Pētēr, mēnny el,
Utásízsd á bínēst pokolnāk tizére,
Mēg vān ānnāk āgyā vetve,
Élēs borotvāgbol, meringeből,
Mekhállottā boldoksāgosz Sziz Māriā,
Mondā:
Jāj, fijām, szent fijām,
Szerelmesz szent fijām,
Nē enged á bínēst pokolbā,
Inkāb menyorszāgbā,

Mer az a lélek sokát tét,
 Hārom szombátod bétélt,
 Hārom szem buzān,
 Hārom csep vízēn.
 Ęggyik szombátod bételte a tē keserves kinszenvedésedér,
 A māsik szombátod bételte a hét epedésedér,
 A hārmadik szombátod bételte a sebed meggyógyulásáé.
 Jāj, anyām, szent anyām,
 Szerelmesz szent anyām,
 Hā oján kedves nēkēd az a lélek,
 Erezd menyorszāgbā,
 Ęrēk boldoksāgbā,
 Ot fűjjāk a citērāt, trombitāt,
 Szēgény bínēs lelket várják.

„. . . Kís . . . Hāt ěregányāmnāk a tētājātú . . . huszonēdbe hālt mēg a ěregányām,
 de a bābōnk az, az, ākitī tātūtām, az . . . hāt mos hāllođ ěn āszt nem tom mēgmondāni,
 mer ās sē . . . Ęreg volt, hāt ěn mēg oān kislāny vótām, í mā nem birt sē jārni, sē mēnni,
 hāt mos . . . mīt tudom ěn, hāny ěves vót . . .”

Elmondta Guzsványnē Molnār Verka, 73 ěves. Kupuszina
 Gyűjtötte Silling István 1980-ban.

304.

Egy szép ima

Vasarnap hajnalban harmat
 szal a fēldre azon mēn két
 lélek azon mēn hārmadik
 a bínēs egyenesen menek
 fel a menorszagba kopog
 nak az ajton jaj jaj
 senki nem szol meg
 halota uram teremtēm
 mejel pēter nézd meg
 kikopog az ajton jaj
 uram teremtēm it vagyon
 kétlélek hārmadik a bínēs
 menj el pēter menj el
 igazízd a binést pokolnak tüzére meg van anak
 agya vetve ěles milingekbōl

éles beretvakból
meg halja boldogsagos
szüsz marija jaj fíjam
szent fíjam szerelmes
szent fíjam ne erezd a bin
ést t pokolba inkább
érék boldogsagba mert
az a lélek sokat tet három
három szem buzan három
három cep vizen egyik
szombatot böjtéte kín
szevedésdedért másik
szombatot béjtelte két
epedségedért harmadik
szent sebednek meggyogyu
lasaért – jaj anam édes
anam boldogsagos szent
szízs mikor apjara anjara
haragos szemet vet anji
mint ha aszt meg vervény
ha apjat a nyat ujjoval meg
fenyegeti ani mint aszt meg
élné jaj fíjam szent fíjam
szerelmes szent fíja mikor
téged a zsidók meg foktak
én akoron majd meg haltam
jaj fíjam szent fíjam szerel
mes szent fíjam mikor a szidok
a te szent fejedre téviszkoronát
tetek én a koron majd meg
haltam jaj fíjam szent
fíjam szerelmes szent fíjam
mior a zsidók a te szent
testedet verték es a te szent
képédre kőpdéstek én
akoron majd meg haltam
o fíjam szent fíjam szerel
mes szent fíjam mikor a zsidok
téged kalvari araviték
és magas kereszt fara fel

feszítetek én akoron majd
meg haltam ha szent janos
nem szolt volna szényi
halalt haltam volna jaj
fijam szent fijam szerelmes
szent fijam mikor tde keresz
tfarol levetek az élembel
hesztetek én akoron majd meg
haltam ha szent janos nem szolt
volna szényi halalt haltam
volna szeremes szent anyám
boldogsagos szent szűsz ha ol
kedves néked ez a bins lélek
erezd menyorszagba érek bol
dogsagba fogd szent kezedbe
ted szent kebeledbe ved fel
paradicomba ot solnak a
csiterak trombitak szegén
bínés lelket menyorszagba
varják szentek szent agyalok
szentek sz szeregek szentek sz
apostolok szentek sz profétak
mostan ériljetek és érvegyetek
mostan neretem lelket
pokoltol meg valtutam
amen

A néhai kupuszinai Guzsványné Buják Anna kézírásos imafüzetéből másolta
Silling István 1995-ben. A füzetet Satekné Guzsvány Máriától kapta.

EGYÉB IMÁDSÁGOK

305.

Krisztus körösztye őrizzën mēg,
Szent malasztya mēktarcson,
Szűsz szent mártér Borbála, segēj mēg,
Hoty hirtelen haláltú ki nē hagy muni,
Hogy az Oltáriszencségēt magunkhoz vēhessük.
Kapu Mária fölnyílott,
Istenfia születet,
Hiszēk Istenbe, bízok Istenbe,
Krisztus Jézus lakozik a szivembe.
Én lēfekszēk én ágyamba,
Mind Ūr Jézus koporsójába,
Föltekintēk magos mēnyben,
Ot látom a boldoksagosz szép Szüz Máriát,
Térgyin térbetyül,
Könyökévē könyököl,
Olvas évangéliumot,
Kérte szent szivétől,
Szēdd össze három vérēs könyvet,
Odadd a Szent én Szent Pétēr Ádám fiainak,
Aki eszt az imáccságot ēmonygya este lēfektébe,
Rēggē fölkeltébe,
Hét büntől mēkszabadul.
Kakasok szállának,
Kej fő Szüz Mária,
Mēkfokták a szent fiadat,
Keresztre fölfeszítették,
Három csöp vér futott,
Odamēntek a szent anygyalok,
Főszették,

Arantányérba töltötték,
 Elvitték a Jézushó,
 Jézus sēm szót, sēm beszét.
 Jön a Jézus,
 Szivem látó Jézus,
 Beteg a test bűne miat,
 Gyovant ember lehetnék,
 Mária-kapun mehetnék,
 De a zsidók leverték,
 Kehelbe töltötték,
 Aki eszt az imáccságot elmonygya este lēfektébe,
 Rēggē fölkeltébe,
 Héd bintől mēkszabadul.
 Néty sarogba négy anygyal,
 Hász közepin szent oltár,
 Szent oltáron szent köröszt,
 Szent körösztön igaz hit,
 Örözz anygyal éfélig,
 Sziz Mária virattik,
 Krisztus Urunk mindétik,
 Krisztus Urunknak három csēp vére,
 Boldokságosz szép Szüz Márijának három csēp teje
 Fussa körü házunk környékin,
 Egy áldot csēpp el nē maraggyon,
 Hogy egy rossz embēr távozzon el tőle.
 Fehér rózsa Mária,
 Ott alszik a boldokságosz szép Szüz Márija,
 Odamén a szencségész szent fia,
 Kérdi tüle:
 Alszó, édēsanyám?
 Aluttam, de má nem alszok,
 Mer veled rosszat ámotam,
 Mēgámottam, hogy a zsidók mēkfoktak,
 Tövissē koronásztak,
 És végre kērēsztre fölfeszítettek.
 Édēsanyám, nē bānkógy,
 Mer mindég ez van.

„. . . eszt tudom . . . összevissza . . . Csonoplán születtem . . . it Bajmokon tanú-
 tam, it má harminchárom éve . . . mindēn este, mindēn rēggel . . .”

Elmondta Kovácsné Csernus Anna, 69 éves. Bajmok
 Gyűjtötte Silling István 1995-ben.

Boldogságos szűz Mária álma
 hogy a kegyetlen zsidók megfogták és megkötözték
 Jeruzsálem városában az utcán
 ánáshoz kajfáshoz
 kajfástól pilátushoz megkötözzel
 kegyetlenül hurcoltak
 szent testedet pilátusnál mesztelen oszlophoz kötöttek
 kegyetlenül megostorztak
 töviskoronát szent fejedre tévén
 kezedbe nádat adtak s mind királyt úgy csufoltak,
 hogy szent testedből bőven vért szoptak folytak
 s iszonyú halálra ítélték
 hogy a te szent kezeidet iszonyuan két felé huzzták,
 szent szádat epével ecettel és méreggel itatták
 szent oldaladat által verték,
 hogy abból szörnyű és iszonyú víz és vér csurgott
 és te rólad minden rám csepegett
 annak utánna hogy téged koporsóba tettek
 és az én kezemből kivettek
 amit az én szívem igen megszomorkodott
 és lelkem szegény testem elbáncódott.
 Ami Úrunk Jézus így felel mondván
 kedves szerelmes anyám
 igazán való álmodtál
 mert ha valaki erről az álomról gondolkozik
 vagy házánál tartja
 megszabadul minden gonosztól
 és valamire téged vagy engem kér
 mindenbe meghalgattatik
 hirtelen halállal meg nem hal
 és semmi fogyatkozás házánál nem leszen
 gyónás és áldozás nélkül meg nem hal
 és te szerelmes anyám méltó leszel
 lelkét halála óráján menyországba vinni
 hogy angyalokkaledicsőül szentekkel örvendezhessen
 mindörökkön örökké ammen.

Leírta Bosnyákné Kemény Rozália, 46 éves. Csonoplya
 Gyűjtötte Silling István 1997-ben. Az adatközlő imafüzetéből történt a másolás.

307.

Aluszik a boldokságosz Szűz Mária Betlehembe.
Odamegy a szent fia,
Kérdi tőle: Aluszol, édesanyám?
Aluttam, de már nem alszom,
Mer véled rosszul álmottam,
A zsidók megfoktak, mekkötösztek,
Epével és ecettel megittattak,
Három vasszeggel a keresztre feszítettek.
Ne sírj, ne ríjj, édesanyám,
Mer az igaz lészen.
Aki eszt az imáccságot este-rëggë elmonygya,
Hét halálbüntű mekszabadítom.

Elmondta Váci Ferenc, 63 éves. Kupuszinai lakos, Telecskán született.
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

308.

Názáretbeli Jézus, zsidóknak királya,
Te vagy mindenkinek királya,
Krisztus legy oltalmam az ellenség ellen,
Légy nekem erősségem lefektemkor,
Vezérem keltemkor,
Amire világosul ezekkel a szókkal
Őrizz meg engemet minden gonosztól
A kinszenvedésedért és szent véred kiontásáért
Melyet kiontottál szent oldaladból
Messiás Amóniai Krisztus koporsójából föltámadott,
Ments meg engem mindennemű kísértetektől
És minden tüztől és harctól,
A te keserves kinszenvedésedért:
És szent János, ki az Ur Jézus Krisztust keresztelted a Jordán vizében,
Légy oltalmam, hogy meggyőzhessem ördögi ellenségemet.
Az Atya, Fiu és Szentlélek által. Amen.

Leírta Bosnyák Teodóra, 18 éves. Csonoplya
Gyűjtötte Silling István 1997-ben. A szöveget írásban kaptam.

309.

Ó, Jézusom, felajánlom neked ma
minden szent miseáldozat ereje által:
Ety szegény lélek kiszabadujjon a tisztító tűzbű,
Ety haldokló irgalmasságot találjon,
Ety sullos bűn,
mej szent szivednek lekfájdalmasabban esik,
megakadályoztassék.

Elmondta Ozsvárné Bicskei Emília, 83 éves. Adorján
Gyűjtötte Silling István 1992-ben.

AZ IMÁDSÁGOK KATEGORIZÁCIÓJA ÉS SORSZÁMOZÁSA UTÁN GYŰJTÖTT, ILLETVE MEGLELT SZÖVEGEK

310.

Én lefekszek én ágyamba
Mint Úr Jézus koporsóba.
Kerülj körű, őrizz angyal!
Isten vélem, senki ellenem,
Mária mellettem, három angyal
fejem fölött, egyik őriz,
a másik az én bűnös lelkem várja.
Kakasok szólának, Máriának kiálták:
Kelj föl Mária! Szent fiadat megfogták,
lándzsával ódalba szúrták,
tövissel megkoronázták.
Egy csöpp vére elcsöppent,
az angyalok felszödték,
arany tányérra tették,
Krisztus Urunk színe elébe vitték.
Krisztus Urunk erre azt felelte:
Se szólok, se beszélek.
Aki ezt a kis imádságot este, reggel elvégzi,
Menyország ajtaját kinyítja,
pokol ajtaját becsukja.

Elmondta Sors Mária, 65 éves. Ludas

Gyűjtötte Antunovics Ildikó és Rábaközi Zita 1993-ban. A szöveget írásban kaptam.

311.

Én lefekszem, én ágyamba
Mind Úr Jézus koporsóba
Mellemlakom két karomat

Kétszál égő gyertyámat
Kakasok szólalnak
Szép Szűz Máriát kiáltanak
Kejj fel szép Szűz Mária
Mer megfokták a Krisztus Urunkat
Zsidók pogányok udvarába
Ott fölfeszítették, egy csöpp vére
elcsöppent
Az angyalok fölszötték, a kehőjbe öntötték,
Ánafaterepe, levele szülte bimbóját,
bimbója szülte Máriját
Márija szülte szent fiját
Aki ezt az imáccságot elmondja
este lefektibe, röggel fölkeltibe,
Vélem lesz a paradicsomkerbe.

Elmondta Bálint Erzsébet, 63 éves. Telecska
Gyűjtötte Tóth Mónika 1997-ben. A szöveget írásban kaptam.

312.

Kakasok szólának,
Máriját kiálcsa,
Kēj fël, kēj fël, Szűz Márija,
Mékfokták szënt fijadat,
Kërésztfára feszítették,
Három szögvel fëlszëgeszték,
Piros vére kifoja,
Anygyalok fëlszették,
Olajkejébe öntötték,
Jëzus Krisztus elébe vitték,
Krisztus aszt izente,
Ki elimátkozza,
Paradicsomba jut. Ammën.

Elmondta Bíró Ernő, 20 éves. Székelykeve
Gyűjtötte Silling István 1997-ben.

313.

A kakasok szólnak,
Máriát keltik
Kelj fel, kelj fel szép Szűz Mária szent fiadnak halálára,
Mert a zsidók megfogták,
Keresztfára fölfeszítették,
Szent vére lecsepegett,
Az angyalok fölszedegették,
Szent oltárhoz elvitték,
Ott megszentölték.
Szentöld meg Szentháromság egy Isten a mi bűnös lelkünket.
Eztet illik hallani,
Térdet, fejet hajtani.
Zsidók első ágazatai fényes Jézus Krisztust megfogták,
Pilátus pitrába verették,
Sziklához kötözték,
Vaslánchoz láncolták,
Tüskös koronával koronázták,
Szent szakállát szaggatták
Oda mén a boldog anya,
Ó szerelmes szent fiam
Meghalnék én a keserves kínszenvedésedért.
Menj fekete földre
És híreszteld keserves kínszenvedésemet.

Elmondta Csáki Erzsébet, 78 éves. Gunaras
Gyűjtötte Kancsár Izabella 1997-ben. A szöveget írásban kaptam.

314.

Szól a kakas,
Aszt kiáltya,
Kēj fő, kēj fő, Szűz Mária,
Mer a pogány zsidók efokták az Úrjézust,
Magos körösztfára fösözögeték,
Három csep vére kicsöpögött a szivibű,
Az anygyalok arantányérre tötték,
Az Isten aszmonta,
Vigyétök ē Ádámnak és Évának,

Aki eszt a kis imáccságot réggē főkētibe
És este lēfektibe emonygya,
Hét halálozs büntű szabadúl mög.

Elmondta Sebők Erzsébet, 76 éves. Ludas
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1997-ben. Lejegyezte Silling István.

315.

Szól a kakas,
Kēj föl, Mária,
Mert mēkfokták szent fiadat,
Keresztfára felszegeszték,
Hét csep vérét cseppentették,
Az anygyalok mind felszették,
Oltárugba eresztették,
Az Úr Jézus aszt monta,
Aki eszt az imáccságot este lefektében,
Rēggel felkeltében elmonygya,
Az hét halálozs büntű mekszabadul.

Elmondta Novák Katalin, 67 éves. Szalatornya
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1997-ben.

316.

Én lēfekszék én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Fejem fölöt három anygyal,
Ēggyik őriz éfélig,
A második hajnalig,
Harmadik mindentig.
Kēj fel, Mária,
Szól a kakas,
Mēkfokták a szent fiadat,
Kērēsztfára feszítették,
Három csēp vérét csēppentették,
Krisztus Urunk elébe föl vitték.
Ó, édes őrző anygyalkám,
Szépen kérlek, hogy míg élék,

Mindig jó és jámbor legyen,
Holtam után vezezs be a menyegbe. Ámën.

Elmondta Csorbáné Takács Mária, 75 éves. Ludas
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1997-ben.

317.

Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úrjézus koporsóba,
Három anygyal fejem fölött,
Eggyik engem megőriz,
Másik a szemem zári,
Harmadik a bűnös lelkem vári.
Kēj föl, Mária,
Szól a kakas,
Mer fokták szent fijadat,
Kérésztfára feszítették,
Tisz csep vérét cséppentették,
Az anygyalok fölszették,
Oltárodba elmentették,
Krisztus Urunk aszt monta,
Aki eszt az imáccságot este-reggē ēvégzi,
Hét halálozs büntű szabadúl még.

Elmondta Rácz Szabóné Jenei Gizella, 67 éves. Ludas
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1997-ben.

318.

Én lefekszem én ágyamba,
Mint Úr Jézus koporsójába,
Fejem fölöt három koronás anygyal,
Eggyik őrzi lelkemet,
Másik őriz testemet,
Harmadik őrzi az örökre való életemet,
Aki eszt az imáccságot elmonygya,
Annak hetvenhéd bűne bocsájtatik,
Akiről a Jóisten számot nem vész. Ammën.

Elmondta Kajári Katalin, 75 éves. Csonoplya
Gyűjtötte Beszédes Valéria 1995-ben.

319.

Pálma szülte ágát,
Ága szülte virágát,
Virága szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriját,
Márij a szülte szent fiját,
Kej fel, Márij a, kej fel,
Mer szent fijad elfokták,
Keresztfára feszítették,
Három csöp vérit elcséppentették,
Az anygyalok fölszették,
Arantányérba tették,
Krisztus Urunk elé vitték,
Krisztus Urunk aszt monta,
Aki eszt az imáccságot este-rëggë elmonygya,
Hétféle bűne mëg lësz bocsájtva.

„... Öreganyámtú . . . hát, én ojan hatéves vótam . . . negyvenödbe . . . Ő Bojáné
Silák Viktória vót, ötvennyódzba halt mëg, nyócvannyóc éves vót . . . szivaci születé-
sü vót . . . Én drëjasi születésü vagyok . . . elmëntek a gyerëkejim, ëggyik Kanadába,
másik Némëdbe . . .”

Elmondta Salgóné Horváth Juszt, 58 éves. Drea
Gyűjtötte Silling István 1997-ben.

320.

Péntek, péntek, szent aranyos péntek,
Krisztus mëne kénnyára,
Kénnyán esik esettye,
Öt méjségës szënt sebe,
Kiböl kifojt drágalátos szënt vére,
Orgonának három ága,
Magos mennek kongóssága,
Nyújcs kezet, Mária,
Mer mos jöttem a te szënt szinëdet látni,
Örök vendégët fogadni,
Békességët tartani,
Mer ma csinátattam eszt a házacskát,
Aki kívülröl aranyos, belül irgalmas,
Nétysarkába néty köröszet,

Közepibe aranysezék,
Abba ül Szűz Mária,
Színe szomorodva,
Könnye hullatva,
Aki eszt az imáccságot napjába kéccer elmonygya,
Este lefektibe, réggel fölkelibe és az örök dicsősségbe.

Elmondta Sebestyén István 75 éves és Bíró Ernő 20 éves. Székelykeve
Gyűjtötte Bíró Ernő és Silling István 1997-ben.

321.

Szól a kakas,
Kely föl Mária,
Krisztus Úrunkat megfogták,
Keresztfán kinozták,
Egy csepp vérét cseppentették,
Az angyalkák mind fölszedték,
Jézus elé vitték.
Jézus se nem szólt, se nem beszélt.
Aki ezt az imádságot reggel, este elmongya,
Két halálos bűntől megmentették.
Tűztől, víztől,
Hirtelen haláltól,
Gonosz ember szándékától
És minden féle más bajoktól megmentették.

Elmondta Deák Anna, kb. 40 éves. Székelykeve
Gyűjtötte Bíró Ernő 1997-ben. A szöveget írásban kaptam.

322.

Kakasok szólalnak,
Máriát kiáltanak!
Kelj fel Mária,
Megfogták Szent Fiadat!
Keresztre feszítették,
Három csöpp vére elfolyott
Az angyalok fölszedték,
Mária elébe vitték.
Mária azt mondta:

Vérem, vérem,
Paradicsom kertben érem. Amen.

Elmondta Tóth Erzsébet, 61 éves. Péterréve
Gyűjtötte Balassa Éva 1997-ben. A szöveget írásban kaptam.

323.

Szól a kakas, kelj fel Mária,
Mert megfogták a te szent Fiadat,
Fölfeszítették a magas keresztfára,
Elcseppent egy csepp vére,
Az angyalok fölszedték,
Arany tányérba tették,
Elvitték a Úristen elejbe,
Az Úristen azt felelte nekik:
Vigyétek a fekete föld színére,
Hirdessétek ezt az imádságot el.
Aki napjában egyszer elmondja,
Vélem léssen mennyeknek országában. Ámen.

Elmondta Bartos Rozália, 1900-ban született. Gombos
Gyűjtötte Kovács Ilona 1971-ben, Gombos. (Forrás: Penavin Olga: *Néprajzi tanulmányok*. Újvidék, 1977: 201–202.)

324.

Szól a kokas, kelj fel, Mária,
Mert megfogták a te szent fiadat,
Kölábra kötözték, vasostorral ostorozták,
Tövisekkel koronázták. Kihullott a szent vére,
Az angyalok fölszedték, aranytányérra tették.
Az Úristen elejbe vitték. Az Úristen azt mondta:
Sem siet, sem felejt,
Aki ezt a kevés imádságot elmondja,
Este lefektében, reggel felkeltében,
Velem léssen a paradicsomkertben. Amen.

Elmondta Szobonya Béres Mária, 1913-ban született. Gombos
Gyűjtötte Kovács Ilona 1971-ben. Gombos. (Forrás: Penavin Olga: *Néprajzi tanulmányok*. Újvidék, 1977:202.)

325.

Fejér rózsza, Mária, engem Isten találója, ne félj lelkem, ne röszkedj, szívem, mert fejem fölött áldozik az Úr Jézus Krisztus szent testével, szent vérével, szent aranyos keresztyével. Én lefekszem én ágyamba, álom engem meg ne bántson, gonosz tőlem eltávozzon, három angyal megőrizzen, egyik elaltasson, második fölvirasszon, harmadik hét halálos bűntől megszabadítson a gonosztól. Amen.

Elmondta Szobonya Béres Mária, 1913-ban született. Gombos

Gyűjtötte Kovács Ilona 1971-ben. Gombos. (Forrás: Penavin Olga: *Néprajzi tanulmányok*. Újvidék, 1977:202.)

326.

Én lefekszek én ágyamba
Mint Úr Jézus koporsóba
Kerijj köröszt őrizz angyal
Hogy nyugodjunk Máriának kebleben
Ehol jön három angyal
Az egyik örözzön éjfélig
A második virradtig
A harmadik halálom órájáig Amen

Elmondta Kovács Julianna, 69 éves. Kispic

Gyűjtötte Szöllősy Vágó Veronika 1998-ban. A szöveget írásban kaptam.

327.

Kakasok szólanak,
Máriát kiátanak,
Kej fél szép Szüz Mária,
Szent fiad mēkfókták
Vasas oszlophosz kötöszték,
Kezét, lábát átalverték,
Három csöp vér elcsöppent,
Szent anygyalok fölszētték,
Kehējbe tētték,
És Mária elébe vitték,
Mária asz felelte,
Aki elmondana eszt az imáccságot este lēfektibe, rēgge főkeltibe,
Vélünk lēszēn örök dicsősēgben.

„... anyámtú . . . kislányok vótunk . . . harminc éve, hetvenöt éves volt, Fazekas Anna . . .”

Elmondta Terzity Mária Magdolna, 73 éves. Versec
Gyűjtötte Silling István 1998-ban.

328.

Én lefekszek kiságyamba
Mint egy testi nyoszolyámba
Három angyal fejem felett
Egyik őriz engem,
Másik a szememet lezárja,
A harmadik lelkeket várja. Ámen.

Elmondta Baloghné Nagy Judit, 60 éves, református vallású. Feketics
Gyűjtötte Lódi Andrea 1998-ban. A szöveget írásban kaptam.

329.

Én lefekszem én ágyamban,
Mint Úr Jézus koporsóba,
Körülöttem három anygyal,
Eggyik őriz,
Másik vigyáz,
Harmadik a lelkem várja.
Kakasok szólalnak,
Máriák kiáltják,
Kej fel, kej fel, szép Szűz Mária,
Mert mekfokták szent fiadat gonosz zsidók,
Három szöggel fölszögeszték,
Keresztre feszítették,
Három csöp vére lehullott,
Az anygyalok fölszették,
Cintányérba tették,
Úrjézus elé fölvitték,
Úrjézus aszt monta,
Ki eszt a rövid imáccságot este lefektében,
Rögge fölkeltében elimátkozza,
Vele lészen a dicső paradicsomba.

„... kislány koromba . . . nagyanyámtól . . . Pappné Budai Ágnes, 1974-ben halt meg . . . 88 éves volt . . .”

Elmondta Palatinusné Samu Aranka, 47 éves. Muzslya
Gyűjtötte Silling István 1998-ban.

330.

Atya Isten felettem,
Úr Jézus énvelem,
Szűz Mária mellettem,
Órangyalom utánam,
Hogy taszítsa a
Gonosz lelket pokolra
És juthassak az óhajlott
Mennyei boldogságba. Amen.

Elmondta Géberné Szatmári Margit, 71 éves. Székelykeve
Gyűjtötte Mlekov Sztoján 1999-ben. A szöveget írásban kaptam.

TARTALOM

Bevezető	5
I. Kutatástörténet és műfaji meghatározás	8
II. Az archaikus népi imádságok műfaji sajátosságai	17
III. A gyűjtési terület	29
IV. A bajelhárítás eszközeinek nyelvi sajátosságai	33
Angyal	35
Kereszt	41
Koporsó	43
Tulajdonnevek	45
Égitestek	64
Ártó, rontó lények	66
Időmeghatározások	73
Helymeghatározások	75
V. A szenvedéstörténet motívumkörének nyelvi kifejezői	79
A kezdőformula igéi	80
A passiójelenet igéi	84
Jelen idejű igék	86
Múlt idejű igék -t jeles múlt időben	87
Elbeszélő múlt idejű igék (-á/-é, -a/-e jeles múlt idő)	90
Műveltető igék	91
Szenvedő igék	92
Az imádságok egyéb nyelvi sajátosságaiból	92
Főnévi igenevek használata	92
Az imádságok határozói igenevei	93
VI. Nyelvjárási elemek a népi imádságok szövegeiben	96
Hangtani sajátosságok	99
Magánhangzók	100
Mássalhangzók	112
Alaktani sajátosságok	118
A névszótövek	119
Az igetövek	123

A birtokos személyjelezés	124
A névszóragok	125
Az igei toldalékok	127
A névszóképzés	130
Az igeképzés	135
A szóösszetétel	138
Népetimológia	142
Figura etymologica	145
Néhány mondattani sajátosság	146
VII. A népi imádságok szókészletéből	154
Tájszókészlet	156
Alaki tájszók	156
Jelentés szerinti tájszók	159
Tulajdonképpeni tájszók	162
Archaikus kifejezések	164
„Hapax legomenon”-ok a népi imádságokban	166
VIII. Összefoglaló	171
Rövidítések	173
Jegyzetek	174
Irodalom	187

FÜGGELÉK

Védekező, bajelhárító szövegek	215
Védekezés, bajelhárítás + archaikus imamotívum	245
Egyértelműen keresztény tudatformájú-funkciójú szövegek	359
Mária keresi Krisztust	359
Pilátus-jelenet	372
Krisztus–Mária-párbeszéd	372
Golgota-szenvedéskép	381
Gyász	386
Feltámadás	388
Egyéb imádságok	392
Az imádságok kategorizációja és sorszámozása után gyűjtött, illetve meglelt szövegek	397

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

811.511.141:243(497.113)

SILLING, István

Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük : Tanulmány / Silling István.
– Újvidék : Forum, 2003 (Novi Sad : Agape). – 409 p. ; 23 cm

Példányszám 500. – Jegyzetek: p. 174–186. – Irodalom.

ISBN 86–323–0576–X

a) Mađarski jezik – Narodne molitve – Vojvodina

Silling István

VAJDASÁGI NÉPI IMÁDSÁGOK
ÉS NYELVEZETÜK

Forum Könyvkiadó
Újvidék
2003

A kiadásért felel Bordás Győző főszerkesztő

Recenzens: Bori Imre és Láncz Irén

Szerkesztő: Buzás Márta

A fedőlapot Nemes Fekete Edit munkájának
felhasználásával Csernik Előd tervezte

Tördelőszerkesztő: Csernik Előd

Korrektor: Kecskés Mária

Példányszám: 500

Készült az Ideál Nyomdában Újvidéken, 2003-ban